

Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet

Lasse Peltonen, Vaula Haavisto, Hilikka Heinonen, Henrik Elonheimo

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2022:30

tietokayttoon.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:30

Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet

Lasse Peltonen, Vaula Haavisto, Hilikka Heinonen, Henrik Elonheimo

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-012-7

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet SUSTIMA-hankkeen loppuraportti

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:30

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Lasse Peltonen, Vaula Haavisto, Hilkka Heinonen, Henrik Elonheimo

Kieli suomi

Sivumäärä

261

Tiivistelmä

Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet (SUSTIMA)-hankkeessa selvitettiin suomalaisen sovittelun nykytilaa ja kehitysnäkymiä. Pääasiallisina aineistoina käytettiin haastatteluita (30 haastateltavaa) sovittelun eri osa-alueilta sekä kuutta kyselyä, jotka suunnattiin lakisääteisten sovittelun osa-alueiden toimijoille (yhteensä 535 vastaajaa).

Suomalaisen sovittelun kenttä on laaja ja elävä. Raportissa käsitellään kahtatoista erilaista Suomessa toimivaa sovittelun osa-aluetta, jotka jakautuvat lakisääteisiin ja epävirallisiin menettelyihin. Sovittelutoiminnan voimakas kasvu Suomessa 2000-luvulta alkaen on merkinnyt sovittelun osa-alueiden erikoistumista. Samalla sovittelun kenttä on hajanainen ja järjestäytymätön. Julkisen vallan toimien koordinointi, sovittelun laadunvarmistus ja koulutuksen kehittäminen ovat jääneet jälkeen sovittelun sovellusten kehityksestä. Sovittelun lupausten – kuten riitojen reilumman, joustavamman ja halvemman käsittelyn tai kansalaisten ongelmanratkaisun ja osallisuuden lisääntymisen – lunastaminen edellyttää kokonaisvaltaisempaa strategista otetta yhteistyössä julkisen vallan ja sovittelun toimijakentän välillä. Sovittelu voitaisiin näin integroida paremmin erilaisiin oikeudenkäytön, turvallisuuden ja hyvinvoinnin palvelujärjestelmiin.

Raportti sisältää kymmenen yleistä toimenpidesuositusta sovittelun laadunvarmistuksen, koordinaation, koulutuksen ja tietopohjan kehittämiseksi sekä yksityiskohtaisempia suosituksia sovittelun eri osa-alueita koskien.

Sivuja 58, 59 ja 60 on päivitetty 14.12.2022 ja aineisto korvaa aikaisemmin, 31.3.2022 julkaistun version.

Klausuuli

Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat

tutkimus, tutkimustoiminta, sovittelu, sovittelijat, restoratiivinen oikeus, vaihtoehtoinen riidanratkaisu, vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu, tuomioistuimet

ISBN PDF 978-952-383-012-7

ISSN PDF

2342-6799

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-012-7>

Medlingens läge och möjligheter i Finland Slutrapport av projektet SUSTIMA

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2022:30

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Lasse Peltonen, Vaula Haavisto, Hilikka Heinonen, Henrik Elonheimo

Språk finska

Sidantal

261

Referat

I projektet SUSTIMA (Medlingens läge och möjligheter i Finland) utredde man den finländska medlingens nuläge och utsikter för utveckling. Det huvudsakliga materialet bestod av intervjuer (sammanlagt 30 informanter) från medlingens olika delområden samt av sex enkäter som riktades till aktörer inom de lagstadgade formerna av medling (535 respondenter).

Det finländska medlingsfältet är brett och livskraftigt. Rapporten behandlar tolv olika i Finland fungerande delområden inom medling som kan indelas i lagstadgade och i officiella förfaranden. Medlingsverksamheten i Finland har vuxit kraftigt sedan början av 2000-talet, vilket medfört specialisering inom delområdena. Samtidigt är medlingsfältet splittrat och oorganiserat. Medlingens olika tillämpningar har utvecklats, men koordineringen av de offentliga åtgärderna, kvalitetssäkringen och utvecklingen av utbildningen släpar efter. För att infria medlingens löften (såsom en rejälare, flexiblare och billigare hantering av konflikter och en ökning av medborgarnas egen problemlösning och delaktighet), behöver man ett mer övergripande strategiskt grepp i samarbetet mellan den offentliga makten och aktörerna på medlingsfältet. Så kan medling bättre integreras i olika servicesystem för rättskipning, säkerhet och välmående.

Rapporten innehåller tio allmänna rekommendationer för åtgärder för att utveckla kvalitetssäkring, koordination, utbildning och kunskapsunderlag samt mer detaljerade rekommendationer vad gäller medlingens olika delområden.

Sidorna 58, 59 och 60 har uppdaterats 14.12.2022, och materialet ersätter den version som publicerats 31.3.2022.

Klausul

Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord

forskning, forskningsverksamhet, medling, reparativ rättvisa, alternativ tvistlösning, alternativ konfliktlösning, domstolar

ISBN PDF 978-952-383-012-7

ISSN PDF

2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-012-7>

Current state and future possibilities of mediation in Finland Final report of the SUSTIMA project

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2022:30

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Lasse Peltonen, Vaula Haavisto, Hilikka Heinonen, Henrik Elonheimo

Language Finnish

Pages

261

Abstract

The SUSTIMA project studied the state and development possibilities of mediation in Finland. The main data included 30 expert interviews, representing different types of mediation, and a set of six survey questionnaires answered by a total of 535 mediators and case managers representing statutory forms of mediation (victim-offender mediation, family mediation and court-connected mediation)

The Finnish field of mediation is broad and lively. The report presents and analyzes twelve active forms of mediation practiced in Finland. The rapid growth of mediation since 2000 has resulted in growing specialization; the field of mediation is fragmented and disorganized. The coordination of public support, quality assurance and education in the field are not up to speed with the dynamic development of mediation practices. In order to redeem its promises – increased fairness, flexibility and cost-effectiveness in dispute resolution, along with improving citizens' capacities and participation – mediation in Finland requires holistic and strategic action between mediation practitioners and public bodies. Mediation can thus be properly integrated into different service systems of justice, security and welfare.

The report includes ten general policy recommendations to improve the infrastructure of mediation in Finland, and a set of more specific recommendations regarding different types of mediation.

Pages 58, 59 and 60 were updated on 14 December 2022 and this version replaces the previous one published on 31 March 2022.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, mediation, restorative justice, alternative dispute resolution, alternative conflict resolution, courts of law

ISBN PDF 978-952-383-012-7

ISSN PDF

2342-6799

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-012-7>

Sisältö

Tiivistelmä	9
1 Johdanto	13
1.1 SUSTIMA-hankkeen tausta ja tavoitteet.....	13
1.2 Tutkimuskysymykset	15
1.3 Aineistot ja menetelmät	15
2 Sovittelun kenttä ja nykytila Suomessa	21
2.1 Sovittelun osa-alueet ja kentän muotoutuminen	21
2.1.1 Monitahoisen sovittelukentän jäsentäminen.....	21
2.1.2 Sovittelun osa-alueiden muotoutuminen.....	25
2.1.3 Sovittelun käytön laajuus sovittelun eri osa-alueilla.....	29
2.2 Rikossovittelu	31
2.2.1 Rikos- ja riita-asioiden lakisääteinen sovittelu.....	31
2.2.2 Vakavien rikosten jälkikasittely	33
2.3 Riita-asioiden sovittelu	36
2.3.1 Riita-asioiden tuomioistuinsovittelu	36
2.3.2 Tuomioistuimen ulkopuolinen (kaupallisten) riita-asioiden sovittelu	41
2.3.2.1 Suomen Asianajajaliiton sovittelumenettely.....	42
2.3.2.2 FAI-sovittelu	46
2.3.2.3 RIL-sovittelu	47
2.4 Sovittelu lasten ja nuorten asioissa	50
2.4.1 Koulusovittelu	50
2.4.2 Katusovittelu ja K-0 -toiminta.....	57
2.5 Yhteisösovittelu	62
2.5.1 Naapurussovittelu	63
2.5.2 Yhteisösovittelu väestöryhmien välisissä konflikteissa	67
2.6 Perhesovittelu.....	70
2.6.1 Perheasioiden sovittelu.....	71
2.6.2 Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu.....	75
2.7 Sovittelu työelämässä	80
2.7.1 Kollektiivisten työriitojen sovittelu.....	80
2.7.2 Työyhteisösovittelu	86
2.8 Ympäristösovittelu.....	90
2.9 Sovinnon edistämiseen tähtäviä menettelyjä.....	96
2.10 Sovinnollisuutta tukevia toimintamuotoja ja liikkeitä.....	101
2.11 Saamelaiten totuus- ja sovintokomissio	103

2.12	Sovittelun tietopohja ja tutkimus	104
2.12.1	Kirjallisuushakujen toteuttaminen ja kirjallisuuden jaottelu	104
2.12.2	Sovitteluaiheet väitöskirjat ja muut opinnäytetyöt	106
2.12.3	Tutkimus sovittelun eri osa-alueilla	109
2.12.4	Sovittelua koskevat kokoomateokset	111
2.12.5	Tiedonhallinnan haaste sovittelututkimuksessa	112
3	Kyselyiden tulokset sovittelun nykytilasta	115
3.1	Rikos- ja riita-asioiden sovittelu	119
3.1.1	Kysely vapaaehtoisille sovittelijoille	119
3.1.2	Kysely sovittelutoimistojen henkilökunnalle	134
3.2	Tuomioistuinsovittelu	149
3.3	Asianajajaliiton sovittelu	170
3.4	Perheasioiden sovittelu	176
3.5	Kysely Sovittelijapäivien osallistujille	185
4	Poikkileikkaavia tuloksia suomalaisen sovittelun mahdollisuuksista, kehittämistarpeista ja kehitysnäkymistä	194
4.1	Sovittelun osa-alueiden kehitys	194
4.2	Sovittelun organisoituminen	195
4.3	Sovittelun laadunvarmistus	197
4.4	Sovittelukoulutus ja koulutustarpeet	200
4.5	Sovittelun tietopohja ja tutkimus (tietotarpeet)	206
5	Johtopäätökset	208
5.1	Sovittelu elää ja voi hyvin	208
5.1.1	Suomalaisen sovittelun kenttä on monimuotoinen ja dynaaminen	208
5.1.2	Sovittelun erilaiset sovelluskohteet ja kontekstit kiinnostavat aiempaa enemmän	208
5.1.3	Sovittelun käyttö kasvaa ja laajenee – seuranta vaikeaa tietopohjan puuttuessa	209
5.1.4	Sovittelun lähestymistavat näyttävät melko selkeiltä, mutta käytännöt vaihtelevat	210
5.2	Suomalainen sovittelu on omaleimainen kokonaisuus	211
5.2.1	Rikossovittelu ja restoratiivinen oikeus suomalaisen sovittelun erityispiirteenä	211
5.2.2	Julkisella sektorilla vahva rooli Suomen sovittelujärjestelmässä	212
5.2.3	Yksityiset sovittelupalvelut marginaalissa, mutta kasvussa	214
5.3	Sovittelun ajankohtaiset kehityshaasteet	214
5.3.1	Suomalainen sovittelu eurooppalaisessa kontekstissa?	214
5.3.2	Sovittelun hankevetoinen kehittäminen haasteena	215
5.3.3	Sovittelukoulutus on hajanaista ja lisääntyy nopeasti	215
5.3.4	Sovittelun laatu ja tasaveroisuus saatavuus huolenaiheina	216
5.3.5	Lainsäädännössä pientä korjattavaa – ei suuria puutteita	217
5.4	Sovittelun mahdollisuudet ovat näkyvissä, mutta ne eivät toteudu itsestään	218
5.4.2	Sovittelun kannusteiden ymmärtäminen ja esteiden purkaminen	220
5.4.3	Sovittelun kehittämisessä tarvitaan myös rakentavaa kritiikkiä ja laajaa dialogia	221

6 Suosituksia	223
6.1 Yleiset sovittelun kehittämisen suositukset	224
6.1.1 Kymmenen suositusta sovittelun kehittämiseksi	224
6.1.2 Suositusten laajemmat kuvaukset	226
6.1.2.1 Sovittelun valtakunnallinen osaamiskeskus.....	226
6.1.2.2 Verkosto osaamiskeskuksen tueksi ja yhteistyökanavaksi.....	226
6.1.2.3 Sovittelun kokonaisvaltainen kehittämisstrategia	227
6.1.2.4 Kehitetään sovittelupalveluiden alueellista saatavuutta.....	227
6.1.2.5 Sovittelukoulutuksen integrointi ja kehittäminen	228
6.1.2.6 Eettiset ohjeet avuksi sovittelun laadunvarmistukseen	230
6.1.2.7 Yksityisten sovittelupalveluiden kehittäminen ja seuranta	231
6.1.2.8 Varaudutaan digitalisaation haasteisiin ja mahdollisuuksiin sovittelussa	231
6.1.2.9 Sovittelun tilastoinnin, seurannan ja tietopohjan kehittäminen.....	232
6.1.2.10 Jatkotutkimusaiheena sovittelun vaikuttavuus	232
6.2 Sovittelun osa-alueisiin liittyviä yksittäisiä suosituksia	233
Liitteet	236
Liite 1. Sovitteluaiheiset väitöskirjat ja lisensiaatintyöt	237
Liite 2. Sovittelua käsittelevää tutkimuskirjallisuutta	239
Liite 3. Sovitteluaiheisia oppaita ja käsikirjoja	252
Liite 4. Sovittelun historiaa käsitteleviä julkaisuja	253
Liite 5. SUSTIMA-hankkeessa tehdyt haastattelut.....	254
Liite 6. Vertailukohtana Oregonin sovittelujärjestelmä	256
Liite 7. SUSTIMA-kyselyiden kuvaajat.....	259
Lähteet	260

TIIVISTELMÄ

Suomalaisen sovittelun tila ja kehitysmahdollisuudet

Suomalainen sovittelun ja vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun kenttä on kehittynyt voimakkaasti 2000-luvulla. Se on sekä institutionalisoitunut lainsäädännön myötä että laajentunut uusille alueille. Suomessa toimii satoja sovittelun ammattilaisia ja tuhansia vapaaehtoissovittelijoita. Suomessa on käytössä kaksitoista erilaista sovittelun osa-aluetta, joiden piirissä sovittellaan kymmeniä tuhansia erilaisia kiistoja vuodessa eri elämäalueilla. Näiden lisäksi voidaan tunnistaa erilaisia sovittelun kaltaisia tai sovinnollisuutta edistäviä toimintamalleja. Kehityksen juuret ovat 1980-luvulla, jolloin moderni sovitteluliike alkoi saada jalansijaa Suomessa ja muissa pohjoismaissa.

SUSTIMA-hankkeen tavoitteena on ollut selvittää ja kartoittaa suomalaisen sovittelukentän tilaa ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Tavoite jakautui kahteen osaan: 1) sovittelukentän nykytilan kartoitus ja 2) kehittämistarpeiden ja -mahdollisuuksien tunnistaminen. SUSTIMA-hankkeen aineistona oli 22 sovittelun eri osa-alueiden toimijoiden haastattelu sekä kyselyt, joihin vastasi kaikkiaan 535 sovittelijaa. Oman kokonaisuutensa muodosti katsaus sovitteluaiheiseen kirjallisuuteen Suomessa.

SUSTIMA-hankkeen selvitykseen sisältyneet sovittelun osa-alueet

Rikossovittelu

Rikos- ja riita-asioiden lakisääteinen sovittelu
Vakavien rikosten jälkikäsittely

Riita-asioiden sovittelu

Riita-asioiden tuomioistuinsovittelu
Tuomioistuimen ulkopuolinen (kaupallisten) riita-asioiden sovittelu

Sovittelu lasten ja nuorten asioissa

Koulusovittelu
Katusovittelu ja K-0-toiminta

Yhteisösovittelu

Naapurussovittelu

Yhteisösovittelu väestöryhmien välisissä konflikteissa

Perhesovittelu

Perheasioiden sovittelu

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu

Työelämä

Kollektiivinen työriitojen sovittelu

Työyhteisösovittelu

Ympäristösovittelu

Tulokset

Julkisen sektorin rooli on hyvin vahva suomalaisessa sovittelujärjestelmässä. Sovittelu on pitkälti julkisesti rahoitettua ja kytkeytyy vahvasti virallisuonteisiin järjestelmiin. Sovittelun suomalaisena erityispiirteenä voidaan pitää lakisääteistä, vapaaehtoisten sovittelijoiden varassa toimivaa laajaa rikossovittelun järjestelmää. Yksityisten sovittelupalveluiden tarjonta on toistaiseksi ollut maassamme verraten vähäistä. Kansalaisyhteiskunnan rooli on ollut tärkeä sovittelun osa-alueiden kehittämisessä, mutta sovittelijoiden itseorganisoitumista professioksi ei ole tapahtunut.

Suomalaisen sovittelun kenttä on monella tapaa rikas, kehittyvä ja dynaaminen. Sovittelu-toiminnan kasvu on kuitenkin merkinnyt kentän erikoistumista ja fragmentoitumista. Kehitys sovittelun eri osa-alueilla on edennyt erilaisia polkuja, jotka ovat kiinnittyneet erilaisiin sovittelun traditioihin ja teoriataustoihin, erilaisiin organisaatioihin ja sovittelukentän vaikuttajiin. Laaja sovittelutoimijoiden kenttä on hajanainen ja järjestäytymätön. Sovittelijoiden koulutus on varsin epäyhtenäistä eikä alalla ole yhteisiä laatustandardeja.

Sovittelun laadunvarmistus on ajankohtainen haaste tilanteessa, jossa sovittelavien tapausten, erilaisten sovittelumenettelyjen ja palveluntarjoajien määrä on lisääntynyt, eikä kentällä ole yhteisiä pelisääntöjä. Esimerkiksi EU:n sovitteludirektiiviin tai Euroopan neuvoston suosituksiin sovittelusta ja sovittelukoulutuksesta ei maassamme ole kiinnitetty kovinkaan paljon huomiota.

Suomalaiset sovittelijat ovat yksimielisiä siitä, että sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Sovittelijat kokevat kuitenkin, että sovittelun mahdollisuuksia ei Suomessa hyödynnetä täysmääräisesti, eikä sovittelusta tiedetä riittävästi. Sovittelun luonnetta vaihtoehtoisena konfliktinratkaisun muotona ei tunnisteta eikä sitä käsitellä tasaveroisena ongelmanratkaisun muotona perinteisiin oikeudenkäytön ja hallinnon prosesseihin verrattuna.

Kehittämisenäkymät ja suositukset

Sovittelun pitkäjänteisen kehittämisen mahdollisuudet Suomessa ovat otolliset: sovitteluun kohdistuu kasvavaa kiinnostusta, sovittelumäärät ovat lisääntyneet voimakkaasti ja eri osa-alueet kehittyvät dynaamisesti. Sovittelun kehittämisen tekee ajankohtaiseksi kaksi tekeillä olevaa uudistusta, joilla on vaikutuksia sovitteluun: 1) monia sovitteluhankkeita rahoittaneen STEA:n rahoitus on siirtymässä valtion budjettiin, ja 2) rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelun mahdollisesta siirrosta oikeusministeriön hallinnonalalle on tehty esitys.

SUSTIMA-hanke esittää kymmenen suositusta suomalaisen sovittelutoiminnan strategiseksi kehittämiseksi. Suositusten lisäksi raportti sisältää yksityiskohtaisia toimenpideehtotuksia, jotka kohdentuvat sovittelun eri osa-alueille.

Kymmenen suositusta sovittelun kehittämiseksi

1. Selvitetään edellytyksiä ja mahdollisuuksia perustaa **sovittelun osaamiskeskus**, jonka tehtävänä olisi kaikkia sovittelun osa-alueita tukeva tiedontuottaminen sekä sovittelun poikkihallinnollinen koordinointi ja tuki. Yksikön sijoituspaikkana voisi olla esimerkiksi oikeusministeriö.
2. Sovittelun osaamiskeskuksen tueksi ja yhteistyökanavaksi sovittelun kentälle perustetaan **verkosto** sovittelun eri osa-alueiden edustajista, sovittelun asiantuntijoista sekä keskeisistä julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoista.
3. Laaditaan suomalaisen **sovittelun kehittämisstrategia**.
4. Kehitetään sovittelupalveluiden **alueellista saatavuutta**. Selvitetään, voisivatko sovittelutoimistot koota sovitteluosaamista omilla alueillaan, ja voisivatko niiden tehtävät laajentua nykyisen rikossovittelun ulkopuolelle. Sovittelun tulisi olla mukana uusien hyvinvointialueiden toimenpideohjelmassa ja palvelutarjonnassa.
5. Sovittelukoulutus **integroidaan paremmin** sellaisten **ammattiryhmien koulutukseen**, joiden ammattikäytännöt kytkeytyvät eri tavoin sovitteluun (esimerkiksi oikeustieteellinen koulutus, sosiaalityön ja nuorisotyön koulutus

sekä poliisi- ja opettajankoulutus). Suomeen tulisi saada ainakin yksi **sovittelun keskittyvä oppituoli (professori)**.

6. Laaditaan **yhtenäiset eettiset ohjeet** sovittelun laadunvarmistuksen kehittämiseksi.
7. Selvitetään sovittelun **yksityisesti tuotettujen palveluiden tarjontaa**.
8. Varaudutaan niihin haasteisiin ja mahdollisuuksiin, joita **digitalisaatio** tuo sovittelulle.
9. **Sovittelun perustietojen keruuta ja tilastointia kehitetään ja yhtenäistetään.**
10. Sovittelun jatkotutkimusaiheena olisi tärkeä tutkia monitieteisesti **sovittelun vaikuttavuutta** ja samalla kehittää tapoja sen mittaamiseen. Myös **sovittelun yhteiskunnallisia kustannuksia ja hyötyjä tulisi kartoittaa.**

1 Johdanto

Suomalainen sovittelun ja vaihtoehtoisen riidanratkaisun kenttä on kehittynyt voimakkaasti 2000-luvulla. Suomessa toimii satoja sovittelun ammattilaisia ja tuhansia vapaaehtoissovittelijoita. Ala on voimakkaasti kehittynyt ja ammattimaistunut sitten vuoden 2006, jolloin laki rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelusta tuli voimaan (esim. Poikela 2010). Kehityksen taustat ovat 1980-luvulla, jolloin moderni sovitteluliike sai jalansijaa Suomessa ja muissa pohjoismaissa (Ervasti 2018).

Sovittelutoiminnan kasvu on merkinnyt myös kentän erikoistumista ja fragmentoitumista: kehitys sovittelun eri osa-alueilla on edennyt erilaisia polkuja, jotka ovat kiinnittyneet erilaisiin sovittelun traditioihin ja teoriataustoihin, erilaisiin organisaatioihin ja sovittelukentän vaikuttajiin (Ervasti & Nylund 2014; Pohjonen 2001; Poikela 2010).

Sovittelun kentällä onkin tunnistettu tarve sovittelualan yhteiseen ja järjestelmällisempään kehittämiseen. Suomen ensimmäiset Sovittelijapäivät järjestettiin helmikuussa 2019. Päivillä käytiin keskustelua sovittelualan kehittämisen ja määrittelyn tarpeista. Päivien keskustelut osoittivat, että sovittelun toimijat eivät muodosta yhtenäistä ammattikuntaa eikä sovittelualan ”infrastruktuuria” ole toistaiseksi kehitetty järjestelmällisellä yhteistyöllä. Sovittelualan rakenteiden kuten koulutuksen, laatustandardien tai eettisten periaatteiden kehittäminen on jäänyt jälkeen sovittelutoiminnan voimakkaasta kasvusta.

1.1 SUSTIMA-hankkeen tausta ja tavoitteet

Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet (SUSTIMA) -hankkeelle myönnettiin Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan (VN TEAS) rahoitus keväällä 2020. Hankkeen käynnistämisen taustalla oli tarve jäsentää hajanaista ja muutoksessa olevaa suomalaisen sovittelukentän tilaa tuottamalla peruskartoitus koko sovittelukentän tilanteesta, mikä auttaisi arvioimaan jatkotoimien tarpeellisuutta ja kustannusvaikutuksia. Hankkeen tarkoituksena oli myös tukea pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman (s. 88) kirjausta sovittelun käytön vahvistamisesta: ”sovittelun käyttöä vahvistetaan oikeudenkäyntien vähentämiseksi”. Hankkeen taustaa ja sovittelukentän kehittämishaasteita kuvattiin VN TEAS haku-julistuksessa mm. seuraavasti:

“Suomalainen sovittelukenttä on laaja, mutta toimijoiden kenttä on hajanainen ja järjestäytymätön. Sovittelu on ymmärretty ja määritelty usein hyvin eri tavoin. Suomessa sovittelu on edennyt omatahtisesti kokonaisuutta suunnittelematta. Sovittelujärjestelmiä on niin julkisella kuin yksityiselläkin sektorilla. Sovittelijat eivät muodosta omaa ammattikuntaa eikä sovittelijoille ole syntynyt standardeja tai auktorisointia. Sovittelijoiden koulutus ja koulutuksen saavutettavuus ovat jokseenkin epäyhtenäistä. Toimintaa määrittäviä eettisiä sääntöjä ei juurikaan ole laadittu.”

Sovittelun kehittämisen ja SUSTIMA-hankkeen yhtenä haasteena voidaan tunnistaa kysymys siitä, miten sovitteluun liittyvät potentiaaliset hyödyt tai ns. sovittelun “lupaukset” saadaan hyödynnettyä Suomessa. Tällaisia lupauksia ovat mm. inhimillisen kärsimyksen ja taloudellisten kustannusten pienentäminen, tuomioistuinjärjestelmän kuormituksen vähentäminen, nopeus, yhteistyön mahdollisuus myös tulevaisuudessa ja osapuolten itsemääräämisoikeuden ja toimijuuden säilyminen (mm. Ervasti & Nylund 2014).

Sovittelun hyötyjä voidaan tarkastella kapeasti, jolloin huomio kiinnittyy sovittelun välitömiin tuloksiin ja ratkaisuihin sekä osapuolten tyytyväisyyteen. Sovittelulla voidaan tunnistaa myös laajempia, toimijoiden voimaannuttamiseen ja tunnustamiseen sekä yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden ja demokratian kehitykseen liittyviä hyötyjä. Sovittelun soveltaminen erilaisten ristiriitojen käsittelyyn merkitsee päätöksenteon luonteen muuttumista neuvottelevaan suuntaan, hierarkkisen päätöksenteon sijaan. Tämä muutos pitää sisällään potentiaalisesti hyvin merkittäviä muutoksia mm. viranomaisten ja organisaatioiden toimintaan liittyen. Sovittelumenetelmien hyödyntäminen voi siis potentiaalisesti vaikuttaa hyvin monenlaisiin rooleihin, instituutioihin ja ammattikuntiin. Kyse on paitsi ammattilaisten toiminnasta, myös kansalaistaidoista (esim. Ervasti 2014; Gellin 2019).

Hankkeen päätavoitteena on ollut selvittää ja kartoittaa suomalaisen sovittelukentän sekä vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumuotojen tilaa ja tulevaisuuden mahdollisuuksia Suomessa. Tavoite jakautuu kahteen osaan: 1) sovittelukentän nykytilan kartoitus ja 2) kehittämistarpeiden ja -mahdollisuuksien tunnistaminen. Nämä tavoitteet jakautuvat edelleen osatavoitteisiin, joihin liittyy omat tutkimuskysymyksensä (ks. alla) Tutkimuskysymykset vastaavat tietotarvekuvauksen esityksiä.

Ohjausryhmä

SUSTIMA-hankkeen työskentelyä on ohjannut Oikeusministeriön koordinoima ohjausryhmä, johon ovat kuuluneet Arne Kinnunen (OM, pj), Saija Sambou (OM, siht.), Merja Muilu (OM), Meri Paavola (STM), Kimmo Halme (SM) ja Jussi Pihkala (OKM).

1.2 Tutkimuskysymykset

SUSTIMA-hankkeen tutkimuskysymykset jakautuvat kahteen pääteemaan: suomalaisen sovittelun nykytilan kartoittamiseen ja tulevien kehittämiskohteiden tunnistamiseen. Näiden teemojen alla olevat tutkimuskysymykset on esitetty seuraavassa:

Suomalaisen sovittelukentän tilannekartoitus

- Millaisia sovittelun menetelmiä on tällä hetkellä käytössä ja missä laajuudessa?
- Mikä on kullakin sovittelun osa-alueella sovittelun käytön yleisyys, tavoitteet ja haasteet?
- Mitä toimijoita sovittelun ja vaihtoehtoisen riidanratkaisun kentällä toimii, ja miten kenttä jäsentyy? Miten toimijat näkevät oman roolinsa ja yhteistyön?
- Mitä rakenteita sovittelujärjestelmään kuuluu?
- Onko sovitteluun liittyvä lainsäädäntö tarkoituksenmukaista ja toimivaa?
- Minkälaista sovittelukoulutusta tällä hetkellä tarjotaan eri sektoreilla ja missä laajuudessa?
- Millaisia resursseja sovittelun kentällä on käytettävissä?

Sovittelun kehittämistarpeiden tunnistaminen

- Millaisia kehittämistarpeita sovittelukentän toimijat näkevät sovittelun eri alueilla?
- Vastaako vaihtoehtoisen riidanratkaisun infrastruktuuri (lainsäädäntö, koulutus, resurssit) kehittyvän sovittelukentän tarpeita?
- Miten sovittelun laatua voitaisiin kehittää? Parantaisiko akkreditointijärjestelmän luominen sovittelun laatua?
- Mitä mahdollisuuksia on laajentaa sovittelun käyttöä?

1.3 Aineistot ja menetelmät

SUSTIMA-hankkeen keskeisinä aineistoina käytettiin sovittelun eri osa-alueiden toimijoiden haastatteluita sekä kyselyitä, jotka kohdennettiin erityisesti lakisääteisille sovittelun osa-alueille. Lisäksi hankkeessa on hyödynnetty täydentävinä aineistoina SUSTIMA-hankkeen järjestämissä työpajoissa koottuja aineistoja. Oman kokonaisuutensa muodosti katsoa sovitteluaiheiseen kirjallisuuteen Suomessa, mitä varten toteutettiin tiedonhaku ja koottiin kirjallisuutta, joka ryhmiteltiin sovittelun eri alojen mukaan. Seuraavassa kuvataan tarkemmin eri aineistojen luonnetta ja aineistonkeruuta.

Haastattelujen toteutus

SUSTIMA-hankkeen haastattelut toteutettiin pääsääntöisesti joulukuun 2020 ja joulukuun 2021 välisenä aikana. Haastateltavia oli kaikkiaan 30 kappaletta, haastatteluja puolestaan 22 kappaletta. Haastateltavat pyrittiin valitsemaan siten, että he edustavat mahdollisimman laajasti maassamme olevia sovittelun osa-alueita, jolloin heitä haastateltiin nimenomaan tietyn osa-alueen keskeisinä toimijoina ja informantteina. Haastateltaviksi ei valittu sovittelun asiantuntijoita, jotka osaisivat kertoa yleisesti sovittelusta, vaan näkökulma painottui eri osa-alueisiin. Kaikki haastateltavat suostuivat mielellään haastatteluun ja monet ilmaisivat pitävänsä tärkeänä, että tällaista selvitystä tehdään. Lista haastatelluista sekä heidän tehtävistään ja organisaatioistaan haastatteluhetkellä on liitteenä.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastattelut on tehty videoyhteyden välityksellä. Valtaosassa haastateltavana oli yksi henkilö; kolmessa haastattelussa paikalla oli 2–6 hengen ryhmä. Haastattelijoita oli useimmiten yksi, mutta viidessä haastattelussa kaksi.

Haastattelut kestivät yleensä 1–2 tuntia. Pisin haastattelu oli neljän tunnin mittainen, lyhin 45 minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin etäsovittelun avulla, ja jos haastattelihoita oli kaksi, niin toinen teki yleensä myös muistiinpanoja. Muutama haastateltava toivoi etukäteen tietoa haastattelukysymyksistä, jolloin hänelle toimitettiin tiedoksi haastattelun keskeiset teemat.

Haastattelua varten oli tutkijaryhmän yhteistyönä laadittu perusrunko. Haastatteluun valmistautuessaan haastatteliho kävi tämän perusrungon läpi ja muokkasi sitä vastaamaan haastateltavan edustamaa sovittelun osa-aluetta. Haastattelujen keskeiset teema-alueet olivat sovittelun osa-alueen kuvaus (sovittelijat, prosessi, konfliktien luonne, tavoite, sovitteluun ohjaus, juttumäärät jne.), sovittelun osa-alueen ”infrastruktuuri” (lainsäädäntö, resurssit, koulutus, teoreettinen tausta), kehittämistarpeet ja -mahdollisuudet, sekä sovittelun kokonaiskenttä Suomessa.

Ennalta tiedossa olevien osa-alueiden lisäksi hankkeessa haastateltiin myös tahoja, jotka tekevät sovittelun tai sovinnon edistämisen kaltaista työtä. Näillä haastatteluilla pyrittiin selvittämään, millainen rooli näillä tahoilla on suomalaisen sovittelun kentässä.

Kyselyjen toteutus

SUSTIMA-hankkeessa toteutettiin elokuun ja joulukuun välillä vuonna 2021 kaikkiaan kuusi kyselyä sovittelun eri osa-alueille. Kyselyt suunnattiin kaikille lakisääteistä sovittelua tekeville tahoille, toisin sanoen (1) tuomioistuinsovittelijoille, (2) perheasioiden sovittelijoille sekä (3) rikosasioita sovitteleville vapaaehtoisille ja (4) sovittelutoimistojen työntekijöille. Vapaaehtoisten kyselystä tehtiin myös ruotsinkielinen versio. Lisäksi oma kyselynsä tehtiin (5) sovittelua harjoittaville asianajajille ja (6) vuoden 2021 Sovittelijapäivien

osallistujille. Kukin kysely oli räätälöity kyseistä sovittelun osa-aluetta varten, mutta samaan aikaan niissä pyrittiin säilyttämään osa kysymyksistä samoina, jotta kyselyjen tuloksia voitaisiin tarvittaessa vertailla. Kyselyillä 1–5 pyrittiin saamaan osa-aluekohtaista tietoa laajalta sovittelijajoukolta. Sovittelijapäivien osallistujille suunnatulla kyselyllä (kysely 6) puolestaan pyrittiin saavuttamaan sellaisia sovittelualan toimijoita, jotka eivät työskentele millään yksittäisellä osa-alueella. Heidän kyselynsä tehtiin viimeisenä, ja kyselyssä oli myös ohje vastata ensisijaisesti osa-aluekohtaiseen kyselyyn, jos olivat sellaisen jo saaneet.

Webropol-alustan kautta toteutettu kysely oli anonymi. Vastajille annettiin noin kaksi viikkoa vastausaikaa, mutta havaintomme oli, että yli 90 % vastauksista saapui heti muutama ensimmäisen vuorokauden sisällä. Muistutuskirjeitä ei lähetetty, paitsi että sovittelu-toimistojen ja asianajajien osalta annettiin lisää aikaa.

Kyselyjen pituudet vaihtelivat jonkin verran. Rikossovittelun ammattihenkilöstön kysely sisälsi 56 ja vapaaehtoisten kysely 54 kysymystä. Perheasioiden sovittelijoiden kyselyssä oli 38 kysymystä. Tuomioistuimessa sovittelleville esitettiin puolestaan 39 kysymystä ja asianajajasovittelijoille 40 kysymystä. Sovittelijapäivien osallistujien kyselyssä kysymyksiä oli 35.

Kyselyt sisälsivät keskenään hiukan eri tavoin painottuvia teemoja. Perusrakenne kaikissa kysymyksissä kuitenkin oli, että ensin kysyttiin yleisiä taustakysymyksiä ja sen jälkeen oli omaa sovittelutyötä ja työtapaa koskevia kysymyksiä. Muita teema-alueita olivat koulutus ja koulutustarpeet, yhteistyö sovittelun eri osa-alueiden kesken, oikeudellinen ja muu sääntely, resurssit ja sovittelun laatu, viestintä, kehityssuunnat ja suomalaisen sovittelun kenttä. Rikossovittelun parissa toimivilta kysyttiin myös työhyvinvointiin liittyviä kysymyksiä.

Jokainen kysely testattiin etukäteen 1–2 kyseisen osa-alueen edustajalla. Heiltä saatiinkin arvokkaita kommentteja ja parannusehdotuksia, joiden perusteella lopulliset versiot muokattiin.

Kyselyiden tulokset käsitellään omassa jaksossaan tämän raportin luvussa 3.

Taulukossa 1 on koottu perustiedot eri kyselyistä ja niiden toteutuksesta.

Taulukko 1. Perustiedot kyselyistä ja niiden toteutuksesta.

Kysely	Kohde-ryhmä	Vastaajia	Vastaanottajien määrä ja arvio vastausprosentista	Jakelutapa
Sovittelutoimistojen henkilöstö 24.8.–19.9.	Sovittelunohjaajat ja toimistojen johtajat	48	Perusjoukko hieman yli 100 Vastausprosentti n. 45 %	Suorat sähköpostit
Rikossovittelun vapaaehtoiset (suomenkieliset) 22.9.–26.10. + ruotsinkieliset 28.10.–14.11.	Vapaaehtoiset sovittelijat	211 13	Perusjoukko noin 1 400 Vastausprosentti n. 16 %	Sovittelutoimistojen johtajien kautta
Perheasioiden sovittelijat 25.8.–14.9.	Perheasioiden sovittelijoina toimivat	96	Perusjoukko tuntematon, linkki lähti noin 300:lle Vastausprosentti n. 32 %	Sähköpostit jakeluna koulutukseen osallistuneet, sovittelukoordinaattorit. Kirkkohallituksen jakeluna neuvottelukeskukseen
Tuomioistuini- sovittelijat 20.9.–1.10.	Sovittelua tekevät käräjä- tuomarit ja Follon asiantuntija- avustajat, hovioikeuksissa sovittelevat	115	arvio 140–150 käräjätuomaria + 120 asiantuntija-avustajaa + hovioikeuksien tuomarit Vastausprosentti n. 40 %	Virastojakeluna sekä laamannien kautta ohjeena välittää sovittelutuomareille
Sovittelijapäivien 2021 osallistujat 8.10.–17.10	Vuoden 2021 Sovittelijapäiville osallistuneet	29	noin 150, joille linkki saatiin perille Vastausprosentti n. 19 %	Päivien organisoijatahon lähettämät sähköpostit
Asianajajaliiton sovittelijat 7.–31.12	Asianajaja- liiton sovittelija- luetteloon merkityt	23	241 Vastausprosentti 9,5 %	Sähköpostiviesti yksitellen sovittelijaluetteloon merkityille

Vastauslinkkien lähettämisessä jouduttiin eri osa-alueilla käyttämään erilaisia keinoja ja avustavia yhteistyötahoja. Tuomioistuimissa sovittelevat saavutettiin helposti virasto-
jakeluna lähteneellä saatekirjeellä, joka sisälsi vastauslinkin. Samoin rikossovittelua teke-
vät ja sovittelutoimistojen henkilöstö saavutettiin vastaavalla sähköpostilla ja kunkin toi-
miston vapaaehtoiset näiden yhteys henkilöiden kautta. Sovittelijapäivien osallistujille
laaditun saatekirjeen välitti Sovittelijapäivien organisoija, mutta sähköpostitse ei enää

osoitemuutosten vuoksi tavoitettu kaikkia osallistujia. Asianajajaliiton sovittelijaluetteloon merkityille asianajajille lähetettiin yksitellen kyselystä informoiva saatekirje. Perheasioiden sovittelijoiden tavoittaminen perustui ensisijaisesti rekistereihin, joita Perheasioiden sovittelijan perusopinnot -koulutuksen järjestäjätahot pitävät. Koulutuksen järjestäjät välittivät tutkijoiden pyynnöstä saatekirjettä eteenpäin. Tätä kautta moni koulutuksen käynyt ja mahdollisesti sovittelijana toimiva jäi kuitenkin tavoittamatta osoitemuutosten takia. Lisäksi kirje lähti Kirkkohallituksen jakeluna perheasiain neuvottelukeskustoissa työskenteleville sovittelijoille. Suoralla sähköpostiyhteydenotolla lähestyttiin muutamia tiedossa olleita kuntayhtymien tms. sovittelukoordinaattoreita.

Kaikkiaan kyselyihin vastasi yhteensä 535 sovittelun ammattilaista.

Kyselyjen vastausprosentteja on varsin vaikea arvioida sen vuoksi, että monen kyselyn osalta on epäselvää, mikä todellisuudessa on perusjoukon koko ja kuinka suuren osan tuosta joukosta kyselylinkki tavoitti. Esimerkiksi perheasioiden sovittelijoiden määrä ei valtakunnallisesti ole tiedossa. Myöskään tuomioistuimissa sovittelijoiden määrää ei ole tilastoitu. Voi kuitenkin arvioida, että suurimmat vastausprosentit olivat sovittelutoimistojen henkilöstöllä, perheasioiden sovittelijoilla ja tuomioistuinsovittelijoilla; pienimmät vastavasti asianajajasovittelijoilla ja Sovittelijapäivien osallistujilla.

Tiedonhankinta työpajoissa

Täydentävänä tiedonhankintatapana käytettiin myös kahta SUSTIMA-hankkeen työpajaa, joissa hanketta esiteltiin ensin lyhyesti ja sitten kerättiin osallistujien ajatuksia annetuista teemoista. Ensimmäinen työpaja järjestettiin osana oikeusministeriön, Kirkkohallituksen, Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Silta-Valmennusyhdistyksen järjestämää Restoratiivisen oikeuden seminaaria 5.11.2020. Toinen työpaja toteutettiin osana vuoden 2021 valtakunnallisia Sovittelijapäiviä. Molemmat tilaisuudet toteutettiin etäyhteyksillä.

Restoratiivisen oikeuden seminaarin työpajassa osallistujat pohtivat sovittelun nykytilaa ja sovittelun kehittämistarpeita neljästä eri näkökulmasta. Sovittelijapäivien työpajassa osallistujat tuottivat SWOT-analyysin suomalaisesta sovittelusta siten, että yksi alaryhmä pohti vahvuuksia, toinen heikkouksia, kolmas mahdollisuuksia ja neljäs uhkia.

Kirjallisuushaut

Sovitteluaiheisen kirjallisuusaineiston lähtökohtana käytettiin Itä-Suomen yliopiston kirjaston tekemiä hakuja. Hakuja piti tehdä lukuisia, koska sovitteluaiheinen kirjallisuus on hajallaan eri tieteenalojen tietokannoissa. Lisäksi hakuja ei haluttu rajata alun perin liian tiukasti, jotta oli mahdollisuus saada mahdollisimman kattava käsitys alaa käsittelevästä kirjallisuudesta.

Kirjallisuushakuja on hyödynnetty hankkeessa kartoittamaan sovittelua ja sen osa-alueita koskevaa tutkimusta ja muita julkaisuja. Kirjallisuushauilla haluttiin saada yleiskuva siitä, millaista tutkimusta sovitteluun Suomessa liittyy. Kirjallisuutta sovittelun eri osa-alueilta ei ole kuitenkaan pystytty käymään tarkemmin läpi sisällöllisesti, koska lähteitä tai edes tiivistelmiä ei ollut helposti saatavilla.

Kirjallisuushakuja ja niiden tuloksia käsitellään tarkemmin luvussa 2.12.

2 Sovittelun kenttä ja nykytila Suomessa

2.1 Sovittelun osa-alueet ja kentän muotoutuminen

2.1.1 Monitahoisen sovittelukentän jäsentäminen

Sovittelua voidaan pitää yhtenä vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun muotona. Vaihtoehtoisilla konfliktinratkaisun menettelyillä tarkoitetaan yleisesti vaihtoehtoja juridisen järjestelmän logiikalle. Niille ominaisia piirteitä ovat 1) riidan käsittelyn alhaiset kustannukset, 2) riidan ratkaiseminen irrallaan juridiikasta, 3) osapuolten tai asiakkaiden oman roolin korostaminen, 4) epäviralliset menettelyt, jotka poikkeavat oikeudenkäynnin normeista ja niissä 5) toimitaan yksityisesti pikemmin kuin julkisesti. Prosessien lopputuloksena on tyydyttävästi sovintoratkaisu (Ervasti & Nylund 2014, s. 68–69).

Sovitteluun liittyy tiettyjä tunnuspiirteitä, joilla se voidaan erottaa muista konfliktinratkaisun tai sovinnon edistämisen muodoista. Christopher Mooren (2004) laajasti käytetyn määritelmän mukaan sovittelu on *“väliintulo neuvottelu- tai konfliktitilanteessa, jossa hyväksyttävä kolmas osapuoli (...) avustaa osapuolia pääsemään vapaaehtoisesti molempia tyydyttävään ratkaisuun”*. Olennaisia piirteitä sovittelun määritelmässä ovat sovittelijan eli kolmannen osapuolen avustava rooli, ja prosessin vapaaehtoisuus. EU:n sovitteludirektiivin mukaan sovittelulla tarkoitetaan *“jäsenneiltyä menettelyä, jossa riidan molemmat tai useimmat osapuolet pyrkivät itse vapaaehtoisesti ratkaisemaan riitansa sovinnollisesti sovittelijan avustuksella.”* (EU direktiivi 2008/52/EY)¹

Nämä sovittelun määritelmät eivät ota kantaa yksityiskohtaisemmin siihen, millaisia teoreettisia lähtökohtia tai yksityiskohtaisia menetelmiä sovittelija voi käyttää sovittelussa. Määritelmät korostavat sovittelulle leimallista riidan osapuolten itsemääräämisoikeutta; osapuolet pyrkivät itse ratkaisuun, mutta heillä on myös mahdollisuus päättää sovittelu milloin tahansa. Sovittelu voi alkaa osapuolten aloitteesta, tuomioistuimien voi suositella sovittelua tai päättää sovittelun aloittamisesta, taikka sovitteluelvoitteesta voidaan säätää jäsenvaltion lainsäädännössä.

Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun ideaan ja sovittelun määritelmään tukeutuen tämän raportin ulkopuolelle rajautuvat esimerkiksi lautakunta- ja välimiesmenettelyt, joissa

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppa-oikeuden alalla. Ks. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:133251>

ratkaisut perustuvat pikemminkin evaluatiiviseen normien tulkintaan kuin osapuolten väliseen, sovittelijan avustamaan neuvotteluun. Samalla esimerkiksi tuomioistuinsovittelu sisältyy tähän tarkasteluun, koska sovittelumenettely – huolimatta siitä, että se tapahtuu tuomioistuimen sisällä – ei noudata samalla tavoin juridista logiikkaa kuin oikeudenkäynti, eikä prosessissa ole tuomaria, vaan sovittelija.

Raportissa käsitellään Suomessa käytössä olevia sovittelun muotoja. Rajauksen ulkopuolelle jää tässä tapauksessa kansainvälinen rauhanvälitys, jolla on omat sovelluksensa kansainvälisissä, myös aseellisissa konflikteissa ja kriiseissä.

Raportissa esitellään lyhyesti varsinaisten sovittelun muotojen lisäksi myös sovinnon edistämiseen tähtäviä konfliktinratkaisun menetelmiä, kuten kuluttajaneuvonnan ja tasarvovaltuutetun toimintaa (ks. jakso 2.9) sekä yleisemmin sovinnollisuuden tukemiseen tähtäviä toimintamuotoja kuten vastakkainasetteluiden lieventämistä ja rakentavan dialogin keinoja (jakso 2.10).

Raportissa varsinaiset sovittelumenettelyt on jaettu kahteen osaan niiden lakisidonnaisuuden perusteella. Lakisääteisellä sovittelulla tarkoitetaan sovittelua, jossa sovittelun järjestävä vastuutaho on määritelty laissa. Tällöin myös rahoitus on pysyvää, tai sen katsotaan sisältyvän ilman erillistä budjetointia sovittelua tuottavan organisaation muuhun toimintaan (esim. sovittelu tuomioistuimissa tai perheasioiden sovittelu osana sosiaalipalveluja). Lainsäädännön velvoite mahdollistaa osapuolille asiansa käsittelyn muodollisen tuomioistuinmenettelyn lisäksi tai sijasta sovittelun avulla, esimerkkinä rikosasioiden tai perheasioiden sovittelu. Näiden lakisääteisten menettelyiden lisäksi on syntynyt suuri joukko käytännön tarpeista nousseita menettelyitä, joiden järjestäjää ei määritellä lailla, eikä rahoitukseen sisälly valtion budjettiin, esimerkkinä naapurisuussovittelu. Tässä puhdas diktomia ei kuitenkaan kerro koko totuutta, vaan osaan vapaamuotoisista menettelyistä on myöhemmin kehitetty sääntelyä. Esimerkiksi laki ei suoranaisesti velvoita työyhteisösovitteluun, mutta työturvallisuuslaki (738/2002) velvoittaa työnantajan pitämään huolta työntekijöiden turvallisuudesta, ja työyhteisösovittelu voi olla keino ratkaista työpaikan ongelmia. Lakisääteisten ja ei-lakisääteisten sovittelumenettelyiden käytännön toteutusten lähökohdat ja mahdollisuudet ovat varsin erilaiset, jolloin niiden käsittely omina ryhminään tässä raportissa on perusteltua.

Kysymys sääntelystä on sovittelun kannalta olennainen, koska sovittelun luonne vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun muotona on yleensä merkinnyt irtiottoa konfliktinratkaisun juridisesta sääntelystä.

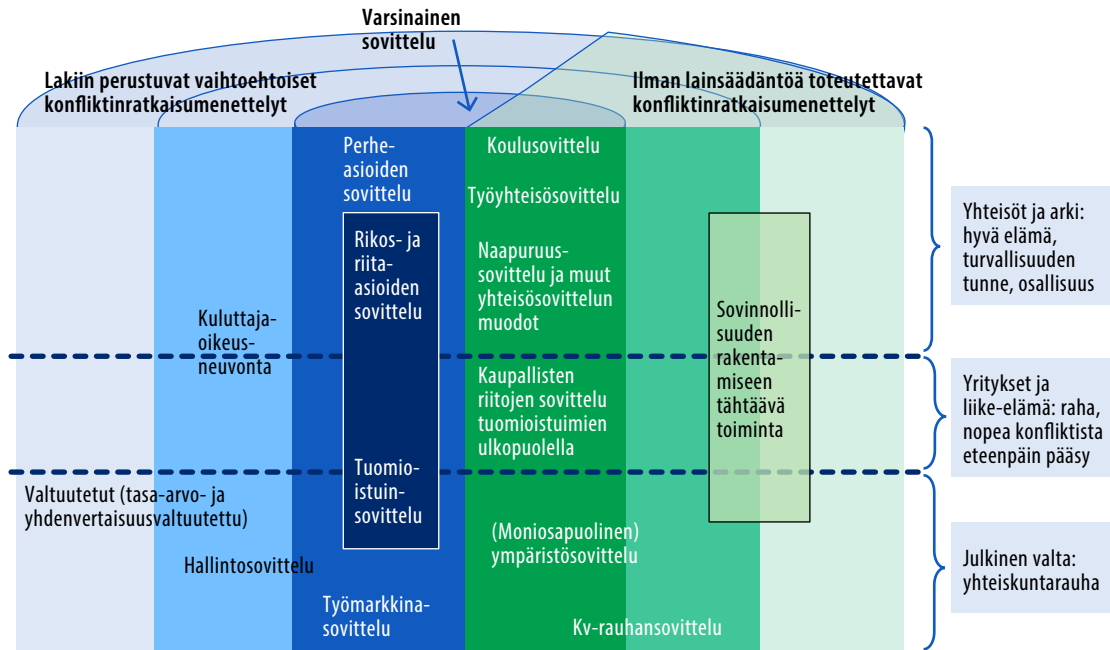
Viime aikoina on ollut keskustelussa myös se, miten hyvin hallinnollinen päätöksenteko ja sovittelu voidaan yhdistää. Keväällä 2021 istunut oikeusministeriön asettama hallinto-sovittelu-työryhmä (Hallintosovittelu 2021) käsitteli sovittelun rajoja ja mahdollisuuksia

hallinto-oikeudellisissa prosesseissa. Työryhmän raportti kertoo julkisoikeudellisten lähtökohtien asettamista rajoista sovittelun käytölle. Raportin mukaan sovittelun mahdollisuudet hallintoasioiden käsittelyssä ovat suppeammat kuin riita-asioissa, sillä viranomaispäätöksissä on yleisesti pienempi harkintavaltta ja suuri julkinen intressi. Tuomioistuinvirasto korostaa muistiosta antamassaan lausunnossa, että sovinnollisuuden edistäminen ja varsinainen sovittelu on käsitteinä erotettava toisistaan. Tuomioistuinvirasto myös huomauttaa, että säännös sovinnollisuuden edistämisestä olisi syytä lisätä viranomaisvaiheen menettelyä sääntelevään hallintolakiin.

Jaottelun lakisääteinen – ei-lakisääteinen lisäksi sovittelukenttää voidaan arvioida ryhmittelemällä kiistan osapuolet erilaisiin toimijaryhmiin (kuvio 1). Toimijaryhmiä voidaan katsoa olevan kolmea eri tyyppiä: yksilöiden muodostamia yhteisöjä, liike-elämän toimijoita ja kolmantena julkinen valta kiistojen osapuolena tai kiistoihin ulkoapäin puuttavana tahona (sovittelulainsäädännön tuottaminen). Näitä ryhmiä erottaa toisistaan paitsi ryhmien välinen sisäinen dynamiikka myös kiistojen pääasiallinen tai syvin sisältö. Yhteisöjen kiistoissa on usein pohjimmiltaan kyse siitä, että osapuolilla on eriävät näkemykset siitä, miten yksilön tai yhteisön hyvinvointia ylläpidetään tai kehitetään. Kaikilla on pyrkimys ”hyvään elämään”. Liike-elämän kiistojen syvin olemus liittyy yleensä rahaan, asioista voidaan päästä enemmän tai vähemmän yhteisymmärrykseen viime kädessä taloudellisten arvojen sovittelulla. Kolmas ryhmä, julkinen taho, on näitä kahta ryhmää epämääräisempi ja tavoitteiltaan abstraktimpi. Sen viimekätisenä tavoitteena voidaan kuitenkin pitää yhteiskuntarauhan ylläpitoa, sitä, että yhteiskunnan toiminnat ovat ennakoitavia, tasapuolisia ja hyväksyttäviä.

Näiden kolmen toimijaryhmän sisäisen dynamiikan ja tavoitteiden erilaisuus johtaa siihen, että myös sovittelun menettelyt ja tavoitteet voivat poiketa toisistaan. Sovittelukäsitteen alle mahtuu siis monenlaisia menettelyjä, teorioita ja käytäntöjä, jotka eivät välttämättä ole absoluuttisesti toisiaan parempia tai tehokkaampia yleisesti, vaan jotka sopivat tiettyihin tilanteisiin paremmin kuin toiset. Tässä raportissa ei siis ole eritelty sovittelumenettelyitä niiden taustateorioiden perusteella, vaan pyritty jäsentämään sovittelumenettelyitä käytännönläheisesti ja kartoitettu esimerkiksi koulutustarpeita, resursseja ja yhteistyötarpeita menettelyn omista lähtökohdista.

Kuvio 1. Sovittelukentän hahmottelua kiistan osapuolten kannalta (pystyakseli) ja eri sovittelumuotojen sijoittuminen vaak-akselille varsinainen sovittelu – muut sovittelunkaltaiset menettelyt.

Sovittelu-käsitettä käytetään joskus epätasällisesti, jolloin voi jäädä epäselväksi, millaista toimintaa sillä käytännössä tarkoitetaan. Tässä raportissa sovittelua ja sille läheisiä termejä on käytetty seuraavan jaottelun mukaisesti:

- **sovittelu:** varsinainen menettely, jolla on määritelty struktuuri ja joka vieään loppuun, kun on käynnistetty; sisältää yleensä sovittelutilanteen, jossa osapuolet kohtaavat
- **sovinnon edistäminen:** ei strukturoitua menettelyä, johon sisältyisi sovittelutilanne; kolmas taho toimillaan koettaa edistää sovinnon syntymistä
- **sovitteleva työote:** omaksutaan sovittelumenettelyssä käytettäviä tekniikoita, työtapoja tai välineitä johonkin muuhun ammatilliseen toimintaan, jossa yhtenä tavoitteena on rauhan rakentaminen, ristiriidan ratkaisu tai eskaloitumisen ehkäiseminen
- **sovittelunkaltainen työ:** tilanteet, joissa sovittelu sekoittuu (yleensä hankalalla tavalla) muuhun ammatilliseen toimintaan ja joissa on epäselvää, onko sovittelu käynnistynyt vai ei; muun toiminnan kutsuminen sovitteluksi

2.1.2 Sovittelun osa-alueiden muotoutuminen

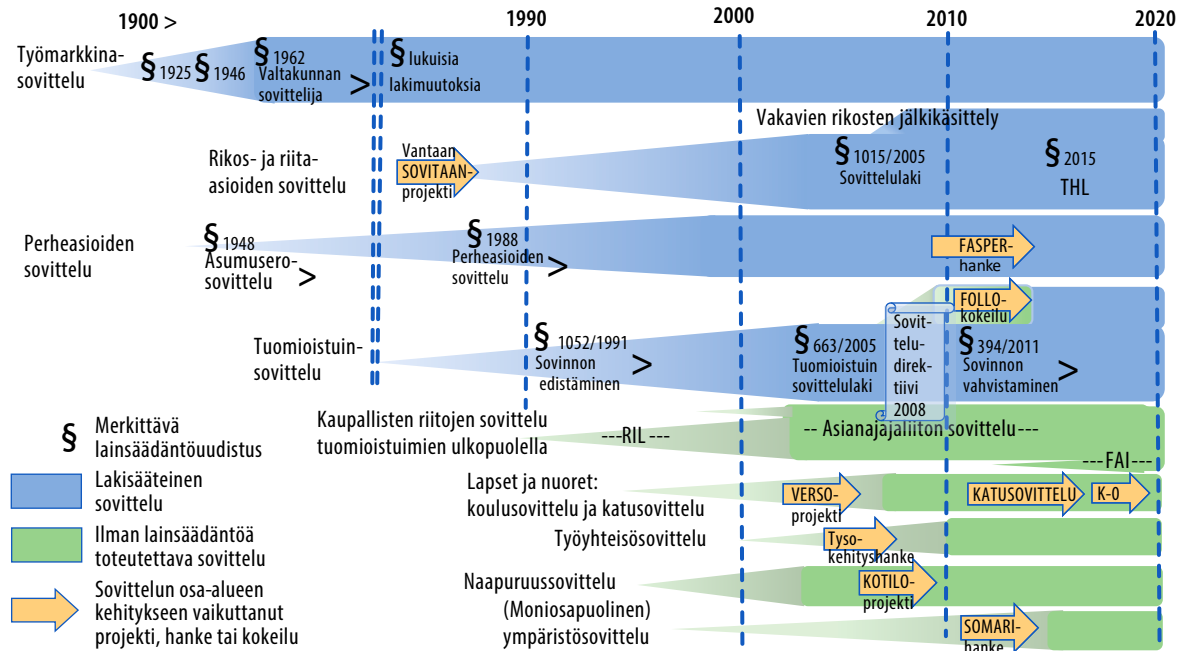
Suomalaiset sovittelumenettelyt ovat muotoutuneet hyvin eriaikaisesti ja erilaisista lähtökohdista vuosikymmenten saatossa. Kuvioon 2 on kerätty tietoja merkittävistä sovitteluun liittyvistä lainsäädäntömuutoksista ja hahmoteltu sovittelun eri osa-alueiden muotoutumista.

Rikossovittelun kehitys sai alkunsa jo 1980-luvun alussa, kun Vantaalla toteutettiin Sovitaan-projekti, jonka tarkoituksena oli kehittää vaikuttamiskeinoja nuorison häiriökäyttäytymiseen puuttumiseksi (Iivari 1986). Pitkään epävirallisena järjestelmänä toiminut rikossovittelu sai nykyisen institutionaalisen muotonsa vuonna 2005 säädetyssä laissa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005), jonka nojalla rakennettiin alueellisten sovittelutoimistojen verkosto ja vapaaehtoisten sovittelijoiden varaan perustuva järjestelmä. Lain mukaan järjestelmässä sovittellaan rikosasioita ja vähäisiä riitaasioita. Sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluu sovittelutoiminnan johto, ohjaus ja valvonta. Operatiivinen vastuu sovittelun järjestämisestä siirtyi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle aluehallintovirastoilta vuoden 2016 alusta lain muutoksen (680/2015) nojalla. Uusimmissa suunnitelmissa on siirtää rikos- ja riita-asioiden sovittelu STM:n ja THL:n vastuulta oikeusministeriön alaisuuteen (Sambou ym. 2021).

Riita-asioiden tuomioistuinsovittelu sai alkunsa vuoden 1991 muutoksesta oikeudenkäymiskaaren (1052/1991), joka teki sovinnon edistämisen riita-asioissa mahdolliseksi tuomioistuimissa.² 2000-luvun taitteessa käytiin vilkasta keskustelua riita-asioiden sovittelun laajentamisesta, ja vuonna 2005 säädettiin laki riita-asioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa (663/2005). Tämän jälkeen riita-asioiden sovittelua kehitettiin edelleen ja sovittelumenettelyn lisäksi säädettiin sovinnon vahvistamisesta tuomioistuimissa vuoden 2011 lailla riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011), jolla samalla kumottiin laki 663/2005.

² Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (1052/1991) 5:26 § Sovinnon aikaansaaminen: Asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asian ja harkintansa mukaan sovinnon edistämiseksi esitettävä asianosaisille ehdotuksensa asian sovinnolliseksi ratkaisuksi.

Kuvio 2. Suomalaisen sovittelukentän muotoutuminen.

Vantaan SOVITAAN-projekti

Vantaan Sovitaan-projektin tarkoitus oli puuttua nuorison häiriökäyttäytymiseen ja siinä luotiin suuntaviivat rikosasioiden sovittelulle. Se aloitti erilaisten sovittelumenettelyiden kehittämisen

FASPER-projekti

Uusien käytäntöjen ja mallien kehittäminen perheasioiden sovitteluun (toimijana Suomen Sovittelufoorumi)

FOLLO-kokeilu

FOLLO-kokeilun myötä käynnistyi asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu käräjäoikeudessa

VERSO-projekti

VERSO-projekti käynnisti koulusovittelun

KATUSOVITTELU

Pyrkimyksenä nuorten monisyisten konfliktien ratkominen (toimijana Aseman lapset ry)

K-O

Koulukiusaamistapausten selvittäminen (toimijana Aseman lapset ry)

Tyso-kehityshanke

Työyhteisösovittelun kehityshanke (toimijana Suomen Sovittelufoorumi)

KOTILO-projekti

Suomen pakolaisapu ry:n KOTILO-projektin tarkoituksena oli ennaltaehkäistä ja ratkoa asumiseen liittyviä konflikteja alueilla, joilla asuu paljon maahanmuuttajataustaisia henkilöitä.

SOMARI-hanke

Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa, maankäyttö- ja ympäristökiistojen sovittelun kokeiluhanke

RIL

Rakennetun ympäristön toimialan järjestön tarjoamat konfliktinhallinnan palvelut alan toimijoille.

FAI

The Finland Arbitration Institute-sovitteluksi kutsutaan Keskuskauppakamarin välimieslautakunnan hallinnoimaa sovittelumenettelyä.

Perheen sisäisten riitojen sovittelulla on pitkät lainsäädäntöön pohjautuvat juuret 1940-luvulta lähtien asumuserosovittelulaissa. Vuonna 1988 avioliittolakiä (411/1987) muutettiin siten, että avioerotilanteessa *perheasioiden sovittelu* tuli ensisijaiseksi

menettelyksi.³ Alun innostuksen jälkeen perheasioiden sovittelu eli varsin pitkään hiljaiseloja ja toteutui aktiivisesti vain muutamilla paikkakunnilla. 2010-luvulta eteenpäin perheasioiden sovittelu on jälleen ollut aktiivisen kehittämisen ja kasvavan käyttöönnoton kohteena.

Työmarkkinasovittelu on kehittynyt itsenäisenä sovittelun osa-alueena jo pian sadan vuoden ajan. Laki joukkotyöriitojen sovittelusta (117/1925) ja laki työriitojen sovittelusta (570/1946) loivat pohjan, jonka päälle vuoden 1962 laissa työriitojen sovittelusta (420/1962) oli mahdollista säätää valtakunnansovittelijan instituutiosta. Siten myös työriitojen sovittelumenettely on vakiintunut vuosikymmenten saatossa nykyiseen muotoonsa. Viime vuosina koko työmarkkinaneuvotteluiden järjestelmään ja sovittelutoimintaan on kohdistunut muutospainetta ja sovittelun kehittämiseksi on esitetty erilaisia aloitteita sekä työntekijä- että työnantajajärjestöjen toimesta.

Kaupallisten riitojen ja muiden liike-elämän tarpeiden käsittelyyn on kehittynyt lukuisia joukko eri alojen sovittelumenettelyitä. Lakisääteisestä välimiesmenettelystä säädettiin jo vuonna 1928 oma lakinsa, jota on sittemmin uudistettu useita kertoja (laki välimiesmenettelystä (kumottu) (46/1928) sekä laki välimiesmenettelystä (967/1992)). Nykyiset vapaaehtoiset menettelyt ovat kehittyneet 1990-luvulta lähtien, jolloin rakennusurakointiin liittyvien riitojen sovittelu aloitettiin. Asianajajaliitto käynnisti omaa sovittelutoimintaansa 1990-luvun lopulla laatimalla asianajajasovittelijoita sitovat sovittelusäännöt.

Lakisääteisten sovittelumenettelyiden rinnalle on erityisesti 2010-luvulla kehittynyt lukuisia ilman lainsäädäntöä toteutettavia *eri yhteisöjen sovittelun* muotoja. Nämä ovat kehittyneet erillisinä, leimallisesti eri viiteryhmien tarpeisiin muotoutuneina (koulusovittelu, katusovittelu, naapuruussovittelu, väestöryhmien välisten konfliktien sovittelu, työyhteisösovittelu).

Ympäristösovittelu on terminä melko uusi ja vielä vakiintumaton. Ympäristökiistojen sovittelun yksi osa-alue on lähellä naapuruuskiistojen käsittelyä (naapurien väliset erimielisyydet ympäristöhaittojen vaikutuksista), mutta lisäksi saman nimikkeen alle mahtuu erilaisia hallinnollisista menettelyistä johtuvia erimielisyyksiä (lupien myöntäminen kiistanalaisille toiminnoille) sekä moniosapuolisia kiistoja, joiden syyt voivat olla syvällä yhteiskunnan rakenteissa ja historiassa (metsäkiistat, vesivoimaan liittyvät kiistat). Ympäristökiistojen erityispiirteenä on usein moniosapuolisuus sekä toisaalta julkisen vallan rooli kiistan osapuolena tai hallintomenettelyn toteuttajana.

³ Avioliittolaki (411/1987) 5:20 §: Perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat on pyrittävä ensi sijassa selvittämään asianosaisten välisissä neuvotteluissa ja ratkaisemaan sopimuksella. Perheasioiden sovittelijat antavat pyynnöstä apua ja tukea silloin, kun perheessä esiintyy ristiriitoja.

Sovittelun kentän 'virallistuminen' Suomessa

Risto Koulu (2005) on jäsentänyt vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun muuntumista nykyiseen muotoonsa. Koulun mukaan vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun lähtökohta on ollut kansalaisyhteiskunnasta lähteneessä liikkeessä, joka on hakenut vaihtoehtoja viralliselle oikeudenkäytön järjestelmälle. Tämä liike on sittemmin virallistunut 1970-luvulta lähtien esim. pohjoismaisen kuluttajasuojaan liittyvän lautakuntajärjestelmän myötä. Näin monet "vapaan" vaihtoehtoisen riidanratkaisun piirteet on siirretty lainkäyttöliikkeen vaihtoehtoiseen riidanratkaisuun.

Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun alkuperäisenä ajatuksena on ollut etsiä osapuolten intresseihin pohjautuvia ratkaisuja osapuolten välisessä avustetussa neuvottelussa, jossa sovinto asettuu irralleen oikeusnormeista, eikä ole seurausta tinkimisestä, jonka perusteena on asianosaisten käsitys oman ja vastapuolen oikeusaseman vahvuudesta. Tämä alkuperäinen sovittelun perusidea on korvautunut määrämuotoisilla oikeudenkäynnistä erillisillä, joskin niitä osin muistuttavilla, prosesseilla. Oikeudenkäynnin ulkopuolelle voi näin syntyä vaihtoehtoisia menetelmiä, jotka eivät kuitenkaan edusta vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun perusideaa. Tällaisia ovat esimerkiksi välimiesmenettely ja eräät selvemmin evaluatiiviset konfliktinratkaisun muodot, joissa ratkaisu on kolmannen osapuolen käsissä. Tässä mielessä myöskään kollektiivisten työriitojen sovittelu ei edusta puhtaasti vaihtoehtoista konfliktinratkaisua; sovittelu tapahtuu valmiiksi muotoiltujen vaatimusten välillä ja sovittelijan rooliin kuuluu sovintoehdotusten tekeminen.

Se, missä määrin lainsäädännöllä järjestetyt sovittelun muodot edustavat virallistuvaa vaihtoehtoista riidanratkaisua, ja miten kauaksi ne päätyvät alkuperäisestä vaihtoehtoisen "vapaan" konfliktinratkaisun ideasta on myös empiirinen kysymys. Esimerkiksi tuomioistuinsovittelussa kyse on mm. siitä, miten hyvin sovittelijatuomarit pystyvät toimimaan fasilitatiivisesti sovittelijoina ottamatta prosessiin mukaan tuomitsemisen evaluatiivista elementtiä.

Risto Koulun (2005) mukaan sovittelutyypin riidanratkaisun virallistuessa kysymykset sovittelijan valinnasta, pätevydestä ja roolista vaativat ratkaisua. Maallikoiden tekemässä sovittelussa tai esimerkiksi kansalaisjärjestön pyörittämässä "vapaassa" sovittelussa sillä ei ollut mainittavasti väliä – ja ihmiset voivat edelleenkin ratkoa keskinäiset konfliktinsa haluamallaan tavalla. Yhtenäistynyt vaihtoehtoinen riidanratkaisu on kuitenkin tuonut tähän muutoksen. Virallistumisen ohella toinen vaikuttava voima vaihtoehtoisessa riidanratkaisussa on ollut EU:n harmonisointipyrkimys, jota EU:n sovitteludirektiivi ja Euroopan neuvoston suositukset edustavat.

Nämä kysymykset ovat Suomessakin ajankohtaisia ja sovittelukentän käsiteltävinä. SUSTIMA-hanke asemoituu tähän tilanteeseen: sovittelun erilaiset järjestelmät edustavat vaihtoehtoista konfliktinratkaisua eri tavoin ja niihin vaikuttaa Suomessa sekä valtio- ja

viranomaisvetoisen virallistumisen trendi että eurooppalaisen harmonisoinnin vaatimus. Jos menettelyitä säännellään laajasti ja erityisesti, ja jos niihin samalla kytketään oikeudelliselle konfliktinratkaisulle tyypillisiä, evaluatiivisia piirteitä, niiden luonne vaihtoehtoisina konfliktinratkaisun muotoina kärsii.

2.1.3 Sovittelun käytön laajuus sovittelun eri osa-alueilla

Sovittelun eri alojen tiedonkeruusta ja haastatteluista SUSTIMA-hankkeessa ilmenee, että perustiedot eri sovittelumuotojen käytöstä ja laajuudesta ovat hyvin vaihtelevia. Edes kaikista lakisääteisistä sovittelun muodoista ei ole saatavissa yksiselitteisiä tilastotietoja. Oheiseen taulukkoon 2 on sisällytetty sovittelun eri osa-alueilla tiedossa olevat arviot sovittelijoiden määrästä, vuotuisesta sovittelujen määrästä sekä vastuutaho ja muita mahdollisia huomioita.

Taulukko 2. Sovittelun laajuus eri aloilla

Sovittelun ala	Sovittelijoiden määrä	Sovittelujen määrä vuosittain (arvio)	Tilaston / tiedon hallinta	Muita huomioita
Rikos- ja riita-asioiden sovittelu	sovittelutoimistojen ammattilaiset (reilu 100) vapaaehtoiset sovittelijat (noin 1 400)	10 000 aloitetta	THL	
Perheasioiden sovittelu	Ei arvioitavissa	Ei arvioitavissa	Kunnat. Ei valtakunnallista tilastointia kuntien sovittelutoiminnasta Kirkkohallitus perheasiain neuvottelukeskusten osalta	Tilastointi tapahtuu kunnittain, mutta valtakunnallista tietoa ei kerätä. Kirkkohallitus tilastoi sovittelut kahtena ryhmänä: sovittelut yleensä sekä Fasper- ja Follo- sovittelut yhteensä
Tuomioistuinsovittelu	Arvio noin 150 (koulutettuja yli 500)	Vuonna 2020 noin 2 400, joista Follo- sovitteluja noin puolet	Tuomioistuinvirasto sekä yksiköiden keräämät manuaaliset tiedot	Valtakunnalliset tilastot eivät vielä kuvaa sovittelutilannetta kovin hyvin
Asianajajaliiton sovittelu	Koulutuksen saaneita vajaa 300, sovittelevien määrä ei tiedossa	Ei arvioitavissa	Asianajajaliiton sovittelulautakunta (?)	Ei kokonaistilastoa, sillä osa jutuista menee suoraan yksittäisille asianajajille

Sovittelun ala	Sovittelijoiden määrä	Sovittelujen määrä vuosittain (arvio)	Tilaston / tiedon hallinta	Muita huomioita
Naapuruussovittelu	5 vakituista, 2 tilapäistä sekä vapaaehtoisia asukassovittelijoita	Runsas 100, vuonna 2020 yli 200	Naapuruussovittelun keskus / SSF ry	
Koulusovittelu	Koulutettuja oppilaita vuosittain reilu 1 000, sovittelevien määrä ei tiedossa	Noin 10 000 (arvio)	VERSO-ohjelma / SSF ry	Arvio sovittelumäärästä perustuu otantaan
RIL-sovittelu	2	Tuntematon	ei tilastoivaa tahoa	Sovittelutapaukset siirtyvät suoraan sovittelijoille
Vakavien rikosten jälkikäsittely	3	Noin 100 kpl toiminnan alusta lukien	Sauma-hankkeen omat tilastot	
Katusovittelu	16 Aseman lapset ry:ssä, lisäksi muita koulutettuja sovittelijoita, joiden määrää ei tilastoida valtakunnallisesti K-0 -toimintaa tehnyt 6 katusovittelijaa	Vuonna 2021 42 kpl, joissa Aseman lapset ry:n sovittelija, suurin osa sovittelutoimistojen kanssa K-0: 8 sovittelua	Aseman lapset ry Katusovittelu- ja K-0 -hankkeet	Hankkeissa tilastoidaan vain sovittelut, joissa on mukana järjestön oma työntekijä. Tilastoissa eritellään myös eri sovittelutyypit. Lisäksi jokainen kaupunki ja toimija tilastoi omat sovittelunsa.
Työriitojen sovittelu	valtakunnansovittelija + 5 sivutoimista sovittelijaa	Sovitteluja vuosittain muutamasta yli 60:een. Määrä voi vaihdella huomattavasti	Tilastokeskus tilastoi työtaisteluita ja niiden kustannuksia. Sovittelutoiminta raportoidaan myös valtakunnansovittelijan vuosittaisissa katsauksissa.	
Työyhteisösovittelu	ei tarkkaa tietoa	ei arvioitavissa	ei valtakunnallisesti tilastoivaa tahoa	
Ympäristösovittelu	muutama	yksittäisiä tapauksia	ei tilastoita / seurantaa	

Tästä eteenpäin esitellään sovittelun eri osa-alueita omissa alaluvuissaan. Esittely noudattaa pääsääntöisesti rakennetta, jossa ensin esitellään kyseisen sovittelumuodon taustaa ja puitteita, sen jälkeen sovittelua käytännössä ja lopuksi osa-alueen kehitysvaihetta ja kehitystarpeita. Alaluvut pohjaavat sovittelun eri osa-alueita koskeviin asiantuntijahaastatteluihin

2.2 Rikossovittelu

Rikossovittelu ja vakavien rikosten jälkikäsitteily edustavat suomalaisessa sovittelun kentässä selvimmin niin sanottua rikoksenteikijän ja uhrin välistä sovittelua (victim-offender mediation). Niille on tyypillistä rikoksenteikijän ja rikoksen uhrin kohtaaminen (tai hänen läheistensä), ja tavoitteena rikoksen aiheuttamien vaikutusten korjaaminen. Rikossovittelu tukeutuu vahvasti restoratiivisen oikeuden teoriaan. (Ervasti & Nylund 2014, s. 485–509.)

2.2.1 Rikos- ja riita-asioiden lakisääteinen sovittelu

Tausta ja puitteet

Rikossovittelu alkoi Suomessa Vantaalla Suomen Akatemian rahoittamana pilottina 1983. Aktiivisina henkilöinä olivat etenkin Juhani Iivari ja Martti Grönfors (Ojanne 2017). Toiminta vakiintui seuraavana vuonna ja levisi pikkuhiljaa muihinkin kaupunkeihin. Palvelu perustui kuitenkin kuntien vapaaehtoisuuteen eikä levinnyt tasaisesti koko maahan kaikkien saataville. Koska haluttiin turvata kaikkien pääsy sovitteluun eri puolilla maata, säädettiin laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005), joka tuli voimaan vuoden 2006 alusta. Laki takasi myös sen, että valtio tuli vastaamaan kustannuksista – palvelu on osapuolille maksuton. Tätä ennen sovittelusta oli vain hajanaisia mainintoja lainsäädännössä, kuten toimenpiteistäluopumissäännöksissä. Lakiperustaisuus tekee rikosten ja eräiden riitojen sovittelusta erityisen sovittelun muodon; sen lisäksi vain tuomioistuinsovittelu varten on oma erillinen lakinsa. Erityistä on myös niiden henkilöiden suuri määrä, jotka ovat tämän sovittelumuodon palveluksessa: noin 100 työntekijää yhteensä 18 sovittelutoimistossa ja noin 1 400 vapaaehtoissovittelijaa ympäri maan. Lisäksi vuotuinen asiamäärä on vakiintunut selvästi yli 10 000 tasolle. Rikosten lisäksi sovittelutoimistojen palvelussa voidaan sovittaa vähäisiä riitoja, mutta rikosasiat muodostavat ylivoimaisesti suurimman osan kaikista tapauksista.

Monesta muusta maasta poiketen rikossovittelu on sijoitettu hallinnollisesti sosiaali- ja terveysministeriön alalle, ja toimintaa ohjaa, koordinoi ja kehittää vuodesta 2016 alkaen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Aiemmin järjestämisvastuu oli aluehallintoviranomaisilla.

Sovittelu käytännössä

Yleisin sovittelualoitteen tekijä on tilastojen mukaan poliisi (Elonheimo & Kuoppala 2021). Sovittelulaki ei kuitenkaan rajoita sitä, kuka voi tehdä sovittelualoitteen muissa kuin lähi-suhdeväkivaltarikoksissa, joissa sen voi tehdä vain poliisi tai syyttäjä. Kun aloite saapuu sovittelutoimistoon, seuraa vaihe, jossa selvitetään, onko sovittelulle edellytyksiä. Jos päätös on myönteinen, asiaa hoitamaan nimetään sovittelijat. Sovitteluprosessiin kuuluu

tarvittava määrä osapuolten erillis- ja yhteistapaamisia sekä mahdollinen seurantavaihe. Sovittelu on kaikissa vaiheissaan vapaaehtoinen ja sen voi keskeyttää milloin vain. Halutessaan osapuolet voivat tehdä sovittelijoiden avustuksella sopimuksen. Jos kyseessä on asianomistajarikos eikä uhri vaadi sovittelun jälkeen rangaistusta, rikosprosessi loppuu siihen. Jos taas kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos, on oikeusviranomaisten päätettävissä, miten asian käsittely jatkuu ja miten sovittelu siihen vaikuttaa. Vuonna 2020 rikosasioissa sopimukseen päästiin 66 prosentissa ja riita-asioissa 48 prosentissa sovitteluista.

Kehitysvaihe ja kehittämistarpeet

Parhailtaan on käynnissä keskustelu toiminnan mahdollisesta siirrosta sosiaali- ja terveysministeriöstä (STM) oikeusministeriön (OM) hallinnonalalle (Elonheimo 2020). Siirto voisi käytännössä toteutua aikaisintaan vuonna 2024. Siirron valmistelu on joiltakin osin asettanut haasteita sovittelun kehittämiseksi: esimerkiksi sovittelulain uudistamista on lykätty. Näköpiirissä on kuitenkin, että siirto tarjoaisi mahdollisuuden vahvistaa sovittelua hallitusohjelman edellyttämällä tavalla.

Selkeimpiä sovittelulain uudistamistarpeita liittyy valtionkorvauksen jakoperusteisiin, jotka on koettu nykylaissa turhan jäykiksi. Lisäksi on keskustelua siitä, mikä ns. vakavien rikosten jälkikäsitteilyn asema suhteessa sovittelutoimistoihin olisi. Sovittelulain sanamuotojen ei ole katsottu tarjoavan riittävää tukea tälle toiminnalle. Myös esimerkiksi työkorvausten käyttö on kehitettävä asia, jota voisi helpottaa lain avulla. Sama koskee keskustelua siitä, voisiko poliisi ohjata asioita sovitteluun ilman, että heidän tarvitsee kysyä sitä varten osapuolten suostumukset. Lisäksi vaikka sovittelulaki mahdollistaa jo nyt tukihenkilöiden osallistumisen sovitteluun, heitä hyödynnetään käytännössä selvästi vähemmän kuin mitä ulkomaiset esimerkit ns. conferencing-menettelystä viitoittavat. Suomalainen rikossovittelu noudattaakin ns. victim-offender mediation -perinnettä, joka on toimiva, mutta se voisi hyötyä myös laajemmasta restoratiivisen oikeuden näkemyksestä – restoratiivinen teoriahan painottaa sovittelun sosiaalista ulottuvuutta ja yhteisöllisyyttä, eli sosiaalisen tuen ja kontrollin vahvistamista erilaisten tukihenkilöiden avulla.

Sovittelulaki mahdollistaa kaikenlaisten rikosten sovittelun. Erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelu on kuitenkin saanut osakseen ankaraa julkista arvostelua ja vastustusta – jopa sen lopettamista on vaadittu. Ministerivetoinen, poikkihallinnollinen työryhmä tarkasteli lähisuhdeväkivallan sovittelua erikseen vuonna 2019 julkaistussa raportissaan (Lähisuhdeväkivallan sovittelu... 2019). Työryhmän mukaan sovittelu voi näissäkin asioissa jatkua, mutta kriittistä tarkastelua aiheesta on peräänkuulutettu mm. sovittelun siirtoa STM:stä OM:ön käsitteeseen työryhmän raporttiin annetuissa lausunnoissa. Kriittinen keskustelu on koettu ongelmalliseksi rikossovittelun piirissä; se on häirinnyt sovittelun kehittämistyötä ja sovittelijoiden työrauhaa.

Riita-asioiden osalta sovittelulaissa on rajoitus, että sovittella voidaan vain vähäisiä riitoja; tämä on aiheuttanut tulkintavaikeuksia ja osaltaan myötävaikuttanut siihen, että riita-asioiden määrä on jäänyt sovittelutoimistoissa hyvin pieneksi (esimerkiksi uusimmassa tilastossa 5 %, Elonheimo & Kuoppala 2021). Kun samalla tiedetään, että kynnys viedä riita-asioita tuomioistuimen käsiteltäväksi on varsin korkea, voidaan kysyä, miksi osapuolten käyttöön ei laajemmin tarjottaisi sovittelutoimistojen maksutonta palvelua myös näissä asioissa.

Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin sanoa, että suomalainen sovittelutoimistojen sovittelupalvelu on kansainvälisessäkin vertailussa menestystarina ja esikuva, ja vakiinnuttanut asemansa osana sitä kokonaisuutta, jonka avulla vastaamme rikoksiin, riitoihin ja ylipäänsä konflikteihin. Tästä kertoo esimerkiksi se, että peräti noin kolmannes poliisin selvittämistä pahoinpitelyistä ohjataan sovitteluun (Elonheimo & Kuoppala 2020).

Mahdollisen hallinnonalasiirron lisäksi selkein ”THL-sovittelun” kehittämisen ”pullonkaula” ovat resurssit; voidaan kysyä, onko nykyresursseilla jo saavutettu se taso, jolle realistisesti voidaan päästä laadun kärsimättä ja käsittelyaikojen liaksi venymättä. Valtionkorvaushan ei ole kasvanut siinä suhteessa kuin asia- ja työmäärä. Tilastojen ajallista vertailua vaikeuttaa se, että vuonna 2019 otettiin käyttöön uusi tietojärjestelmä, josta tilastotiedot nykyään poimitaan suoraan, mutta joka tapauksessa näyttää siltä, että sovittelun määrällinen kehitys ei ole enää kehittynyt yhtä suotuisasti viime vuosien aikana. Sovittelutoimistojen rekrytointipaineiden lisäksi kasvua ja kehittämistä rajoittaa se, että sovittelun keskushallinnossa (THL) työskentelee vain kaksi henkilöä päätoimisesti sovittelun parissa, mikä ei juurikaan mahdollista sovittelun tutkimustoimintaa eikä esimerkiksi kansainvälisen kehityksen systemaattista seuraamista. Kehitysvaihetta voisikin kuvata odottavaksi; paljon on saavutettu, mutta sovittelun ja restoratiivisen oikeuden potentiaali olisi vielä isompi.

2.2.2 Vakavien rikosten jälkikäsittely

Tausta ja puitteet

Vakavien rikosten jälkikäsittelyllä tarkoitetaan toimintamallia, jossa vakavien rikosten tekijöillä ja uhreilla tai uhrin omaisilla on mahdollisuus tietyin edellytyksin kohdata ammattilaisten ohjaamassa tapaamisessa. Kohtaaminen voidaan järjestää kasvokkain tai epäsuorasti, ns. sukulasovittelun keinoin. Jälkikäsittelyn tavoitteena on inhimillisen kärsimyksen ja trauman oireiden vähentäminen, uusintarikollisuuden vähentäminen sekä osapuolten hyvinvoinnin lisääminen niin, että kumpikin osapuoli kykenisi integroitumaan yhteiskuntaan ja jatkamaan elämäänsä eteenpäin. Jälkikäsittelytapaaminen toteutetaan usein vasta vuosien jälkeen tuomion antamisesta, sillä kumpikaan osapuoli ei ole siihen valmis heti tuomion jälkeen. Metodikseen vakavien rikosten jälkikäsittely määrittelee restoratiivisen dialogin.

Vakavien rikosten jälkikäsittelyn juuret ovat Kriminaalihuollon tukisäätiön vuosina 2013–2018 toteuttamassa ja STEA:n rahoittamassa Sauma-hankkeessa (nimi tulee sanoista ”Sovittelu antaa uuden mahdollisuuden”). Alkuun puhuttiin vakavien rikosten sovittelusta, mutta koska tärkeää oli erottautua lakisääteisestä rikossovittelusta, otettiin käyttöön termi jälkisoittelu, sillä jälkikäsittelyt käydään aina lainvoimaisen tuomion jälkeen. Aluksi oletettiin myös, että käsiteltäväksi olisi tullut enemmän tapauksia, joissa tapaaminen toteutuu tekijän ja uhrin välillä. Näiden juttujen osuus on kuitenkin ollut vähäinen, ja painopiste on ollut tekijän ja uhrin omaisten välisessä dialogissa tuomion jälkeen. Tässä mielessä menetelmä poikkeaa rikossovittelun metodista. Uhrien omaisten onkin toisinaan ollut vaikea hahmottaa, miksi toimintaa kutsutaan sovitteluksi, vaikka he eivät ole olleet teon osallisia. Näistä syistä on siirrytty puhumaan vakavien rikosten jälkikäsittelystä.

Tällä hetkellä toiminnasta vastaa Rikosseuraamuslaitos yhteistyössä THL:n sovittelutoiminnan kanssa siten, että mukana on Länsi-Uudenmaan ja Pohjois-Suomen sovittelutoimistosta kummastakin yksi työntekijä Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen kehittämysyksikön työntekijän lisäksi. Tämän yhteistyömuodon on sovittu jatkuvan vuoden 2023 loppuun. Sen jälkeen tavoitteena on saada vakavien rikosten jälkikäsittely liiteyksiksi lakisääteisen rikossovittelun yhteyteen. Aiemmin toiminnan rahoitus on ollut usein tiedossa vain vuodeksi kerrallaan.

Toiminta käytännössä

Vakavien rikosten jälkikäsittelyssä aloitteen voivat tehdä joko tekijä tai uhri/uhrien omaiset. Aloitteita on tullut enemmän tekijöiden puolelta, sillä vankiloita ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaita on helpompi informoida. Huoma – Henkirikoksen uhrien läheiset ry -järjestön kautta on informoitu omaisia, mutta kaikki uhrien omaiset eivät kuulu järjestöön.

Prosessin ehdoton lähtökohta on, että tekijä on pahoillaan ja ottaa vastuun teostaan. Omaisten lähtökohtana voi puolestaan olla, että he haluavat tietää, miksi teko tapahtui, tai he toivovat saavansa vastauksia, jotka auttavat heitä pääsemään elämässään eteenpäin – hekään eivät voi tulla kohtaamiseen vain syyttämään tekijää. Vaikka omaisen kävisi traumaterapiassa, niin sieltä hän ei voi saada vastauksia siihen, miksi jokin asia tapahtui. Yleensä vain tekijä voi siihen antaa vastauksen ja siksi jälkikäsittely voi hyvin nopeuttaa myös terapian edistymistä. Omaiselle on usein tärkeää, että tekijä ottaa nyt vastuuta toisin kuin oikeudenkäynnissä. Jälkikäsittelyprosessin ohjaajina toimivat hankkeessa koulutetut henkilöt. Työ tehdään aina työpareina.

Vakavien väkivaltarikosten jälkikäsittelyssä prosessi painottuu voimakkaasti valmisteluvaiheeseen, jonka merkitys kohtaamisen onnistumisen kannalta on oleellinen. Aloitteentekijää tavataan ja haastatellaan, yleensä useammankin kerran. Sen jälkeen toista

osapuolta haastatellaan niin ikään useampaan kertaan. Molempia tahoja valmistellaan toistensa kohtaamiseen huomattavasti pidempään kuin esimerkiksi rikossovittelussa. Valmistelussa kartoitetaan kummankin osapuolen tarpeita: mitä odottaa ja tarvitsee kohtaamiselta. Jos näyttää siltä, että osapuolet voisivat tyydyttää toistensa ja ensisijaisesti uhripuolen tarpeita, niin silloin voidaan edetä kohtaamiseen. Työntekijöiden tekemä arvio ja osapuolten valmistelutyö ovat tässä keskeisiä.

Kohtaamisia voi olla yksi tai useampi ja niille on etukäteen laadittu tietyt askelmerkit. Tarvittaessa ohjaajat avustavat keskustelua, mutta ensi sijassa toivotaan, että osapuolet puhuvat suoraan toisilleen. Varsin usein omaisen odotukset menevät uusiksi, kun tekijä näyttääkin erilaiselta kuin hän odotti ja tekijä onkin oikeasti pahoillaan teostaan.

Jälkikäsitteilyn kannalta tärkeää on saada luotua hyvä yhteys muuhun vankiloissa tapahtuvaan restoratiiviseen toimintaan. Vankiloissa on mahdollista rakentaa konteksti jälkikäsitteilylle, ja on tärkeää, että eri toimijoilla on riittävästi tietoa jälkikäsitteilyprosessista. Esimerkiksi arviointikeskuksessa mietittäessä rangaistuksen suorituspaikkaa, vangille voidaan heti ja tarvittaessa myöhemmin uudestaan kertoa rikoksen jälkikäsitteilyn mahdollisuudesta. Myös vankiloissa olevista erilaisista kuntoutusryhmistä voi löytyä halukkaita osallistujia.

Toiminnan alusta lukien on tehty yli 200 aloitetta tekijän ja uhrin tai uhrin omaisten kohtaamiseen. Noin puolet näistä on edennyt tapaamiseen tai muuhun dialogiin. Tilastoa toiminnasta keräävät vain toiminnasta vastaavat työntekijät. Toiminnan kirjaamiseen on jouduttu kehittämään erikoisjärjestelyjä tietosuojakysymysten vuoksi. Tällä hetkellä kirjaimisvastuu toiminnasta on kummallakin sovittelutoimistolla, jotka voivat kirjata sekä uhrin että tekijän tiedot.

Fasilitaattoreiden koulutus

Vakavien rikosten jälkikäsitteilyn parissa koulutus on ollut vielä pienimuotoista ja hankkeen tarpeita palvelevaa. Alustavana tavoitteena on, että vuonna 2024 jälkikäsitteily siirtyisi rikossovittelun yhteyteen. Tätä silmällä pitäen on suunnitteilla erikoistumiskoulutusta ja lisävalmennusta rikossovittelun ammattilaisille. Koulutusmalliin on olemassa jo pohja hankkeessa aiemmin toteutettujen koulutuspäivien perusteella. Tulevaisuudessa toimintamuotoon tarvitaan lisää fasilitaattoreita, jotta työparien määrää saataisiin kasvatettua aloitteiden määrän lisääntymisen myötä.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Kehittämishankkeen aikana on saatu pienillä resursseilla jo varsin runsaasti kokemusta vakavien rikosten jälkikäsitteilyä. Vakavien rikosten jälkikäsitteily on nyt vakiinnuttamisen kynnyksellä, mutta sen haasteina ovat pysyvään rahoitukseen ja toiminnan järjestämiseen

liittyvät kysymykset. Kehittämisvaiheen jälkeen se on etsinyt aktiivisesti paikkaansa palvelujärjestelmässä: missä sitä voitaisiin toteuttaa ja edelleen kehittää, ja mistä se saisi rahoituksen toimintaansa? Toteuttamispaikan löytäminen on osoittautunut poikkeuksellisen hankalaksi. Tilanne on tällä hetkellä vielä auki, mutta useat haastateltavat toivat esiin, että työskentelytavan luonteva paikka olisi rikossovittelun yhteydessä, jossa sille olisi tarjolla sekä rahoitus että laajempi kehittäjä- ja toteuttajayhteisö. Toimintatavan vakiinnuttamisen yhtenä hidasteena on pidetty sitä, että se jää toisaalta uhrin asemaa, toisaalta tekijän asemaa painottavien näkemysten väliin ja kohtaa siksi ennakkoluuloja useilta suunnilta.

Kysymykset liittyen akkreditointiin ja prosessin laadunvarmistukseen tulevat ajankohtaiseksi, kun sovittelijoiden jatkokoulutus on toteutunut. Keskeisenä kehittämishaasteena on kotipaikan varmistumisen lisäksi se, että toimintamuotoa saataisiin tunnetuksi etenkin rikosten uhrien ja omaisten keskuudessa, jotta asiakkaat osaisivat hakeutua entistä rohkeammin palvelun pariin. Jälkikäsitteilyn parissa toimivat katsovat myös, että toiminnan tulisi jatkossakin olla viranomaistoimintaa ja siihen täytyisi olla saatavilla omaa täydennyskoulutusta. Tulevaisuudessa pohdittava asia on myös vakavien rikosten jälkikäsitteilyä koskevan lainsäädännön tarve. Jos vakavien rikosten jälkikäsitteilyä tulee osa rikossovittelua, on tarkasteltava, miten nykyinen sovittelulaki vastaa jälkikäsitteilytoiminnan tarpeisiin.

2.3 Riita-asioiden sovittelu

2.3.1 Riita-asioiden tuomioistuinsovittelu

Taustaa ja puitteet

Tuomioistuinsovittelulla tarkoitetaan oikeudenkäynnistä erillistä sovittelumenettelyä, jossa tuomari toimii sovittelijana riita-asioissa. Tuomioistuinsovittelun myötä oikeusjärjestelmäämme rakentui moniovinen oikeustalo, jossa riita-asia on mahdollista ratkaista oikeudenkäynnin vaihtoehtona myös sovittelemalla.

Tuomioistuimissa on käytössä kaksi eri menettelytapaa, joilla asia pyritään ratkaisemaan sovinnollisesti. Vuonna 1993 voimaan astuneen oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 5 luvun 26 §:n mukaan tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asia. Tarvittaessa tuomioistuin voi tehdä ehdotuksen asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Tässä on kyse oikeudenkäynnin valmisteluvaiheessa tapahtuvasta sovinnon edistämisestä. Tuomioistuinsovittelusta puolestaan on kyse silloin, kun asiaa pyritään ratkomaan sovittelemalla asiaa oikeudenkäynnistä erillisessä sovittelumenettelyssä.

Tuomioistuinsovittelu omana menettelynään alkoi rakentua sovinnon edistämisen rinnalle 2000-luvun alkupuolella, jolloin asetettiin työryhmä valmistelemaan ehdotusta riita-asioiden sovittelujärjestelmän kehittämisestä. Ajatus tuomarin sovinnollisesta roolista oli

tuttu jo sovinnon edistämisen kautta. Samoin maassamme ei juurikaan ole toiminut yksityisiä sovittelijoita, joten kilpailevan järjestelmän puuttuessa sovittelun nähtiin olevan mahdollista osana tuomioistuimen toimintaa. Täysin mutkatonta sovittelujärjestelmän integroiminen tuomioistuinjärjestelmään ei kuitenkaan ollut, vaan tuomioistuinsovitte- lusta säädettäessä esitettiin hyvin vastakkaisia näkemyksiä sovittelun tarpeellisuudesta ja mahdollisuudesta.

Laki riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimessa (663/2005) tuli voimaan vuoden 2006 alussa. Tämä laki korvattiin varsin pian vuonna 2011 voimaantulleella lailla riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011). Uudella lailla panttiin täytäntöön Euroopan unionin sovitteludirektiivi (2008/52/EY). Keskeinen muutos oli, että myös tuomioistuimen ulkopuolisessa, direktiivin asettamat vaatimuk- set täyttävässä sovittelussa sovittu asia voidaan vahvistaa tuomioistuimessa. Sovittelu- menettelyyn tehtiin pieniä muutoksia. Tässä yhteydessä tuomioistuinsovitte- luvakiintui myös lakitekstissä käytetyksi termiksi.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Tuomioistuinsovitte- lujen kohteena ovat ns. L-asiat eli laajat riita-asiat. Suurimmat asiaryh- mät ovat kiinteistöriidat, erilliset elatusapukanteet, sekä työoikeudelliset asiat. Mahdollisia ovat myös urakkariidat, hinnanalennukset, vahingonkorvaukset – ylipäätään koko disposi- tiivisten (asiat, joissa sovinto on sallittu) asioiden kirjo.

Useimmiten sovitteluun tulevat konfliktit ovat siinä määrin monimutkaisia, että osapuolilla on mukanaan asianajajat. Asianajajan käyttö ei kuitenkaan ole välttämätöntä.

Tuomioistuin perii sovittelusta 270 euron käsittelymaksun. Sovittelun osapuolen on edel- lytysten täytyessä mahdollista saada maksutonta oikeusapua, joka kattaa myös avustajan palkkion. Oikeusturvavakuutukset korvaavat asianajajien kuluja myös sovittelussa, ja ne useimmiten riittävät kattamaan asianajajien kulut.

Sovittelijat

Periaatteessa kaikki tuomioistuimen tuomarit voivat toimia sovittelijoina tuomioistuin- sovittelussa. SUSTIMA-hankkeen kyselyn perusteella suurin osa käräjäoikeuksista edellyt- tää, että sovittelutuomari on käynyt sovittelukoulutuksen ja myös, että hän on itse halukas toimimaan sovittelijana. Laki mahdollistaa sen, että asiakas voi pyytää sovittelijaksi tiettyä käräjätuomaria.

Sovittelukoulutuksen on saanut yli 500 tuomaria. On arvioitu, että tällä hetkellä enemmän tai vähemmän aktiivisesti sovittelua tekeviä tuomareita on noin 150.

Lähtökohtaisesti sovittelijoita on yksi, mutta kahta sovittelijaa voidaan käyttää erittäin laajoissa ja vaativissa sovitteluissa. Kahta sovittelijaa voidaan käyttää myös kouluttautumistarkoituksessa siten, että sovittelukoulutuksen vastikään käynyt tuomari sovittelee aluksi kokeneemman sovittelijatuomarin työparina.

Prosessi

Sovittelu voi käynnistyä joko siten, että asianosaiset pyytävät sovittelua kirjallisella sovitteluhakemuksella, tai siten, että oikeudenkäynnin valmisteluvaiheessa riita osoitetaan sovitteluun asianosaisen/asianosaisten pyynnöstä. Tuomari päättää sovittelun aloittamisesta. Arviolta 5 % asioista tulee sovitteluun suoralla hakemuksella, loput oikeudenkäynnin kautta.

Prosessi perustuu fasilitatiivisen sovittelun malliin, jonka päävaiheet ovat valmistelu, aloitus, selvittely, neuvottelu ja lopetusvaihe. Prosessi lähtee liikkeelle ennen sovitteluistuntoa tapahtuvalla valmistelulla. Viime vuosina valmistelun merkitystä koko prosessin edistymisen kannalta on ymmärretty paremmin ja sen merkitystä korostettu koulutuksessa. Sovittelusuostumuksen saatuaan sovittelijatuomari pyytää usein sovittelua palvelevan lausuman. Monet tuomarit ovat yhteydessä jutun avustajiin ja varmistavat, että kaikki tarvittavat henkilöt ovat tulossa paikalle ja että aikaa on varattu riittävästi. Sovittelija informoi avustajia prosessista, jotta avustajat tietävät jo etukäteen, mitä heiltä odotetaan prosessin kuluessa ja miten päämiehiä voi informoida.

Tapaamisen käynnistyessä sovittelija pitää alkupuheenvuoron, jotta kaikki paikallaolijat saavat samat tiedot prosessista. Sovittelussa äänessä ovat osapuolet itse, mutta avustajienkin rooli voi olla aktiivinen. Avustajien rooli kuitenkin poikkeaa heidän roolistaan oikeudenkäynnissä.

Selvittelyvaihe sisältää yhteistä keskustelua ja asioiden selvittelyä, sekä useimmiten myös erilliskeskustelua. Niiden aikana sovittelija voi pyytää osapuolia tekemään ja kertomaan BATNA-, WATNA- ja RATNA-arvionsa (jotka kuvaavat osapuolen vaihtoehtoja sovitteluratkaisulle; lyhenteet tulevat sanoista best, worst, realistic alternative to a negotiated agreement). Selvitysvaiheesta siirrytään neuvotteluvaiheeseen. Vaativissa tilanteissa neuvotteluja käydään usein yhteisten ja erillisneuvottelujen vuorotteluna.

Sovittelun lopetusvaiheessa sopimus kirjataan ja allekirjoitetaan. Jos mahdollista, se tehdään heti, mutta muussa tapauksessa asianajajat hoitavat asian loppuun ja toimittavat sen jälkeen sopimuksen tuomioistuimeen vahvistettavaksi.

Tuomioistuimeen on vakiintunut toimintatapa, jossa koko prosessi toteutetaan lähtökohtaisesti yhden päivän kestäväällä sovittelulla. Tarvittaessa sovittelua on mahdollista jatkaa myöhemmin.

Sovinnon vahvistaminen tuomioistuimessa on yleistä, mutta ei välttämätöntä. Joskus osapuolet saattavat haluta pitää sopimuksen keskinäisenä (ei julkisena) ja jättää sopimuksen sen vuoksi vahvistamatta.

Tuomioistunsovittelulain 12 § säätelee sovittelumenettelyn julkisuutta. Erilliskeskustelut ovat aina salaisia, mutta säädös mahdollistaa tosiasiallisesti sen, että myös koko sovittelu-prosessi toteutetaan ilman ulkopuolisia läsnäolijoita.

Teoreettiset lähtökohdat

Tuomioistuinsovittelu perustuu fasilitatiivisen sovittelun teoriaan. Sovittelumalliin on vaikuttanut voimakkaasti CEDR:n (Centre for Effective Dispute Resolution) intressipohjainen sovittelumalli, johon monet sovittelukouluttajat ovat itse saaneet koulutusta.

Tilastot – sovittelun määrät

Tuomioistuinsovittelun valtakunnallinen tilastointi on Tuomioistuinviraston vastuulla. Tilastointitapa on vielä kehitteillä ja useimmat yksiköt pitävät sovittelusta myös omaa manuaalista kirjanpitoaan, joka vielä tällä hetkellä eroaa TIV:n kirjaamistavoista. Karkean arvion mukaan tuomioistuinsovittelussa käsitellään valtakunnallisesti noin 2 400 tapausta vuosittain, joista noin puolet on huoltoriitojen Follo-sovitteluja. Tuomioistuimeen tulevien riita-asioiden määrä on noin 8 000–9 000 juttua vuosittain.

Se, kuinka suurta osaa sovittelussa ratkaistavat asiat edustavat kaikista tuomioistuimeen tulevista riita-asioista, vaihtelee suuresti alueittain. Esimerkkinä tässä käytetään Oulun kärjäoikeuden sovittelutilastoja vuodelta 2021. Kärjäoikeudessa sovitteluun tuli silloin 150 laajaa riita-asiaa, jotka olivat 23 % kärjäoikeuteen tulleista L-asioista. Näistä suorilla hakemuksilla tuli 25 %, mikä ylittää selvästi arvion siitä, että valtakunnallisesti vain noin 5 % sovittelutapauksista tulee suoralla sovitteluhakemuksella. Oulun kokemuksen mukaan suorissa hakemuksissa myös useimmiten pyydetään tiettyä sovittelijaa. Noin 70–80 % asioista päättyy sovintoon.

Yhteistyöverkosto

Tuomioistuinsovittelun keskeisimmän yhteistyötahon muodostavat asianajajat. Asianajajat ovat keskeinen portinvartijataho, joka toiminnallaan vaikuttaa siihen, kuinka paljon asioita ohjautuu sovitteluun. Heidän toimintansa sovittelu-prosessissa vaikuttaa myös suoraan siihen, miten hyvin sovittelu onnistuu. Sovittelijatuomarit näkevät myös, että Asianajajaliiton asianajajille tarjoama sovittelukoulutus lisää myös olennaisesti asianajajien valmiuksia toimia avustajina sovittelu-prosessissa.

Koulutus

Tuomioistuinsovittelijoiden koulutuksesta vastasi aiemmin oikeusministeriö, nykyisin koulutuksen järjestäminen on vuonna 2020 toimintansa aloittaneen Tuomioistuinviraston vastuulla.

Tuomioistuinsovittelijoiden peruskoulutuksen muodostavat kolmipäiväinen sovittelun peruskurssi ja kahden päivän mittainen sovittelun jatkokurssi. Satunnaisesti tarjolla on lyhyitä koulutuksia eri teemoista. Tuomioistuinviraston tarjoaman koulutuksen lisäksi tuomioistuimet saattavat järjestää oman yksikön sisäistä koulutusta sovittelijatuomareilleen.

Koulutuksessa käydään läpi sovitteluprosessin eteneminen ja sovittelussa käytettävät tekniikat. Sovittelijan roolin tarkastelua ja erottamista tuomarin roolista pidetään keskeisenä sovittelijan ammatillisen identiteetin rakentamiseksi. Koulutus sisältää paljon case-harjoituksia.

Koulutuksen tärkeäksi tehtäväksi nähdään sen varmistaminen, että tuomioistuinsovitte-
lun sisältö ja toimintatavat pysyvät samanlaisina eri puolilla maata eivätkä käytännöt vaihtelisi suuresti.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Tuomioistuinsovitte-
lun voi katsoa olevan jo varsin juurtunutta ja vakiintunutta toimintaa tuomioistuimissa. Sovittelusta on tullut valtavirtaa eikä sen paikkaa osana tuomioistuimen toimintaa tarvitse enää perustella. Alueellista vaihtelua sovittelumäärissä kuitenkin esiintyy, mikä kertoo siitä, että sovittelukulutturi ei ole kaikkialla yhtä vahva.

Tuomioistuinsovitte-
lulakiin sisältyneet sovittelijatuomarin mahdollisuus käyttää tarvittaessa avustajaa on mitä ilmeisimmin jäänyt vaille käyttöä laajoissa riita-asioissa – huolto-riitoja lukuun ottamatta. Voisi olla hyödyllistä miettiä, voitaisiinko huolto-riitojen sovitte-
lussa saatuja hyviä kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä hyödyntää myös jossain muussa riitatyyppissä. Mahdollisuuden hyödyntämistä on hidastanut arvatenkin avustajasta koituvat kustannukset, jotka jäävät osapuolten vastattaviksi.

Myös vuonna 2011 uuden tuomioistuinlain myötä tullutta mahdollisuutta vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolella tehty sovinto tuomioistuimessa on käytetty erittäin vähän. Sovinnon vahvistamisten määrän arviointia vaikeuttaa kuitenkin se, että asia on voitu kirjata monilla eri nimikkeillä, jolloin tilastotkaan eivät anna luotettavaa kuvaa. Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että tuomioistuimen ulkopuolisten sovitteluelimien vähäisyys ja vähäinen käyttö eivät myöskään tuo tuomioistui-
miin vahvistettavia asioita.

Tuomioistuinsovittelun keskeisin kehittämishaaste vaikuttaa liittyvän sovittelun laadunvarmistukseen sekä yhtenäisyyteen ja tasalaatuisuuteen eri puolilla maata. Keskitetty koulutus on tuomioistuimissa keino tuottaa sovittelijoille yhtenäistä ymmärrystä ja osaamista, mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt se, mitä tapahtuu, kun sovittelijat koulutuksen jälkeen palaavat omiin yksiköihinsä. Mitä keinoja heillä on saada vahvistusta opituille työtaidoille ja miten he kykenevät ylläpitämään koulutuksessa opittua? Monin paikoin sovittelumäärät ovat myös niin pieniä, että jos tuomari sovittelee 2–3 juttua vuodessa, määrä on kovin pieni kerryttämään kokemusta ja rutiinia.

Tuomarien itsenäisyys ja riippumattomuus tuovat tuomioistuimissa tapahtuvaan kehittämiseen omat erityispiirteensä. Muutokset ovat perinteisesti tapahtuneet lakia muuttamalla, ja paikallisen kehittämistyön ja erilaisten laatuhankeiden perinne on vielä varsin lyhyt. Sisäisiä projekteja sovittelun kehittämiseen on suurimmilla yksiköillä. Kenelläkään tai millään taholla ei kuitenkaan ole mandaattia mennä yksittäiseen käräjäoikeuteen seuraamaan, miten sovitteluja siellä toteutetaan. Sovittelun kehittämisen näkökulmasta tuomioistuimista puuttuu kehittämisen toimintatapa tai väline, joka jatkaisi koulutuksessa alkaneen oppimisen tukemista varsinaisen sovittelutyön äärellä. Vasta viime aikoina tuomioistuimissa on alettu käyttää sisäiseen sparraukseen perustuvaa oppipoikamenetelmää, jossa uusi työntekijä voi aluksi seurata kokeneempaa kollegaa ja jossa yhteinen reflektointi jälkikäteen on keskeistä. Sovittelukäytäntöjen ja sovittelun yhtenäisyyden tukeminen vaatii vielä uusia toimintamalleja.

Huolimatta siitä, että tuomioistuinjärjestelmän sisältä katsoen sovittelu on jo valtavirtaa, asia ei välttämättä ole kovin tuttu suurelle yleisölle. Varsin harva on tietoinen siitä, että oikeudenkäynnin sijaan riita-asiaa on mahdollista ratkoa tuomioistuimissa myös sovittelun keinoin.

2.3.2 Tuomioistuimen ulkopuolinen (kaupallisten) riita-asioiden sovittelu

Tuomioistuinsovittelun ohella erilaisia riita-asioita sovitellaan myös tuomioistuinten ulkopuolella. Sovinto voidaan vahvistaa sovittelulain (394/2011) nojalla, jos sovittelu/sovittelija täyttää lain edellytykset. Tuomioistuimen ulkopuolinen sovittelu ei siis tarkoita, että sovittelu olisi lain ulkopuolella. Laki mahdollistaa riita-asian sovittelun hyötyjen toteutumisen, kun saavutettu sovinto voidaan vahvistaa oikeudessa, sovittelu katkaisee vanhentumisaikojen kulumisen umpeen ja sovittelijaa ja tämän avustajaa koskee todistamiskielto sovittelussa esille tulleista asioista. Lisäksi sovittelun täytyy toteuttaa EU:n sovitteludirektiivin laatukriteerit, jotka on pantu täytäntöön sovittelulaissa.

Suomessa yksityisiä sovittelupalveluita tarjoavia sovittelijoita ja organisaatioita on suhteellisen vähän varsinkin verrattuna moneen muuhun maahan, joissa sovittelu on kehittynyt pikemminkin yksityisten palveluntarjoajien ympärille kuin viranomaisvetoisesti. Vaikka yksityisiä sovittelupalveluiden tarjoajia toimii Suomessa yhä enemmän, on toimiala edelleen kehittymätön.⁴ Suomessa Asianajajaliiton sovittelumenettely ja Keskuskauppakamarin välimieslautakunnan FAI-sovittelu ovat esimerkkejä tuomioistuimen ulkopuolella sovittelua tarjoavista organisaatioista.

2.3.2.1 Suomen Asianajajaliiton sovittelumenettely

Taustaa ja puitteet

Suomen Asianajajaliiton sovittelulla tarkoitetaan tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvaa konfliktinratkaisua, jossa sovittelijana toimii liittoon kuuluva asianajaja. Sovittelu perustuu riidan osapuolten keskinäiseen sopimukseen: tarvitaan vähintään kaksi osapuolta, jotka haluavat ratkaista asian sovittelumenettelyssä ja jotka sopivat, kuka toimii sovittelijana. Palvelu on maksullinen. Asianajajaliiton sovittelussa saavutettu sovinto voidaan vahvistaa tuomioistuimessa.

Asianajajaliitossa toimii asianajajista koostuva sovitteluvaliokunta, joka vastaa sovittelun hallinnollisesta järjestämisestä ja kehittämisestä.

Suomen Asianajajaliiton sovittelusäännöt muodostavat menettelyn puitteet. Säännöt on laadittu jo vuonna 1998, toisin sanoen aiemmin kuin sovittelu oli mahdollista tuomioistuinmissa. Monissa muissa maissa oli jo yleistynyt käytäntöjä, joissa asianajajat toimivat sovittelijoina. Asianajajaliitto halusi olla aloitteellinen siinä, että Suomeenkin saataisiin vastaava järjestelmä. Säännöissä kuvattu sovittelumenettely pohjasi alusta alkaen vahvasti CEDR:n (Center for Effective Dispute Resolution) malliin, johon suomalaiset asianajajat olivat käyneet tutustumassa. Sama fasilitatiivisen ja intressipohjaisen sovittelun malli on omaksuttu maamme tuomioistuihin, ja Asianajajaliiton sovittelu onkin vaiheistukseltaan, sisällöltään ja tekniikoiltaan hyvin samankaltainen tuomioistuinsovittelun kanssa.

Tavoitteena on ollut luoda järjestelmä, joka voisi tarjota myös tuomioistuimen ulkopuolella oikeudenhoidon ammattilaisten toteuttamaa sovittelua, ja joka muodostaisi siten yhden vaihtoehdon tuomioistuinsovittelulle ja muulle kaupallisten riitojen sovittelulle. Järjestelmä on kuitenkin edelleen varsin vähän käytetty. Erityisesti tuomioistuinsovittelun tulo merkitsi sitä, että nykyisellä rakenteellaan Asianajajaliiton sovittelun on vaikea

⁴ Risto Koulun (2006) mukaan Suomen viranomaisvetoinen sovittelujärjestelmä ja yksityisen sovittelun kehittymättömyys vaatisi tarkemman sosiologisen analyysin. Koulu arvelee, että tämä perustuu suomalaisten uskalle hyvinvointivaltioon, jonka puoleen käännetään erilaisten ongelmien ratkaisemiseksi. Samalla yksilöiden ja yhteisöjen omaan ongelmanratkaisuun ja vastuunottoon perustuva kansalaisyhteiskunta on jäänyt kehittymättömäksi.

kilpailla sen kanssa. Toisaalta kaupallisissa riidoissa on paljon erilaisia kansainvälisiä menettelyjä, jotka myös kilpailevat Asianajajaliiton sovittelun kanssa.

Asianajajaliiton sovittelulautakunta pyrkii erilaisilla kampanjoilla ja tapahtumilla lisäämään sovittelumenettelyn käyttöä. Sovittelua pyrittiin tekemään tunnetummaksi esimerkiksi vuonna 2021 toteutetulla Sovittelun Supersyky -kampanjalla, johon osallistuvat asianajajat tarjosivat syksyn aikana maksuttomia sovitteluja.

Sovittelu käytännössä

Sovittelijoina toimivat sellaiset Asianajajaliiton jäsenet, jotka ovat käyneet liiton järjestämän sovittelukoulutuksen. Koulutuksen käyneet asianajajat merkitään Asianajajaliiton sovittelijaluetteloon. 29.12.2021 päivitettyyn sovittelijaluetteloon on merkitty 271 sovittelijaa, joista 8 on saanut lisäkoulutuksen perheasioihin. Luetteloon merkitään asianajajat, jotka ovat käyneet sekä sovittelun perus- että jatkokurssin. Sovittelijoita sitovat paitsi liiton sovittelusäännöt myös hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet.

Sovitteluun voi hakeutua joko ottamalla yhteyttä suoraan sovittelijaluettelossa mainittuihin asianajajasovittelijoihin tai pyytämällä sovittelua liiton sovittelulautakunnalta, jolloin se voi ehdottaa sovittelijaa. Koska suorat yhteydenotot ovat mahdollisia, kaikki tapaukset eivät tilastoidu Asianajajaliiton sovitteluihin. Sovittelulautakunnan tekemän kyselyn perusteella tuntuma kuitenkin oli, että tällaisia suoria sovittelupyynnöitä on myös sangen vähän. SUSTIMA-hankkeen kyselyssä vastaajista vain 26 % oli itse toiminut sovittelijana ja sovittelijoina toimineistakin valtaosa sovitteli yhden tai kaksi tapausta vuodessa.

Sovittelussa käsiteltäviä asioita ei ole erityisesti rajattu. Kaikki riita-asiat, joissa sovinto on sallittu ja joissa tuomioistuimien voi vahvistaa sen ulkopuolella tehdyn sovinnon, on mahdollista ratkoa sovittelulla. Lapsiasiat (lapsen huoltoa ja tapaamista koskevat kiistat) on rajattu pois, sillä niille on tarkoituksenmukaisempi menettely tuomioistuinsovittelussa, eikä niissä syntyneen sovinnon vahvistaminen ole mahdollista tuomioistuimessa. Sovitteluun tulevien juttujen asiatyypeistä ei ole tilastotietoa.

Asianajajaliiton sovittelussa prosessi muistuttaa pitkälti tuomioistuinsovittelun etenemistä. Lähtökohtana on asian ratkomisen yhden sovittelupäivän aikana, mutta sovittelua voi tarvittaessa jatkaa. Erillisneuvottelujen käyminen osapuolten kanssa on mahdollista, mutta ne eivät sisälly prosessiin välttämättömänä vaiheena. Prosessin valmistelua etukäteen pidetään tärkeänä esimerkiksi keskustelemalla molempien osapuolten kanssa puhelimesta ennen sovittelun alkua. Prosessin etenemisestä neuvotellaan ja sovitaan osapuolten kanssa, mutta prosessin kulusta ei informoida esimerkiksi liiton verkkosivuilla.

Osapuolet voivat tulla sovitteluun myös ilman omaa avustajaa, mutta tyypillisempää on, että osapuolilla on omat avustajansa. Kun sovittelumenettelyyn on lähdetty, asiamiesten päätehtävä on tukea sovittelun etenemistä, vuoropuhelun onnistumista ja kannustaa päämiestä sovintoratkaisuun, ei taistella.

Koulutus

Asianajajaliitto järjestää asianajajien sovittelukoulutuksen. Sovittelun peruskurssi on yhden päivän mittainen, luentoihin perustuva tutustuminen sovitteluun. Sovittelun jatkokurssi on kahden päivän mittainen koulutus, joka sisältää harjoittelua pienryhmissä. Näiden kahden kurssin suorittamisen jälkeen asianajaja voidaan merkitä liiton sovittelijaluetteloon. Lisäksi tarjolla on kaksipäiväinen syventävä sovittelukoulutus.

Sisällöltään ja materiaaleiltaan Asianajajaliiton koulutus vastaa tuomioistuinsovittelijoiden koulutuksia ja myös kouluttajina toimivat henkilöt ovat pitkälti samoja. Koulutuksella on kaksoistavoite: se tähtää paitsi sovittelijoina toimivien asianajajien kouluttamiseen, myös siihen, että asianajajat osaavat toimia asiamiehinä tuomioistuinten sovitteluissa. Sovittelulautakunnan näkökulmasta tavoitteena on kouluttaa asiamiehiä, jotka edistävät sovittelun käyttöä konfliktinratkaisumenettelynä ja vievät sovitteluun kaikki ne riidat, jotka on sinne mahdollista viedä.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Asianajajaliiton sovittelu on kehitysvaiheessa, jossa sovittelun organisointitapa ja prosessi ovat jo valmiina odottamassa, mutta sovittelun käyttö on vielä varsin vähäistä, eikä käytäntö ole vielä päässyt kunnolla leviämään. Nykyisellään Asianajajaliiton sovittelu on hankalassa kilpailutilanteessa. Ns. tavallisten ihmisten ja yritysten asioissa maksullinen sovittelu ei pysty kilpailemaan edullisen tuomioistuinsovittelun kanssa, jolla on etunaan myös se, että sovinnon saa helposti vahvistettua saman tien ja tarvittaessa riita saadaan sujuvasti siirrettyä myös oikeudenkäyntiin, jos sovintoa ei saavuteta. Suurten intressien kaupallisissa riidoissa puolestaan suhtaudutaan kenties epäilevämmiin sovitteluun, ja niissä on myös tarjolla useita muita menettelyjä.

Asianajajaliiton sovittelu saattaa hiljalleen yleistyä pienten askelten kautta, jolloin yksittäisissä sovittelutapauksissa saadut hyvät kokemukset vähitellen tekevät toimintaa tunnetummaksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että laajempi yleistyminen ja toiminnan vakiintuminen vaatisi toimenpiteitä, joilla tuetaan voimakkaammin sitä, että asianajajat yhtenä keskeisenä oikeudenhoidon toimijatahona osallistuisivat järjestelmällisemmin myös sovittelupalvelujen tuottamiseen. Tämä olisi todennäköisesti sovittelun kokonaisjärjestelmän kannalta eduksi.

SUSTIMA-hankkeen haastatteluissa ja kyselyissä on tullut esiin muutamia keinoja Asianajajaliiton sovittelun vakiinnuttamiseksi. Yhtenä mahdollisena keinona on esitetty sovittelun tukemista oikeusturvavakuutusten kautta. Tällä hetkellä oikeusturvavakuutukset eivät kata sovittelijana toimivan asianajajan palkkiota. Ongelmana on myös, että osa oikeusturvavakuutuksista ei korvaa myöskään asianosaisten avustajien palkkiota siltä osin kuin se koostuu avustamisesta tuomioistuinsovittelun ulkopuolisessa sovittelussa. Oman asianajajan palkkio osallistumisesta tuomioistuinsovitteluun korvataan kaikissa vakuutuksissa, mutta osassa ei korvata asianajan palkkiota esimerkiksi juuri Suomen Asianajajaliiton sovitteluun osallistumisesta. Muutokset vakuutusehdoissa lisäisivät asiakkaiden mahdollisuutta hyödyntää palvelua.

Toisena keinona on esitetty nykyiseen pesänjakajainstituution vertautuvaa järjestelmää, jossa tuomioistuin voisi määrätä asianajajan ikään kuin tuomarin ominaisuudessa sovitteluun riittää. Tällaisen järjestelmän on ajateltu edistävän sovittelua laajamittaisemmin ilman, että tuomioistuimiin tarvitsisi lisätä sovittelevien tuomarien määrää. Tällä hetkellä asianajajakunnassa valmiina oleva potentiaali jää sovittelun kannalta hyödyntämättä. Oikeuden määräämälle sovittelijalle perustuvaa järjestelmää voisi mahdollisesti tukea myös sillä, että valtio osallistuisi kustannuksiin siten, että asiakkaalle sovittelu maksaisi saman verran kuin tuomioistuimessa.

On myös tuotu esiin ideoita, joissa organisaatioiden raja-aitoja ylitettäisiin aiemmasta poikkeavalla tavalla. Jos tuomioistuinsovittelun kysyntä lisääntyisi merkittävästi, voisivatko varatuomaritaustaiset (tuomioistuinharjoittelun suorittaneet) asianajajasovittelijat toimia oman toimen ohella sovittelijoina tuomioistuinsovitteluissa?

Tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelun tukeminen nähdään tärkeäksi, jotta asiakkaalla olisi erilaisia vaihtoehtoja sovittelupalvelun hankkimiseksi. Toisaalta sillä voitaisiin myös ylipäätään tukea asioiden sovinnollista ratkaisemista, mikä lähtökohtaisesti on aikaa ja taloudellisia resursseja säästävää.

Sovittelun leviämistä tukisi myös se, että riita-asioiden oikeudenkäynneissä paneuduttaisiin nykyistä enemmän sovittelun mahdollisuuden selvittämiseen erilaisin konfliktidiagnoosin keinoin. On ehdotettu, että riitaprosessiin voisi kuulua nykyistä systemaattisemmin vaihe tai tilaisuus, jossa keskusteltaisiin sovittelun edellytyksistä ennen kuin prosessia voitaisiin viedä eteenpäin. Pohtimisen arvoista onkin, voisiko laajoissa riita-asioissa olla käytäntönä tilaisuus, jossa toinen tuomari selvittäisi, olisiko juttua mahdollista sovittaa. Tällainen työnjako helpottaisi sovittelun edellytysten selvittämistä, kun tuomari voisi vapaammin esittää kysymyksiä ilman, että hän menettää puolueettomuuttaan asian ratkaisemisessa. Sovittelun käyttöä saattaisi edistää, jos riidan valmistelutehtävät olisi mahdollista erottaa sovinnon edellytysten selvittämisestä.

Asianajaliiton sovittelu törmää samankaltaisiin asiakkaiden ennako-oletuksiin kuin moni muukin sovittelun osa-alue. Asiakkailla voi olla muista sovitteluprosesseista peräisin olevia käsityksiä esimerkiksi siitä, että sovittelun jälkeen heidän pitäisi olla ”kavereita” vastapuolen kanssa. Asiakkaista voi myös olla hämmäntävää havaita, että riitelyn ja kova kova vasten asettamisen sijaan oma asianajaja pyrkiikin etsimään sovintoratkaisua kaikin mahdollisin keinoin. Sovittelua koskeva tiedottaminen ja sovittelun ja oikeudenkäynnin välisten erojen kirkastaminen ovatkin keskeinen edellytys sovittelun leviämiselle.

2.3.2.2 FAI-sovittelu

Taustaa ja puitteet

FAI-sovitteluksi kutsutaan Keskuskauppakamarin laatimien sovittelusääntöjen mukaista sovittelumenettelyä, jota hallinnoi Keskuskauppakamarin välimieslautakunta (The Finland Arbitration Institute). Kyse on tuomioistuimen ulkopuolisesta riitojen sovittelusta, jossa syntynyt sovinto voidaan vahvistaa tuomioistuimessa riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta annetun lain (394/2011) mukaisesti. Sovittelusääntöjen mukaan osapuolet voivat myös sovittelijan suostumuksella pyytää sovittelijan nimeämistä välimieheksi, joka voi vahvistaa syntyneen sovinnon välitystuomiolla. Toisin kuin kärjäoikeuden tuomio, välitystuomio on kansainvälisesti täytäntöön pantavissa ja salainen.

FAI-sovittelussa vakiintunut riidanratkaisun instituutio (välimieslautakunta) tukee kaupallisten riitojen sovittelua hallinnointipalvelulla ja yhdistää siihen säännöt, joiden mukaan menettely etenee. Säännöt auttavat osapuolia myös arvioimaan, onko menettely tarkoituksenmukainen heidän riitansa ratkaisuun. Keskeistä on myös menettelyn tarjoama riippumattomuus ja puolueettomuus.

FAI-sovittelu on vapaaehtoinen, luottamuksellinen menettely, joka tähtää vapaamuotoiseen ja joustavaan riidanratkaisuun. Asianosaiset voivat sopia ennakoivasti sovittelun käyttämisestä riidanratkaisumenettelynä ottamalla sovittelulausekkeen jo sopimukseensa. Asianosaiset voivat myös sopia sovittelusta sen jälkeen, kun riita heidän välillään on jo syntynyt. Kun asianosaiset ovat sopineet, että riidanratkaisuun sovelletaan Keskuskauppakamarin välimieslautakunnan sovittelusääntöjä, välimieslautakunta hallinnoi sovittelua ja sovittelusäännöistä tulee osa sovittelusopimusta.

FAI-sovittelu tulee vireille, kun välimieslautakunta vastaanottaa hakemuksen sovittelun aloittamiseksi. Välimieslautakunnan tehtävänä on hallinnoida menettelyn aloittamista, määrätä sovittelija, jos asianosaiset sitä pyytävät, sekä vahvistaa sovittelijoiden nimeämiset. Lautakunta määrää myös osapuolten maksaman kuluennakon ja vahvistaa sovittelun kokonaiskustannukset. FAI-sovittelun kustannuksia ovat sovittelijan palkkio, sovittelijan matka- ja muut kulut sekä lautakunnan hallinnointimaksu (sisältäen hakemusmaksun 1 500 €) ja menettelystä lautakunnalle aiheutuneet kulut.

Sovittelijan tehtävänä puolestaan on edistää sovinnon syntymistä osapuolten välillä. Sovittelija tukee keskustelua, tiedonvaihtoa ja neuvotteluja asianosaisten välillä ja auttaa asianosaisia löytämään ratkaisun, joka on kaikkien osapuolten hyväksyttävissä. Sovittelija ohjaa prosessia järjestämällä yhteisiä ja tarvittaessa myös erillisiä tapaamisia osapuolten kanssa. Sovittelija ei tee päätöksiä tai ratkaisuja, mutta asianosaisten niin pyytäessä sovittelija voi tehdä ehdotuksia sovinnon sisällöksi. Menettelytapaa luonnehditaan lähtökohdiltaan fasilitatiiviseksi sovitteluksi.

Sovittelusäännöt tulivat voimaan vuonna 2016. Sovittelusääntöjen lisäksi FAI-sovittelusta on laadittu yksityiskohtainen prosessikaavio, ohjeet, sekä lomakkeet, joita osapuolet voivat halutessaan käyttää.

Nykytilanne ja kehitystarpeet

Sovittelusääntöjen laatimisen myötä FAI-sovittelusta on tullut uusi tuote välimiesmenettelyn rinnalle. Valmiiksi kehitetystä toimintamallista huolimatta FAI-sovittelua ei ole käytetty oikeastaan lainkaan. Keskuskauppakamarin välimieslautakunnan tilastoissa näkyy vuonna 2017 yksi sovitteluun tullut asia.

Keskuskauppakamarin välimieslautakunnan luoman sovittelumallin ja -järjestelmän vahvuutena voi pitää sitä, että heillä on välimiesmenettelytoiminnan pohjalta osaamista sekä riidanratkaisun hallinnoinnista että kaupallisista riidoista. Tätä osaamista voidaan hyödyntää sovittelussa ja sen kehittämisessä. Järjestelmän kautta myös sovittelijoiden riippumattomuus ja puolueettomuus ovat turvattavissa. Tässä mielessä voi ajatella, että palveluna FAI-sovittelu olisi hyvä ja luotettava asiakkaiden silmissä.

Selityksiä menettelyn käytön vähäisyydelle voi etsiä monesta suunnasta. Välimiesmenettely muodostaa suurimman osan välimieslautakunnan työstä eikä sovittelu ole saanut samaa näkyvyyttä myöskään markkinoinnissa. FAI-sovittelulla on ainakin osassa riitoja myös kilpailijoita, kuten tuomioistuinsovittelu ja asianajajien tai muiden yksityisten tahojen tarjoama sovittelu. Jossain mielessä voi myös ajatella, että valmiiksi rakennettu palvelu odottaa kulttuurinmuutosta liike-elämän riidanratkaisussa. Kun tieto ja ymmärrys sovittelun käytöstä lisääntyy myös kaupallisessa toiminnassa, asiakkaat kenties huomavat nykyistä herkemmin tilanteet, joissa sovittelu olisi joustavin ja mahdollisesti nopein tai edullisin tapa edetä riidan ratkaisemisessa.

2.3.2.3 RIL-sovittelu

Taustaa ja puitteet

RIL ry on asiantuntijaorganisaatio, jonka tarkoituksena on edistää hyvää suunnittelu-, rakentamis- ja ylläpitotapaa ja rakennusalan asiantuntijuuden kehittymistä Suomessa.

Sen osana toimii RIL Sovittelu, joka tarjoaa erilaisia konfliktinhallinnan palveluja rakennus- alalle. RIL-sovittelu on RIL ry:n jäsenilleen ja muille rakennusalan toimijoille tarjoama palvelu, joka tähtää siihen, että rakennusalan riidat ja urakkaerimielisyydet saataisiin ratkotua mahdollisimman joustavasti eikä asioiden tarvitsisi kärjistyä tuomioistuimeen saakka.

RIL-sovittelu pyrkii nettisivujensa ja webinaarien avulla lisäämään rakennusalan tietoisuutta sovittelun ja muun ennakoivan konfliktinhallinnan tarjoamista mahdollisuuksista. Palvelut sisältävät fasilitatiivisen ja evaluatiivisen sovittelun lisäksi mm. konfliktidiagnosin, ennakkointimenettelyn ja tulkintapaneelin kaltaisia konfliktinhallintaan ja ennakkointiin tähtäviä palveluja.

RIL-sovittelu muodostaa eräänlaisen ”alustan”, jolla toimii yksityisiä sovittelijoita. RIL-sovittelu tarjoaa sovittelulle puitteet ja näkyvyyden, mutta ei veloita palvelusta eikä toisaalta myöskään tue sitä taloudellisesti, vaan ohjaa yhteydenottajat suoraan sovittelijoille. Asiakkaat vastaavat itse sovittelun ja muiden palvelujen kustannuksista.

RIL-sovittelun juuret ovat 1990-luvulla, jolloin RIL ry:n silloinen toimitusjohtaja Jyrki Keinänen alkoi tehdä aktiivisesti sovittelua ja työstää väitöskirjaansa rakennusalan konfliktinratkaisun kehittämistä. Tämän myötä ajatus sovittelusta merkittävänä konfliktinratkaisun keinona vakiintui RIL ry:n toimintaan aktiivisen riskienhallinnan kehittämisen rinnalle. Tavoitteena on ratkoa rakennusalan konfliktit mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Sovittelu käytännössä

Yhteyttä ottavat rakennusalan toimijat ohjataan ottamaan yhteys suoraan valitsemaansa sovittelijaan, joiden yhteystiedot näkyvät RIL-sovittelun nettisivuilla. Jos toimeksianto syntyy, sovittelijat käynnistävät sovitteluprosessin ja vievät sitä eteenpäin omien toimintatapojensa mukaisesti.

RIL-sovittelussa katsotaan, että sovittelijan on tärkeää olla juristi, jolloin osapuolet eivät välttämättä koe tarvitsevansa omaa juristia. Myös sitä pidetään etuna, että juristisovittelija ei edusta mitään teknistä näkemystä tai koulukuntaa, koska silloin hänet nähdään neutraalina ulkopuolisena, joka on vapaa alan sisäisistä oppiriidoista. Sovittelijalta vaaditaan, että hänellä on uskottavuutta juristina ja kokemusta rakennusalan riidoista ja että hän on luottamusta herättävä.

RIL-sovittelu ei tilastoi juttumääriä, mutta vuosittaisen asiamäärän arvioidaan olevan varsin pieni. Tilastoinnin puutteesta johtuen sovittelun vaikuttavuutta ja kykyä estää oikeusjuttujen syntymistä on hankala arvioida.

Soviteltavat asiat liittyvät yleensä joko rakennusprojektin aikatauluun tai laatuun. Varsin usein projektit ovat vielä kesken, mitä pidetään hyvänä asiana, koska silloin on mahdollista vielä tehdä asioille jotain. Periaatteessa kaikenlaisten rakennusalan konfliktien katsotaan soveltuvan sovitteluun, sillä mainehaitta, taloudelliset kustannukset ja ajanhukka ovat aina muualla suurempia.

Vahvistetusta sopimuksesta ei voi enää riidellä, muussa tapauksessa asianosaiset voivat sovittelun jälkeen viedä asian käräjille.

Kehitysvaihe ja kehittämistarpeet

RIL-sovittelussa on tunnistettu tulevaisuuden kehittämistarpeiden liittyvän ennen muuta rakennusallalla tarvittavaan kulttuurinmuutokseen. Alan projektit ovat tiukasti talousohjattuja, jolloin saatetaan epäroidä rahan laittamista sovitteluun. Jo insinöörien peruskoulutuksessa tulisi huomioida konfliktinhallinta osana projektisuunnittelua ja ohjata pakobudjetoimaan rahaa myös konfliktinhallintaan. Kiinteistöliiketoiminnan ja rakennuttamisen opinnoissa olisi tarpeen tuoda esiin sovittelun mahdollisuutta ja tuoda perinteisen teknisten riskien hallinnan oheen myös konfliktinhallinnan näkökulmaa riskeihin.

Rakennusalan sopimuksissa saattaa olla lauseke, että urakkaa koskevat erimielisyydet pyritään ensi sijassa sopimaan. Lauseke saattaa joskus ohjata harhaan, että osapuolten pitäisi osata sopia asioista keskenään. Lauseke voisi sen sijaan korostaa sitä, että ensisijaisesti erimielisyyksiin haettaisiin ulkopuolisen sovittelijan apua.

Rakennusallalla olisi myös siirrettävä painopistettä ylipäätään sopimiseen oikeudenkäyntien sijaan ja erityisesti varhaisemmista ja pienemmistä kokonaisuuksista sopimiseen. Suuret hankkeet lähtevät yleensä kärjistymään pienistä, vähittäisistä asioista. Valtavista aikataulu- ja kustannuspaineista huolimatta olisi tärkeää todeta riittävän ajoissa, että esimerkiksi aikataulussa pysyminen tuottaa vaikeuksia. Pienet ja triviaalit ongelmat voisi ottaa jo varhaisessa vaiheessa ”kevytsovitteluun”, jos sillä voisi estää koko projektin hankaloitumisen. RIL-sovittelussa tällainen keskusteleva ja ennakoiva konfliktinhallinnan kulttuuri nähdään asiana, jolla voisi olla suuria kustannusvaikutuksia koko yhteiskunnan kannalta ja jolla voidaan vaikuttaa myös koko rakennusalan maineeseen.

Yhtenä mahdollisena uutena RIL-sovittelun käyttöalueena saattaisivat olla tarjouskilpailut. Jos kilpailun hävinnyt vie asian oikeuteen, rakentamisen aloitus lykkäänny. Tulevan projektin kannalta voisi olla hyvä, jos sovittelun keinoin projektia voisi sopia ja jakaa, sillä kilpailuskriteerien täytyminen on aina tulkinnanvaraista. RIL-sovittelussa on pohdittu, voisiko sovittelu jopa lisätä kilpailun järjestäjien rohkeutta käyttää numeeristen kriteerien sijaan laatukriteerejä, jos olisi tiedossa, että niistä voidaan tarjousvaiheen jälkeen vielä keskustella sovittelussa ja löytää uusia innovatiivisia ratkaisuja urakoiden jakamisen

kautta. Jos voittanutta ehdotusta voitaisiin sovittelun avulla vielä muokata ja jatkokehittää kilpailun voittajien ja häviäjien yhteistyönä, tämä voisi olla yksi askel parempaan rakentamisen laatuun.

2.4 Sovittelu lasten ja nuorten asioissa

2.4.1 Koulusovittelu

Taustaa ja puitteet

Koulusovittelulla tarkoitetaan sekä sovittelijaoppilaiden tekemää vertaissovittelua että aikuisten johdolla tehtävää sovittelua ja muuta ristiriitojen ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen tähtävää toimintaa. Perusasteen ala- ja yläkoulujen lisäksi sovittelua voidaan käyttää myös muissa oppilaitoksissa. Koulujen lisäksi sovittelutoimintaa on myös päiväkodeissa ja muissa varhaiskasvatuksen yksiköissä. Koulusovittelulla viitataan siis laajasti sovitteluun erilaisissa varhaiskasvatus- ja opetusyhteisöissä.

Koulusovittelun tavoitteena on, että koulu yhteisössä esiintyvät ristiriidat saadaan käsitellyä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja että sitä kautta saadaan lisättyä oppilaiden hyvinvointia ja arjen turvallisuutta. Keskeinen tavoite on myös lasten ja nuorten osallisuuden kasvattaminen sitä kautta, että he pääsevät mukaan kouluarjen konfliktien ratkaisuun. Sovittelu tähtää siihen, että osapuolet ymmärtävät, että konflikti on tuottanut mielihäpeää ja että konflikti vaikuttaa koko yhteisön ilmapiiriin ja turvallisuuden tunteeseen.

Koulusovittelu ymmärretään puuttumisen keinoksi, jolla tartutaan konflikteihin ja oireiluun. Sovittelua ei nähdä rankaisun vastakohtana, vaan katsotaan, että sovittelulla nimenomaan puututaan asioihin aktiivisesti. Sovittelu nähdään myös osapuolille rankaisua haastavampana ja sitouttavampana.

Koulusovittelusta vastaa maassamme Suomen sovittelufoorumi ry:n VERSO-ohjelma, johon kuuluvat koulujen vertaissovittelu Verso, varhaiskasvatuksen MiniVerso sekä RESTO – sovitteleva ja restoratiivinen yhteisö. VERSO-ohjelma saa rahoituksensa STEA:n kautta. Vuosittainen avustusmäärä on ollut viimeisen viiden vuoden ajan noin 500 000 euroa. VERSO-ohjelman keskeinen toimintamuoto on kouluttaa oppilaita, opettajia ja oppilaitosten muuta henkilökuntaa sekä varhaiskasvatuksen yksiköitä restoratiiviseen ajatteluun ja käyttämään sovittelua konfliktinratkaisumenetelmänä. VERSO-ohjelman toiminta on laajentunut 2010-luvulla voimakkaasti. Alkujaan toiminta lähti liikkeelle oppilaiden vertaissovittelusta, mutta sen rinnalle ovat tulleet merkittäviksi aikuisten johdolla tehtävä sovittelu, muut erilaiset yhteisöllisyyttä ja työrauhaa tukevat työskentelymuodot sekä restoratiivisen koulu yhteisön rakentaminen. Tällä hetkellä ohjelma tuottaa varsinaisen sovittelukoulutuksen lisäksi laajan kirjon erilaista sovittelua tukevaa materiaalia, mentorointia,

ohjausta ja ylläpidon tukea. Lähikoulutuksen lisäksi on tuotettu e-learning -kurssit. VERSO toimii näkyvästi myös sosiaalisessa mediassa ja sillä on käytössään mm. Snapchat, Facebook, Instagram, YouTube ja podcastit.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Koulusovittelussa käsiteltävien konfliktien peruspiirteet ovat pysyneet samoina. Sekä fyysisiä että sanallisia konflikteja sovotellaan kaikilla luokka-asteilla. Alakouluissa korostuvat fyysiset konfliktit, kuten tönimiset, etuilut, toisten tavaroiden luvaton käyttäminen ja liiaksi yltyvät leikkitappelut. Yläkouluilla painottuvat sanalliset konfliktit: nimitellään, haukutaan, puhutaan selän takana pahaa tai suljetaan ulos ryhmästä.

Tekojen tavat ovat kuitenkin muuttuneet sosiaalisen median ja mobiililaitteiden myötä. Haukkuminen laitetaan nettiin, tai laitetaan kuva tai huhu liikkeelle. Kiusaaminen tai pois sulkeminen tapahtuvat myös virtuaalisesti: nyt laitetaan kuva luokan WhatsApp-ryhmään tai suljetaan pois erilaisista yhteisistä sosiaalisen median ryhmistä. Loukkaamisen tavat säilyvät, mutta välineet muuttuvat. Lasten ja nuorten konflikteissa näkyy myös, että vihapuheen salliminen yhteiskunnassa ja sosiaalisessa mediassa johtaa siihen, että nuoret omaksuvat ilmapiiriin, jossa vihapuhe ja vastakkainasettelu ovat hyväksyttäviä.

Lisäksi kouluilla voidaan sovittaa esimerkiksi oppilaiden ja opettajien tai huoltajien ja koulun henkilökunnan välisiä ristiriitoja. Usein sovotellaan myös oppilaiden välisiä ristiriitoja niin, että mukana ovat myös heidän huoltajansa. Nämä sovittelut tapahtuvat aina aikuisen johdolla.

Kouluissa tapahtuvissa konflikteissa ja kiusaamisessa voi olla myös kyse rikoksesta silloin, jos ne täyttävät jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Koulujen työrauhan turvaamisen suunnitelmien mukaisesti koululla ohjataan nämä tapaukset suunnitelman mukaiseen käsittelyyn. Koulun ja sen lähiyhteisön sovittelun porrasmallin mukaisesti näissä tilanteissa koulu voi kääntyä mm. alueellisen poliisitoimen sekä sosiaali- ja nuorisotyön nuorten tilanteiden nopeutetun käsittelyn tahojen, kuten Ankkuritoiminnan puoleen ja erityisesti alueellisen riita- ja rikossovittelutyön piiriin.

Sovittelijat

Vertaissovittelijoina toimivat tehtävään koulutetut oppilaat ja he työskentelevät aina pareittain. Monessa koulussa on järjestely, jossa sovittelijaoppilaat päivystävät esim. päivittäin tai viikoittain. Aikuisjohtoinen sovittelu toteutuu sovittelukoulutuksen käyneiden aikuisten johdolla. Päiväkodeissa sovittelu tapahtuu aina aikuisten ohjaamana.

Prosessi

Verso-sovittelu käynnistyy, kun joku havaitsee konfliktin ja tekee sovittelutilauksen. Tilauksen voi tehdä opettaja, oppilas tai huoltaja. Koulut laativat omat käytäntönsä sovittelu-tilausten tekemiseen lomakkeilla tai sähköisten viestimien avulla. Päivystävä Verso-aikuisen katsoo tilaukset ja arvioi yhdessä Verso-oppilaiden kanssa, olisiko asia ratkaistavissa vertaissovittelussa vai onko se parempi viedä aikuisjohtoiseen sovitteluun.

Vertaissovittelut tapahtuvat koulujen pidennetyillä välitunneilla, ja niille on yleensä osoitettu koulussa tietty paikka. Prosessi alkaa yhteisellä tapaamisella, mutta Verso-ohjaaja ja -oppilaat ovat myös voineet arvioida, että asiassa tarvitaan ensin osapuolten erillistapaamiset. Koulun aikuinen on aina rauhoittanut tilanteen ohjatesaan konfliktin osapuolet sovitteluun.

Sovittelijat kertovat aluksi sovittelun pelisäännöt, ja varmistavat vielä osapuolten halukkuuden sovitteluun. Sovittelijoilla on käytössään yksinkertainen Verso-ajokortti, joka sisältää sovittelun vaiheet ja kysymykset: mitä on tapahtunut, miltä se on tuntunut, keihin kaikkiin se on vaikuttanut, miten asian voisi ratkaista. Sovittelijan tehtävä on huolehtia siitä, että sopimuksessa tulee esiin se, että alkuperäinen teko ei enää toistu. Sovittelijat kirjoittavat osapuolten esittämät ratkaisut ja lupaukset sopimuslomakkeelle. Sopimus luetaan ja annetaan kaikkien paikalla olleiden allekirjoitettavaksi. Samalla sovitaan myös, miten sopimuksen toteutumista seurataan, ja yleensä seuranta-aika on yhdestä kahteen viikkoa.

Sovittelijaoppilailla on taustalla tukenaan päivystävä ohjaaja, jonka puoleen he voivat kääntyä. Oppilaat antavat sopimuksen ohjaajalle, ja ohjaaja kysyy, miten sovittelu meni. Jos sovittelussa on tullut esiin jotain huolestuttavaa, niin se on luottamuksellinen tieto, jonka oppilas saa kuitenkin kertoa aikuiselle. Vaikeita asioita tulee harvoin, sillä yleensä arviointivaihe toimii hyvin ja koulussa osataan arvioida, mitkä asiat voidaan vertaissovittelulla. Myös seurantatapaamisten tulokset viedään aina päivystävälle opettajalle. Jos seurantatapaamisessa käy ilmi, ettei sopimus ole pitänyt, niin ohjaaja harkitsee, miten asiaa viedään eteenpäin.

Verso-ajokortin lisäksi sovittelijoilla on käytössään tunnesanakortit ja -julisteet, jotka auttavat osapuolia vastaamaan kysymyksiin ja sanoittamaan tunteitaan. Vertaissovittelun keskeinen ajatus on, että oppilaat huolehtivat sovittelusta ja aikuiset huolehtivat tapauskohtaisesta harkinnasta, sovittelun järjestelyistä ja toimintaedellytyksistä.

Aikuisjohtoinen sovittelu on vertaissovittelua monimuotoisempaa ja syvempää, ja siellä käsitellään myös huomattavasti hankalampia konflikteja. Näissä sovitteluissa pohditaan ja selvitetään laajemmin osapuolten tarpeita, ja vasta sen jälkeen mietitään, miten teko hyvitetään ja mitä muuta osapuolet tarvitsisivat, jotta tarpeet tulisivat täytetyiksi. Aikuisten johdolla tapahtuva sovitteluprosessi nojaa restoratiivisen sovitteluprosessin periaatteisiin

ja toteutus räätälöidään tilanteen ja osapuolten tarpeiden mukaan. Jos huoltajat ovat mukana, sovittelijat jäävät usein huoltajien kanssa keskustelemaan siitä, miten he voisivat tukea omaa nuortaan, joka on nyt sitoutunut tekemäänsä sopimukseen ja toimintansa muuttamiseen. Seuranta on olennainen osa sovittelua ja aikuisjohtoisessa sovittelussa voidaan myös sopia siitä, miten esimerkiksi koulun oppilashuollon toimijat voivat tukea osapuolia sopimusten pitämisessä.

Teoreettiset lähtökohdat

Koulusovittelun teoreettisena lähtökohtana on restoratiivisen oikeuden arvot ja periaatteet. Opetus- ja kasvatuskentällä ei kuitenkaan käytetä termiä ”oikeus” sen oikeudenkäyntiin kiinnittyvässä merkityksessä vaan restoratiivisen oikeuden käytännöt, kuten restoratiiviset piirit, restoratiivinen sovittelu ja konferenssimenettely ovat osa koulun restoratiivisen lähestymistavan menetelmiä.

Tilastot

Koulut tilastoivat omia sovittelumääriään ja VERSO-ohjelma pyytää tilastoja heiltä vuosittain. Vuositasolla vertaissovitteluja toteutuu otannan pohjalta arvioiden noin 10 000. Aikuisjohtoisen sovittelun määriä ei tilastoida.

VERSO-ohjelma kerää myös monenlaista tietoa sovittelijaoppilaiden, opettajien ja oppilaiden kokemuksista ja tyytyväisyydestä sovittelutoimintaan koululla. Tietoja kerätään varhaiskasvatus- ja koulukohtaisissa koulutuksissa, vuosittaisilla Google Forms -kyselyillä anonyymisti ja koulutusten jälkeen tehtävissä ”seurantapuheluissa”. Vuosittain kouluille lähetetään myös kysely, johon pyydetään vastauksia sovittelijaoppilailta, aikuissovittelijoilta, sovittelussa olleilta konfliktin osapuolilta sekä sovittelun ohjaajina toimivilta opettajilta.

Yhteistyöverkosto

Jos koulun sisällä käytettävät sovittelukeinot eivät saa konfliktia ratkeamaan, koulujen on mahdollista olla yhteydessä poliisin ennalta estävään toimintaan ja nuorten nopeutettuun rikostutkintaan sekä sovittelutoimistoihin. Tarkkaa tietoa ei kuitenkaan ole siitä, miten vahvasti alueelliset sovittelutoimistot tekevät yhteistyötä alueen koulujen ja koulusovittelun kanssa.

Tilanteissa, joissa koulun henkilöstö on epävarma siitä, miten pitäisi toimia, kouluja on ohjattu pyytämään konsultointiapua sovittelutoimistosta. Huoltajilla on kuitenkin usein korkea kynnys asian viemiseen sovittelutoimistoon.

VERSO-ohjelman kannalta tärkeitä yhteistyökumppaneita voivat olla erilaiset alueelliset yhteistyöhankkeet, joihin he koulujen kautta voivat osallistua. Esimerkiksi edellisen hallituskauden Lapsi- ja perhepalvelujen kehittämishanke (LAPE) tuotti tärkeää yhteistyötä koulusovittelun kannalta. Samoin alueelliset kehittämisohjelmat ovat tärkeitä

yhteistyöväyliä. VERSO on mukana myös monissa asiantuntijaverkostoissa, kuten elämäntaitoverkostossa ja osallisuusverkostoissa.

Tärkeitä yhteistyötahoja ovat myös koulujen vanhempainyhdistykset sekä järjestöt, kuten Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Vanhempainliitto.

Koulutus

Verso-ohjelma tuottaa säännöllisesti seuraavia koulutuksia:

- Verso eli Vertaissovittelun koulutus, jonka tarkoituksena on käynnistää vertaissovittelutoiminta koulussa. Koulutuksessa on paikalla kaksi kouluttajaa ja se sisältää kolme osiota: 1. ohjaajien koulutus, 2. sovittelijaoppilaiden koulutus ja 3. koko henkilöstön koulutus. Koko henkilöstön koulutus kestää ½ päivää, ohjaajien ja sovittelijaoppilaiden yhden päivän. Koulutukset toteutetaan kahden päivän aikana siten, että kouluttajat jakavat ryhmät keskenään.
- Verso-toimintaa ylläpitävä koulutus on 1 päivän mittainen koulutus, jossa koulukohtaisesti työstetään asioita, joita tarvitaan toiminnan ylläpitämiseen ja päivittämiseen. Ylläpitävä koulutus sisältää usein myös uusien sovittelijoiden koulutusta, johon osallistuvat myös jo sovittelijoina toimivat.
- MiniVerso-koulutus, jossa varhaiskasvatuksen henkilöstö saa koulutusta sovittelevaan työotteeseen arjen tilanteissa. Henkilöstö ohjataan hyödyntämään restoratiivisia piirejä arjessa ja käyttämään sovitteluprosessia esittäviä kuvakortteja, joita lapsille näyttämällä he ohjaavat lapsia sopimaan riitansa. Koulutus kestää puoli päivää. Lapsille sovittelukoulutus toteutetaan nukketatterin muodossa ja päiväkotiin annetaan myös Sopupussi.
- RESTO-koulutus on oppilaitosten ja varhaiskasvatuksen aikuisille tarkoitettu syventävä restoratiivisen ja sovittelevan yhteisön koulutus. Koulutuksen kesto on 5 päivää ja sen sisältönä ovat mm. restoratiivisen oikeuden periaatteet ja käytännöt kasvatuksessa ja opetuksessa, erilaiset restoratiiviset työmenetelmät sekä restoratiivisen toimintakulttuurin ja työtapojen implementointi oman työyhteisön toimintaan. Vastaavaa koulutusta toteutetaan myös yhteistyössä Helsingin ja Lapin yliopistojen sekä mm. Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston kanssa 8–10 op laajuisina opintokokonaisuuksina opetus- ja kasvatushenkilöstön täydennyskoulutuksena.

Koulutuksista veloitetaan pieni omavastuuosuus, jonka kunnat maksavat. Muilta osin koulutus toteutetaan VERSO-ohjelman saamalla rahoituksella. Koulutuksen myötä varhaiskasvatusyksiköt ja koulut saavat käyttöönsä ohjelmassa tuotetun materiaalin toimintansa tueksi.

Vuonna 2019 käynnistetty Mentoritoiminta on ylläpitoa vahvistavaa toimintaa, jossa järjestetään alueellisia mentoritoiminnan ryhmiä. Mentoriryhmiin voi osallistua sekä varhaiskasvatuksen yksiköiden että oppilaitosten oppilaat ja aikuiset VERSO-ohjelman kouluttamat toimijat. Mentoritoiminnalla kartoitetaan tarpeita ja tuetaan alueellista toiminnan ylläpitoa. Vuotuinen VERSO-ohjelman seminaari (Rönsy) tarjoaa VERSO-ohjelman toimijoille mahdollisuuden yhteiseen reflektointiin ja kokemusten ja hyvien käytäntöjen vaihtoon.

VERSO-ohjelma järjestää myös huoltajille suunnattuja HuVe-infoja, joissa esitellään sovittelutoimintaa. HuVe-infon tavoitteena on tutustuttaa huoltajat sovittelutoimintaan sekä yhtenäistää perheiden, varhaiskasvatuksen ja koulun käytäntöjä konfliktien käsittelyssä tukemaan toinen toisiaan.

Lisäksi VERSO-ohjelman oppilaille, koulun henkilöstölle sekä varhaiskasvatuksen henkilöstölle on tuotettu pelilliset e-learning -verkkokurssit. Ne antavat tietoa sovittelusta ja sen käytännöistä oppimisyhteisön jäsenille. Tavoitteena on lisätä tietoisuutta restoratiivisen lähestymistavan periaatteista, sovittelun prosessista ja motivoida kaikkia hyödyntämään menetelmiä konfliktien käsittelyssä. Verkkokurssien linkit ja tunnukset jäävät koulutettujen oppimisyhteisöjen käyttöön.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Kouluissa tapahtuva sovittelu on pitkälti jo vakiintunutta toimintaa. VERSO-ohjelman myötä koulujen vertaissovittelu on laajentunut sisällöllisesti ja saanut uusia sovellusmuotoja muissa oppilaitoksissa, päiväkodeissa ja harrastustoiminnassa. Kouluissa tapahtuva sovittelu on hyvä esimerkki siitä, miten sovittelun juurruttamiseksi ei riitä, että kehitetään yksinomaan menettelyä, vaan se vaatii laajan kirjon erilaisia toimenpiteitä, joilla sovitte- lua pyritään integroimaan osaksi koulun toimintakulttuuria ja käytäntöjä. Koulusovittelun vakiintumista on tukenut STEA:n myöntämä kohdennettu toiminta-avustus, joka tarjoaa projektirahoitusta pitkäjänteisemmän rahoitusmuodon.

Keskeisimmiksi kehittämistarpeiksi koulusovittelussa nimetään arjen konfliktien havaitsemisen vahvistaminen ja sovittelun käyttötilanteiden aktiivinen tunnistaminen, toiminnan juurtumiseen liittyvät kysymykset sekä huoltajien tietoisuuden lisääminen sovittelusta.

Koulusovittelussa havaintojen tekeminen on kulmakivi: miten tunnistettaisiin mahdollisimman varhain koulujen arjen konfliktit ja miten koetut konfliktit ja kiusaamiset saataisiin menetelmän piiriin. Sovittelukoulutuksissa käydään läpi arjen tilanteita ja soviteltavia asioita löytyy paljon. Arjen kiireessä käy kuitenkin herkästi niin, että opettajat koettavat hoitaa konfliktitilanteet itse mahdollisimman nopeasti. Jotkut opettajat saattavat myös kokea sovittelutilauksen tekemisen työlääksi. Haasteeksi muodostuu, miten opettajat malttaisivat pikaratkaisujen sijaan jättää konfliktin ratkaistavaksi sovittelumenettelyssä.

Kerätystä palautteesta on myös käynyt ilmi, että oppilaat näkevät konflikteja, mutta kokevat, että opettajat eivät ohjaa niitä sovitteluun. Osa konflikteista on näkyviä, mutta esimerkiksi syrjintä voi usein olla sellaista, että se ei näy opettajille. Havaitsemiseen liittyvä laajempi kysymys on, miten kiusaaminen saataisiin aikuisten tietoon. Piiloon jäävä kiusaaminen on keskeinen ongelma kaikessa kiusaamisen vastaisessa työssä.

Toiminnan vakiintumisesta huolimatta keskeinen kysymys liittyy edelleen toimintatavan juurtumiseen, ts. miten tuetaan sellaista koulun toimintakulttuuria, johon sovittelu istuu luontevana osana. Tähän on kehitetty ja kehitetään edelleen monenlaisia toimenpiteitä. Opetushallitus edellyttää kouluilta työrauhan turvaamisen ja kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmien laatimista ja toistuvaa päivittämistä. VERSO-ohjelman koulutuksissa varhaiskasvatuksen- ja opetuksen henkilöstöä koulutetaan esimerkiksi päivittämään näitä suunnitelmia niin, että integroidaan sovittelu osaksi niitä. Linkkejä koko kouluyhteisöön ja sen tukirakenteisiin on mahdollista vahvistaa ja lisätä oppilaiden ohjaamista sovittelusta muiden oppilashuollon tai sosiaalipalvelujen tukitoimien pariin. Aikuisjohtoisen sovittelun käyttöalaa voisi olla mahdollista laajentaa tulevaisuudessa. Esimerkiksi tuntikehykseen on osalla kouluja luotu tilaa aikuisjohtoiselle sovittelulle, ja tätä aikaa voi käyttää sovittelun lisäksi siihen, että koulutetut aikuissovittelijat konsultoivat muita.

Yksi viime vuosien kehittämistoimista koulusovittelussa on ollut huoltajien tietoisuuden ja ymmärryksen systemaattisempi lisääminen koulun konfliktinhallinnasta. Siihen on pyritty erilaisilla koulutuspaketeilla ja -materiaaleilla, ja tulevaisuudessa tarkoitus on kehittää huoltajille myös oma e-learning -paketti.

Kouluissa tapahtuvan sovittelun kehittymiseen vaikuttavat myös kouluyhteisöä laajemmat tekijät ja yhteiskunnan koulutuspoliittiset toimet.

Viime vuosikymmenen lopulla uudistetut ja käyttöön otetut perusopetuksen valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet korostavat oppilaiden vuorovaikutustaitoja, oppilaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Opetussuunnitelman perusteissa mainitaan tavoitteina, että oppilaat oppivat työskentelemään yhdessä ja saavat tilaisuuksia harjoitella neuvottelemista, sovittelemista ja ristiriitojen ratkaisemista. Tämä kirjaus luo perusteita ja korostaa sovittelun merkitystä tärkeänä keinona oppilaiden kasvun tukemisessa.

Sen sijaan perusopetuslaissa (628/1998) turvallista oppimisympäristöä tarkastellaan vain kurinpidon näkökulmasta (36 §). Turvallisuuden ja hyvinvoinnin rakentaminen nähdään vain aikuisten vastuulle kuuluvaksi ja oppilaiden osallisuus on vain ohjeiden noudattamista. Tässä mielessä voi ajatella, että opetussuunnitelman perusteet ja perusopetuslaki ovat keskenään ristiriidassa. Osa kouluista nojaa lakiin ja sen tarjoamiin kurinpidon välineisiin ja ohittaa sen, että opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaiden tulisi oppia myös konfliktien ratkaisua.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) on keskeinen taho koulusovittelun kehittämisen kannalta ja viime vuosina OKM on tehnyt paljon työtä koulujen konfliktien hallitsemiseksi ja kiusaamisen ehkäisemiseksi. OKM:n virkamiesten linjauksilla onkin suuri merkitys siinä, millaisiksi koulusovittelun asema ja toimintamahdollisuudet meillä muodostuvat. Myös erilaiset hallituskausittain vaihtuvat kehittämis- ja toimenpideohjelmat voivat joko edistää tai heikentää koulusovittelun asemaa. Jokainen hallitus tuo omat painotuksensa, mikä myös aikaansaa sen, että sovittelun kehittämistyöhön voi olla vaikea saada jatkuvuutta. Tämä korostuu erityisesti koulusovittelun kaltaisessa ei-lakisäätteisessä sovittelussa, johon virkamiesten ja kehittämisohjelmien linjaukset vaikuttavat enemmän.

Merkittävä keino konfliktinratkaisun opettamisessa oppilaille olisi se, että opettajien koulutuksen perusopintoihin sisällytettäisiin sovittelun ja konfliktinhallinnan opintojakso. Tämä antaisi opettajalle välineitä paitsi konfliktinhallintaan, myös yleiseen ryhmänhallintaan.

2.4.2 Katusovittelu ja K-0 -toiminta

Taustaa ja puitteet

Katusovittelun osalta käsitellään kahta toimintamuotoa, joista molemmista vastaa Aseman Lapset ry. Katusovittelu on toimintaa, jolla pyritään nuorten monisyisten konfliktien ratkomiseen. K-0 -toiminta puolestaan keskittyy vaikeiden ja pitkittyneiden koulukiusaamistapausten selvittämiseen.

Katusovittelusta puhutaan silloin, kun vähintään yksi osapuolista on alaikäinen ja kun konfliktilla on tiettyjä erityispiirteitä. Joko ne ovat eläviä, toisin sanoen ne ovat käynnissä ja vellovat jossain, tai osapuolilla on esimerkiksi neuropsykiatrisia haasteita (ns. nepsy-piirteitä). Katusovittelut tehdään useimmiten työpareina sovittelutoimistojen vapaaehtoisten kanssa. Aloitteet katusovittelun käyttämiseen tulevat usein poliisilta, jos siellä on havaittu, että katusovittelun olisi hyvä olla mukana. Katusovittelijat ovat kasvatusalan ammattilaisia tai toimivat työkseen lasten ja nuorten parissa. He tuovat sovitteluprosessiin lapsiin ja nuoriin liittyvää osaamista ja heillä on yhteistyöverkostot eri suuntiin. Katusovittelija vastaa myös seurannasta, ts. hän pitää yhteyttä osapuoliin, kouluun tai muihin tahoihin ja huolehtii sovittelun lisäksi tarvittavien muiden mahdollisten tukikeinojen hankkimisesta.

Katusovittelun syntyhistoria liittyy kauppakeskuksissa tehtyyn sovitteluun, jonka Aseman Lapset ry aloitti vuonna 2012 käytyään tutustumassa vastaavaan toimintatapaan Norjassa. Kauppakeskuksissa soviteltiin monenlaisia häiriöitä ja ongelmia, joita keskuksissa aikaansa viettävät nuoret aiheuttivat ja muun muassa kaikki pienetkin näpistyksiset hoidettiin sovittelun avulla. Toiminnasta saatiin hyviä kokemuksia ja häiriöiden määrä kauppakeskuksissa

väheni. Toimintaa laajennettiin, sille haettiin omaa rahoitusta ja alettiin kouluttaa kaupunkien nuorisotyöntekijöitä katusovittelijoiksi.

K-0 -toiminta lähti kehittymään katusovittelun parissa tehdystä havainnosta, että koulu-ympäristö kytkeytyy usein kiinteästi konfliktiin, ja että koulut tarvitsevat apua vaikeimpien konfliktien ja koulukiusaamistapausten käsittelyyn. Koulukiusaamistapaukset ohjautuvat K-0 -toimintaan esimerkiksi koulun tai poliisin kautta. K-0 -koordinaattorit lähtevät koulun, poliisin ja osallisten kanssa analysoimaan kiusaamistilannetta restoratiivisin menetelmin: mitä on tapahtunut, keihin kaikkiin tämä vaikuttaa, ja mitä seurauksia asialla on. Prosessi ja toimijaverkosto räätälöidään nopealla aikataululla kasaan, sillä toiminnalla pyritään myös estämään konfliktin kärjistymistä ja laajentumista. Uhrille järjestetään tarvittavaa apua. Nopean liikkeellelähden lisäksi toimintaan sisältyy myös pitkäjänteinen työ koululla ja osapuolten kesken, sillä nuorten ongelmat eivät välttämättä ratkea yksinomaan sovittelulla.

Katusovittelun ja K-0 -toiminnan tavoite on samankaltainen kuin muillakin sovittelumuodoilla: konfliktia ei viedä asianosaisilta, vaan autetaan heitä itse ratkaisemaan se. Koska nuorten konfliktit ovat eläviä, sovittelun jäljiltä saattaa jäädä jotain, mikä ei ratkea. Tästä syystä toiminnassa panostetaan seurantaan ja käytetään sovittelun ohella myös muita menetelmiä konfliktitilanteiden ratkomiseksi.

Molemmilla toimintamuodoilla on STEA:n rahoitus. Katusovittelu on saanut viime vuoden kohdennettua toiminta-avustusta noin 165 000 euroa vuodessa, K-0 -toiminta hanke-avustusta noin 150 000 vuodessa, tosin vuonna 2022 avustus väheni alle puoleen aiemmasta. Koulutusta K-0 -toimintaan tarjotaan maksutta. Mallia on kehitetty paikallisesti yhdessä kuntien kanssa eri alueille soveltuvaksi.

Toiminnan erityispiirre on, että sovittelua toteutetaan järjestössä, jossa on osaamista nuorten elämästä ja nuorten konflikteista ja tätä pystytään käyttämään hyväksi sovittelussa. Vastaavasti sovittelu puolestaan tuottaa uudenlaista tietoa ja uusia keinoja päästä lähelle nuoria ja sitä kautta edistää järjestön asiantuntemuksen monipuolistamista ja mahdollistaa järjestölle uusia työmuotoja yhdessä erilaisten viranomaisverkostojen kanssa.

Sovittelu käytännössä

Sovitteluprosessi

Sovitteluprosessin käynnistyminen ja eteneminen vaihtelevat jossain määrin sen mukaan, millä alueella toimitaan. Poliisi voi laittaa jo sovittelualoitteeseen tiedon, että katusovittelun olisi hyvä olla mukana. Esimerkiksi kouluilla saatetaan päästä sovittelemaan jo muutamassa päivässä. Vuodesta 2017 alkaen katusovittelu on toiminut osana sovittelutoimiston toimintaa ja katusovittelija rinnastetaan vapaaehtoissovittelijaan.

Ennen prosessin käynnistymistä katusovittelija on tarvittaessa yhteydessä nuorten eri verkostoihin kuten kouluun tai lastensuojeluun. Jos konfliktissa on uhri, häntä autetaan ensimmäisenä. Kaikkiin konfliktin osapuoliin ollaan yhteydessä ja heitä tavataan erikseen ennen yhteistä sovittelua. Näin sovittelijat voivat varmistaa osallistujan olevan valmis ja kykenevä keskusteluun.

Prosessia muokataan sen mukaan, mitä käsillä oleva konflikti vaatii. Sovittelu voidaan toteuttaa laajempaan, mikäli kaikki hyväksyvät sen. Laajemmassa sovittelussa otetaan mukaan sitä verkostoa, joka on konfliktin selvittämisen kannalta tärkeä. Erityisesti laajoissa tai pitkittyneissä konflikteissa käytetään usein conferencing-menetelmää. Sovittelussa on käytössä restoratiiviset arvot ja niihin pohjautuva dialogi. Restoratiiviset kysymykset ovat olennaisia konfliktin laajuuden ja luonteen selvittämisessä. Nuorten kanssa tarvitaan myös runsaasti aikaa ja aikataulun on oltava väljä. Sovittelijalta tarvitaan malttia ja rauhallisuutta kohdata jokainen osapuoli, kuunnella ja antaa jokaiselle aikaa kertoa oma tarinansa ennen kuin ratkaisuja voi lähteä hakemaan.

Seurantatapaamisissa käydään läpi, onko tilanne rauhoittunut ja mitä sovittelun jälkeen on tapahtunut. Joskus seurantavaihe muodostuu varsin pitkäksi ja jälkityöskentelyä saataan jatkaa pidempään. Sovittelija voi viedä nuoria syömään tai muuhun toimintaan, missä nuorten on mahdollista kertoa rauhassa, millaiseksi tilanne on muuttunut. Nuoret ottavat myös itse yhteyttä sovittelijaan kertoakseen tilanteesta. Palaute kerätään aina osana vuorovaikutustilannetta.

Sovittelijat

Katusovittelussa sovittelijana toimii katusovittelijan ja sovittelutoimiston vapaaehtois- sovittelijan muodostama työpari. Haastavissa tapauksissa sovittelijoina voi toimia myös kahden katusovittelijan muodostama työpari.

K-0 -toiminnassa ammatillisia sovittelijoita on aina kaksi. Jos huoltajat ovat mukana konfliktissa, niin silloin sovittelijoita voi olla 3–4, mikä mahdollistaa sovittelutapaamisessa pienempien ryhmien eriyttämisen tarvittaessa. Näin voidaan menetellä myös erityisen vaativissa katusovittelutapauksissa.

Aseman lapset ry:n sisällä 40 työntekijästä on koulutettu katusovittelijoiksi 16 työntekijää, joista kukin sovittelee vähintään yhden tapauksen vuodessa.

Katusovittelijoiksi on koulutettu arviolta myös noin 400–500 kuntien työntekijää, etupäässä nuorisotyöntekijöitä, koulukuraattoreita, opettajia ja sosiaalityöntekijöitä. Näistä noin 100 henkeä on tehnyt sovittelua.

Sovittelutoimistosta yhteydenotto tulee Aseman Lapsen ry:n sovittelijatiimiin, ja sen jälkeen katsotaan, mistä sovittelija otetaan. Kaikkien koulutettujen sovittelijoiden hyödyntämisessä katsotaan olevan vielä kehitettävää, jotta esimerkiksi kaupunkien nuorisotoimessa työskentelevien sovittelijoiden työpanos saataisiin paremmin hyödynnetyksi.

Konfliktit

Tyypillisimmät soviteltavat konfliktit/rikkokset ovat vapaa-ajan pahoinpitelyt, ilkivalta sekä kouluissa tapahtuneet pahoinpitelyt ja kiusaaminen. Myös perheen sisäisiä teinien välisiä pahoinpitelyjä tai teinien ja vanhempien välisiä konflikteja voidaan sovittaa.

Sovitteluun tulevissa konflikteissa ja kiusaamisessa on tapahtunut merkittävä muutos sosiaalisen median myötä. Vaikka kiusaaminen tapahtuisi konkreettisesti paikassa, se lähes aina siirtyy myös sosiaaliseen mediaan. Kun pahoinpitelystä tehty video leviämään meemeinä verkossa, tapahtuman vaikutukset kertautuvat nuorelle. Aikuisilla ei myöskään useimmiten ole käsitystä esimerkiksi kuvan tai videon leviämisen nopeudesta ja kaikista vaikutuksista uhrin elämään. Sosiaalisen median myötä yksittäisistä konflikteista tulee myös aiempaa moniulotteisempia ja kompleksisempia.

Sovittelumäärät

Aseman Lapsen ry tilastoi STEA:lle omia sovittelumääriään. Vuonna 2021 kirjattiin 42 sovittelua, joista 36 tehtiin yhteistyössä jonkun sovittelutoimiston kanssa. Yksi sovittelu sisältää yhden konfliktin sovitteluun sisältyneet ennakko- ja jälkityöt sekä varsinaiset tapaamiset. Tämän lisäksi katusovittelua on voitu tehdä eri kunnissa työskentelevien katusovittelijoiden toimesta, mutta niistä ei ole olemassa omaa tilastoaan, vaan jokainen kunta tilastoi ne omalla tavallaan. Myöskään sovittelutoimistot eivät erikseen tilastoi katusovittelijoiden osuutta.

K-0 -toiminnaksi kirjattiin vuonna 2021 98 tapausta.

Teoreettinen viitekehys

Toiminnan määrittelyä pohjaavan restoratiivisiin menetelmiin. Myös David Snowdenin kompleksisuusteoria vaikuttaa siihen, miten konfliktit nähdään, miten niitä voidaan analysoida ja miten tarkoituksenmukaisimmat ratkaisukeinot valitaan.

Yhteistyöverkosto

Verkostoyhteistyö liittyy keskeisesti siihen, että nuorten konfliktien sovittelu saadaan onnistumaan. Tarvitaan lähettävät tahot, prosessiin osallistuvat tahot, sekä tahot, joihin nuoria voidaan ohjata. Näiden yhteyksien rakentaminen ja toimijoiden kouluttaminen ja informoiminen ovat keskeinen osa sovitteluun liittyvää työtä. Katusovittelussa katsotaan, että yhteistyö erityisesti poliisin ja nuorisotoimen suuntaan on tällä hetkellä sujuvaa. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat myös monet ministeriöt ja THL.

Koulu- ja katusovittelun suuntaan yhteistyötä ei juuri ole, mutta rajapintaa pidetään selvänä. Koulu- ja katusovittelussa pystytään sovitteluun suuri joukko mielipahaa aiheuttaneita ja lievempiä tapauksia, kun taas K-0 ja katusovittelu kohdentuvat harvalukuisempiin, vakavampiin tapauksiin. Toiminnassa on kuitenkin tehty havainto, että sovittelu on helpompaa niissä kouluissa, joissa on Verso-ohjelman kouluttamat opettajat.

Koulutus

Sen lisäksi, että Aseman Lapset ry tekee sovittelua, se myös kouluttaa sovittelijoita. Katusovittelun peruskoulutus kestää kaksi päivää ja koulutuspäivät toteutetaan esimerkiksi viikon välein. Tällaisia koulutuksia järjestetään vuosittain 6–8 kertaa. Noin viidesosa koulutetuista kuntien työntekijöistä tekee koulutuksen jälkeen sovittelua, muille koulutus antaa työvälineitä nuorten parissa tehtävään työhön. Koulutuksissa tehdään yhteistyötä paikallisten sovittelutoimistojen kanssa, jotta katusovittelijat tulisivat tutuiksi oman alueensa sovittelutoimistossa. Sovittelutoimistot pitävät koulutuksesta puolen päivän osion ja järjestävät myös perehdytyksen katusovittelijoille.

Katusovittelukoulutus sisältää ennakkolukemista, restoratiivisten menetelmien opetusta ja harjoittelua, sekä tietoa paikallisen sovittelutoimiston käytännöistä. Lisäksi osallistujat sovittelevat vähintään kolme kertaa kokeneemman sovittelijan työparina tai ainakin seuraavat sovitteluja.

Aseman Lapset ry kouluttaa myös Uudenmaan kuntien vapaaehtoissovittelijoita kohtaan lapsia ja nuoria sekä huomioimaan heidän erityispiirteitään. Lisäksi koulutetaan mm. koulujen henkilökuntaa restoratiiviseen dialogiin. Jatkokoulutuksia räätälöidään tarpeen mukaan ja erilaisille yhteisöille voidaan tarjota lyhytkoulutuksia.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Katusovittelussa toiminnan tulkitaan olevan osin kehittymisen, osin vakiintumisen vaiheessa. Vakiintunutta toimintaa on esimerkiksi Helsingissä, jossa käytännöt sovitteluun ohjaamisessa, sovittelutapaamisissa ja jälkitöissä ovat jo sujuvia ja verkoston toimijat tuntevat toimintatavat. Monilla muilla paikkakunnilla yhteisiä toimintatapoja vasta hiotaan. Järjestön omien resurssien puitteissa sovittelutoiminta säilyy väistämättä määrällisesti suhteellisen pienimuotoisena. Jatkossa keskeinen kysymys lieneekin, missä määrin ja millä keinoin sovittelua kehittäneiden asiantuntijoiden panosta pystyttäisiin käyttämään laajemmin hyväksi nuorten parissa tehtävän sovittelun kehittämisessä.

Katusovittelun koulutustoiminta tavoittaa vuosittain kohtuullisen määrän nuorten kanssa työskenteleviä työntekijöitä, mutta koulutuksen ”hukkaprosentti” on suhteellisen suuri, sillä vain pieni osa koulutetuista tulee myöhemmin toimimaan sovittelijoina. Vaikuttaa siltä, että koulutuksella tuotetaan sovittelijoita vielä kesken oleviin rakenteisiin, joissa

sovittelua ei vielä täysimääräisesti kyetä hyödyntämään keinona ratkoa nuorten konflikteja. Osin kyse on myös siitä, että koulutettuja sovittelijoita ei tunneta sovittelutoimistoissa yhtä hyvin kuin järjestön omia katusovittelijoita ja heitä ei sen vuoksi osata työllistää.

Tästä seuraa se ongelma, että koulutetuille sovittelijoille ei saada riittävästi soviteltavia asioita. Tilanteen korjaaminen vaatii ennakkointia ja aktiivisuutta paitsi järjestöltä, myös sovittelutoimistoilta, jotta ne ottaisivat alueensa katusovittelijat kiinteämmin mukaan toimintaansa ja havaitsisivat ne tilanteet, joissa katusovittelijasta olisi erityisesti hyötyä. Tällaista kehitystyötä onkin jo käynnistetty joillain alueilla.

Toiminnan leviämisen kannalta koulutuksella on suuri merkitys. Konfliktien monimutkaisuuteen nähden peruskoulutus on nyt suhteellisen lyhyt, vaikka ottaisi huomioon, että koulutettavilla on jo kokemusta nuorten kanssa työskentelystä. Järjestössä on havaittu, että yksilöiden sijaan koulutuksen pitäisi kohdentua mieluummin työyhteisöihin tai monialaisiin tiimeihin.

Sovittelutoiminnan kehittämiseen kaivataan tukea mahdollisimman konkreettisesta, sovittelujen seuraamiseen perustuvasta tutkimustiedosta. Tällä hetkellä rahoitusrakenne on sellainen, että järjestöjen voi olla vaikeaa tai mahdotonta saada rahoitusta oman toimintansa tutkimiseen. Tutkimustieto olisi kuitenkin tärkeää oman toiminnan reflektoinnin ja osaamisen kehittämisen kannalta.

2.5 Yhteisösovittelu

Yhteisösovittelulla (community mediation) voidaan laajassa merkityksessä viitata erilaisiin sovittelumuotoihin, joiden tavoitteena on ratkoa erilaisissa sosiaalisissa suhteissa tai yhteisöissä esiintyviä konflikteja (esim. Ervasti & Nylund 2014, s. 375–380; Attias & Kangasoja 2020). Yleensä sillä tarkoitetaan sovittelua tilanteissa, joissa on useita osapuolia tai joissa konfliktin sovitteluun osallistuu varsinaisten osapuolien lisäksi myös muita saman yhteisön jäseniä. Näin määritellen maamme sovittelumuodoista yhteisösovitteluksi voidaan lukea esimerkiksi työyhteisösovittelu, katusovittelu ja K-0 -toiminta, koulusovittelu ja naapuruussovittelu. Tässä raportissa työyhteisösovittelua on käsitelty työelämän riitoja koskevassa luvussa, koulusovittelua ja katusovittelua puolestaan lasten ja nuorten konfliktien sovittelua koskevassa luvussa. Naapuruussovittelua käsitellään tässä luvussa. Naapuruussovittelun lisäksi toisena alalukuna esitellään yhteisösovittelua väestöryhmien välisissä konflikteissa.

2.5.1 Naapuruussovittelu

Taustaa ja puitteet

Naapuruussovittelusta vastaa Suomen sovittelufoorumi ry:n alaisuudessa toimiva Naapuruussovittelun keskus. Asumiseen ja naapuruuteen liittyvien konfliktien sovittelulla pyritään palauttamaan asumisrauha ja lisäämään turvallisuuden tunnetta asumisympäristössä. Keskuksella on myös työmuotoja, jotka tähtäävät vuoropuhelun ja yhteisöllisyyden edistämiseen naapurustoissa ja sitä kautta turvalliseen ja viihtyisään asumiseen. Naapuruussovittelun keskuksen toimialueena on koko Suomi.

Naapuruussovittelu on kansalaisyhteiskunnan toimintaa eikä sitä ohjata lainsäädännöllä. Naapuruussovittelun keskuksen toimintaa rahoittaa STEA ja rahoitus varmistuu aina vuodeksi kerrallaan. Rahoituksen suuruus on kahtena viime vuotena ollut noin 220 000 €.

Naapuruussovittelussa käytettävä malli kehitettiin vuonna 2006 käynnistyneessä Suomen pakolaisapu ry:n KOTILO-projektissa. Projektin tarkoituksena oli ennaltaehkäistä ja ratkoa asumiseen liittyviä konflikteja alueilla, joilla asuu paljon maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. Naapuruussovittelun keskus käynnistettiin vuonna 2015. Ajan kuluessa eri väestöryhmien väliset konfliktit muodostivat sovitteluista yhä pienemmän osan eikä sovittelu-toiminnan katsottu enää istuvan Suomen pakolaisavun ydintoimintoihin. Kantaväestön väliset konfliktit muodostavat tällä hetkellä suurimman osan ja vuonna 2019 Naapuruussovittelun keskus siirrettiinkin Suomen sovittelufoorumin vastuulle. Siirtoon vaikuttivat myös rahoittajan esittämät toiveet. Naapuruussovittelun synty- ja kehittymismekanismia voisi kuvata siten, että syntypisteeksi löytyi ensimmäiseksi luonteva käyttöalue maahanmuuttajien ja kantaväestön välisissä asumiseen liittyvissä konflikteissa. Saatujen kokemusten myötä sovittelun käyttö laajeni yleisesti asumisen konflikteihin.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Käsiteltävät konfliktit voidaan jakaa 1. asumiseen liittyviin ja 2. sosiaalisiin, vaikka käytännössä kyse on usein näiden asioiden kietoutumisesta toisiinsa. Asumiseen liittyvät konfliktit kytkeytyvät kerrostaloissa esimerkiksi elämisessä syntyviin ääniin, meluun, hajuihin, siisteyteen, kotieläimiin, yhteisten tilojen käyttötappoihin tai järjestyssääntöjen tulkintaan. Rivi- ja omakotitaloissa kiistoja voivat aiheuttaa esimerkiksi piha-alueiden hoito, postilaitokset, jätteiden käsittely, tienkäyttöoikeudet, ajonopeudet, autojen paikoitus, rajat ja aidat tai lumityöt. Sosiaaliset konfliktit puolestaan liittyvät esimerkiksi siihen, miten ihmiset puhuvat toisilleen, miten käyttäytyvät talkoissa tai yhtiökokouksissa, miten lapsia kohdellaan yhteisössä tai millaisia valta-asetelmia ja kuppikuntia naapurustoon on muodostunut.

Sovittelijat

Naapuruussovittelun keskuksessa toimii tällä hetkellä neljä kokopäiväistä sovittelijaa. Sovittelijat toimivat yleensä yksin, mutta erityisen hankalat tapaukset yritetään sovittaa työparina. Työparityöskentelyä pidettäisiin toivottavana, mutta resurssien ei ole nähty riittävän siihen. Osassa tapauksia sovitteluun tarvitaan mukaan myös tulkki, jonka palkkiot pyritään saamaan tilaajatahon kustannukseksi.

Prosessit

Sovitteluprosessi voidaan käynnistää silloin, kun konfliktin osapuolet ovat tiedossa ja heidän välejäan hiertää jokin määriteltävissä oleva asia, esimerkiksi jokin häiritsevä tapa tai tapahtunut välikohtaus. Osapuolia voi olla kaksi tai useampia. Aloite sovitteluun voi tulla osapuolilta itseltään, tai esimerkiksi isännöitsijältä, asumisneuvojalta, sosiaalitoimesta tai poliisilta. Sovittelija tapaa kaikki osapuolet ensin erikseen ja kuulee heidän näkökulmansa asiaan. Sen jälkeen järjestetään yhteinen tapaaminen, jossa sovittelija avustaa osapuolten välistä vuorovaikutusta ja auttaa heitä etsimään itse ratkaisua konfliktiinsa. Jos sovittelun tuloksena syntyy sovinto, se voi olla suullinen tai kirjallinen. Yhden tai useamman yhteistapaamisen jälkeen järjestetään seurantatapaaminen, jos osapuolet ovat siihen halukkaita. Seuranta voi olla tapaaminen tai puhelinsoitto. Toisinaan seurantapuheluja saataan tehdä myös, vaikka prosessi ei etenisi yhteiseen tapaamiseen saakka, sillä joskus pelkät erillistapaamiset saattavat aikaansaada muutosta. Asiakkailta pyydetään myös palaute.

Jos sovittelussa käsiteltävä konflikti on suhteellisen lyhytkestoinen ja selvärajainen, erillistapaamiset, yksi yhteinen tapaaminen ja seurantatapaaminen ovat yleensä riittäviä. Jos konflikti on kehittynyt vuosien ajan tai sisältää suuren määrän osapuolia, prosessi voi vaatia useampia yhteisiä tapaamisia ja joskus myös useita peräkkäisiä yksittäisten osapuolten tapaamisia ennen kuin yhteinen tapaaminen on mahdollista järjestää. Konfliktin syvyys ja osallistujamäärät vaihtelevat suuresti, joten sovittelutapaukset ovat työmäärältään hyvin erilaisia. Osa konflikteista on nopeasti syntyneitä ja selvärajaisia ja kohdistuvat yksittäiseen tekoon; osa puolestaan on pitkän ajan kuluessa syntyneitä tulkintoja toisen käytöksestä, jolloin niihin liittyy usein loukkaantumista ja molemmat osapuolet voivat tuntea olevansa uhreja. Tällä hetkellä pieniä ja laajoja/syviä kiistoja arvioidaan olevan suunnilleen yhtä paljon.

Viime vuosina sovitteluprosessien määrä on vuosittain ollut hiukan päälle sadan, maksimissaan 140 kappaletta. Vuonna 2020 sovittelujen määrä nousi koronaepidemian vuoksi noin kahteensataan.

Varsinaisten sovitteluprosessien lisäksi Naapuruussovittelun keskus tarjoaa yhteisösovitte-
luksi kutsuttavaa toimintamuotoa, jota käytetään silloin, kun konflikti ei ole selkeästi määriteltävissä tai osapuolet selvillä. Tällöin kyse on epämääräisemmästä huonosta ilmapiiristä taloyhtiössä tai naapurustossa, tai tilanteesta, jossa asukkaat tekevät runsaasti valituksia

toisistaan tai esiintyy yhteenottoja. Yhteisösovitteluun voidaan kutsua esimerkiksi koko kerrostalo. Myös näissä tapauksissa aloite voi tulla asukkailta itseltään tai taholta, joka on saanut tietoonsa asukkaiden väliset jännitteet. Prosessi käynnistyy useimmiten kirjallisen kyselyn lähettämällä kohteen kaikille asukkaille. Sen jälkeen järjestetään tilannekohtaisesti tarvittava määrä tapaamisia erilaisilla kokoonpanoilla. Prosessi antaa osallistujille mallin siitä, miten he voivat jatkossa ratkoa itse erimielisyyksiään.

Teoreettiset lähtökohdat

Naapurussovittelun teoreettiseksi lähtökohdaksi nimetään restoratiivinen oikeus. Naapurussovittelussa sopimusta ei nähdä tärkeimpänä lopputuloksena, vaan katsotaan, että prosessi on tärkeä. Prosessissa tavoitellaan osapuolten omaa aktiivisuutta sekä vastuuta tekemisestä ja osallistumisesta. Restoratiivisten menetelmien avulla pyritään saamaan osallistujat ajattelemaan eri tavalla naapuristaan ja miettimään myös, mitä itse voisi tehdä toisin.

Yhteistyöverkosto

Naapurussovittelun keskus tekee yhteistyötä isännöitsijöiden ja asumisneuvojen kanssa, suurten kaupunkien suurten vuokraloyhtiöiden kanssa, sekä erilaisten liittojen kanssa (mm. Kiinteistöliitto, Vuokranantajaliitto). Myös sosiaalitoimen, lastensuojelun ja poliisin kanssa ollaan yhteistyössä. Sovittelutoimistojen kanssa tehdään niin ikään yhteistyötä ja joissain tapauksissa voidaan sovittaa myös yhteistyössä. Yhteistyösuhteet ovat rakentuneet jossain määrin sattumanvaraisesti ja niiden systematisointia pidetään tulevaisuudessa tärkeänä.

Koulutus

Keskuksen järjestämä koulutustoiminta kohdentuu etupäässä tahoihin, jotka työssään ovat tekemässä erilaisten asumisen konfliktien kanssa, esimerkiksi isännöintitoimistot, kiinteistöyhtiöt, asumispalveluja tarjoavat yhteisöt yms. Koulutus jakautuu perus-, jatko- ja täydentävään koulutukseen, joihin on kehitetty omat koulutuskokonaisuutensa. Peruskoulutus (2 x 4 h) ohjaa tunnistamaan erilaisia asumisen konflikteja ja niiden mekanismeja sekä ohjaamaan konflikteja sovitteluun. Jatkokoulutus (4h) tutustuttaa sovittelun perusasioihin ja on tarkoitettu niille, jotka ovat kiinnostuneita ottamaan sovittelun osaksi työkuvaansa. Täydennyskoulutus (2 x 4h) käsittelee yhteisösovittelua. Kaikki koulutukset räätälöidään sisällöltään asiakkaiden tarpeita vastaaviksi.

Lisäksi keskus on alkanut kouluttaa uusia sovittelijoita mallilla, jossa asiakkaana olevan kaupungin sisälle koulutetaan vapaaehtoissovittelijoita. Koulutuksen kesto on 4 x 8 tuntia ja sen keskeisenä sisältönä ovat restoratiivisen sovittelun periaatteet, konfliktit ja niiden kehittyminen sekä dialogiset menetelmät.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Naapuruussovittelu on kehitysvaiheessa, jossa sovittelumenettely itsessään on jo saanut varsin vakiintuneet käytäntönsä, mutta jossa sovittelun valtakunnallinen organisointi hakee vielä uusia muotoja ja mahdollisuuksia. Naapuruussovittelu on uuden kehitysvaiheen kynnyksellä, jossa keskuksen itse tuottaman sovittelun rinnalle kasvatetaan asuin-ympäristöissä toimivien sovittelijoiden verkosto. Keskeisenä tulevaisuuden tarpeena on vakiintumis- ja laajentumissuunnitelman hahmottaminen. Keskuksen STEA:lta saamalla rahoituksella kyetään kattamaan nykyisen laajuinen toiminta, mutta haasteena on kasvat-
taa volyymia, levittää toimintaa ja kehittää uusia toiminta- ja palvelumuotoja. Rahoituksen varmistumisen vain vuodeksi kerrallaan koetaan hankaloittavan pitkäjänteistä suunnittelu- ja kehittämistyötä. Keskuksessa joudutaan myös miettimään tulevaisuudessa mahdollisia yhteistyökumppaneita sovittelun tuottamisessa. Naapuruussovittelun lakisääteistämiseksi ei katsota olevan tarvetta, joten keskuksen voisi olla hankala toimia lakisääteistä toimintaa tuottavan organisaation yhteydessä. Jonkinlaista verkostomallia kuitenkin kaivattaisiin valtakunnallisen palvelun tuottamiseksi.

Naapuruussovittelun keskuksessa on tunnistettu, että yksinomaan sovittelupalvelun tuottaminen ei ole riittävää toimintaa asumisrauhan tuottamisessa, vaan sen ympärille on rakennettava toimintatapoja, jotka tukevat samaa tavoitetta. Mikään ulkopuolisten sovittelijoiden määrä ei riitä, jos asumisympäristöissä itsessään ei ole asumisrauhaa turvaavia mekanismeja ja sovitteluosaamista. Tarvitaan asumisen toimijoiden kouluttamista rakentavassa vuoropuhelussa asukkaiden kanssa, sovittelyssä työotteessa ja varsinaiseen sovitteluun ohjaamisessa. Asukkailla puolestaan olisi tärkeää tarjota informaatiota ja ymmärrystä naapurien yhteiselosta ja siihen liittyvien jännitteiden ratkaisemisesta. Naapuruussovittelun keskuksella voisi tulevaisuudessa olla myös merkittävä rooli ennaltaehkäisevässä työssä, konflikteihin liittyvässä konsultoinnissa ja työnohjauksessa sekä asumisen konflikteja käsittelevien toimijoiden yhteistyöverkoston rakentamisessa ja laadunvarmistuksessa.

Asumisen toimijoiden keskuudessa onkin ollut nähtävissä kiinnostusta oman sovittelu-toiminnan käynnistämiseen. Tässä voitaisiin hyödyntää vapaaehtoissovittelijoille pilotoitua koulutusmallia esimerkiksi vuokratoyhtiöissä tai isännöintitoimistoissa, joissa voisi olla oma sisäisten sovittelijoiden tiimi. Tällainen kehityskulku kasvattaisi keskuksen roolia ”asumisen konfliktien osaamiskeskuksena” ja edellyttäisi työpanoksen kasvattamista kouluttamisen ja ohjaamisen suuntaan, jolloin voitaisiin tukea kentän toimijoiden omaa sovittelutyötä. Tämä kehityskulku luonnollisesti kasvattaisi sovittelun käyttöä asumisen konflikteissa.

Asumisen tavoissa ja muodoissa tapahtuvat muutokset heijastuvat siihen, missä määrin ja millaisia konflikteja niissä syntyy. Esimerkiksi koronapandemia osoitti, että kun kotona tehdään sekä työtä että vietetään vapaa-aikaa, eri ihmisten tarpeet risteävät, joustokyky

vähenee ja asumisen konfliktit lisääntyvät. Myös yleistymässä olevat yhteisöllisen asumisen muodot tuottavat jo nyt uuden tyyppisiä konflikteja soviteltaviksi, joissa näkyy paitsi konfliktin nopea laajeneminen, myös pettymys siihen, ettei alkuperäinen ajatus yhteisöllisyydestä toteutunutkaan. Yhteisöllinen asuminen ei synny itsestään, vaan se saattaa vaatia ensin harjoittelua, jota voidaan tukea yhteisöllistä ja dialogista vuorovaikutusta synnyttävillä menetelmillä.

Osa asumiseen kytkeytyvistä konflikteista on sellaisia naapuruuskiistoja, että ne ohjautuvat kuntien ympäristöviranomaisille, joilla ei kuitenkaan ole käytettävissä sovittelumenetelyn kaltaisia keinoja niiden ratkaisemiseksi. Muutamia tällaisia tapauksia viranomaisilta on tullutkin Naapuruussovittelun keskukselle, mikä herättää miettimään, voisiko keskuksen osaaminen olla laajemmin hyödynnettävissä näiden kiistojen ratkaisussa, ja voisivatko ympäristöviranomaiset olla yksi naapuruussovitteluun lähettävä taho.

2.5.2 Yhteisösovittelu väestöryhmien välisissä konflikteissa

Taustaa ja puitteet

Väestöryhmien välisten konfliktien sovittelulla tarkoitetaan erilaisiin yhteisöihin tai sosiaalisiin verkostoihin muodostuneiden ryhmittymien välisten konfliktien sovittelua. Tyypillistä on, että toisen ryhmän ajattelu- tai toimintatapaa ei hyväksytä tai toinen ryhmä nähdään vihollisena. Yhteisöjen konflikteissa ei välttämättä ole selkeitä osapuolia, vaan konfliktiin kietoutuu ihmisiä ja liittoumia, joiden välillä on jännitteitä. Liittoumat ovat myös liikkeessä: eri aikoina eri ihmiset kytkeytyvät konfliktiin eri tavoin. Konfliktit leviävät herkästi laajalle. Niille on myös tyypillistä, että ne työllistävät monia eri viranomaisia, mutta eivät kuitenkaan kuulu selkeästi kenenkään yksittäisen viranomaisen vastuulle.

Väestöryhmällä tarkoitetaan yleensä ihmisryhmää, jota yhdistää jokin tietty asia tai piirre, joka jollain tapaa vaikuttaa heidän elämäänsä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi etninen alkuperä, ihonväri, kieli tai uskonto. Myös sukupuoli-identiteetti, seksuaalinen suuntautuminen tai ylipäätään mihin hyvänsä vähemmistöön kuuluminen voivat määrittää tiettyyn väestöryhmään kuulumista, samoin kuin vaikkapa ihmisen sukupuoli, ikä, poliittinen näkemys tai asuinalue.

Väestöryhmien välisissä konflikteissa korostuu ryhmäidentiteetin vahvistuminen ja ”ne vastaan me” -ajattelu. Myös yksilöiden välisissä konflikteissa voi olla väestöryhmien välisten konfliktien piirteitä. Olennaista on se, että konfliktissa ihmisiä ei kohdata yksilöinä, vaan tietyn väestöryhmän edustajina, ja yksittäisiin ihmisiin yleistetään kyseiselle ryhmälle tyypilliseksi mielletyt ominaisuudet. Väestöryhmien välisiä konflikteja ruokitaan polarisoimalla ja korostamalla ryhmien välisiä eroja sekä epäinhimillistämällä toisen ryhmän edustajia.

Yhteisösovittelun nähdään perustuvan restoratiiviseen ja transformatiiviseen lähestymistapaan. Yhteisösovittelun tavoitteena on konfliktin ratkaisemisen lisäksi korjata konfliktin aiheuttamia haittoja, vahvistaa konfliktissa kärsineitä sosiaalisia suhteita sekä saada osallistujille oppimiskokemus konfliktien rakentavasta ratkaisemisesta. Samoin kuin sovittelussa yleensäkin, tärkeää on osapuolten oma toimijuus, sitoutuminen prosessiin sekä konfliktin säilyttäminen osallistujien omaisuutena. Yhteisösovittelu tähtää myös laajasti yhteisön hyvinvointiin ja turvallisuuteen, jolloin sovitteluprosessin lisäksi siihen voidaan kytkeä moniammatillista yhteistyötä ja muita toimenpiteitä silloin, kun esiin tulee esimerkiksi osallistujien tuen tarpeita, joita ei yksinomaan sovittelulla voi ratkaista.

Yhteisösovittelun pohjana ei ole omaa lainsäädäntöä, mutta sen merkitys on tunnistettu sisäisen turvallisuuden strategian pohjalta laadituissa turvallisuussuunnittelun kansallisissa linjauksissa. Hyvien väestösuhteiden edistämistä koskevissa toimenpidekorkeissa todetaan tavoitteena, että ”havaitut väestöryhmien väliset *konfliktit ratkaistaan järjestelmällisellä sovittelutyöllä*”. Tarvittavana toimenpiteenä ”*kunta järjestää tarvittavat yhteisösovittelun palvelut yhteistyössä järjestöjen, alueellisten rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimistojen ja muiden viranomaisten kanssa*” (<https://sisainturvallisuus.fi/hyvien-vaestosuhteiden-edistaminen>).

Sovittelu käytännössä

Silloin kun sovitteltava konflikti on monimutkainen, laajaan ihmisjoukkoon vaikuttava ja jännitteitä ja vastakkainasettelua tuottava, sovittelu on toteutettava yleensä monialaisena verkostotyönä viranomaisten ja muiden toimijoiden kesken. Sovittelun tueksi tarvitaan myös kaikki tahot, joilla on vaikutusvaltaa siinä ympäristössä, missä konflikti ilmenee. Lisäksi sovitteluun on pyrittävä saamaan mukaan kaikki tahot, jotka toiminnallaan voivat konfliktia ylläpitää tai kärjistä.

Esimerkki yhteisösovittelun keinoin ratkaistavissa olevasta konfliktista on esimerkiksi nuorisoryhmien välinen väkivalta, joka heijastuu esimerkiksi kouluun, nuorten vapaa-ajan viettoon tai asuinalueen turvallisuuteen. Toinen esimerkki on paikallisten nuorten ja vastaanottokeskuksen asukkaiden väliset väkivaltaiset yhteenotot, joita on sovitteltu ns. Forssan mallin avulla.⁵ Kyseessä on yhteisösovittelun yksi sovellus, jota käytettiin ratkomaan ryhmien välisiä konflikteja ja purkamaan laajaksi levinnyttä vastakkainasettelua.

Yhteisösovittelun prosessi lähtee liikkeelle siitä, että konfliktin tai jännitteitä havaittuaan viranomaistaho antaa toimeksiannon ulkopuoliselle sovittelijalle. Sovittelija kartoittaa

⁵ Vuonna 2018 Naapurisuussovittelun keskuksen ja Hämeen poliisilaitoksen yhteistyössä toteuttama Forssan malli voitti Euroopan rikosentorjuntakilpailun (European Crime Prevention Award, ECPA)

kaikki konfliktiin kytkeytyvät toimijat ja tahot ja ottaa niihin yhteyttä. Tilannetta selvitetään ensimmäiseksi konfliktin näkyvimpien tai ilmeisimpien osapuolten kanssa ja keskustellaan heidän motiiveistaan ja tarpeistaan. Samalla koetetaan myös kartoittaa konfliktin kokonaisuutta ja sitä, ketkä kaikki siinä ovat mukana. Rakennettuaan yhteistyösuhdetta konfliktin osallisten kanssa sovittelija harkitsee, keiden kaikkien välille olisi tärkeintä rakentaa keskusteluyhteyttä ja millä kokoonpanolla keskustelu olisi parasta käydä. Keskustelutilanteessa sovittelija huolehtii siitä, että keskustelu pysyy rakentavana ja että kaikki eri näkemykset pääsevät esiin ja tulevat käsitellyiksi. Varsinaisten sovittelutapaamisten lisäksi yhteisösovitteluun sisältyy monenlaisia tapaamisia, keskusteluja ja tukitoimia, joilla tähdätään vastakkainasettelun vähentämiseen ja rauhan rakentamiseen yhteisössä.

Sovitteluprosessit ovat yleensä pitkiä ja voivat kestää useita kuukausia. Sovittelija toimii eräänlaisena koordinaattorina, joka pyrkii kokonaiskuvan luomiseen ja johon eri toimijat voivat olla yhteydessä. Seuranta on sovitteluprosessissa keskeistä. Seurannan perusteella toimeksiantaja voi tukea syntyneitä sovintoja ja edistää sovittujen muutosten tai toimenpiteiden toteutumista. Jos sovittelun kohteena on rikoksen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja, yhteisösovittelu ei poista rikosoikeudellista vastuuta.

Koulutus

Väestöryhmien välisten konfliktien yhteisösovitteluun saatavilla oleva koulutus on varsin vähäistä eikä yhtenäistä koulutusta ole. Helsingin yliopiston täydennyskoulutuskeskus HY+ tarjoaa 5 opintopisteen suuruisen täydennyskoulutuksen ”Toimivat väestösuhteet sekä polarisaation ja konfliktien käsittely”.

Kehitysvaihe ja kehittämistarpeet

Yhteisösovittelun mahdollisuudet on tunnistettu sisäisen turvallisuuden kehittämisessä ja valtakunnallisissa ohjeistuksissa sovittelu on määritelty keskeisimmäksi keinoksi väestöryhmien välisten konfliktien ratkomisessa. Siitä huolimatta yhteisösovittelun käyttö on vielä vähäistä ja satunnaista. Viranomaiset ovat keskeinen taho, jolla on mahdollisuus havaita ja tunnistaa paikallisia konflikteja ja he ovat avainasemassa siinä, että konflikteja pyritäisiin ratkomaan sovittelun keinoin. Jotta yhteisösovittelun käyttö lisääntyisi, tulisi viranomaisten tietoa menettelystä lisätä huomattavasti. Tällä hetkellä on vielä hyvin sattu-manvaraista, onko konfliktista kuulleella viranomaisella itsellään tietoa sovittelusta tai sellaisia verkostoja, jotka osaisivat hyödyntää sovittelua.

Sovittelun käyttö lienee jossain määrin myös resurssikysymys. Tietoa ei ole siitä, onko esimerkiksi kuntien nuoriso-, sosiaali- tai koulutoimissa budjetoitu varoja konfliktinhallintaan. Koska yhteisösovittelu tapahtuu yleensä laajoissa toimijaverkostoissa, joissa voi olla kunnan eri toimialojen viranomaisia, valtion viranomaisia (esim. poliisi) ja esimerkiksi

järjestötoimijoita, voi myös sovittelun rahoituksen osalta olla epäselvyyksiä ja erilaisia käsitteitä siitä, kenelle rahoittaminen kuuluu.

Yhteisösovittelu on eräänlaista ”solmu-työskentelyä”, sillä sovittelija muodostaa solmun, joka kokoaa eri alojen toimijat ja verkostot yhteen konfliktin äärelle. Väestöryhmien väliset konfliktit sen sijaan sijaitsevat ”ei-kenenkään-maalla”. Asetelmasta nousee monia yhteistyöhön, verkoston koolle kutsumiseen, tiedon keruuseen, tietosuojaan ja vastuusiin liittyviä ratkaisemattomia kysymyksiä. Näitä tulisi ratkoa systemaattisesti ja yhtenäisesti, jotta sovittelu voisi vakiintua konfliktien ratkaisukeinona. Myös sote-uudistuksen tuomat muutokset kuntien ja hyvinvointialueiden työnjaossa tulee huomioida yhtenäisiä käytäntöjä luotaessa.

Yhtenä yhteisösovittelun mahdollisena kehittämismallina on esitetty, että maamme sovittelutoimistot voisivat tulevaisuudessa olla yksiköitä, jotka toimisivat eräänlaisina sovittelun osaamiskeskuksina tai koordinoituyksiköinä ja niiden tehtävänä olisi myös toimia asiantuntijoina alueellaan ilmenevissä väestöryhmien välisissä konflikteissa. Sovittelutoimiston asiantuntijat voisivat silloin tehdä ennaltaehkäisevää työtä väestöryhmien välisten jännitteiden purkamisessa, sekä toimia koollekutsujina ja sovitteluprosessin käynnistäjinä konflikteja havaittaessa.

2.6 Perhesovittelu

Perhesovitteluun luetaan tässä raportissa kuuluviksi avioliittolain 5. luvun mukainen perheasioiden sovittelu sekä asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu. Näissä molemmissa sovittelu kohdistuu lapsen asioista sopimiseen erotilanteessa.

Samaan aihepiiriin liittyy myös niin sanottu täytäntöönpanosovittelu, joka perustuu lakiin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (619/1996). Käsitellessään täytäntöönpanoa koskevaa hakemusta tuomioistuin määrää sovittelijan toimittamaan sovittelun ja toimittamaan sen jälkeen sovittelukertomuksen tuomioistuimelle. Sovittelun tarkoituksena on määritellä asianosaisten yhteistoiminnan edistämiseksi lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi täytäntöönpanotavaksi olevan päätöksen edellyttämällä tavalla. Nimestään huolimatta tämä toiminta ei sisällä sovittelulle ominaisia piirteitä. Asianosaisilla ei prosessin tässä vaiheessa ole enää mahdollisuutta vaikuttaa sovinnon sisältöön, ja toiminnalla pyritään kannustamaan ja ohjaamaan asianosaisia toimimaan jo tehdyn päätöksen mukaisesti. Sovittelun sijaan kyse on pikemminkin suostutuksesta. Tästä syystä täytäntöönpanosovittelun tarkempi käsittely on jätetty tämän raportin ulkopuolelle.

Perhesovitteluksi olisi käsitteellisesti mahdollista lukea myös menettelyt, joissa sovittellaan konflikteja, jotka jollain tapaa kytkeytyvät perheisiin ja perhesuhteisiin. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi aikuisten sisarusten väliset konfliktit, perheyritysten sukupolvenvaihdokseen kytkeytyvät konfliktit, taikka teini-ikäisten ja vanhempien väliset perheriidat. Näihin konfliktimuotoihin ei kuitenkaan vielä ole maassamme olemassa omia sovittelumuotoja.

2.6.1 Perheasioiden sovittelu

Taustaa ja puitteet

Perheasioiden sovittelu on yksi maamme lakisääteisistä sovittelupalveluista. Sen sisällöstä säädetään avioliittolain 5 luvussa (411/1987). Sosiaalihuoltolain 14 § (1301/2014) puolestaan määrittää sen kunnalliseksi sosiaalipalveluksi. Kunta voi myös ostaa sovittelupalvelun aluehallintoviraston luvan saaneelta taholta. Sovitteluun tuleminen on asiakkaalle aina vapaaehtoista. Palvelu on maksuton ja asiakkaiden käytettävissä riippumatta siitä, ovatko he olleet avio- vai avoliitossa.

Perheasioiden sovittelu tuli lainsäädäntöön 1980-luvun lopulla uutta avioliittolakia säädettyä. Aiemmin maassamme tunnettiin ns. asumuserosovittelu, joka oli avioeroa koskevan oikeudenkäynnin pakollinen osa siinä tapauksessa, että avioeron hakijat halusivat saada avioeron asumuseron kautta ilman syllisyyttä selvittävää oikeudenkäyntiä. Uudessa 1987 säädettyssä laissa avioerosta tuli yksinkertainen hakemusasia eikä sovittelu enää koskenut avioeroa, vaan laajemmin eron pohdintaa ja vaikutusta erityisesti lapsen asioihin. 1990-luvun alun innostuneen kehittäytyön jälkeen perheasioiden sovittelu jäi kuitenkin pitkäksi aikaa lähes kuolleeksi kirjaimeksi. Sovittelua ei juuri tunnettu eikä sitä ollut helposti saatavilla.

Edistääkseen sovittelun käyttöä Suomen sovittelufoorumi ry toteutti 2010-luvun alkupuolella Fasper-hankkeen, jossa ryhdyttiin kehittämään uusia käytäntöjä ja malleja perheasioiden sovitteluun. RAY tuki kehittäilyötä vuosien 2009–2014 aikana kaikkiaan noin 950 000 eurolla. Lisäksi Fasper-hankkeelle myönnettiin valtion budjetista 150 000 euron rahoitus uusien sovittelijoiden kouluttamiseen vuosina 2015–2016.

Hankkeen myötä perheasioiden sovittelun saatavuus kunnissa on parantunut. Perheasioiden sovittelu nähdään monissa kunnissa ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä ja sen tavoitteena on tarjota vanhemmille matalan kynnyksen sovittelumahdollisuus silloin, kun vanhempien keskinäiset neuvottelut lasten asioista eivät onnistu. Perheasioiden sovittelu on useimmissa kunnissa tarjolla joko perheneuvolassa tai perheoikeudellisessa yksikössä. Sovittelun tuottajana voi olla yksittäinen kunta tai aluehallintoviraston sovitteluluvan saanut taho, mutta yleistymässä ovat kovaa vauhtia myös monen kunnan yhteistyössä tuottamat seutukunnalliset sovittelupalvelut.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Perheasioiden sovittelun painopisteeksi ovat vahvistuneet lapsen arjen järjestelyt ja lapsen asioista sopiminen eron jälkeen. Sovittelussa vanhemmat voivat sopia lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamiseen liittyvistä asioista. Kun vanhemmat ovat päätyneet ratkaisuun, he voivat varata ajan kunnan lastenvalvojalta, joka voi vahvistaa sopimuksen toimeenpanokelpoiseksi. Elatusta ja muita taloutta koskevia asioita voidaan käsitellä sovittelussa yleisellä tasolla, mutta elatusavun määrän laskeminen tapahtuu lastenvalvojan luona. Näiden lisäksi sovittelussa voidaan käsitellä kaikenlaisia eron jälkeisen arjen tilanteita, joista syntyy kiistaa: vaihtotilanteet, lapsen kuljettaminen harrastuksiin, lapsen vaatteiden ja tarvikkeiden hankinta, kodeissa noudatettavat säännöt, vanhempien välinen vuorovaikutus ja tiedonvaihto yms. Näistä asioista tehtäviä sopimuksia ei lastenvalvoja voi vahvistaa, mutta niistä sopiminen on usein tärkeää vanhempien välisen luottamuksen kasvattamiseksi.

Sovittelijat

Avioliittolaissa ei aseteta perheasioiden sovittelijoille erityisiä koulutusvaatimuksia, mutta määritellään kriteerit, jotka sovittelulupaa hakevan tulee täyttää. Aluehallintoviraston tulokinnan mukaan samat kriteerit pätevät kunnissa sovittelijoina toimiviin. Käytännössä kuntien sosiaalitoimessa perheiden parissa työskentelevät voivat toimia sovittelijoina. Sovittelijat ovat taustaltaan useimmiten psykologeja, sosiaalityöntekijöitä, perheneuvoja, perhetyöntekijöitä tai lastenvalvoja. Perheasioiden sovittelijan työ on organisoitu siten, että hän toimii päätyönään kunnan muussa tehtävässä, mutta kunnassa on sovittu siitä, kuinka paljon sovittelijoina toimivat voivat käyttää työaikaansa sovitteluun. Joitain kokeiluja on myös tehty, joissa kunta nimeää päätoimisesti työskentelevän perheasioiden sovittelijan.

Fasper-hankkeessa kehitetyssä toimintamallissa sovittelijat toimivat aina työpareina.

Prosessi

Sovitteluprosessi käynnistyy vanhempien yhteisestä tai toisen vanhemman tekemästä yhteydenotosta. Usein yhteydenoton taustalla on, että joku muu toimija palvelujärjestelmässä on informoinut vanhempia sovittelun mahdollisuudesta. Sovittelijat tapaavat ensin molemmat vanhemmat erikseen noin tunnin mittaisessa tapaamisessa, jossa käydään läpi, mistä asioista vanhemman mielestä on tarpeen sopia. Yhteisiä 1,5 tuntia kestäviä tapaamisia järjestetään useimmiten kolme, jolloin koko sovitteluprosessin kesto on noin 5–6 viikkoa. Vanhemmille tarjotaan myös mahdollisuutta ns. jälkitapaamiseen esimerkiksi muutama kuukauden päästä, jos he haluavat tulla keskustelemaan siitä, miten sovittu käytäntö on sujunut.

Teoreettiset lähtökohdat

Perheasioiden sovittelussa on nähtävissä vaikutteita useista erilaisista lähestymistavoista. Fasper-hanketta käynnistettäessä painottui fasilitatiivinen lähestymistapa, mikä näkyy

siinä, että sovittelussa painotetaan vanhempien omaa kykyä ja mahdollisuutta sopia avustettuina asioista keskenään. Sovittelijan tehtävänä ei ole arvioida perheen tilannetta tai tarjota siihen ratkaisua. Perheasioiden sovittelu sisältää elementtejä sekä ratkaisukeskeisistä ja sopimukseen tähtäävistä lähestymistavoista että ihmisen ajattelutapojen muuttamista ja konfliktin uudelleenmäärittelyä korostavista lähestymistavoista. Neurobiologisen tutkimuksen viime vuosien löydösten pohjalta perheasioiden sovitteluun on tuotettu sovittelijoiden käyttöön uusia työvälineitä, joiden avulla voi ymmärtää vanhempien toimintaa konfliktitilanteessa ja tukea heidän keskinäistä toimintaansa konfliktin ratkaisemiseksi.

Tilastot

Perheasioiden sovittelua koskevaa valtakunnallista tilastotietoa ei kerätä, vaan tilastojen teosta vastaa kukin kunta tai muu organisaatio omalta osaltaan. Suuri osa Suomen kunnista – etenkin pienistä – ei todennäköisesti kirjaa yhtään perheasioiden sovittelua vuosittain, mutta koko ajan kuitenkin kasvaa sovittelupalvelua tarjoavien kuntien määrä. Esimerkiksi Helsingissä kirjattiin vuonna 2021 905 sovittelutapaamista, joissa kävi kaikkiaan 480 perhettä. Lapsia tavattiin sovittelussa 18 kertaa. Keski-Uudenmaan kuntien muodostamassa Keusotessa käynnistettiin vuonna 2021 kaikkiaan 62 sovitteluprosessia, jotka tavoittivat 62 perhettä. Sovitteluista 9 peruuntui sen vuoksi, että vanhemmat eivät saapuneet sovituille tapaamisille tai eivät halunneet jatkaa sovittelua ensikäyntien jälkeen.

Kuntien käyttämät kirjaustavat vaihtelevat, joten valtakunnallisia johtopäätöksiä on vaikea tehdä. Esimerkkiluvut kertovat, että esimerkiksi Helsingissä sovittelutapaamisia perhettä kohden on keskimäärin alle kaksi, kun taas Keusotessa sovitteluprosessi sisältää vanhempien erillistapaamisten lisäksi kolme yhteistä tapaamista ja mahdollisen jälkitapaamisen.

Kirkkohallitus puolestaan kerää valtakunnallista sovittelutilastoa perheasiain neuvottelukeskusten perheneuvojien tekemistä sovitteluista. Vuoden 2021 tilastojen mukaan sovittelut tehtiin poikkeuksellisesti pandemian vuoksi etupäässä videon välityksellä, muutamia kertoja myös puhelimitse. Kirkkohallituksen tilastojen erityispiirre on, että ne tilastoitivat yhdeksi ryhmäksi sovittelut yleensä, ja toiseksi ryhmäksi Fasper- ja follo-sovittelut yhteensä. Vuonna 2021 sovitteluja tehtiin 453 kertaa ja Fasper- ja follo-sovitteluja 72 kertaa. Tästä luvusta ei pysty erottelemaan perheasioiden sovittelua edustavan Fasper-sovittelun osuutta.

Ainakin muutamat sovittelua tarjoavat tahot keräävät säännöllisesti asiakaspalautetta. Esimerkiksi Keusote pyytää asiakasta täyttämään lyhyen lomakkeen, jossa kysytään mistä asiakas sai tiedon sovittelusta, mitä hän ajatteli sovittelun järjestelystä, mitä lapsen tilanteelle on tapahtunut sovittelun myötä ja mihin asioihin asiakas on sovittelussa tyytyväinen/tyytymätön. Vanhemmalta kysytään myös, miten voimakkaana hän koki lapsen liittyvät huolet ennen sovittelua ja sen jälkeen. Vuonna 2020 kerätyn palautteen kenties

merkittävin tieto oli, että valtaosa vanhemmista koki lapsen liittyvän huolen vähentyneen merkittävästi sovittelun myötä. Myös sovittelujärjestelyt, sovittelijat ja sovitteluun pääsyn nopeus saivat kiittävää palautetta.

Yhteistyöverkosto

Perheasioiden sovittelun yksi lähtökohta on, että sovittelu alkaa puhtaalta pöydältä siten kuin vanhemmat itse määrittelevät sovitteltavat asiat. Perheasioiden sovitteluä määrittää myös 23 a §:n mukaan erityinen, muuta sosiaalitoimea ankarampi salassapitovelvollisuus: sovittelija ei voi hankkia sovitteluun tulevista asiakkaista tietoa muilta viranomaisilta eikä hänellä myöskään ole minkäänlaista tietojenantovelvollisuutta (196/2019). Tältä osin sovittelija toimii erillään muusta järjestelmästä eikä sovitellessaan tee yhteistyötä muiden kanssa.

Sen sijaan sovittelupalvelun organisoinnissa ja tiedottamisessa yhteistyötä tehdään mm. kasvatusta- ja perheneuvoloiden, lastensuojelun, koulujen, päiväkotien, äitiys- ja lastenneuvoloiden, oikeusaputoimistojen ja asianajajien sekä järjestöjen kanssa. Sovittelijat käyvät esittelemässä toimintaansa, jotta vanhemmat saisivat koko palvelujärjestelmästä yhdenmukaista viestiä siitä, milloin ja millaisissa tilanteissa sovitteluun voi hakeutua.

Koulutus

Vuodesta 2014 eteenpäin perheasioiden sovittelijoita on koulutettu ”perheasioiden sovittelijan perusopinnot” -koulutuksessa. Koulutus sisältää 8 lähiopetuspäivää sekä välitehtäviä ja sovitteluharjoittelun omassa organisaatiossa. Koulutuksen kulku seuraa sovittelu-prosessin eri vaiheita, joita harjoitellaan useissa roolipeleissä. Koulutuksessa paneudutaan erotilanteen konfliktien erityispiirteisiin, lapsen tarpeisiin vanhempien erossa, sekä harjoitellaan sovittelijan erilaisten työvälineiden käyttöä.

Vuoden 2021 loppuun mennessä noin 380 henkeä on osallistunut koulutukseen, ja heistä karkean arvion mukaan noin 75 % on koulutuksen jälkeen tehnyt sovittelutyötä. Koulutusta on ollut tarjolla kesäyliopistojen kautta eri puolella maata. Sen lisäksi on toteutettu muutamia eri organisaatioiden tai rahoittajatahojen tilaamia koulutuskokonaisuuksia.

Tällä hetkellä koulutustarjonta rajoittuu perusopintoihin eikä sovittelijoiden lisä- tai täydennyskoulutuksia ole ollut tarjolla. Monissa kunnissa perheasioiden sovittelijat saavat ryhmätyönohjausta.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Perheasioiden sovittelu on kehitysvaiheessa, jossa koulutettuja sovittelijoita on jo suhteellisen paljon ja jossa monet kunnat ovat kyenneet ratkaisemaan, miten sovittelupalvelu voidaan järjestää osana kunnan palvelujärjestelmää. Tämä mahdollistaa sovittelun käytön

ja konflikteihin tarttumisen varhaisessa vaiheessa ja toimii ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä. Sovittelun edelleen vakiinnuttamiseksi kuntien olisi vielä tehostettava palvelu-ohjausta sovitteluun.

Työnsä tueksi kunnat tarvitsisivat valtakunnallista ohjausta, sillä perheasioiden sovittelun kansallinen infrastruktuuri on vielä heikko. Sosiaali- ja terveysministeriön roolia sovittelun vakiinnuttamisen ja kehittämisen tukemisessa olisi vielä terävöitettävä ja mietittävä, olisiko esimerkiksi uusi sovittelua koskeva ohjeistus hyödyksi. Myös aluehallintovirastojen rooli tulee päivittää kehittyneiden käytäntöjen tukemiseksi ja sovittelun laadun varmistamiseksi.

Sovittelukäytäntöjen kehittymisen myötä perheasioiden sovittelua säätelevä avioliittolaki on jäänyt jälkeen ja ruokkii epäselvyyttä sovittelun sisällöstä. Lain säätämisen jälkeen sovittelua koskeva ymmärrys on edennyt harppauksin ja lain kuva sovittelusta on vanhentunut. Avioliittolain sovittelua koskevaa lukua tulisi tarkastella suhteessa muihin sovittelumenettelyä koskeviin lakeihin ja erityisesti suhteessa huoltoriitojen tuomioistuinsovitte-
teluun, jotta sovittelupalvelut muodostaisivat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. On myös mietittävä, onko avioliittolaki oikea paikka perheasioiden sovittelun säätelyyn nyt kun sovittelu ei enää kohdistu avioeron saamiseen. Samassa yhteydessä olisi luontevaa säätää sovittelijoiden pätevyysvaatimuksista ja sovittelun laadunvarmistuksesta. Tulevassa sote-uudistuksessa on mahdollista hyödyntää viime vuosien kehittämistyötä. Samalla on varmistettava, että perheasioiden sovittelu sijoittuu myös uusilla hyvinvointialueilla varhaisen vaiheen palveluksi, joka perheiden on helppo löytää.

2.6.2 Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu

Taustaa ja puitteet

Huoltoriitojen sovittelu on ollut mahdollista tuomioistuimissa vuodesta 2006 alkaen, mutta riitoja ohjautui alkuvuosina sovitteluun äärimmäisen vähän. Varsinaisesti huoltoriitojen sovittelu käynnistyi vuonna 2011, jolloin oikeusministeriö käynnisti huoltoriitojen sovittelukokeilun. Kokeilun myötä alettiin puhua follo-sovittelusta, jonka keskeinen ajatus oli, että huoltoriitaa sovittelevat sovittelijatuomari ja niin sanottu asiantuntija-avustaja yhteistyössä. Asiantuntija-avustajina toimivat etupäässä kuntien sosiaalitoimessa, erityisesti kasvatus- ja perheneuvonnassa työskentelevät ammattilaiset.

Kokeiluun osallistui aluksi neljä käräjäoikeutta, mutta vuodesta 2012 alkaen määrää lisättiin seitsemällä käräjäoikeudella. Kokeilu toteutettiin voimassa olleen tuomioistuinsovitte-
lulain puitteissa nojautuen erityisesti siinä olevaan säädökseen asiantuntijan käyttämisen mahdollisuudesta sovittelijatuomarin apuna. Hyviä tuloksia saavuttanut kokeilu vakinais-
tettiin kaikkiin tuomioistuimiin vuonna 2014 säätämällä tarvittavat säädökset.

Lakiin riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011) tehtiin lisäyksiä: korvaus huoltoriidan sovittelussa käytettävän asiantuntija-avustajan käytöstä maksetaan valtion varoista ja tehtyään päätöksen asian sovitteluun tuomioistuimen on käynnistettävä sovittelu viipymättä.

Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua koskevia säädöksiä sijaitsee myös muissa laeissa. Lapsenhuoltolakiin (361/1983) lisättiin uusi luku 3 sisältäen pykälät 17 a-d, joilla säädetään asiantuntija-avustajan pätevyydestä, kulujen korvaamisesta ja asiantuntijapalvelun järjestämisestä. Sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) puolestaan lisättiin kunnille velvoite huolehtia huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa tarvittavien asiantuntijapalvelujen tuottamisesta.

Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun voisi määritellä moniammatilliseksi konfliktinratkaisuksi, jossa pyritään säilyttämään vanhempien itsemääräämisoikeus ja samalla kuitenkin huomioimaan lapsen etu. Sovittelun tavoitteeksi nähdään tuottaa palvelua, joka helpottaa perheen tilannetta, auttaa ratkomaan konfliktia ja turvaa vanhempien yhteistyötä tulevaisuudessa. Säästöä ja tehokkuutta katsotaan tulevan sitä kautta, että sovittelulla toivottavasti estetään esimerkiksi patologisia riitoja, täytäntöönpanohakemuksia, lähestymiskieltoja tai laittomia uhkauksia.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Tapaamisoikeus on kiistana lähes kaikissa sovitteluun tulevissa tapauksissa, samoin elatusta koskevat erimielisyydet ovat yleisiä. Huolto ja kysymys siitä, kumman vanhemman luona lapsi on kirjoilla, ovat tyypillisiä. Monien sovittelijoiden mielestä asumista ja lapsen kirjoilla oloa koskevat riidat ovat usein psykologisesti kaikkein hankalimpia.

Sovittelu on saanut runsaasti julkisuutta ja hyvin erilaisista taustoista tulevat vanhemmat tuntuvat löytäneen sen. Tuomioistuin perii sovittelusta 270 euron käsittelymaksun. Jos hakija saa oikeusapua, on sovittelu osapuolille ilmaista. Oikeusturvavakuutukset korvaavat asianajajien kuluja myös sovittelussa, ja ne useimmiten riittävät kattamaan asianajajien kulut. Asiantuntija-avustajien korvaukset maksaa valtio.

Sovittelijat

Sovittelijoita on aina kaksi: sovittelijatuomari ja asiantuntija-avustaja. Laki asettaa asiantuntija-avustajalle tietyt koulutus- ja pätevyysvaatimukset ja edellyttää ylempää korkeakoulututkintoa tietyiltä määritellyiltä aloilta. Suurin osa asiantuntija-avustajista on psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä, joiden päätyö on kunnan kasvatus- ja perheneuvonnassa tai muussa sosiaalitoimen palvelussa. Kunta, jonka alueella käräjäoikeus sijaitsee, on

velvollinen järjestämään asiantuntijat. Epäselvää on, siirtyykö järjestämisvastuu kunnilta hyvinvointialueille SOTE-uudistuksen myötä.

Prosessi

Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelut tulevat vireille kahdella eri tavalla: suoralla hakemuksella, jossa pyydetään asiaa soviteltavaksi, tai asia voi siirtyä sovitteluun oikeudenkäyntimenettelystä oikeastaan mistä oikeudenkäynnin vaiheesta hyvänsä. Suurin osa tulee oikeudenkäyntimenettelyn kautta, mutta suorien hakemusten määrä on lisääntynyt kaiken aikaa. Vireille tulon tavoissa on paikallisia eroja. Huoltoriidoissa sovittelun mahdollisuudesta pyritään kertomaan osapuolille hyvin varhaisessa vaiheessa, jotta mahdollisimman moni sovitteluun soveltuva asia saataisiin oikeudenkäynnistä sovitteluun.

Jos sovittelu sopii molemmille osapuolille, tehdään sovittelun aloituspäätös ja sovittelu aloitetaan. Huoltoriidan sovittelun aloittamiselle on sovittelulain esitöissä tavoiteaika: se tulee käynnistää kuuden viikon kuluessa aloituspäätöksestä. Huoltoriidoissa nopeus on ensisijaisen tärkeää konfliktien kärjistymisen estämiseksi. Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu tehdään usein keskellä elävää konfliktia. Ajan pelaaminen lapsen olosuhteiden vakinnuttamiseksi on mahdollista, jolloin sovittelijan on tarpeen olla tarkkana, jottei sovittelusta tule konfliktin väline.

Nykyään on tavallisempaa, että tapaamisia on useampia – tässä huoltoriitojen sovittelu eroaa muusta tuomioistuinsovittelusta. Ensimmäisellä kerralla puhutaan usein käytännönläheisesti perheen arjen sujumisesta ja siitä, että tapaamiset saadaan toteutumaan ja elatus toimimaan. Vaikeammat asiat, kuten lapsen huolto ja kirjoilla olo, tulevat käsittelemään usein vasta myöhemmällä kerralla. Aikaa ensimmäiseen tapaamiseen varataan aina koko päivä. Sovittelussa pyritään olemaan joustavia ja muokkaamaan prosessia ja sen rytmitystä perheen tarpeiden mukaan.

Keskustelu sovittelussa on hyvin epämuodollista ja vapaata. Sovittelu noudattaa periaatteessa fasilitatiivisen sovittelumallin vaiheita, mutta huoltoriidoissa vaiheet eivät useinkaan erotu kovin selkeästi toisistaan. Esimerkiksi selvittely- ja neuvotteluvaihe kietoutuvat usein toisiinsa. Erillisneuvottelujen järjestäminen on mahdollista, mutta ei yhtä yleistä kuin muissa riita-asioissa. Asiantuntija-avustajien myötä sovitteluun on tullut paljon toimintatapoja ja tekniikoita perheneuvoloista.

Karkean arvion mukaan noin 70 % tapauksista päättyy sovintoon. Lopuissa 30 % osa on niitä, joissa sovintoa ei synny. Osa puolestaan on sellaisia, joissa jokin osa riitaa, esimerkiksi kysymys lapsen huollosta, on siirretty sovittelusta oikeudenkäyntiin, mutta muut kysymykset saadaan soviteltua. Hyvin tavallista on, että sovintoihin kirjataan myös esimerkiksi kommunikaatioon liittyviä asioita – ei vain täytäntöön pantavia asioita. Myös kokeilusopimukset ovat mahdollisia.

Teoreettiset lähtökohdat

Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun teoreettinen tausta on muuta tuomioistuinsovitte-
lua monisyisempi. Lähtökohdiltaan sen katsotaan perustuvan fasilitatiiviseen sovitteluun,
mutta kyse on kuitenkin asioista, joissa sovinto ei ole sallittu. Kyse katsotaankin olevan jos-
sain määrin sovelletusta fasilitatiivisesta mallista, sillä sovittelijan täytyy viranomaisena
ottaa lapsen etu huomioon, mikä tuo siihen evaluatiivisen elementin. Sovittelussa voidaan
nähdä myös transformatiivista painotusta sovitteluun sisältyvän psykoedukaation vuoksi.
Myös dialoginen näkökulma korostuu huoltoriidoissa, sillä vanhemmat edelleen jatkavat
yhteistyösuhdettaan. Lisäksi oppimisen näkökulma nousee esiin, kun uudenlaista yhteis-
työtä hahmotellaan sovittelussa.

Tilastot

Sovittelutilastoista vastaa Tuomioistuinvirasto, mutta sen tilastoja pidetään vaikeaselkoi-
sina. Tietoa esimerkiksi siitä, mikä osa huoltoriidoista menee sovitteluun, on vaikeasti saa-
tavilla, sillä eri riitatyyppien kirjaamisjärjestelmä ei yksiselitteisesti mahdollista tiedon
keräämistä. Täsmällisesti ei tiedetä myöskään sitä, kuinka moni tuomari sovittelee huolto-
riitoja. Koska sovittelun tilastointi ei ole vielä sujuvaa ja toimivaa, varmimmaksi on todettu
yksiköissä tehtävä manuaalinen kirjanpito.

Follo-sovittelujen vuosittaiseksi määräksi koko maassa arvioitiin vuonna 2020 noin 1 200
tapausta. Esimerkkinä tässä käytetään Oulun käräjäoikeuden sovittelutilastoa vuodelta
2021, jonka mukaan huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa käsiteltiin 111 lapsiasiaa.
Tämä oli 40 % käräjäoikeuteen tulleista lapsiasioista, eli huoltoriitoja käsitellään tuomio-
istuinsovittelussa muita riitatyyppejä useammin. Oulussa suoria hakemuksia tuli 36 kpl,
mikä oli 32 % sovitteluun tulleista asioista.

Yhteistyöverkosto

Julkiset oikeusavustajat ja asianajajat ovat keskeinen taho myös huoltoriitojen tuomio-
istuinsovittelussa. Heidän panoksensa on tärkeä siinä, ettei juttu lähde vaatimus-
perusteisesti liikkeelle. Sovittelua ovat taustalla tukemassa myös yksiköiden johto sekä
Tuomioistuinvirasto.

Koulutus

Sovittelijatuomarien ja asiantuntija-avustajien koulutuksesta vastasi aiemmin oikeusminis-
teriö, nykyisin koulutuksen järjestäminen on Tuomioistuinviraston vastuulla. Kouluttajina
toimivat kokeneet sovittelijatuomarit.

Huoltoriitojen sovittelijatuomarit käyvät sekä tuomioistuinsovittelun kolmipäiväisen
peruskoulutuksen että kaikkiaan kuuden päivän mittaisen follo-koulutuksen, joka on
yhteinen asiantuntija-avustajien kanssa. Asiantuntija-avustajat puolestaan osallistuvat
puolen päivän mittaiseen johdatusta sovitteluun -koulutukseen ennen kuuden päivän

mittaista yhteistä koulutusta. Tuomarien koulutus kestää siis kaikkiaan 9 päivää, asiantuntija-avustajien 6,5 päivää. Koulutukseen sisältyy opetuspäivien lisäksi kirjallisuutta ja sovittelujen seuraamista. Koulutuksessa roolipelit ja keskustelut ovat keskeisiä menetelmiä.

Follo-koulutus järjestetään joka toinen vuosi. Koulutusta on uudistettu ja sitä tarkastellaan edelleen, sillä tuomareille koulutuksissa on jonkin verran päällekkäisyyttä. Asiantuntija-avustajat puolestaan saavat vain varsin lyhyen johdatuksen sovitteluun.

Koulutus on ollut suosittua asiantuntija-avustajiksi hakeutuvien keskuudessa. Jonkin verran ongelmia on tuottanut se, että koulutuksen käytyään osa avustajista siirtyykin toisiin tehtäviin. Koulutuksesta annetaan asiantuntija-avustajille todistus.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Huoltoriitojen tuomioistuinsovittelu on monessa mielessä jo vakiintunutta toimintaa: sovittelujen asioiden määrät ovat suuria, lainsäädäntö on uutta eikä siinä nähdä merkittäviä parannustarpeita, ja sovittelijoiden koulutus on säännöllistä ja saanut vakiintuneen muodon.

Myös huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun osalta keskeinen kehitystarve liittyy siihen, miten koulutuksen jälkeen kyetään varmistamaan hyvien käytäntöjen ylläpysyminen ja toiminnan tasalaatuisuus eri puolilla maata. Yhtenä keinona tähän nähdään sovittelija-tuomarien ja asiantuntija-avustajien yhteinen työnohjaus, jonka järjestymistä toivotaan. Toisena keinona nähdään follo-sovittelijoiden verkosto, joka on jo koottu ja joka kokoontuu säännöllisesti vastuutuomarin koolle kutsumana. Tälle verkostolle toivotaan edelleen tukea Tuomioistuinvirastosta. Myös muiden laadunvarmistukseen tähtäävien työnohjauksellisten keinojen käyttöä on pohdittu, josta esimerkkinä kokeneempien kollegoiden avulla tehtävä oman sovittelutilanteen reflektointi.

Valtion varoista maksettava korvaus asiantuntija-avustajan käytöstä perustuu asetukseen (1087/2019). Korvaus on kiinteä ja päiväkohtainen, ja määrältään 300 euroa. Määrä on sama kuin follo-sovittelun alkuaikoina. Korvauksen laskentaperusteena on vuonna 2014 käytetty kunnan palveluksessa olevan, pitkään palvelleen psykologin ja sosiaalityöntekijän kokonaispalkkoja lomarahoineen ja sivukuluineen. Ongelmalliseksi on koettu, että korvauksen mataluuden vuoksi kuntien on vaikea hankkia ostopalveluna asiantuntija-avustajien palveluita.

Perheasioiden sovittelun suuntaan toivotaan enemmän yhteyksiä. Tutkimisen arvoista olisi, voisivatko näiden kahden perheiden parissa tehtävän sovittelun koulutukset jotenkin hyödyntää toisiaan.

Keskeisenä tulevaisuuden kehittämiskohteena nähdään kansainvälinen perhesovittelu ja parempien edellytysten luominen sille. Kansainvälisissä rajat ylittävissä sovitteluissa kohdataan usein toimivalta- ja toimeenpanokysymyksiä, joihin sovittelu helposti kaa-tuu. Lapsikaappausasioissa sovittelua tulisi ehdottomasti lisätä, sillä Suomi on tässä jää-nyt jälkeen muusta Euroopasta. Maassamme on tällä hetkellä kolme Cross Border Family Mediator -koulutuksen saanutta sovittelijaa, jotka kuuluvat eurooppalaiseen verkostoon, mutta yhtään sovittelua ei ole tehty. Kansainväliset kysymykset tulevat hyvin todennä-köisesti korostumaan tulevaisuudessa. Tämän sovittelualan kehittäminen vaatii yhteis-työtä mm. oikeus-, ulko- ja sisäministeriöiden kesken sekä yhteyksiä järjestökenttään, jotta tieto myös tästä sovittelumahdollisuudesta saadaan leviämään. Myös elokuussa 2022 voi-maan tuleva uudelleenlaadittu Bryssel II a -asetus (Neuvoston asetus (EU) 2019/1111) tulee korostamaan sovittelun merkitystä kansainvälisissä huoltoriidoissa ja lapsikaappaus-asioissa. Asetuksen 25 artiklan myötä tuomioistuimen tulee mahdollisimman varhain ja missä tahansa menettelyn vaiheessa pyytää osapuolia harkitsemaan osallistumistaan sovitteluun tai muihin vaihtoehtoisin riidanratkaisumenettelyihin, lukuun ottamatta tilan-teita, joissa se olisi vastoin lapsen etua tai muutoin soveltumatonta, tai jos se pitkittäisi menettelyä tarpeettomasti.

2.7 Sovittelu työelämässä

Tässä luvussa on esillä kaksi hyvin erilaista näkökulmaa sovitteluun ja työelämään. Kollektiivisten työriitojen sovittelu ja valtakunnansovittelijan toiminta on yksi näkyvimpiä ja tun-netuimpia sovittelun muotoja Suomessa. Se on varhainen sovittelun muoto, joka eroaa monin tavoin muista sovittelun osa-alueista. Yksilöiden välisten kiistojen sijaan se kohden-tuu etujärjestöjen välisiin eturistiriitoihin työmarkkinoilla ja kytkeytyy osaksi työehtosopi-musten neuvottelua. Työriitojen sovitteluun verrattuna työyhteisösovittelu on melko tuore ja kasvava sovittelun muoto, joka ratkoo työpaikan ristiriitoja. Näissä korostuvat työpai-kan ihmissuhteet, johtamiskäytännöt ja työntekijöiden sekä koko työyhteisön hyvinvoinnin kysymykset.

2.7.1 Kollektiivisten työriitojen sovittelu

Taustaa ja puitteet

Kollektiivisten työriitojen sovittelu on vanhin institutionalisoitunut sovittelun muoto Suo-messa. Itsenäisen Suomen ensimmäinen työriitojen sovittelua koskeva laki säädettiin lähes 100 vuotta sitten, vuonna 1925. Sodanjälkeinen lakiuudistus vuodelta 1946 antoi muodon nykyiselle sovittelujärjestelmälle, ja voimassa oleva laki työriitojen sovittelusta säädettiin vuonna 1962. Samana vuonna perustettiin valtakunnansovittelijan virka. Työriitalakia on joiltakin osin muutettu viimeksi vuonna 2009.

Työriitojen sovittelu toimii kiinteänä osana suomalaista työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää. Järjestelmä lähtee siitä, sopimuspuolet neuvottelevat ja sopivat työ- ja virkaehtosopimuksista. Jos sopimusta ei synny ja työriita vaarantaa työrauhaa, käytettävissä on työriitojen sovittelu. Sovittelun keskeisenä tarkoituksena on työnseisauksen välttäminen. Termillä *työriita* on erityinen merkityksensä: vain viralliseen työriitojen sovitteluun ohjattavia kollektiivisia intressiriitoja kutsutaan työriidoiksi. Termi kytkeytyy läheisesti työnseisauksiin, mutta työriitalain mukaisen sovittelun piiriin kuuluvat vain työnseisaukset, joita käytetään työ- ja/tai virkaehtosopimuksen voimassaolon päätyttyä eli työrauhan ulkopuolella.

Sovittelusta säädetään työriitalaissa (laki työriitojen sovittelusta (420/1962)). Lain mukaan valtakunnansovittelijan virka on olemassa työmarkkinoiden toimivuuden edistämiseksi ja työriitojen sovittelua varten. Sovittelijan on 1) pyrittävä yhteistoiminnassa työmarkkinajärjestöjen kanssa edistämään työnantajien sekä työntekijöiden ja virkamiesten sekä niiden järjestöjen välisiä suhteita, 2) toimittava osapuolten pyynnöstä puheenjohtajana työehto- ja virkaehtosopimusten aikaansaamista koskevissa neuvotteluissa tai määrättävä sovittelija toimimaan puheenjohtajana, 3) huolehdittava työriitojen sovittelusta koko maassa ja tarvittaessa määrättävä sovittelija suorittamaan määrättyä sovittelutehtävää joko itsenäisesti tai valtakunnansovittelijan avustajana ja 4) suoritettava muut valtioneuvoston antamat tehtävät.

Työriitalain 7 §:n mukaisissa, työrauhaa välittömästi uhkaavissa tapauksissa sovitteluun osallistuminen on osapuolille pakollista. Osallistuminen on siis pakollista, mutta sovun syntymiseen ei osapuolia voi pakottaa. Ehdotuksia pakkosovinnosta esiintyy keskusteluissa aika ajoin, mutta käytännössä kaikki sovitteluun tulleet tapaukset on saatu sovitteltua vuoden 1946 sovittelulaista lähtien järjestelmän piirissä vapaaehtoisesti. Ainoaksi poikkeukseksi on jäänyt Osuusliike Elannon hevosten lakko vuodelta 1956, jota ei koskaan sovittu päättyneeksi.

Aiottu työnseisaus voidaan siirtää tai sitä voidaan rajoittaa. Työtaistelun aloittamisen siirtäminen tai rajoittaminen vaatii vastapuolen suostumuksen. Myös työ- ja elinkeinoministeriö voi siirtää työnseisauksen myöhempään ajankohtaan määrättyin edellytyksin. Viimeksi mainittu on mahdollista, jos työnseisauksen sen laajuuden tai työalan laadun vuoksi katsotaan kohdistuvan yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin tai huomattavasti vahingoittavan yleistä etua. Siirtämisellä pyritään varaamaan riittävästi aikaa sovittelulle.

Vaikka työriitojen sovittelussa huomio kiinnittyy pääasiassa välittömästi työrauhaa uhkaaviin tapauksiin, työriitalain mukaan myös vapaaehtoinen ja ennakoiva sovittelu ovat mahdollisia. Nämä eivät sisällä osallistumispakkoa sovitteluun.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Valtakunnansovittelijan toimistossa käsitellään erityisesti työmarkkinaosapuolten kärjistyneitä kiistoja. Työtaistelutoimet kuten lakonuhka laukaisevat ns. pakkosovittelun. Suurin osa riidoista ratkeaa niin, että työnseisaukselta vältytään.

Viimeisten 20 vuoden aikana valtakunnansovittelijan toimistoon tulleiden työriitojen määrä on vaihdellut vuosittain muutamasta sovittelusta aina 62 sovitteluun. Yleensä sovitteluiden vuosittainen määrä on jäänyt alle 20 tapaukseen. Vaihtelua selittää selvimmin se, miten paljon työehtosopimuksia on vuosittain neuvoteltavana.

Valtakunnansovittelijan soviteltaviksi tulevat työriidat edustavat vain pientä osaa erilaisista työmarkkinoiden ristiriidoista; suurin osa näistä ei kuulu valtakunnansovittelijan toimistoon. Erottelu eturistiriitojen ja oikeudellisten ristiriitojen välillä auttaa ymmärtämään jaottelua; työriitojen sovittelu koskee nimenomaan eturistiriitoja työmarkkinaosapuolten välillä. Työriitojen sovitteluun eivät näin ollen kuulu sellaiset työtaistelut, jotka tapahtuvat sopimusosapuolten välisen virka- ja työehtosopimuksen ollessa voimassa. Nämä kuuluvat työtuomioistuimen käsiteltäviksi. Myöskään myötätuntotyötaistelut tai poliittiset työtaistelut eivät kuulu työriitojen sovittelun piiriin. Sopimusten pätevyyden tulkinta tapahtuu siis työtuomioistuimissa, kun taas yksittäisiin työsuhteisiin liittyvät riidat tai rikokset esim. saatavista ratkaistaan yleisissä tuomioistuimissa (käräjäoikeuksissa). Työehtosopimusten noudattamisen valvonta kuuluu työehtosopimuksen tehneille osapuolille. Tätä työnjakoa pidetään valtakunnansovittelijan toimistossa selkeänä ja toimivana.

Sovitteluprosessi

Työriitalain ns. pakkosovittelussa työriidan osapuolet ovat velvollisia osallistumaan sovitteluun ja antamaan sovittelijalle tämän tarvitsemat tiedot työriidan sovittelua varten. Työmarkkinaosapuolten on työriitalain mukaan ilmoitettava kirjallisesti työnseisauksesta tai sen laajentamisesta vähintään 14 vuorokautta ennen valtakunnansovittelijan toimistoon ja vastapuolelle. Ilmoitusvelvollisuuden tavoitteena on saattaa työtaistelu-uhat riittävän ajoissa sovittelijan tietoon, jotta sovittelija voi ryhtyä toimenpiteisiin työriidan selvittämiseksi ja työtaistelun estämiseksi.

Sovittelussa sovittelija toimii puheenjohtajana ja määrää prosessin johdosta. Ensisijaisesti sovittelijan on pyrittävä johdattamaan osapuolet sovintoon näiden omien ehdotusten pohjalta. Prosessia leimaa ns. kollektiivisen tinkaamisen logiikka: sovittelija auttaa riitapuolia kollektiivisessa tinkaamisprosessissa pyrkien suostuttelemaan vastahakoisia osapuolia niihin vastamyönnytyksiin, joita ilman sovittelu ei voi edetä. Sovittelija voi tehdä sovintoehdotuksen, jonka hyväksymisestä osapuolet päättävät itsenäisesti. Pakkosovintoa ei ole.

Sovittelija voi myös keskeyttää sovittelun tai esittää osapuolille muuta ratkaisumenetelmää kuten suoria keskinäisiä neuvotteluita tai välimiesmenettelyä.

Sovitteluprosessi valtakunnansovittelijan toimistossa voidaan jakaa eri vaiheisiin. Kun työriita tulee valtakunnansovittelijan toimistoon, alkaa selvittely siitä, mistä riidassa on oikeastaan kysymys. Sovittelija arvioi samalla, onko riita sellainen, että se kuuluu valtakunnansovittelijan toimistoon. Sekä riidan aihe että sen käsittely valtakunnansovittelijan toimistossa ei aina ole lainkaan selvää. Toisessa vaiheessa, kun riidan aihe(et) on tarkennettu, on sovittelijan tehtävänä päästä selville siitä, millaisia vaatimuksia tai tarjouksia osapuolilla on. Kolmannessa vaiheessa sovittelija punnitsee vaatimusten ja tarjousten valossa, millaisia myönnytyksiä ja kompromisseja osapuolet voisivat eri kysymyksissä tehdä päästäkseen yhteisymmärrykseen. Sovittelussa tähdätään ensisijaisesti osapuolten itsensä muotoilemiin ratkaisuihin, mutta valtakunnansovittelijalla on myös mahdollisuus tehdä osapuolille sovintoehdotuksia.

Sovittelussa hyödynnetään luonteeltaan fasilitatiivista sovitteluotetta; osapuolet itse määrittelevät ratkaisun, johon ne voivat sitoutua. Toisaalta sovitteluun liittyy evaluatiivisia piirteitä: sovittelija voi esimerkiksi ehdottaa riitapuolten ehdotuksiin ja tarjouksiin sellaisia myönnytyksiä ja tasoituksia, mitä tarkoituksenmukaisuus ja kohtuus näyttävät vaativan. Näiden ehdotusten perusteena on työriitalain 11 § sovittelijalle annettu yleisen edun vaalimisen tehtävä.

Valtakunnan sovittelijan toimintaan kohdistuu toisinaan ulkopuolelta erilaisia vaatimuksia esimerkiksi pakkosovinnon mahdollistamiseksi tai tietyn, kilpailukyvyn kannalta asetetun palkkalinjan soveltamisesta. Kun sovittelu nähdään vapaaehtoisena konfliktinhallinnan menetelmänä, tällaiset vaatimukset eivät näy mielekkäinä. Sovittelija ei ratkaise osapuolten ongelmaa vaan toimii sovinnon mahdollistajana (fasilitaattorina) ohjaamalla prosessia, jonka lopputuloksena asianosaiset voivat itse etsiä ja löytää pysyviä, myönteisiä ratkaisuja.

Sovittelijat

Valtakunnansovittelijan apuna toimii tarpeellinen määrä sivutoimisia sovittelijoita (5 sovittelijaa vuonna 2022). Valtakunnansovittelijan toimikausi on neljä vuotta ja sivutoimisten sovittelijoiden kolme vuotta. Kaikkien sovittelijoiden toiminta-alue on koko valtakunta, vaikka yksi sovittelija on sijoitettu pysyvästi Ahvenanmaan itsehallintoaluetta varten. Valtakunnansovittelijan nimittää valtioneuvosto, joka valtakunnansovittelijan esityksestä määrää myös sivutoimiset sovittelijat. Soviteltavat työriidat sovittelijoiden kesken jakaa valtakunnansovittelija. Sovittelun osapuolet eivät voi vaikuttaa siihen, kuka heidän riitaansa sovittelee.

Tavallisesti työriidan sovittelun hoitaa joko valtakunnansovittelija tai joku sivutoimisista sovittelijoista itsenäisesti. Valtakunnansovittelija voi myös määrätä sovittelijan hoitamaan määrättyä sovittelutehtävää valtakunnansovittelijan avustajana. Kaikilla sovittelijoilla on samat valtuudet sovittelussa, esimerkiksi esittää työnseisausta siirrettäväksi tai tehdä sovintoehdotus.

Valtakunnansovittelijan toimistossa toimivilta sovittelijoilta ei edellytetä erityistä sovittelukoulutusta – eikä vastaavaa muodollista koulutusta olekaan tarjolla. Sen sijaan sovittelijoilta edellytetään työmarkkinoiden ja neuvottelutoiminnan ymmärrystä, joskaan heidän ei tarvitse olla juridiikan erityisasiantuntijoita. Sovittelijan täytyy tuntea toimintakenttää ja nauttia kentän toimijoiden luottamusta. Sovittelun pariin tullaan työmarkkina-toiminnan tuntemuksen ja kokemuksen kautta, ja sovittelu opitaan pitkälti käytännössä; yksi sovittelutapa valmistaa seuraavaa tapausta varten. Samat osapuolet voivat päätyä useamminkin sovitteluun, joten työmarkkinatoimijoiden verkostoihin ja ihmisiin tutustuminen on myös tärkeä osa sovittelijoiden osaamista.

Kehittämistarpeet

Työriitojen sovittelun haasteet voidaan jaotella ”makrotason” kysymyksiin koko työsopimusjärjestelmän kehityksestä ja ”mikrotason” kysymyksiin mm. siitä, millainen itse sovitteluprosessi on ja miten osapuolet onnistuvat tunnistamaan ja käsittelemään riitojaan rakentavammin.

Makrotasolla työmarkkinoiden ja sopimusjärjestelmän muutokset heijastuvat sovitteluun. Kysymyksenä on myös se, onko nykyinen sopimusjärjestelmä jatkossa olemassa ja jos on, miten sitä voitaisiin kehittää työmarkkinaosapuolten kesken.

Keskitetyn sopimusjärjestelmän muutos ja siitä seuraava paikallisen sopimisen lisääntyminen on noteerattu ja sen ennakoitaan aiheuttavan haasteita. Mikäli keskitetyistä neuvotteluista siirrytään paikalliseen sopimiseen yritystasolla, uhkaa sovittelavien tapausten määrä kasvaa samalla, kun neuvottelun ja sopimisen ammattitaito vähenee (yrityskohtainen paikallinen osaaminen ei ole samanlaista kuin liittotasolla), jolloin ”raakojen” tapausten määrä sovittelussa lisääntyisi. Työmarkkinoiden hajanaisuus voi näin johtaa lisääntymiseen työriitoihin.

Mikrotason ongelmana puolestaan nähdään osapuolten valmistautumattomuus sovitteluun. Sovittelijan soviteltavaksi tulee ns. ”raakoja” tapauksia, joissa osapuolet eivät itsekään tiedä mistä ovat eri mieltä. Sovitteluun voidaan hakeutua, kun neuvottelut ovat jumittuneet, mutta ilman sen tarkempaa selvyyttä erimielisyyksien kohteista. Tämä tarkoittaa sovittelijoille ylimääräistä työtä riidan syiden selvittämisessä, mikä voi olla haasteellista

tiukoissa aikaraameissa. Sovittelijoiden mielestä olisi tarpeen kehittää keinoja ja menetelmiä, joilla osapuolet pystyisivät rauhassa käsittelemään omia riitojaan:

”tarvitaan joku tapa, jolla lisätään niiden halukkaiden osapuolten kykyä käsitellä omia asioitaan keskenään luottamuksen pohjalta ja sopimusta tavoitellen.”

Sovitteluprosesseihin liittyy monenlaista muutakin kitkaa ja hitautta, joka voi johtua esimerkiksi epäluottamuksen mukanaan tuomasta vaikeudesta tunnistaa sovittelun ydinasioita riittävän nopeasti tai sovittelun osapuolten taustaryhmiltään saamista rajallisista neuvotteluvaihtoehtoista, joita täytyy varmistaa tai hakea uudelleen sovittelun kuluessa. Tällaiset kysymykset eivät ole vieraita eri alojen sovittelijoille, ja niihin tulisi saada parempi ote. Kyse on sovittelun osaamisen kehittämisestä prosessien ja psykologiankin tasolla. Työriitojen sovitteluun liittyy joka tapauksessa samanlaisia inhimillisten konfliktien ja käyttäytymisen piirteitä kuin muillekin elämänalueille.

Viime aikoina työriitojen sovitteluun on esitetty uudistuksia. Esimerkiksi Akavan vuonna 2020 tilaamassa selvityksessä emeritusprofessori Niklas Bruun esitti, että sovitteluun tulisi päästä aikaisemmin eikä vasta lakon uhatessa ja että valtakunnansovittelijan toimenkuvaa sekä sovittelijoiden määrää tulisi vastaavasti laajentaa. Vastaavasti tuoreessa työehtosopimukseen liittyvien rajariitojen ratkaisumekanismia ja sovittelujärjestelmän toimivuutta koskevassa selvityksessä (2021:50) esitetään, että sovitteluun voitaisiin tulevaisuudessa turvautua nykyistä enemmän muissa kuin työrauhaa suoraan uhkaavissa työriidoissa. Tavoitteena olisi päästä käynnistämään sovittelu nykyistä aikaisemmassa vaiheessa, jolloin siitä voisi olla suurempi hyöty, mukaan lukien todennäköisyys työnseisauksen välttämiseen. Sovittelijoiden näkökulmasta olisi tärkeää samalla lisätä osapuolten veloitteita parempaan valmistautumiseen ja soviteltavien kysymysten täsmällisempään määrittelyyn.

Monissa kommentaareissa verrataan Suomen järjestelmää Ruotsiin, jossa esimerkiksi sovittelun osapuolten itsemääräämisoikeus (esim. sovittelijan ja -menetelmien valinnassa) toteutuu paremmin kuin Suomessa. Ruotsin mallin toimivuutta selittää myös työmarkkinaosapuolten vahva sitoutuminen järjestelmän ylläpitämiseen ja kehittämiseen: osapuolet pyrkivät välttämään virallista sovittelujärjestelmää ja etsivät ratkaisuja mieluummin keskenään. Työriitojen sovittelun toimivuuden ja sujuvuuden kannalta on Suomessakin tärkeää, miten vahvasti työmarkkinaosapuolet sitoutuvat järjestelmään ja sen kehittämiseen.

Vaikka työmarkkinariitojen historia ja konteksti ovat tehneet työriitojen sovittelusta erityisen sovittelun alueen, jolla on vähän linkkejä muihin sovittelun muotoihin Suomessa, sen kehittämisessä voidaan silti tunnistaa piirteitä, jotka kytkeytyvät sovittelun muihin osaluoksiin. Tällaisia ovat mm. varhaisemman puuttumisen näkökulma, sovittelua edeltävän valmisteluvaiheen kehittäminen ja sovittelun inhimillisen ulottuvuuden, luottamuksen ja

vuoropuhelun rakentamisen taidot. Myös esimerkiksi kasvojen säilyttämisen vs. menettämisen kysymykset ovat vahvasti läsnä työriitojen sovittelussa.

2.7.2 Työyhteisösovittelu

Taustaa ja puitteet

Työyhteisösovittelu käynnistyi Suomessa työsuojelurahaston rahoittamana Suomen sovitteluforumin kokeiluna 1990-luvulla. Pilottikohteena oli Valio, jossa oli tullut esiin työyhteisön sisäistä kiusaamista. Kokeiluhankkeessa kehitettiin työyhteisösovittelun metodia, joka perustuu rikossovittelun ajatuksiin. Restoratiivisen oikeuden teoriaa tuotiin mukaan kehitystyöhön.

Jotkut organisaatiot ovat ottaneet sovittelun omaan käyttöönsä osana henkilöstöhallintoa ja/tai työterveyshuollon palveluita.

Työyhteisösovittelusta ei ole lainsäädäntöä ja sitä toteutetaan joko yritysten tai muiden organisaatioiden sisäisenä toimintona tai ulkopuolisena yksityisenä palveluna. Vapaaehtoisuus on sovittelumenettelyn lähtökohta. Työturvallisuuslain (738/2002) mukaan työnantajan on kuitenkin tarpeellisilla toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Työnantajan on suunniteltava, valittava, mitoitettava ja toteutettava työolosuhteiden parantamiseksi tarvittavat toimenpiteet. Työnantajan on siis puututtava tilanteisiin, joissa työntekijöiden henkinen tai fyysinen terveys on uhattuna. Työyhteisösovittelussa tämä vapaaehtoisuus ja toisaalta työnantajan velvollisuus puuttua tilanteeseen ovat ristiriidassa keskenään.

Työyhteisösovittelun kenttä on hajanainen. Työyhteisösovittelua tarjoavia konsultteja on lukuisia, eikä tarkkaa kuvaa sovittelupalvelujen tarjonnasta tai erilaisista toimintamalleista ole. Työyhteisösovittelua ei myöskään tilastoida, joten sovittelumääristä voidaan esittää vain arvioita. Nykyisellään työyhteisösovittelua tekeviä yrityksiä on runsaasti, mutta kenellekään ei tule vuodessa kovin montaa tapausta. Sovitteluja arvioidaan olevan joitakin satoja vuosittain.⁶

⁶ Tämä tilannekuva perustuu yhteen tapaan toteuttaa työyhteisösovittelua, eikä kuvaus välttämättä edusta koko työyhteisösovittelun kirjoa.

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Työpaikkaerimielisyydet voivat olla aluksi kahden ihmisen välisiä, ehkä vähäisiäkin kiistoja. Ajan myötä kiistat voivat kuitenkin laajentua, ja niistä voi tulla koko työyhteisön ongelmia. Työyhteisö saattaa jakautua puolueellisiin ryhmiin, jotka tukevat yhtä osapuolta sekä näiden välissä oleviin kantaa ottamattomiin, jotka eivät puutu asiaan. Yleensä esimiehet ja johto menevät toisen osapuolen puolelle. Jos konfliktitilanne kasvaa ja laajenee, se saattaa muodostua jopa osaksi yrityskulttuuria. Iso osa työajasta voi mennä konfliktin pohtimiseen. Kiistan laajentumisen ohella se voi myös syventyä tunnetasolla; lähtökohtana voi olla jokin työkohtainen syy, mutta kiista muuttuu vähitellen affektiiviseksi ja puhe aggressiiviseksi. Joskus konflikti ilmenee puhumattomuutena. Tämä voi pahimmillaan jatkua vuosikausia.

Kiistoissa korostuvat puhe ja vuorovaikutuksen laatu. Työväline- ym. kiistoista päästään yleensä sopuun, mutta puhumattomuus on vaikeaa. Tyypillisin ongelma on se, ettei olla tyytyväisiä esimiehen johtamistapaan, esimiestaidot voivat olla kadoksissa.

Sovittelijat

Työyhteisösovittelu on Suomessa kehittynyt yksittäisten asiantuntijoiden toimesta. He ovat kouluttaneet yrityksiin sisäisiä sovittelijoita, joiden avulla sovittelukulttuuria on saatu ajettua sisään organisaatioihin. Näissä tapauksissa työyhteisösovittelu on integroitunut osaksi organisaatioiden henkilöstöhallintoa ja työterveyspalveluita.

2000-luvulla mukaan on tullut laajentuva joukko yritystaustaisia konsultteja, jotka tekevät sovittelua saamiensa toimeksiantojen pohjalta. Toimijajoukon laajeneminen ja uusien yrittäjien tuleminen työyhteisösovittelun kentälle on aiheuttanut kilpailua ja kysymyksiä siitä, minkälaisella osaamis- ja koulutustaustalla työyhteisösovittelun toimijat ja yritykset toimivat.

Yrityksiä toimii työyhteisösovittelun piirissä useampia, mutta työyhteisösovittelijoiden tarkkaa määrää ei tunneta. Työyhteisösovittelun koulutukseen osallistuneita on arviolta ainakin tuhat, mutta siitä ei ole tarkempaa tietoa, kuinka moni heistä tekee sovittelua.

Sovittelussa on suosittu kahden sovittelijan käytäntöä. Työparia, jossa yrityksen sisäinen ja ulkopuolinen sovittelija toimivat yhdessä, on pidetty hyvänä yhdistelmänä. Jos yrityksessä ei ole sisäistä sovittelijaa, on tärkeää, että ulkopuolisen sovittelijan rinnalla toimii henkilöstöjohtaja tai joku muu sopiva henkilö. Kun ulkopuolinen sovittelija lähtee pois, sisäinen sovittelija ja myös sopimuksen seuranta jää yhteisöön.

Sovitteluprosessi

Työyhteisössä sovittelupyynnön esittäminen on yleensä korkean kynnyksen takana. Käytännössä on testattu erilaisia menettelyitä kynnyksen madaltamiseksi. Tällaisia ovat olleet mm. puhelinkoodi, jolla saa suoran yhteyden sovittelijaan tai nimettömän sovitteluilmoituksen tekeminen. Näiden tulokset ovat kuitenkin olleet heikkoja.

Työilmapiirin parantamiseksi työyhteisössä saatetaan kokeilla ensin monia muita keinoja, kuten työnohjausta, konsultointia, työterveyshuoltoa ja esimerkiksi työterveyspsykologin palveluja, joiden jälkeen sovittelu tulee viimeisenä vaihtoehtona, vaikka sitä kannattaisi hyödyntää paljon aikaisemmin. Ongelmana on, että sovittelua ei tunneta tarpeeksi hyvin, ja usko mahdollisuuksiin korjata tilanteita voidaan menettää ennen kuin sovittelu otetaan käyttöön. Esimiehet voivat ajatella, että kiistat ovat vain ”yksittäistapauksia”, jotka hoituvat itsestään – kunnes kiista on laajentunut koko työyhteisön konfliktiksi, jolloin havahdutaan siihen, että asiaan on puututtava.

Sovittelupyynnöt tulevat pääsääntöisesti henkilöstöpäälliköltä, esimiehiltä, toimitusjohtajalta, hallituksen puheenjohtajalta tai vastaavalta ja vain poikkeuksellisesti itse asianosaisilta. Sovitteluun sisältyy valmistautumisvaihe erillistapaamisineen eri osapuolten kanssa sekä varsinainen sovittelutilanne, ja edelleen tästä tiedottaminen, sovittelun lopetus ja sen seuranta.

Ennen sovittelutilanteen yhteistä keskustelua järjestetään sovittelijan ja kiistan osapuolen välisiä kahdenkeskisiä erillistapaamisia, joissa keskitytään ihmisten väliseen suhteeseen. Tämä on tärkeää, koska ihmiset voivat pelätä sovittelutilannetta. Ei ole pakko sopia, mutta sovitteluun osallistuminen on velvollisuus. Prosessi on koko ajan vuorovaikutteinen. Se alkaa sovittelijan ja osapuolen yksilökeskusteluista, etenee ”kiistapuolueiden” sisäiseen pari- ja pienryhmätyöskentelyyn ja lopulta osallistujia voi olla koko päivän kestävässä koko henkilöstön keskustelussa 30–40 kpl. Tällöin kaikille tulee tietoon, mitä ovat ne tekijät, jotka hiertävät ja saadaan kaikki kollektiiviseen vastuuseen työilmapiiristä. Yhteiskeskusteluissa pyritään purkamaan tulkinnat, joita ihmiset ovat puhumisen sijaan tehneet tilanteestaan ja toisistaan.

Sovittelun lopputuloksena on sopimusasiakirja, jossa määritellään työyhteisössä tarvittavat muutokset, jotta työilmapiiri ja ihmisten väliset suhteet paranisivat.

Kun kiistan osapuolena on esimies, sovitteluun pitää saada mukaan hänen esimiehensä jne. Mukana voi olla johtoporrasta aina toimitusjohtajaa myöten. Työsuojeluvaltuutettujen tai työsuojelupäälliköiden on hyvä olla mukana sovitteluprosessissa. Myös luottamushenkilöt voivat olla mukana.

Teoreettiset lähtökohdat

Työyhteisösovittelun pohjana on restoratiivisuus, ja siinä korostetaan inhimillisyyttä ja ihmiskeskeisyyttä. Ihmiset osallistetaan itse ratkomaan omia konfliktejaan, eikä ulkopuolinen sovittelija määrittele ratkaisuja. Tavoitteena on ihmisten välisten suhteiden eheytyminen. Työyhteisösovittelussa on keskeistä myös ajatus oppivasta organisaatiosta ja sovitte-
lusta työyhteisön kollektiivisena oppimisprosessina.

Kehitysvaihe ja kehittämistarpeet

Työyhteisösovittelua on hyödynnetty eri tavoin erilaisissa organisaatioissa. Mielenkiintoisia esimerkkejä tarjoavat organisaatiot, joissa sovittelua on hyödynnetty pitkään ja systemaattisesti osana työhyvinvoinnin ylläpitoa. Esimerkiksi Turun yliopistossa työyhteisösovittelua on kehitetty vuodesta 2007 lähtien osana yliopiston työhyvinvointiohjelman. Työhyvinvointipäällikkö henkilöstötoimen puolella vastaa sovitte-
lusta. Yliopisto on markkinoinut sovittelua henkilöstölle, ja se on asemoitu osaksi varhaista puuttumista; konfliktin sattuessa sovittelijoihin voidaan ottaa yhteyttä heti osana varhaista puuttumista. Myös esimerkiksi Lapin sairaanhoitopiirissä henkilöstöhallinto on perillä sovitte-
lusta ja hyödyntää sitä; sairaanhoitopiirissä on koulutettu sisäisiä sovittelijoita.

Työyhteisösovittelua tarjoavat yksityistahot ovat osittain kilpailuasetelmassa keskenään, jolloin yhteistyön tekeminen on haasteellista. Houkutus pitää omaa lähestymistapaa oikeana ja kilpailijan lähestymistapaa vääränä on luonnollisesti suuri. Tällainen kilpailutilanne voi olla hämmentävä asiakkaille. Toimijoiden määrän lisääntyessä haasteeksi voi nousta työyhteisösovittelun asiakkaiden 'kuluttajasuoja'. Mikäli yksittäiset toimijat myyvät sovitte-
luna jotain muuta kuin sovitte-
lun – ja varsinkin, jos näistä kokemuksista syntyy muita ongelmia – voi olla, että työyhteisösovittelun tai laajemminkin sovitte-
lun maine kärsii.

Vaikka yritykset ovat veloitettuja huolehtimaan työterveydestä ja työntekijöiden turvallisuudesta, niitä ei voi samalla tavoin velvoittaa käyttämään nimenomaan sovitte-
lun tähän tarkoitukseen. Timo Pehrman ja Seppo Koskinen ovat kehittäneet työyhteisösovitte-
lun juridiikkaa, joka perustuu työturvallisuuslakiin (ks. Työturvallisuuslaki 2018). Tässä korostetaan sitä, että työnantaja on velvollinen puuttumaan asiaan, joka uhkaa työntekijöiden henkistä tai fyysistä terveyttä. Näin ollen sovitte-
lun osallistuminenkaan ei olisi täysin vapaaehtoista. Vaikka juridisesti ei liene mahdollista velvoittaa yrityksiä järjestämään sovitte-
lun ensisijaiseksi vaihtoehdoksi ennen muita menettelyitä (työterveyshuolto, -psykologi ym.), saattaisi "sovitte-
lun polku" madaltaa kynnystä osallistua sovitte-
lun.

Työyhteisösovittelun kentällä vallitseva toimijoiden ja työtapojen kirjavuus on herättänyt myös paljon kritiikkiä. Tällä hetkellä sovitte-
lun koulutetaan varsin runsaasti monien eri tahojen toimesta. Tätä ei pidetä eettisesti kestävä-
nä, ja toimintaan on kaivattu eettistä

koodistoa ja akkreditointijärjestelmää, jotta sekä sovittelun että sovittelukoulutuksen laadusta voitaisiin varmistua. Työyhteisösovittelun kentän arvioidaan olevan tällä hetkellä sangen konsulttivetoinen ja toiminnan kirjavaa.

Sovittelijakoulutusten runsas määrä on saanut myös kysymään, ovatko yritykset niin vakuuttuneita sovittelun käytön hyödyllisyydestä, että kaikille koulutetuille löytyy töitä. Vaikuttaisi tärkeältä, että työyhteisösovittelulle pystyttäisiin luomaan vahvempaa infrastruktuuria, jossa kaikki yritysten toimijat – esimerkiksi esimiehet, HR, työterveys ja työsuojelu – tuntisivat riittävästi sovittelua, puhuisivat siitä yhdenmukaisin sanoin ja osaisivat ohjata sovitteluun jo varhaisessa vaiheessa.

Myös työyhteisösovittelun ulottaminen konfliktin osapuolten lisäksi muuhun työyhteisöön herättää kaksijakoista suhtautumista. Osa työyhteisösovittelijoista katsoo, että koko työyhteisön osallistuminen sovitteluun on keskeinen lähtökohta ja että juuri se mahdollistaa todellisen muutoksen aikaansaamisen ja tarvittavan oppimisen. Kritiikin mukaan tämä puolestaan voi pahimmillaan ja taitamattoman sovittelijan käsissä johtaa siihen, että ”tehdään sirkusta toisten tunteilla”. Kritiikki herättää kysymyksen konfliktidiagnoosin käytöstä ja siitä, pohditaanko sovittelua aloitettaessa aina riittävästi sen mahdollisia kielteisiä seurauksia. Joissain maissa onkin kehitetty ”sovittelevaa valmennusta”(conflict coaching), jossa konfliktin osapuolta avustetaan näkemään oma toimintansa ja roolinsa konfliktissa. Tällaisesta valmennuksesta voisi joissain tilanteissa olla kehitettävissä vaihtoehto tai tuki toimi sovittelun rinnalle.

Samoin kuin useimmilla muillakin sovittelun osa-alueilla työyhteisösovittelun kehittämistarpeina nähdään runsaamman tutkimustiedon tarve, ja erityisesti tietoa kaivataan sovittelun vaikuttavuudesta.

2.8 Ympäristösovittelu

Taustaa ja puitteet

Kansainvälisesti ympäristökiistojen sovittelun synty ajoittuu 1970-luvulle Yhdysvalloissa. Ympäristösovittelun toimintamallien, tutkimuksen ja kehittämisen juuret ovat niin ikään Yhdysvalloissa. Suomessa ympäristösovittelun kansainvälinen kehitys herätti jonkin verran akateemista huomiota 1990-luvulla osana laajempaa kiinnostusta ympäristö- ja luonnonvarasuunnittelun osallistavien menetelmien kehittämiseen, mutta ympäristösovittelu ei ole vakiintunut erillisenä sovittelun muotona Suomeen.

2000-luvun alkupuolella ympäristöministeriö rahoitti tutkimushankkeita, joissa tarkasteltiin maankäytön konflikteja ja niiden ratkaisumahdollisuuksia. Suoremmin ympäristösovittelun kehittämiseen keskittyi mm. Suomen sovittelufoorumin ympäristösovittelun

työryhmän käynnistämä SOMARI-hanke (2009–12), jossa toteutettiin ja tutkittiin sovittelu- kokeiluita kaupunkisuunnittelu-, rakennussuojelu- ja naapuruussuhdekiistoissa. Hankkeen tuloksena todettiin, että ympäristökonfliktien ratkaisuun tarvitaan muunlaista lähestymistapoja kuin yksityishenkilöiden välisiin riitoihin. Vaikka kahdenvälisen sovittelun menetelmät istuvat tietyn tyyppisiin ympäristökiistoihin esim. naapurusten välillä, tutkimuksessa todettiin tärkeäksi tunnistaa ympäristökiistat erityispiirteineen omana, erityistä asiantuntemusta vaativana sovellusalueenaan ja kehittää tähän kontekstiin sopivia menetelmiä. (Peltonen ym. 2012.)

Ympäristösovittelulle ei ole olemassa lainsäädäntöä. Koska ympäristökysymyksissä on kyse yleiseen etuun liittyvistä kysymyksistä, joihin sovittelun on perinteisesti katsottu soveltuvan huonosti. Näin ollen hallintoasioiden sovittelun kehittyminen on kiinnostavaa ympäristösovittelun näkökulmasta. Hallintosovittelun mahdollisuuksia on arvioitu Hallintosovittelu-työryhmän (2021) muistiossa ja siitä annetuissa lausunnoissa. Esimerkiksi ympäristölliset naapuruuskiistat on nostettu yhdeksi mahdolliseksi asiaryhmäksi, jossa sovittelulle voisi olla tilaa. Varsinaisen sovittelun ja asioista sopimisen raja on kuitenkin vielä epäselvä. Monissa tilanteissa ei siis nykyisellään ole kyse varsinaisesta sovittelusta, mutta menettelyä voitaisiin viedä sovittelun suuntaan ilman lainsäädäntömuutoksiakin, jos katsotaan tarpeelliseksi.⁷

Sovittelu käytännössä

Konfliktit

Ympäristösovittelun ytimessä ovat erilaiset ympäristön muutoksiin tai luonnonvarojen käyttöön liittyvät kiistat. Ympäristökiistoissa on tyypillisesti mukana monia toimijoita sekä ympäristön laadun kautta merkittävä yleisen edun näkökulma ja tätä kautta ns. yleiseen etuun liittyviä kysymyksiä. Ympäristökiistoille on ominaista myös tiedon rooli osana konfliktitilanteita, mikä edellyttää tiedollisten ristiriitojen käsittelyä osana konfliktinratkaisun yrityksiä. Myös luonteeltaan kahdenvälisissä kiistoissa voi olla mukana ympäristöulottuvuus. Esimerkiksi naapurusten välillä voi syntyä ympäristöön ja sen pilaamiseen tai erilaisiin haittoihin liittyviä riitoja.

⁷ Korkein hallinto-oikeus toteaa Hallintosovittelu-työryhmän muistiosta antamassaan lausunnossa, että nykyisinkin voidaan sopia eräistä naapuruussuhteista annetussa laissa (26/1920) olevissa immisiotyyppisissä tilanteissa. Rasitusta aiheuttava taho voi sopia rasitetun tahon kanssa siitä, minkä tasoinen rasitus on mahdollista. Suostumus vaikuttaa tällöin rasituksen kohtuuttomuuden arviointiin viranomaisen päätöksenteossa. Terveyshaittaa aiheuttavasta toiminnasta ei kuitenkaan ole hyväksyttävää sopia. Lisäksi on mahdollista sopia vesilain (587/2011) ojitukseen liittyvästä epäselvyydestä tai riidasta taikka sellaisesta vesitaloushankkeesta aiheutuvasta haitasta, jonka korvaamisesta haitankärsijä voi lain mukaan muutoinkin sopia. Lisäksi voisi olla kysymys hankkeesta, jonka luvantarve riippuu siitä, onko yksityinen antanut siihen suostumuksen.

Teoreettiset lähtökohdat

Englanniksi ympäristösovittelua on kutsuttu eri vaiheissa mm. termeillä environmental dispute resolution (EDR), environmental conflict resolution (ECR) tai environmental collaboration and conflict resolution (ECCR), joka painottaa ennaltaehkäisevän yhteistoiminnan merkitystä. Laajemmin Yhdysvalloissa puhutaan hallinnollisen sovittelun sijaan politiikkaprosessien sovittelusta (public policy mediation), mikä kiinnittää huomion laajemmin päätöksenteon valmisteluun viranomaistoiminnan sijaan.

Monenvälisen ympäristösovittelun olennaisena lähtökohtana on intressipohjainen neuvotteluteoria. Ympäristösovittelu on osa laajempaa julkisluonteisten kiistojen neuvottelevaa ratkaisutapaa, jossa ammattimainen neutraali taho avustaa kiistan monia osapuolia rakentamaan yhteisesti hyväksytyyn prosessiin ja lopputulemaan. Tämä voi olla esim. suunnitelma, päätös, sopimus, linjaus, periaate, visio tai standardi, jonka toimeenpanoon osapuolet sitoutuvat. Näin ympäristösovittelu voi (hallinto-)oikeudellisten prosessien sijaan kiinnittyä helpommin erilaisiin ympäristösuunnittelun ja -pätöksenteon prosesseihin, esimerkiksi kaavoituksen, luonnonvarasuunnittelun tai ympäristövaikutusten arvioinnin prosesseihin.

Sovittelu sanana on ympäristökiistoissa osoittautunut ongelmalliseksi, koska se assosioituu helposti yksityishenkilöiden kahdenväliseen kanssakäymiseen, anteeksipyyttämiseen johtavan riitatilanteen nopeaan ratkaisemiseen. Terminä intressien yhteensovittaminen kuvaa ympäristösovittelun tavoitetta paremmin; kun asiakysymykset ovat mutkikkaita ja osapuolia on monta, ei rikoksenteijä-uhri-asetelma sovi kuvaan. Ympäristösovittelun logiikka on näin ollen lähempänä riita-asioiden sovittelua kuin rikossovittelua. Ympäristösovittelulla ei siis viitata ympäristörikosten sovitteluun tai ympäristövahinkojen korvausmenettelyihin – vaikka nämä saattaisivat joiltain osin soveltua soviteltaviksi.

Sovittelijat

Monenvälisen ympäristösovittelun tapauksia on vähän, eivätkä nämä muodosta selkeää, yhdenmukaista kokonaisuutta, josta olisi mielekästä muodostaa tilastotietoa. Tapausten piirteet vaihtelevat huomattavasti, eikä niistä ole olemassa tilastotietoja.

Käytännössä ympäristösovittelua Suomessa on toteuttanut lähinnä yksi toimija, vuonna 2013 perustettu ympäristökiistojen ratkaisuun erikoistunut yhteiskunnallinen yritys, Akordi Oy. Yrityksen tavoitteena on esikuvansa Consensus Building Institute'n (CBI) tapaan soveltaa monenvälisen ympäristösovittelun menettelytapoja tarjoamalla ammattimaisen neutraalin osapuolen palveluja ympäristö- ja luonnonvara-aiheisissa kiistanalaisissa kysymyksissä. Yrityksen toiminta on synnyttänyt käytännön esimerkkejä ympäristösovittelun soveltamisesta.

Aihepiirin verkostoitumista on ollut toistaiseksi vain vähän. Ympäristöasioihin liittyvistä konflikteista ja sovittelusta kiinnostuneille on järjestetty oma työryhmänsä Sovittelijapäivillä vuosina 2019 ja 2021.

Ympäristöviranomaistoiminnan ja sovittelun suhteita ei ole kattavasti tutkittu. Yksittäisissä kunnissa viranomaiset ovat kuitenkin lähettäneet naapuruuskiistoja sovittelutoimistoihin. Keväällä 2021 julkaistun Hallintsovittelu-työryhmän muistiossa sovitteluun soveltuviksi on tunnistettu esimerkiksi juuri naapuruusriidat, jotka koskevat viranomaisen lisäksi kahta eri osapuolta ja jossa ei ole merkittävää julkista intressiä. Kuntaliitto katsoo lausunnossaan, että naapuruussuhteiden valvonnassa sovittelumahdollisuutta voisi selvittää tarkemmin. Naapuruusriidat työllistävät kuntien ympäristönsuojeluviranomaisia merkittävästi ja jokin muu keino kuin hallintopäätöksen tekeminen ja sen valvonta olisi tervetullut lisä asioiden ratkaisuun.

Myös jotkut hallintopakkoasiat, joissa on kahdenvälinen asetelma (toiminnanharjoittaja ja haitankärsijä) voisivat työryhmän mukaan soveltua soviteltaviksi ennen kuin viranomainen määrää esimerkiksi haittaa aiheuttavan yrityksen keskeyttämään lakia rikkovan toimintansa.

Sovitteluprosessit

Ympäristökiistojen prosessit eroavat sen mukaan onko kyse yksittäisten osapuolten välisestä prosessista, kuten ympäristöllisistä naapuruuskiistoista – vai onko kyse monenvälisistä, myös julkisluonteisia toimijoita koskevista monenvälisistä prosesseista. Kahdenvälisissä kiistoissa voidaan hyödyntää esimerkiksi naapuruussovittelun elementtejä, kun taas monenvälisen ympäristösovittelun prosessit rakentuvat intressipohjaiselle neuvotteluteorialle ja sen sovelluksille. Prosessit sisältävät valmisteleavan vaiheen, käynnistysvaiheen, varsinaisen neuvotteluvaiheen, ratkaisujen toimeenpanonvaiheen ja seurannan. Prosessien kesto voi vaihdella pienemmissä kahdenvälisissä ympäristökiistoissa muutamista tapaamisista, hyvinkin pitkäkestoisiin, jopa monivuotisiin prosesseihin.

Koska prosessit voivat olla raskaita, niiden lähtökohtien ja edellytysten kartoittamiseen panostetaan paljon. Vaiheistettujen prosessien valmistelu ja suunnittelu korostuvat monenvälisessä ympäristösovittelussa.

Ympäristökiistoissa erityisenä piirteenä on myös ympäristötiedon, esimerkiksi ympäristövaikutuksia koskevan tiedon, rooli. Monet ympäristökiistat sisältävät kiistoja siitä, millaisella tietopohjalla päätöksiä voidaan tehdä, mikä tieto on relevanttia. Tiedollisia kiistanaiheita varten onkin kehitetty omia prosesseja, jotka tunnetaan yhteistoiminnallisen tiedontuotannon nimellä (joint fact finding).

Koulutus

Suomessa ei ole olemassa koulutusta, joka valmistaisi ympäristökiistojen sovitteluun. Aihepiirin yliopistollista koulutusta on kuitenkin järjestetty Itä-Suomen yliopistossa ympäristöpolitiikan oppiaineessa englanniksi (5 opintopisteen kurssi nimeltä Environmental Collaboration and Conflict Resolution) vuodesta 2016 alkaen ja suomeksi (5 op kurssi Ympäristökonfliktit, konfliktinratkaisu ja yhteistoiminnalliset menetelmät) vuodesta 2021 alkaen. Suomenkielinen kurssi sisältää myös käytännön neuvotteluharjoituksia.

Koska ympäristökonflikteissa on usein kyse tilanteista, joita käsitellään hallinnossa erilaisissa suunnittelu-, lupa-, ilmoitus- ym. menettelyissä, on tärkeää, että koulutusta suunnataan myös viranhaltijoille. Tällöin ei välttämättä ole kyse puhtaasti sovittelukoulutuksesta, mutta kylläkin samoja elementtejä sisältävästä ajattelutavan muutoksesta.

Akordi Oy on kouluttanut vuosien mittaan eri ammattialojen osaajia (maakuntaliittojen kaavoittajia, arkkitehteja, liikennetekniikan suunnittelijoita sekä suuren osan metsähallituksen henkilöstöstä) sovittelun periaatteiden ymmärtämiseen. Koulutusteemoina ovat olleet esimerkiksi yhteensovittava työote, sovittelun tekniikat, tilanteen jäsentämisen periaatteet ja monenvälisen neuvottelun taidot.

Kehitysvaihe ja kehitystarpeet

Moniosapuolinen ympäristösovittelu ei ole Suomessa vielä kovin tunnettua, eikä sille ei ole laajamittaista kysyntää. Ympäristökonflikteja ennaltaehkäistään, käsitellään ja ratkaistaan eri tavoin hallinnon eri menettelyissä vuorovaikutuksen, osallistumisen, kuulemisen jne. keinoin. Konfliktien käsittelyn kannalta on tärkeää, että hallintoviranomainen ottaa lakien mahdollistamat vuorovaikutuksen ja osallistumisen keinot täysimääräisesti käyttöön. Vaikka ympäristölainsäädäntö ei sisällä sovittelun tai konfliktinratkaisun menettelyitä, se ei myöskään estä soveltamasta vuorovaikutteisia, yhteistoiminnallisia menettelyjä tähän tarkoitukseen (Heinilä ym. 2021). Vaativissa tilanteissa, joissa normaalit hallinnolliset menettelyt eivät ole riittäviä, voi moniosapuolinen ympäristösovittelu tarjota väylän ristiiriitojen syvällisempään käsittelyyn. Tällöin tarvitaan lisää yhteensovittamisammattilaisia, mutta vielä ei olla siinä vaiheessa, että koulutusta kannattaisi laajasti kasvattaa.

Hallintosovittelu-työryhmän muistiossa keväältä 2021 todetaan, että edellytyksiä yleiselle hallintoasioiden sovittelujärjestelmälle ei ole. Sen sijaan sovittelumahdollisuudet näyttävät pistemäisinä tapauksina suuressa joukossa erilaisia juttuja, ja siksi sovittelun soveltamiseksi on käytävä yksityiskohtaisesti läpi erilaiset soveltamistilanteet. Päätöksentekijöiden tulisi tunnistaa kussakin yksittäisessä päätöstilanteessa, tuottaisiko sovittelu erityistä lisäarvoa juuri kyseisessä tapauksessa. Tähän ei tarvita niinkään merkittäviä muutoksi lainsäädännössä, vaan päätöksentekokulttuurin kehittämistä nykyistä enemmän eri osapuolien näkemyksiä kunnioittavaan ja osapuolten keskinäiselle yhteydenpidolle tilaa antavaan

suuntaan. Nykyiset sähköiset yhteydenpitokanavat antaisivat tähän aivan uudenlaisen mahdollisuuden verrattuna vaikkapa vielä kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen.

Keskustelu hallintoasioiden sovittelun mahdollisuuksista osana hallinto-oikeuksien toimintaa tai viranomaisten hallinnollisen harkinnan puitteita vaikuttavat siihen, millaista tilausta ja toimintamahdollisuuksia ympäristösovittelulle Suomessa on jatkossa. Työryhmän raporttiin jätetyt lausunnot kuvaavat keskustelun nykytilaa. Niiden perusteella ympäristö- ja muidenkin hallintoasioiden sovittelulle voisi avautua uusia mahdollisuuksia, jos se tulkitaan kärjistyneen oikeudellisen konfliktin (esim. muutoksenhaku hallinto-oikeudessa) sijaan uudenlaiseksi sovinnon edistämisen prosessiksi hallinnon ja viranomaisten harkintavallan puitteissa ja näiden mandaatilla. Näin esimerkiksi hallinnon monialaiset työryhmät voisivat olla yksi ympäristösovittelun sovelluskohteista; monen osapuolen välisissä neuvottelevissa tai yhteistoiminnallisissa (collaborative) prosesseissa etsittäisiin yhteisiä, fasilitoituja ratkaisuja.

Riippumatta siitä, miten hallinto-oikeudellista sovittelua määritellään ja rajataan, on ympäristöön ja luonnonvaroihin liittyvässä päätöksenteossa tyypillisesti kyse eriävien intressien yhteensovittamisesta. Tässä mielessä ympäristösovittelun luonne on hallinto-oikeudellisiin prosesseihin liitettävän sovittelun rajoitteiden kannalta mielekästä asemoida osaksi suunnittelu- ja valmisteluprosesseja ja niissä hyödynnettäviä osallistumis- ja kuulemismenettelyitä. Sovittelu voisi olla osa esimerkiksi osana tietoimitusta ennen kuin riita oikeudellistuu ja etenee tuomioistuimeen (ja siellä mahdollisesti tuomioistuinsovitteluun). Vastaavasti avustetun neuvottelun menetelmiä voidaan hyödyntää esimerkiksi metsä- ja luonnonvarasuunnittelussa tai strategisen tason maankäytön tai alueiden kehittämisen suunnittelussa. Ympäristökiistoissa olisi monissa tapauksissa mahdollista pitäytyä intressien yhteensovittamisen tasolla oikeuksien punninnan sijaan – mitä voidaan pitää yhtenä rauhanomaisen ja sovittävän konfliktinratkaisun perustavoitteena. Sovittelun ja fasilitoinnin keinoin voidaan tällaisissa tapauksissa tähdätä sovintosopimuksen sijaan esimerkiksi yhteisesti hyväksytyyn suunnitelmaan tai strategiaan.

Yhteiskunnan muutokset ovat nykyään nopeita ja ne edellyttävät nopeaa reagoitua myös ympäristöä koskevissa asioissa. Tällöin neuvottelu- ja sopimistie voisi olla huomattavasti joustavampi ja nopeampi ratkaisu kuin perinteinen oikeuden päätöstä hakeva tie. Sovittelun kaltaisia, vuorovaikutteisia ja yhteistoiminnallisia menettelytapoja voitaisiin hyödyntää myös esimerkiksi lupaviranomaisen toiminnassa, vaikka niihin ei voidakaan soveltaa puhdaspiirteistä sovittelumenettelyä.

Kansainvälisessä vertailussa hallintoasioiden tai ympäristöasioiden sovittelu ja yrityksen kehittämiseksi ovat olleet Suomessa hyvin vaatimattomia. Ympäristösovittelun mallit ovat kotoisin Yhdysvalloista, mutta myös eurooppalaista kehitystä olisi tärkeä seurata. Euroopassa on käytössä monenlaisia sovittelun tai sovittelun kaltaisten menettelyiden

malleja myös ympäristö- ja hallintoasioissa. Erillinen selvitys aiheesta olisi hyödyllinen, koska aihe on ajankohtainen Suomessa, mutta oikeusministeriön hallintoasioiden sovittelun työryhmä ei käsitellyt hallintoasioiden sovittelua eurooppalaisessa kontekstissa esimerkiksi Euroopan neuvoston suositusta hallinto-organisaatioiden ja yksityisten osapuolten välisen sovittelun kehittämistä (CEPEJ 2007).

2.9 Sovinnon edistämiseen tähtäviä menettelyjä

Varsinaisten sovittelumenettelyjen lisäksi maassamme on eräitä riitojen ja erimielisyyksien ratkomiseen tähtäviä menettelyjä, jotka muistuttavat läheisesti sovittelua, mutta eivät kuitenkaan kaikilta osin täytä sovittelumenettelylle asetettavia kriteereitä. Tällaisiksi voidaan katsoa esimerkiksi kuluttajaoikeusneuvojen tekemä sovittelu, sovinnon edistäminen Vakuutus- ja rahoitusneuvonta Finessä sekä tasa-arvovaltuutetun tekemä sovinnon edistäminen. Seuraavassa esitellään näitä lyhyesti. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemä sovinnon edistäminen vertautuu sisällöltään ja säädöksiltään tasa-arvovaltuutetun tekemään, joten sitä ei esitellä tässä erikseen.

Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välinen sovittelu osana kuluttajaneuvontaa

Maassamme on noin 50 kuluttajaoikeusneuvojaa useilla eri paikkakunnilla, mutta kaikki he ovat Kilpailu- ja kuluttajaviraston (KKV) virkamiehiä. Heidän työtään ohjaa laki Kilpailu- ja kuluttajavirastosta (661/2012) ja erityisesti sen 2 a-luku, jossa määritellään kuluttajaneuvonnan tehtäväksi avustaa kuluttajaa yksittäisessä riitatilanteessa selvittämällä asiaa *ja pyrkimällä sovintoratkaisuun*. Laissa tai sen esitöissä ei kuitenkaan ole avattu, mitä sovintoratkaisuun pyrkiminen on ja miten sitä tehdään. Asiaa on pohdittu KKV:n sisällä ja siitä on tehty sisäinen ohjeistus. KKV:n sisällä ja ulkoisessa viestinnässä toiminnassa käytetään nimeä *sovittelu*.

Määrällisesti noin 80 % kuluttajaneuvonnan asioista ratkeaa yhdellä yhteydenotolla eli kuluttajan saamalla neuvonnalla. Loppuosa vaatii tarkempaa selvittelyä ja niistä osa on sellaisia, joita sovittellaan. Vuonna 2020 käsiteltiin noin 67 000 juttua, ja niistä hiukan vajaa 10 000 tilastoitiin sovitteluksi.

Lähtökohta sovittelulle on, että asiakas on jo itse ollut yhteydessä elinkeinonharjoittajaan, eikä riita ole ratkennut. Sovittelua ei kuitenkaan voi pyytää kuluttajaneuvonnasta, vaan sen aloittaminen perustuu aina neuvojan harkintaan. Asia otetaan tarkempaan selvittelyyn ja sovitteluun, jos edellytykset sovittelulle täyttyvät. Sovittelun perusedellytyksenä on, että kuluttajalla on asiassa lakiin perustuva vaatimus ja tästä on näyttöä. Lisäksi vastapuolen on oltava tiedossa ja maksukykyinen.

Usein asiat ovat tulkinnanvaraisia, ja osapuolet hyvin erimielisiä siitä, mikä tilanne on. Neuvojalla on varsin paljon harkintavaltaa siinä, miten hän lähtee selvittämään asiaa ja lähteekö sovitteluun sitä. Prosessissa ei ole määrämuotoja ja siinä pyritään joustavuuteen. Tapauskohtaisesti voidaan pyytää erilaisia selvityksiä ja edetä joko puhelimitse tai sähköpostitse. Asiaa voidaan myös käsitellä kolmikantaisesti siten, että kaikki osapuolet ovat mukana sähköpostikirjeenvaihdossa. Se, kuinka kauan käsittely kestää ja miten prosessi etenee, vaihtelee suuresti, sillä tapaukset ovat hyvin erilaisia. Sovitteluun ei kuitenkaan koskaan sisälly sovittelutilannetta, johon osapuolet osallistuisivat.

Lain lähtökohta on, että kuluttaja pääsee oikeuksiinsa ja että kuluttajaneuvonta avustaa häntä siinä. Pyrkimys on, että osapuolet saavat asian sovittua, ja neuvoja voi esittää oman näkemyksensä siihen, miten asia pitäisi ratkaista. Tämä kirjataan asianhallintajärjestelmään nimellä ”sovintoesitys”. Asian ratkeaminen edellyttää, että molemmat osapuolet hyväksyvät ratkaisun/suostuvat ehdotukseen. Kuluttajaneuvonnassa osapuolia ei kuitenkaan voida velvoittaa mihinkään eikä se voi myöskään antaa suosituksia. Mikäli asiassa ei saavuteta sovintoa, kuluttaja voidaan ohjata viemään asiansa kuluttajariitalautakuntaan tai josain tapauksissa myös käräjäoikeuteen.

Käsitys on, että elinkeinonharjoittajat toimivat varsin hyvin kuluttajaneuvonnan sovintoesitysten mukaisesti. Tämä perustuu todennäköisesti siihen, että elinkeinonharjoittajat ennakoivat sovintoesityksen indikoivan jo pitkälti sitä, mitä kuluttajariitalautakunta tulisi asiassa suosittamaan. Arvion mukaan 10 000 sovitteluksi kirjatusta asiasta noin puolet tulee ratkottua sovinnolla ja arviolta 1 700 ohjataan lautakuntaan.

Kuluttajakaupan monimutkaistuminen näkyy kuluttajaneuvontaan tulevaisissa kiistoissa siten, että asioiden selvittely vaatii enemmän aikaa ja useampia kierroksia. Pyrkimyksenä onkin ollut lisätä erilaisia itsepalvelukanavia ja -työkaluja, joilla osa yksinkertaisista kiistatilanteista saataisiin ratkottua osapuolten itsensä toimesta ja neuvojien työpanos saataisiin ohjattua tilanteisiin, jotka vaativat sovittelua.

Sovinnon edistäminen Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINEssä

Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE on tuomioistuimen ulkopuolinen vaihtoehtoinen riidanratkaisuelin, jolta voi pyytää ratkaisua vakuutus-, pankki- tai sijoitusasioiden riitatilanteissa. FINE antaa neuvontaa, käsittelee riitoja ja antaa ratkaisusuosituksia toimistomenetelyssä sekä Vakuutus-, Pankki- ja Sijoituslautakunnissa. FINE ja sen lautakunnat ovat tuomioistuimelle vaihtoehtoinen riidanratkaisukeino. Sen toimintaa säätelee laki muussa kuin viranomaisessa tapahtuvasta kuluttajariitojen ratkaisemisesta (1696/2015). Menettely on tuomioistuintyyppistä, tosin yksinomaan kirjallista ja käsittelyn pohjalta FINE antaa ratkaisusuosituksen.

FINE käsittelee noin 9 000 tapausta vuodessa. Näistä noin 90 % on neuvonta-asioita ja 10 % riita-asioita. Riita-asioista puolestaan noin 60–65 % on selkeitä asioita, joissa tehdään toimistokäsittelyssä joko sovinto tai ratkaisusuositus. Loput ovat lautakuntiin meneviä mutkikkaita tai tulkinnanvaraisia asioita.

FINEssä käytetään käsitteitä *sovinto* ja *sovinnon edistäminen*. Sovinto voi syntyä sekä neuvonta- että riidanratkaisuprosesseissa. Neuvonnassa sovinto voi syntyä FINEn asiantuntijan ehdotettua palveluntarjoajalle asian uudelleenharkintaa tai asiantuntijan ehdotettua asiakkaalle vaatimuksen kohtuullistamista ja sen jälkeen palveluntarjoajalle asian uudelleenharkintaa.

Riidanratkaisussa sovinto voi syntyä palveluntarjoajan aloitteesta jossain prosessin vaiheessa, tyypillisesti joko heti vireille tulon jälkeen tai FINEn hankkiman asiantuntijalausnon tiedoksisaannin jälkeen. Sovinto voi syntyä myös siten, että FINEn asiantuntija ehdottaa palveluntarjoajalle uudelleenharkintaa tilanteissa, joissa kirjelmien vaihdon myötä käy ilmeiseksi, että asiassa on sovinnon aineksia tai uudelleenharkinnan tarvetta. FINEn asiantuntija voi myös ehdottaa osapuolille sovintoa.

Vuoden 2020 tilaston mukaan päättyneitä riita-asioita oli FINEssä kaikkiaan 810, joista 117 ratkaistiin sovinnolla.

Sovinnon edistäminen tasa-arvovaltuutetun toiminnassa

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) noudattamista. Valtuutettu valvoo myös sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojan toteutumista.

Henkilö, joka epäilee joutuneensa kielletyn syrjinnän kohteeksi, voi pyytää asiasta tasa-arvovaltuutetun ohjeita ja neuvoja. Jos tasa-arvovaltuutettu havaitsee, että tasa-arvolain velvoitteita ei noudateta tai että säännöksiä rikotaan, hänen on pyrittävä estämään se ohjeiden ja neuvojen avulla. Tasa-arvovaltuutettu voi viedä lainvastaisen toiminnan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi.

Laki tasa-arvovaltuutetusta (1328/2014) määrittelee tasa-arvovaltuutetun tehtävät. Vuonna 2016 astui voimaan lisäys, jonka mukaan tasa-arvovaltuutetun tehtävänä *on ryhtyä toimenpiteisiin sovinnon aikaansaamiseksi* tasa-arvolaisissa tarkoitettua syrjintää koskevassa asiassa. Samassa yhteydessä tasa-arvolakiin lisättiin tasa-arvovaltuutetun toimivaltuuksiin *sovinnon edistäminen ja mahdollisuus siihen, että sovinnon osapuolet yhdessä tai tasa-arvovaltuutettu osapuolten suostumuksella voisivat hakea yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalta sovinnon vahvistamista*. Näillä muutoksilla tasa-arvolain

oikeussuojakeinoja yhdenmukaistettiin suhteessa yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014), joka jo sisälsi sovintomenettelyä koskevat säädökset.

Lain esitöissä kuvattiin, että sovintoon voitaisiin pyrkiä monin tavoin (HE 98/2016 vp). Hallituksen esityksen mukaan tasa-arvovaltuutettu voisi esimerkiksi järjestää osapuolille sovintoon tähtääviä tapaamisia. Valtuutetun velvollisuutena olisi selvittää osapuolille muun muassa sovintomenettelyn luonne, sovinnon merkitys ja sen vahvistamismenettely sekä kanneajan kulumisen. Valtuutetun tulisi puolueettomasti ja kaikkia osapuolia kunnioittaen auttaa osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävät ratkaisut myös mahdollisesta rahamääräisestä korvauksesta.

Tasa-arvovaltuutetun toimistossa toimintaa kutsutaan *sovinnon edistämiseksi*. Prosessi käynnistyy, kun tasa-arvovaltuutettu saa kirjallisen selvityspyynnön, jossa syrjintää kokenut kuvaa oman käsityksensä tapahtuneesta. Jos näyttää siltä, että syrjintää mahdollisesti on tapahtunut, niin työnantajalta pyydetään selvitys. Kun molemmilta osapuolilta on saatu näkemys asiaan, valtuutettu antaa usein lausunnon ja siinä voidaan jo tuoda esiin mahdollisuus edistää sovintoa. Jos molemmat osapuolet ovat halukkaita sovinnon etsimiseen, voidaan järjestää yhteisiä tapaamisia. Valtuutetun roolin aktiivisuus ja tarvittavat toimenpiteet vaihtelevat tapauksen mukaan. Hän voi avustaa neuvottelua ja tarvittaessa korjata osapuolten epärealistia käsityksiä esimerkiksi korvauksen määrästä. Valtuutetulla on mahdollisuus tehdä osapuolille sovintoehdotus.

Sovinnon edistäminen voi olla myös epämuodollisempaa yhteydenpitoa, jossa valtuutettu enemmänkin tukee osapuolten keskinäisiä neuvotteluja. Tällöin sovinnon etsimiseen voivat osallistua myös mukana olevat ammattiliitot tai -järjestöt. Tällöin valtuutetun rooli voi olla esimerkiksi antaa neuvoja ja ohjeita tai osallistua asian oikeudelliseen arviointiin.

Saavutetun sovinnon vahvistaminen lautakunnassa edellyttää molempien osapuolten suostumusta. Lautakunnan vahvistama sovinto on täytäntöönpantavissa kuten lainvoimainen tuomio. Tähän mennessä lautakuntaan ei saadun tiedon mukaan ole kuitenkaan viety yhtään asiaa vahvistettavaksi. Ilmeisesti osapuolet eivät koe vahvistamiselle tarvetta silloin, jos ovat keskenään päässeet sopuun eikä esimerkiksi sovitun hyvityksen maksamisesta jää epäilystä. Työnantajat myös haluavat usein pitää sopimuksen salaisena.

Suurin asiaryhmä on raskaus ja perhevapaat. Myös rekrytointia, palkkausta ja työsuhteen päättämistä koskevia asioita on paljon. Vuonna 2018 diaariin avattuja asioita oli 486 kappaletta tasa-arvovaltuutetun eduskunnalle antaman kertomuksen mukaan. Tarkempaa tilastoa ei ole, mutta arvion mukaan vuosittain noin parikymmentä tapausta on sellaisia, joissa tehdään sovinnon edistämistä. Niissäkin valtuutetun aktiivisuus sovinnon edistämässä vaihtelee.

Yhteenvetoa sovinnon edistämisen muodoista

Edellä esitellyt riidanratkaisutahot ja -menettelyt merkitsevät keskeistä oikeussuojakeinoja monelle. Ne ovat tuomioistuinta nopeampi ja kevyempi vaihtoehtoisen riidanratkaisun muoto, ja yleensä myös maksuton. Mikään niistä ei myöskään edellytä avustajan käyttöä. Kaiken kaikkiaan näillä menettelyillä on merkittävä rooli yhteiskunnassa tuomioistuimen ulkopuolisen riidanratkaisun tuottajina. Niiden vaikutuksen voi katsoa olevan kahdella. Ensinnäkin ne vähentävät tuomioistuimeen menevien juttujen määrää. Toisekseen ne tarjoavat oikeussuojaa niissä tapauksissa, joissa oikeudenloukkaus jäisi muutoin käsittelemättä esimerkiksi oikeudenkäynnin kuluriskin vuoksi.

Suhteessa sovittelumenettelyyn edellä kuvatut sovinnon edistämisen muodot edustavat kuitenkin jossain määrin harmaata aluetta. Kaikilta osin ei ole esimerkiksi selvää, miten ne sijoittuvat suhteessa fasilitatiiviseen ja evaluatiiviseen riidanratkaisuun. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaltuutetulle on laissa annettu mahdollisuus sovintoehdotuksen tekemiseen, mutta esimerkiksi kuluttajaoikeusneuvoja ja FINEn asiantuntija voivat ohjata sovintoon tai "suositella" sovintoa enemmänkin hankalammin määriteltävissä olevalla mandaatilla, joka nousee heidän asiantuntemuksestaan kyseisissä riitatyypeissä. Jossain mielessä roolit muistuttavat ns. neuvoa antavan välittäjän roolia, jossa välittäjä suosittaa jotain ratkaisua osapuolten hyväksyttäväksi. Ilman empiiristä tietoa on kuitenkin vaikea arvioida, millaisen vuoropuhelun kautta suosittelu tai kehotus uudelleenarviointiin tapahtuu. Oletettavasti välittäjä/sovittelija esittää ratkaisua, jonka tulkitsee ennakoivan lain mukaista lopputulosta, mutta on epäselvää, missä määrin hän voi esittää mitä hyvänsä kompromissia, jonka molemmat osapuolet voisivat hyväksyä. Koulu (2005) on puhunut myös "suosittelevasta riidanratkaisusta" esimerkiksi pohjoismaisten kuluttajariitalautakuntien osalta, jotka antavat ei-sitovia suosituksia. Jossain määrin tämä tuntuisi pätevän myös edellä esitettyyn sovinnon edistämiseen.

Kansalaisten ja asiakkaiden näkökulmasta voi olla hankalaa hahmottaa, miltä osin nämä menettelyt muistuttavat sovittelumenettelyä tai missä kohdin eroavat siitä. Ainakin voisi olla hyödyllistä yhdenmukaistaa prosesseissa käytettävää terminologiaa siltä osin, puhutaanko niiden yhteydessä *sovittelusta*, *sovinnon edistämisestä* vai kenties *sovittelevasta työtavasta*. Tämä ohjaisi paremmin myös asiakkaita siinä, mitä he voivat odottaa prosessilta. Kuluttajaoikeusneuvojan työn yhteydessä voidaan puhua sovittelusta muussa merkityksessä kuin varsinaiseen sovittelumenettelyyn viitaten. Tasa-arvovaltuutetun työssä taas prosessi muistuttaa enemmän sovittelua, mutta sitä ei kuitenkaan ole kehitetty varsinaiseksi strukturoiduksi menettelyksi, jossa valtuutetun roolia kehitettäisiin voimakkaammin sovittelijan roolin suuntaan.

2.10 Sovinnollisuutta tukevia toimintamuotoja ja liikkeitä

Viimeisen 10 vuoden aikana on kehitetty monia hankkeita, toimintamuotoja tai yhteiskunnallisia liikkeitä, jotka toiminnallaan sivuavat sovittelua tai kytkeytyvät siihen. Kiinnittämällä huomiota konflikteihin ja niiden ratkaisutapoihin ne ovat osaltaan tekemässä sovitteluakin tunnetummaksi ja mahdollisesti raivaavat sille tilaa yhtenä konfliktinratkaisun muotona. Näille kaikille on yhteistä, että ne pyrkivät vastakkainasettelun vähentämiseen, rakentavan keskustelun vahvistamiseen, vihapuheen välttämiseen, sovinnollisuuden edistämiseen ja rauhan rakentamiseen.

Depolarize-työllä pyritään vastakkainasettelun purkamiseen ja toimivien väestösuhteiden edistämiseen dialogilla ja sovittelulla. Työtä rahoittaa Koneen säätiö. *Depolarize*-hankkeen ykkösvaiheessa (2018–2020) tutkittiin sitä, mitä vastakkainasetteluille ja konflikteille tulisi tehdä hyvien väestösuhteiden, toimivien monimuotoisten yhteisöjen ja yhteiskuntarauhan rakentamiseksi. Hankkeen toisessa vaiheessa (2021–2023) kehitetään ja kokeillaan menetelmiä vastakkainasettelujen ja väestösuhteiden käsittelyyn sekä yhteiskunnallisen tunnustuksen ja tunnustetuksi tulemisen tuottamiseen.

#sovinto on Diakonissalaitoksen, Suomen Lähetysseuran ja Helsingin seurakuntayhtymän vuonna 2020 käynnistämä ohjelma, joka pyrkii edistämään ihmisten halua ja kykyä toimia sovinnon rakentajina omissa yhteisöissään. Ohjelman keskeinen lähtökohta on restoratiivisuus ja siinä haetaan kestäväää tapaa olla vuorovaikutuksessa ja ehkäistä konfliktien kärjistymistä ja toistumista. Ohjelmassa pyritään tekemään sovintoa ja sovittelua tunnetummaksi, lisäämään ymmärrystä ja levittämään restoratiivisia taitoja erilaisiin yhteisöihin. Ohjelman tehtävänä on myös tukea nuorten toimijuutta ja tehdä kansainvälistä työtä sovinnon edistämiseksi. Yhdessä Suomen sovittelufoorumi ry:n kanssa *#sovinto* järjestää Olohuone-tapaamisia sovittelijoille ja muille sovinnon parissa työskenteleville.

Sovittelujournalismi on vuosina 2016–2017 käynnissä ollut Koneen säätiön rahoittama hanke, joka syntyi toimittajien ja tutkijoiden yhteisestä motivaatiosta muuttaa ja liennyttää aggressiivista keskusteluilmapiiriä tieteellisen tutkimuksen ja journalismin keinoin. Hanke tutki ja kehitti ajatusta sovitteluvedusta journalismin toimintaa ohjaavana tavoitteena. Hanke etsi keinoja siihen, miten journalismi voi tukea kuuntelemisen kulttuuria ja kannatella rakentavaa julkista keskustelua. Hankkeen tuotoksena syntyi *Sovittelujournalismin* käsikirja.

Erätauko tuottaa välineitä käynnistää ja käydä rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua ja pyrkii saamaan erilaiset ihmiset käymään keskenään tasavertaista keskustelua. Erätauko on luonut keskustelumenetelmän, jota voi käyttää erilaisissa ryhmissä ja organisaatioissa. Keskustelulla on ohjaaja, joka pitää huolta keskustelun rakentavasta ja tasavertaisesta ilmapiiiristä. Menetelmä on kehitetty Sitrassa vuosina 2016–2019, ja tällä hetkellä

menetelmän kehittämisestä ja käytön laajentamisesta vastaa Erätauko-säätiö yhteistyössä kumppaniensa kanssa. Erätauko-säätiön perustivat vuonna 2019 Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Sitra, Suomen Kulttuurirahasto ja Svenska kulturfonden tavoitteenaan muuttaa keskustelukulttuuri Suomessa rakentavammaksi, vähentää yhteiskunnan jakautumista ja lisätä ihmisten osallisuutta yhteiskuntaan.

Hyvin sanottu on Ylen ja Erätauko-säätiön vetämä viisivuotinen hanke, jolla pyritään vahvistamaan suomalaista keskustelukulttuuria ja luomaan turvallisia keskusteluympäristöjä, sekä sitä kautta lisäämään suomalaisten luottamusta ja ymmärrystä toisiaan kohtaan. Hanke sijoittuu vuosille 2021–2026 ja siinä on mukana laaja joukko yhteistyökumppaneita. Yhteistyökumppanit ideoivat hankkeeseen sopivia tekoja, toimia ja sisältöjä sekä itsenäisesti että muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Yhteistyökumppanit sitoutuvat omien tekojensa osalta Hyvin sanottu -hankkeen tavoitteisiin ja toimintaperiaatteisiin. Hyvin sanottu -hankkeen keskusteluissa noudatetaan Erätauko-dialogimenetelmästä tuttuja rakentavan keskustelun pelisääntöjä, kunnioitetaan kaikkia ihmisiä ja kuunnellaan kansakeskustelijoita. Hanke näkyy erityisesti Ylen sisällöissä, mutta myös hankkeen yhteistyökumppaneiden omilla alustoilla. Hyvin sanottu -hanke tuottaa mm. ohjelmia Yle Areenaan ja Ylen kanaville, päivityksiä sosiaalisen median eri alustoille ja kokoaa verkkosivuilleen aiheeseen liittyvää materiaalia. Keskustelubotin kanssa voi harjoitella kunnioittavaa keskustelua vaikeasta aiheesta ja saada palautetta.

Oikeus sovintoon on hanke, joka nostaa esiin nuorten asiantuntijuutta ja toimijuutta nuorten arjessa esiintyvien konfliktien, kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyssä. Syksyllä 2021 käynnistyneen hankkeen toteuttavat yhdessä Suomen sovittelufoorumi ry, #sovinto-ohjelma ja Kone Centennial Foundation hankkeen rahoittajana. Hanke kerää yhteen nuorten asiantuntijaryhmän, joka suunnittelee ja ottaa käyttöön erilaisia ratkaisuja ja keinoja, joilla nuorten ääni ja asiantuntemus saadaan vahvemmin mukaan kiusaamisesta ja väkivallasta käytävään julkiseen keskusteluun. Nuoret voivat tuottaa erilaisia tapahtumia, kampanjoita, podcasteja tai hyödyntää taiteen keinoja. Nuoret oppivat myös restoratiivisen sovittelun menetelmiä, joita he voivat käyttää ja jakaa omissa yhteisöissään.

Gutsy Go on hanke, jossa yhdistetään nuoret, media ja rauhantyö. Gutsy Go kannustaa nuoria toimimaan yhdessä oman alueensa ihmisten hyväksi ja nostaa samalla nuoret näkyväksi ja myönteiseen rooliin. Gutsy Go -toiminta käynnistyy periodilla, joka keskeyttää normaalin kouluarjen ja kokoaa yhteen alueen koko 14-vuotiaiden ikäluokan. Viikon aikana nuoret kehittävät yhteiskunnallisia innovaatioita naapurustonsa hyväksi ja toteuttavat ne. He kuvaavat teot kännyköillään ja jakavat videot somessa ja mediassa. Nuorten tukena on Gutsy Go -tiimi, johon kuuluu nuorisotyön ja median osaajia. Keskeistä ohjelmassa on se, miten nuoret lisäävät teoillaan oman yhteisönsä hyvinvointia ja rakentavat sitä kautta rauhaa omalla alueellaan. Ohjelmassa on vahva kiusaamisen vastainen painotus.

2.11 Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

Totuus- ja sovintokomissiot ovat erityinen sovinnon edistämisen muoto, jonka kohteena ovat kollektiiviset, esimerkiksi vähemmistö- ja alkuperäiskansoja vastaan tapahtuneet historialliset vääryydet.

Suomessa saamelaisten totuus- ja sovintokomission työ käynnistyi valtioneuvoston istunnossa 28.10.2021. Komission työn tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista ja siitä, millaisia vaikutuksia ja seurauksia niillä on ollut ja edelleen on saamelaisille alkuperäiskansana ja sen jäsenille yksilöinä, ja tehdä tämä tieto näkyväksi. Muodostamalla yhteisen käsityksen historiallisesta ja nykyisestä syrjinnästä, mukaan lukien sulauttamispolitiikka, sekä oikeuksien loukkauksista, komissio luo pohjan sovinnon rakentamiselle saamelaisten ja valtion välillä, rakenteelliselle muutokselle sekä luottamukseen perustuvalla vuorovaikutuksella, joka tukee saamelaisten mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, sisältäen perinteiset elinkeinot – joiden ytimessä on yhteys maahan ja veteen.⁸

Kansainvälisesti totuuskomissioiksi (truth commission) tai totuus- ja sovintokomissioiksi (truth and reconciliation commission, TRC) kutsutaan prosesseja, joissa tarkastellaan historiassa tapahtuneita kollektiivisia vääryyksiä. Totuuden, eli sen, mitä on tapahtunut selvittämisellä pyritään muun muassa estämään se, että näitä vääryyksiä ei enää tapahtuisi. Työn painotus on paremmassa tulevaisuudessa.

Totuus- ja sovintokomissioita on toteutettu noin 40 maassa. Etelä-Afrikan apartheidia selvittänyt totuus- ja sovintokomissio Truth and Reconciliation (1996–2002) on komissioista kansainvälisesti tunnetuin. Alkuperäiskansoja suoraan koskevista prosesseista tunnetuin on Kanadan The Truth and Reconciliation Commission of Canada (2008–2015). Kanadan alkuperäiskansojen totuus- ja sovintoprosessi on ollut vaikuttamassa Suomen ja pohjoismaiden totuus- ja sovintoprosessien syntyyn.

28.10.2021 valtioneuvosto asetti Saamelaisten totuus- ja sovintokomission valtioneuvoston istunnossa. Komission toimikausi kestää kaksi vuotta, 30.11.2023 asti.

8 VNK <https://vnk.fi/hanke?tunnus=VNK072:00/2020>

2.12 Sovittelun tietopohja ja tutkimus

2.12.1 Kirjallisuushakujen toteuttaminen ja kirjallisuuden jaottelu

Kuten sovittelukenttä, myös sovittelun julkaisufoorumit ovat hyvin hajallaan. Tätä ilmentää hyvin esimerkiksi se, että Itä-Suomen yliopiston kirjaston tekemissä kirjallisuushauissa Arto-tietokannasta ilmeni, että ”sovittelu” aiheisia artikkeleita (nimekkeessä, tiivistelmässä tai asiasanoissa esiintyy jokin sanoista sovittel*, restoratiiv*, medling*, reparativ*) on 1 083 kpl yli 240 lehtinimikkeessä. Näistä julkaisusarjoista noin 30 käyttää refereemnettelyä ja niissä oli tämän raportin tarkoittamassa mielessä noin 150 sovittelua käsittelevää artikkelia (lehtinimikkeitä, joissa oli vain yksi sovitteluaiheinen artikkeli, oli yli 130, kahden artikkelin lehtiä oli yli 50, 3–5 artikkelin lehtiä oli 30 ja 6–10 artikkelin lehtiä 15, samoin kuin yli 10 artikkelin lehtiä 15 kpl.)

Sovittelu-aiheista kirjallisuutta haettiin Melinda-tietokannasta (suomalaisten kirjastojen yhteistietokanta) hakusanoilla *sovittel* OR restoratiiv* OR medling* OR reparativ** niin, että ne esiintyivät joko teoksen nimekkeessä tai asiasanassa. Nämä piti hakea erikseen nimekkeestä ja erikseen asiasanoista, yhtä aikaa se ei onnistunut. Yhteensä niitä löytyi 1 155. Haussa tuli mukaan runsaasti ulkomaista kirjallisuutta, jolla ei ole ainakaan ilmeistä yhteyttä suomalaiseen sovitteluun. Nämä eroteltiin pois jatkotyöstämisestä (325 kpl), kuten myös muiden hakujen kanssa päällekkäiset opinnäytteet ym. (324 kpl). Tähän aineistoon sisältyy myös runsaasti erilaisia hallinnon raportteja, lausuntoja, lainvalmisteluaineistoja ym. ei varsinaisesti tieteellisiä julkaisuja.

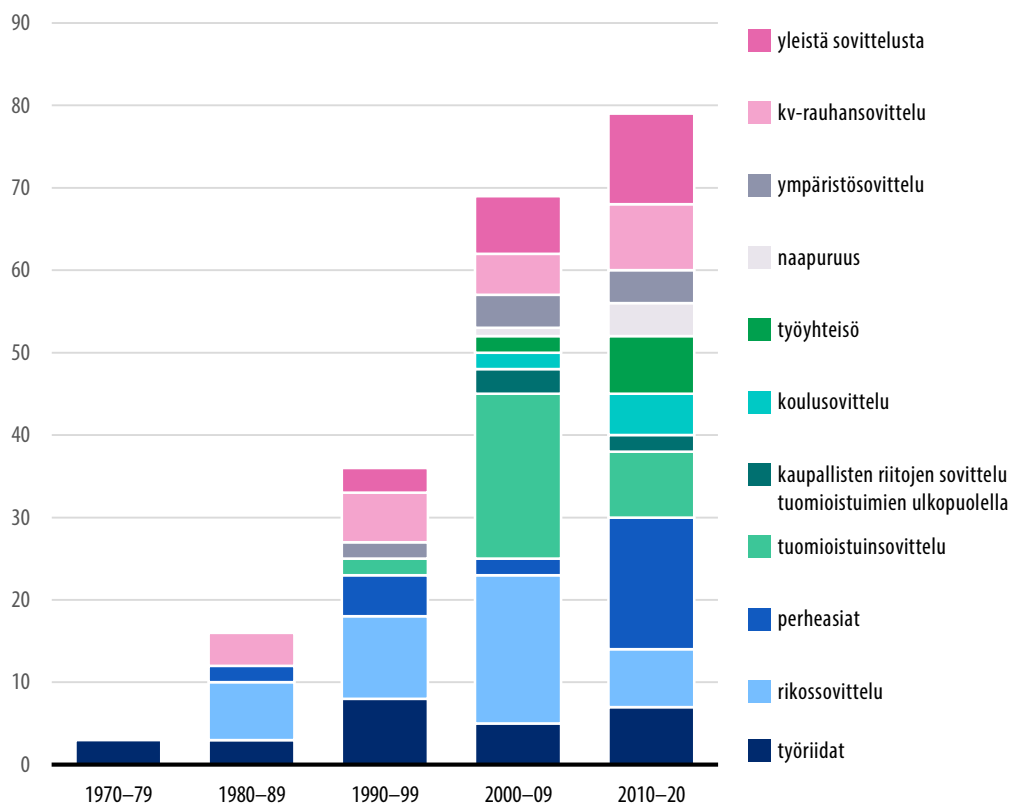
Kotimaisia lehtiartikkeleita kirjasto etsi Arto-tietokannasta (<https://kansalliskirjasto.finna.fi>) eri tavoin. Toiveena oli esim. UDK- tai YKL-luokituksen tai asiasanojen hyödyntäminen, mutta niitä ei esiintynyt artikkeleiden kuvailussa kovinkaan systemaattisesti. Siksi päädyttiin tarkennettuun hakuun, *Kaikki osumat: sovittel* OR restoratiiv* OR medling* OR reparativ** mikä tuotti (hakupäivästä riippuen) hieman yli 1 000 tulosta. Näistä SUSTIMA-tiimi valitsi lehdet, joissa on käytössä vertaisarviointi. Näin hakutulokset saatiin rajattua tieteellisiin artikkeleihin eikä mukaan tullut sanomalehtien ja kuvalehtien sovitteluja käsittelevää runsasta keskusteluaineistoa. Arto-hakua täydennettiin Defensor Legis -lehden ja Edilex-tietokannan hauilla. (Kaikkiaan kotimaisia alustavasti kiinnostavia artikkeleita löytyi 162 kpl).

Kansainvälisiä sovittelua ja Suomea käsitteleviä artikkeleita etsittiin ensin kirjaston UEF-Primo -tietokannan (<https://primo.uef.fi>) tarkennetun haun *Kansainväliset artikkelit -haulla hakusanoilla mediation* OR dispute resolution sekä finland* OR finnish* niin, että ne löytyivät joko artikkelin nimekkeestä tai asiasanoista (tulokset rajattuna vertaisarvioituihin lehtiin, joskin tämä rajaus osoittautui välillä horjuvaksi). Lisää vertaisarvioituja kansainvälisiä artikkeleita löytyi portaaleista Academic Core Collection (HeinOnline) (<https://heinonline.org>) ja Westlaw International (<https://www.westlawinternational.com/>). Näistä

ensimmäisessä parhaaksi hakutavaksi osoittautui *finland* OR finnish* otsikossa ja tulosjoukko rajattuna tietokannan ehdottamalla aiheella *dispute resolution*. Westlaw'ssa sopivaksi hakutavaksi ilmeni *mediation* OR dispute resolution* missä tahansa viitteiden tiedoissa ja *finland* OR finnish* artikkelin otsikossa. Kansainvälisiä artikkeleita löytyi 92, näistä 30 mahdollisesti kiinnostavia ja Westlaw'n 8 viitettä.

Tätä kirjallisuuden perusaineistoa jatkokäsiteltiin tekemällä tiukentavia rajoituksia keskittyen tieteelliseen kirjallisuuteen. Luetteloista poistettiin asiaan kuulumattomia viitteitä, duplikaatteja, ulkolaista kirjallisuutta ym. Luettelosta poistettiin lisäksi lainvalmistelun esityöt, lakikokoelmat, korkeimman oikeuden ennakkotapausanalyysit, tilastot, esitteet, kirjallisuuserivostelut yms. kirjallisuus, jota ei voida pitää varsinaisena tutkimuskirjallisuutena.⁹

Kuvio 3. Sovitteluaiheinen kirjallisuus osa-alueittain eri vuosikymmenillä.

⁹ Kirjallisuushaussa tuli mukaan kymmeniä esimerkiksi oikeustoimilain mukaista sopimusten sovittelua koskevia artikkeleita sekä monia muita kirjoituksia, joissa mainitaan sana "sovittelu". Nämä jätettiin tarkastelun ulkopuolelle, koska niissä käsiteltävät menettelyt eroavat tässä raportissa tarkoitetusta sovittelusta.

Arto-, Melinda- ja Suomea koskevien kansainvälisten artikkelien hauilla saatiin siis yhteensä yli 2 300 osumaa, joista kuitenkin tämän raportin kannalta relevanteiksi tieteelliseksi julkaisuiksi osoittautui noin 200 artikkelia.

Nämä erilaisilla kirjallisuushauilla kokoon saadut kirjoitukset jaoteltiin sovittelun eri aloille, jotta saatiin yleiskäsitys kunkin osa-alueen kirjallisesta materiaalista (ks. kuvio 3). Liitteessä 2 kirjallisuus on esitetty sovittelun osa-alueittain ja järjestetty uusimmasta vanhimpaan. Mikäli alalta on runsaasti muuta kuin tieteelliseksi artikkeleiksi luokiteltavaa kirjallisuutta (raportteja, tilastoja, lainvalmisteluaineistoa yms.) on siitä maininta kunkin osa-alueen yhteydessä. Myös kaikki opinnäytetyöt (väitöskirjat, lisensiaatintyöt ja muut opinnäytteet) jaoteltiin samojen periaatteiden mukaan.

Hakujen moninaisuuden, aineistojen vaihtelevien dokumentointien ja lähinnä otsikko-tekstien perusteella tehtyjen valintojen takia esitettyjä listoja ei voida pitää täysin kattavina. Näin ollen on mahdollista, että luetteloista puuttuu yksittäisiä artikkeleita ja mukana voi olla yksittäisiä kirjoituksia, jotka eivät käsittele sovittelua tämän raportin tarkoittamassa mielessä.

2.12.2 Sovitteluaiheiset väitöskirjat ja muut opinnäytetyöt

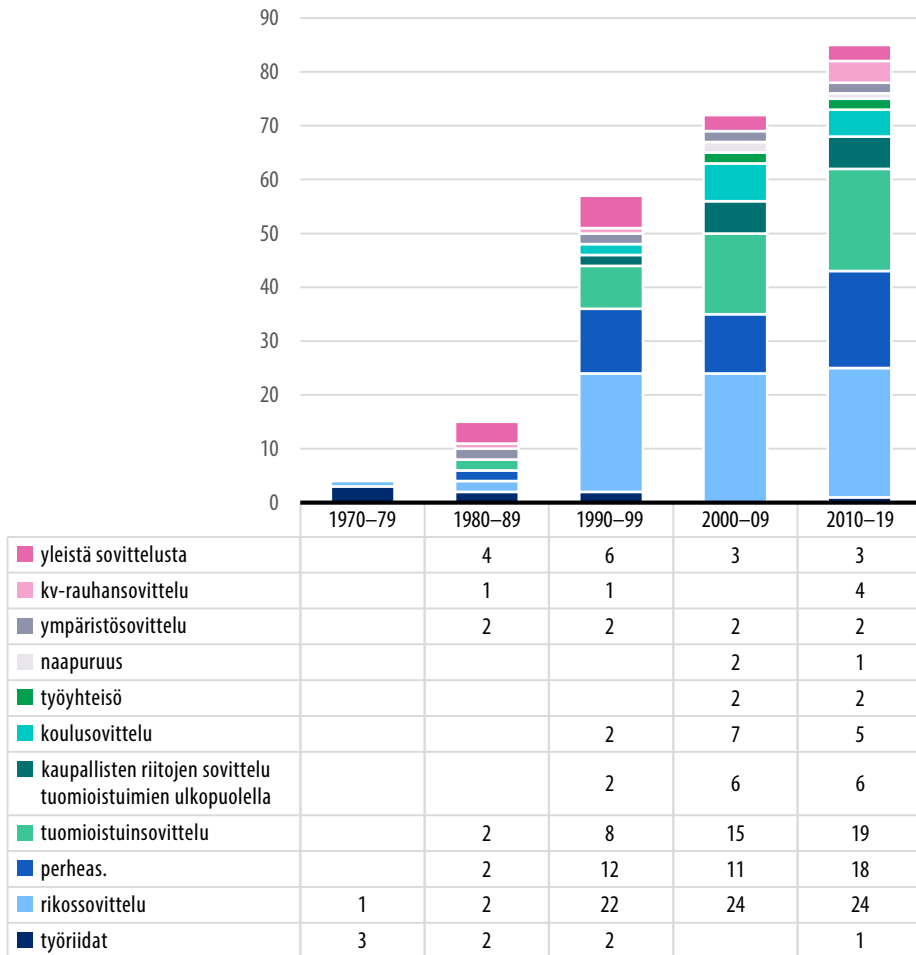
Opinnäytetöihin kohdistettiin erilliset kirjallisuushaut. Tällä haluttiin selvittää, missä yliopistoissa ja millä laitoksilla erityisesti on kokemusta sovitteluaiheisen tutkimuksen tuottamisessa, tai onko jokin opinahjo erityisesti profiloitunut sovitteluosaamisessa.

Myös opinnäytteistä Itä-Suomen yliopisto teki useita hakuja Melinda-tietokannasta (<https://melinda.kansalliskirjasto.fi> tarkennetulla haulilla *kaikki sanat: sovittel* OR restoratiiv* OR medling* OR reparativ* + lajityyppi/muoto: opinnäytteet.*) sekä Edilexistä tarkennetuilla hauilla, joissa asiasanana oli jokin tietokannan itse ehdottamista sovitteluaiheisista sanoista (*Oikeustoimen sovittelu, Riita-asioiden sovittelu, Rikosasioden sovittelu, Rikosasioden sovittelun neuvottelukunta, Työriitojen sovittelu, Vahingonkorvauksen sovittelu*). Pro gradu -tasoisia opinnäytteitä (sisältäen myös ammattikorkeakoulujen opinnäytteet) löytyi 204, lisensiaatintöitä 17 ja väitöskirjoja 40.

Tarkemman tarkastelun tuloksena kiinnostaviksi osoittautui 233 opinnäytetyötä, joista 17 väitöskirjaa ja 8 lisensiaatintyötä. Ensimmäiset ovat 1960-luvun lopulta Tampereen yliopistossa laadittuja ja käsittelevät työriitoja. 1980-luvulla kirjo laajenee siten, että mukana on myös ensimmäiset kansainväliseen rauhansovitteluun, ympäristökysymyksiin, asumuseroon ja kuluttajansuojaan liittyvät opinnäytteet. Myös ensimmäiset rikossovittelua käsittelevät opinnäytteet ilmestyivät aivan 1980-luvun lopulla. Tekijät olivat Tampereen, Turun ja Helsingin yliopistoista. Kaiken kaikkiaan sovitteluaiheisia opinnäytetöitä osui hakuihin

noin 20 kpl ennen vuotta 1990. Tämä ei todennäköisesti kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä aiempina vuosikymmeninä opinnäytteiden julkaiseminen, tietokantoihin merkitseminen ja avainsanojen käyttö ei ole ollut systemaattista. Ilmeisesti ensimmäinen sovitteluaiheinen väitöskirja on Juhani Iivarin Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa vuodelta 1991.

Opinnäytteet jaoteltiin kuvion 4 ja taulukon 3 mukaisesti kymmeneen kategoriaan sovittelun osa-alueittain (+luokittelemattomat) ja 10-vuotiskausittain. Eniten pro gradu -tasoisia opinnäytteitä on tehty rikossovittelusta (63 kpl, joista yli 10 kpl lähisuhdeväkivaltaa käsitteleviä 2000-luvulta lähtien). Perheasioiden sovittelusta on 42 kpl ja tuomioistuinsovittelusta on 41 gradu-tasoisia opinnäytetyötä. Yli kymmenen opinnäytettä on tehty koulusovittelusta (14 kpl) ja tuomioistuimien ulkopuolisista kaupallisten riitojen sovittelusta (14 kpl). Väitöskirjoja ja lisensiaatintöitä on 10 kpl rikossovittelusta ja 6 kpl tuomioistuimien ulkopuolisesta kaupallisten riitojen sovittelusta. Muilta osa-alueilta näitä ylemmän tason opinnäytteitä on 1–3 kpl.

Kuvio 4. Opinnäytetyöt sovittelun osa-alueittain ja vuosikymmenittäin.**Taulukko 3.** Taulukkoon sisältyvät pro gradu -tasoisten töiden lisäksi lisensiaattityöt ja väitöskirjat. Yhteensä opinnäytteitä 233 kpl. Opinnäytteistä lisensiaattitöitä ja väitöskirjoja on yhteensä 25 kappaletta.

Sovitteluaiheisia opinnäytteitä on tehty laajasti eri tieteenaloilta ja eri oppilaitoksissa. Lukumääräisesti eniten opinnäytteitä on luonnollisesti suurimmasta, Helsingin yliopistosta, mutta kaiken kaikkiaan opinnäytteitä on tehty noin 20 oppilaitoksessa eri puolilla Suomea. Sovitteluaiheiset väitöskirjat ja lisensiaattityöt on listattu liitteessä 1.

2.12.3 Tutkimus sovittelun eri osa-alueilla

Työriitojen sovittelu

Ensimmäiset sovitteluaiheiset tieteelliset kirjoitukset ovat 1910-luvulta koskien työriitojen sovittelua. 1960- ja 1970-luvulla työriitojen sovittelusta tehtiin muutama opinnäytetyö, lähinnä Tampereen yliopistossa. Valtaosa työriitoja koskevista opinnäytteistä on tehty ennen vuotta 1990 Tampereen, Turun ja Helsingin yliopistoissa. Pro gradu -tasoisia opinnäytetöitä on tehty eniten Tampereen yliopistossa aiemmin 1960–1970-luvulla sosiaalipolitiikan laitoksella ja myöhemmin 1990-luvulla julkisoikeuden laitoksella. Turun ja Helsingin yliopistoissa opinnäytteet on tehty sosiaalipolitiikan, oikeustieteiden ja valtiotieteen laitoksilla. Aiheesta ei löytynyt väitöskirjoja lukuun ottamatta Ruotsissa julkaistua kaikkia Pohjoismaita koskevaa esitystä vuodelta 1990. Kaiken kaikkiaan työriitojen sovittelua koskevia kirjoituksia on noin 15 ennen vuotta 1990. 1980-luvulla tehtiin useita muutoksia työriitojen sovittelulakiin, mikä ilmeisesti aiheutti alalle vilkasta julkaisutoimintaa 1990-luvulla. Kaiken kaikkiaan aiheesta löytyi vajaa 30 tieteelliseksi katsottavaa julkaisua vuosilta 1960–2020. Seppo Koskinen, Kari-Pekka Tiitinen ja Risto Koulu nousevat kirjoittajaniminä esiin.

Työyhteisösovittelu

Työyhteisösovittelu on nuori sovittelun osa-alue. Ensimmäiset sitä koskevat artikkelit on julkaistu vasta 2000-luvun puolivälin jälkeen. Yhteensä on ilmestynyt vajaa parikymmentä julkaisua, joista kaksi väitöskirjaa. Timo Pehrman Lapin yliopiston kasvatustieteiden laitokselta vuonna 2011 ja Janne Laukkala Jyväskylän kauppakorkeakoulun johtamisen laitokselta vuonna 2015 ovat julkaisseet aiheesta väitöskirjat. Myös Turun yliopistossa on juuri valmistunut väitöskirja työyhteisösovittelusta. Aiheesta on kirjoitettu vajaa 10 artikkelia ja kolme pro gradu -tutkielmaa.

Rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelu

Sovittelun eri osa-alueista rikos- ja riita-asioiden sovittelusta on kirjoitettu ylivoimaisesti eniten. Tieteelliseksi katsottavia artikkeleita on nelisenkymmentä sekä lisäksi runsaasti erilaisia työryhmäraportteja, tilastoja ja muita kirjoituksia. Rikos- ja riita-asioiden sovittelua käsitteleviä pro gradu -tasoisia opinnäytteitä on yli 60 kappaletta vuodesta 1985 lähtien. Opinnäytteitä on kirjoitettu ympäri maata yhteensä yli 15 oppilaitoksessa (yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa). Aiheesta on lisäksi kirjoitettu seitsemän lisensiaatin työtä ja kolme väitöskirjaa. Näitä tutkimuksia on tehty Helsingin, Turun, Kuopion ja Lapin yliopistoissa oikeustieteiden, sosiologian, sosiaalipolitiikan ja kasvatustieteiden laitoksilla. Tuotteliaina tutkijoina nousevat näissä aineistoissa esiin Juhani Iivari, Henrik Elonheimo ja Timo Leinonen.

Riita-asioiden tuomioistuinsovittelu

Tuomioistuinsovittelusta on julkaistu tutkimuksia 1990-luvulta lähtien yhteensä noin 30 kpl. Erityisesti Kaijus Ervasti on paneutunut aiheeseen ja hänen väitöskirjansa julkaistiin v. 2004. Muita opinnäytteitä on laadittu 12 kpl.

Sovittelu lasten ja nuorten asioissa

Maija Gellinin väitöskirja vuodelta 2019 on ainoa väitöskirjatasoinen tutkimus koulusovittelun alalta. Muita opinnäytteitä on viitisentoista kappaletta, pääosin 2000-luvulta lähtien. Opinnäytteet on tehty eri puolilla Suomea lähinnä opettajankoulutuksen ja kasvatustieteiden aloilla. Muuta kirjallisuutta on vajaa kymmenen artikkelia.

Perhesovittelu

Ensimmäiset asumuseroon liittyvät sovitteluaiheiset kirjoitukset ovat 1960- ja 1970-luvuilta. Ensimmäiset opinnäytteet aiheesta kirjoitettiin 1970- ja 1980-lukujen taitteessa, siis ennen nykyisen avioliittolain voimaantuloa. 1990-luvulta lähtien opinnäytteitä on kirjoitettu melko säännöllisesti yhteensä viitisentoista eri puolilla Suomea, lähinnä oikeustieteiden laitoksilla, mutta myös sosiaalityön puolella. 2010-luvulla tutkimus keskittyi lähinnä asiantuntija-avusteiseen huoltoriitojen käsittelyyn. Ensimmäinen, Kirsikka Linnanmäen väitöskirja on vuodelta 2019.

Naapuruussovittelu, monikulttuurinen sovittelu (sis. KOTILO -hanke)

Kirjoituksia naapuruussovittelusta on lähinnä vuoden 2005 jälkeen, yhteensä kymmenkunta. Näistä yksi on Katri Kyllösen väitöskirja vuodelta 2012 ja neljä muuta opinnäytteitä. Kirjoitukset keskittyvät etnisiin ja kulttuurisiin konflikteihin. Valtaväestön sisäisten konfliktien sovitteluun paneutuvia tieteellisiä kirjoituksia naapuruussovittelusta ei hauissa löytynyt.

(Monenvälinen) ympäristösovittelu

Ympäristösovitteluun liittyviä julkaisuja on harvakseltaan, tasaisesti 1980-luvun puolivälistä lähtien, yhteensä vajaa 20 kpl. Nämä sisältävät seitsemän opinnäytettä, joista vanhimmat käsittelevät tiekorvausten ja maanvuokrasopimusten kohtuullistamista. Teksteissä painottuvat maankäyttö- ja kaavoitusasioihin liittyvät menettelyt. Aiheesta ei ole kirjoitettu yhtään väitöskirjaa.

Kaupallisten riitojen sovittelu tuomioistuimien ulkopuolella

Tuomioistuimien ulkopuolella soviteltavia kaupallisia riitoja koskevia väitöskirjoja on kirjoitettu neljä ja liseniaattitöitä kaksi. Lisäksi aiheesta on noin viisi muuta tieteellistä julkaisua.

Kuluttajariitojen käsittely

Pääosa kirjoituksista 1980- ja 1990-luvuilta kuluttajansuojalain astuttua voimaan 1978. Väitöskirja vuodelta 2003. Tekstejä yhteensä vajaa 10.

Kansainvälinen rauhansovittelu

Yhteensä 34 julkaisua, erityisesti 1990-luvun jälkeen lisääntyvässä määrin. Opinnäytteitä kymmenkunta, ei väitöskirjoja.

Luokittelemattomat, sovittelua yleisellä tasolla tarkastelevat tutkimukset

Edellä olevan sovittelun osa-alueittaisen luokittelun lisäksi jäi vaikeasti em. jakoon istuvia sovitteluaiheisia kirjoituksia. Nämä käsittelevät joko sovittelua yleisesti tai jotakin erityisaluetta, jota ei voi sisällyttää luontevasti edellisiin (esimerkiksi sovittelujournalismia tai sovittelua kunnallishallinnossa käsittelevät kirjoitukset). Tällaisia opinnäytteitä oli 16 kpl ja muita tieteellisiä kirjoituksia noin 20 kpl.

2.12.4 Sovittelua koskevat kokoomateokset

Sovittelua käsitteleviä kokoomateoksia on maassamme julkaistu melko vähän. Tällä vuosituhannella on ilmestynyt kaksi suomenkielistä kokoomateosta, joissa artikkelit keskittyvät pääasiassa sovitteluun. Näissä on teoreettisten näkökulmien lisäksi esitelty sovittelua sen eri osa-alueilla. Vuonna 2010 ilmestyi Esa Poikelan toimittama teos "Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan". Julkaisu sisälsi 11 artikkelia sovittelusta. Soile Pohjosen 2001 toimittama teos "Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset riidanratkaisumenetelmät" sisälsi 14 artikkelia. Lisäksi keväällä 2022 ilmestyy Miriam Attiaksen ja Kaijus Ervasti toimittama teos "Sovittelu ja sen sovellukset". Lisäksi Anna Nylundin, Kaijus Ervastian ja Lin Adrianin toimittama teos "Nordic Mediation Research" vuodelta 2018 on harvinainen sovittelun tutkijoiden kansainvälisen yhteistyön tulos, joka käsittelee suomalaisen sovittelun muotoja pohjoismaisessa, vertailevassa kontekstissa.

2.12.5 Tiedonhallinnan haaste sovittelututkimuksessa

Sovittelun tiedonhallinta osoittautui SUSTIMAn kirjallisuushakujen valossa haasteelliseksi. Sovittelu on aiheena monialainen, monitieteinen ja monimerkityksellinen, joten tutkimuskirjallisuuden tunnistaminen koko kentältä ei ole suoraviivaista. Hankkeessa toteutetuissa kirjallisuushauissa oli epäselvyyttä ja epävarmuutta, ja erilaiset haut synnyttivät melko suuren ”hukkaprosentin”.

Sovittelua koskeva suomalainen sanasto ei ole täysin vakiintunut. Finton (suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu) mukaan sovittelu kuuluu oikeudellisiin termeihin. Myös sovinto ja sovintomenettely ovat oikeudellisia termejä, vaikka niiden käyttö on laajaa myös muilla tieteenaloilla. Myös kansainvälisen sovittelua tarkoittavan sanaston käyttö suomalaisessa kontekstissa voi olla harhaanjohtavaa, koska yhteiskunta sovittelun ympärillä on erilainen. Sovitteleva työote, sovittelun kaltainen työ, sovinnon edistäminen, sovinnollisuus, sovintoprojekti, sovintoprosessi tai toimenpiteisiin ryhtyminen sovinnon aikaan saamiseksi ovat kaikki sanamuotoja, joille voidaan antaa itsenäinen merkitys erityyppisinä sovintoon tähtäävinä menetelminä tai niitä voidaan pitää sovittelun synonyymeinä, ainakin puhekielessä. Tieteellisen selkeyden vuoksi olisi tärkeää, että sovittelusta saataisiin vakiinnutettua jollakin tavalla yhteisesti hyväksytyt sanamuodot, jotta yhteinen ymmärrys voisi kehittyä.

Sovittelututkimukselle olisi hyödyllistä, jos se saataisiin jollakin tavalla yhden ”sateenvarjon” alle riippumatta eri suuntauksista, opeista, menettelyistä jne. Sovittelun eri aloilla tarvitaan osittain erilaisia lähestymistapoja ja erilaista ammatillista osaamista, mutta sovittelukentän eri osat voivat myös antaa virikkeitä toisilleen, ja osa-alueet voivat siten kehittyä yhdessä omista lähtökohdistaan ilman, että kehityksen tarvitsisi olla yhdenmukaista. Sovittelun uskottavuus yhteiskunnallisena toimintana voi kehittyä nykyisistä ”puolustus-asetaan” täysivaltaiseksi, tasavertaiseksi menettelyksi muiden menettelyiden rinnalle, jos sovittelun merkitys ja imago saadaan jollakin tavoin yhdistettyä. Tämä edellyttää tietenkin sovittelukentän eri osien toistensa tunnistamista, tunnustamista ja yhteisten arvojen hyödyntämistä.

Mainittakoon, että lisäksi kirjallisuushauissa tuli jonkin verran osumia koulutusaineistoihin, käsikirjoihin ja oppaisiin sovittelun eri aloilta. Näistä 2000-luvulla ilmestyneistä on koottu luettelo liitteessä 3.

Sovittelun kehittämistarpeita ja -ehdotuksia Restoratiivisen oikeuden seminaarin yhteydessä järjestetystä työpajasta 5.11.2020

Sovittelun prosesseissa ja rakenteissa osallistujat näkevät kehittämistarpeina osaamisen, koulutuksen ja sovittelun laadunvarmistuksen näkökulmasta sovittelija-ammattinimikkeen käytön. Nimikkeen käyttö olisi joko luvallista vain tietyin koulutuksen suorittaneille tai vaihtoehtoisesti voitaisiin toteuttaa akkreditointi tietyillä kriteereillä yhden ammattinimikkeen sijasta. Vapaaehtoissovittelijoilla olisi yhdenmukainen koulutuspolku ja myöhemmin jatko- ja täydennyskoulutusta. Sovittelijat pitäisivät yllä omaa osaamistaan. Myös koulutusrekisteriä ja koulutuksen seuranta ehdotetaan. Sovittelun peruskoulutusta voitaisiin kehittää yliopistokoulutusten kanssa yhteistyössä ja tästä eteenpäin voisi vielä kehittää monipuolista erikoistumiskoulutusta eri osa-alueiden tarpeet, lainsäädäntö ym. huomioiden niin, että näiden osa-alueiden sovittelun asiantuntijat toimivat kouluttajina ja asiantuntijoina.

Kehittämistarvetta tunnistettiin rikos- ja riita-asioiden sovittelun puitteissa ohjauskeskusteluissa sekä arviointi- ja reflektiovälineissä, jotta huolehditaan sovittelun ja restoratiivisen oikeuden arvojen toteutumisesta ja voidaan seurata yksittäisten sovittelutoimijoiden ja sovittelutahojen sovittelutyön laatua. Empiiristä tutkimusta tarvitaan sovittelun vaikuttavuudesta ja sovitteluun osallistuneiden kokemuksista; vaikuttavuuden seuraamista pidettiin tärkeänä myös laadunvarmistuksen kannalta. Tutkimusta kaivattaisiin myös esimerkiksi sovittelun vaikutuksista pidemmällä aikavälillä yksilöiden elämään ja elämänlaatuun. Näin voitaisiin koota yleistettävää tietoa esim. rikos- ja riita-asioiden sovittelun vaikutuksesta rikosprosessiin. Toisaalta osallistujat pohtivat yksittäisten erityistapausten pohjalta tehtävien yleistysten haasteita. Kuitenkin konfliktilla on aina vaikutusta ihmisten elämään laajemminkin ja siksi myös sen ratkaisulla. Osallistujien mielestä myös sovittelun esiin tuomista selkeästi eri konteksteissa ja toimialoilla olisi tärkeä kehittää, sillä monilla ei ole ymmärrystä tai tietoa sovittelun mahdollisuuksista. Lisäksi muun maailman hyviin käytäntöihin on helppo päästä käsiksi

Rakenteiden ja resurssien puolesta rikos- ja riita-asioiden sovittelujärjestelmän kehittämistarpeena mainittiin ammattilaisten palkkaaminen vapaaehtoisia ohjaamaan sekä vapaaehtoissovittelijoiden laajapohjainen hyödyntäminen takaamaan resurssien riittävyyttä. Vapaaehtoiset ovat valtava resurssi ja sen pysyminen on varmistettava

erilaisissa rakennemuutoksissa. Vapaaehtoisia pitäisi myös huomioida enemmän julkisen hallinnon hallitsemassa ympäristössä. Työpajan keskusteluissa olikin nähtävissä jännite vapaaehtoistyön roolista julkishallinnon tavoitteellisen ja ammattimaisen sovittelun kehittämisen välineenä. Rahoituksen jatkuvuus on kehittämistarve, jotta työtä voidaan tehdä pitkäjänteisesti sekä kehittää toimintaa. Sovittelun kenttä on laaja ja erilaisten toimijoiden välistä yhteistyötä pitäisi pystyä lisäämään, johon voidaan tarvita vahvempia rakenteita: kenties jonkinlainen kattojärjestö, joka koordinoisi kaikkia eri sovittelualoja. Yhtenäinen järjestelmä olisi myös laadunvalvonnan kannalta tärkeä. Sovittelun merkityksen ja mahdollisuuksien kirkastaminen poliittisten päättäjien keskuudessa nähtiin myös tarpeelliseksi. Yhteydenpito poliitikoiden suuntaan sovittelun puolesta nähtiin myös kehittämisen kohteena, jottei julkisuudessa puhuttaisi ainoastaan rangaistusten ankaroittamisesta. Sovittelun kustannustehokkuuden tutkimusta toivottiin välineeksi, jolla päättäjät ymmärtäisivät sovittelun mahdollistamat säästöt – mikä voisi perustella sovittelun parempaa resursointia.

Selvänä kehittämistarpeena nähtiin yhteistyön foorumeiden lisääminen ja yhteisen kehittämisen vahvistaminen – kuitenkin niin, ettei tavoitteena ole liiallinen yhdenmukaistaminen, vaan laajan sovittelukentän rikkouden ymmärtäminen ja sen yhteinen hyödyntäminen. Osallistujien mielestä yhteistyön kehittäminen on paljon toimijoista itsestä kiinni: ottaa yhteyttä muihin ja pohtii missä asioissa yhteistyötä tarvitaan. Yhteiset kokoontumiset ovat hyvä keino tutustua muihin toimijoihin ja saada tietoa muiden toiminnasta.

Osallistujien mielestä muita kehittämisideoita ja -tarpeita on sovittelutoimistojen laajentaminen osaamiskeskuksiksi, joista annettaisiin erilaista sovittelupalvelua. Sovittelutoimistot voisivat tarjota ja mainostaa palvelujaan osapuolille jo ennen kuin tilanne eskaloituu rikokseksi tai väkivallaksi, jotta yhä useammille olisi tuttua käyttää ulkopuolista neutraalia tahoja konfliktitilanteessa apuna.

3 Kyselyiden tulokset sovittelun nykytilasta

Kaikkiaan SUSTIMA-hankkeen kuuteen kyselyyn vastasi yhteensä 535 sovittelun ammattilaista. Kyselyiden tulokset raportoidaan tässä luvussa omana kokonaisuutenaan. Kyselyiden tuloksia on arvioitu suhteessa haastatteluiden tuloksiin ja ne on käsitelty raportin johdopäätöksissä yhteisenä kokonaisuutena. Kyselyn tuloksia arvioitaessa on huomattava, että kysely pystyttiin lähettämään vain sellaisille sovittelun osa-alueille, joiden sovittelijat oli ylipäänsä mahdollista tunnistaa ja tavoittaa. Pääasiassa tämä oli mahdollista lakisääteisissä sovittelupalveluissa. Näiden lisäksi omat kyselynsä toteutettiin Asianajaliiton sovittelijaluetteloon kuuluville asianajajille sekä Sovittelijapäivien 2021 osallistujille. Viimeksi mainittu ei edustanut mitään tunnistettavaa sovittelun osa-aluetta, eikä tämän kyselyn vastauksia voi vertailla muiden kyselyiden kanssa. Osa sovittelun osa-alueista, kuten naapurussovittelu, koulujen vertaissovittelu ja työyhteisösovittelu jäivät kyselyiden ulkopuolelle ja niiden tavoittamattomiin.

Kyselyjen vastausprosentteja on vaikea arvioida sen vuoksi, että monen kyselyn osalta on epäselvää, mikä todellisuudessa on perusjoukon koko ja kuinka suuren osan tuosta joukosta kyselylinkki tavoitti. Esimerkiksi perheasioiden sovittelijoiden määrä ei valtakunnallisesti ole tiedossa. Myöskään tuomioistuimissa sovittelijoiden määrää ei ole tilastoitu. Voi kuitenkin arvioida, että suurimmat vastausprosentit olivat sovittelutoimistojen henkilöstöllä, perheasioiden sovittelijoilla ja tuomioistuinsovittelijoilla; pienimmät vastaavasti asianajajasovittelijoilla ja Sovittelijapäivien osallistujilla. Vapaaehtoisten rikos- ja riita-asioiden sovittelijoiden kysely oli vastaajamäärältään suurin, mutta tuhansien vapaaehtoisten joukosta vastaajiksi päätyi kuitenkin vain pieni osuus. Todennäköisesti vain erityisen aktiiviset vapaaehtoiset ovat vastanneet kyselyyn.

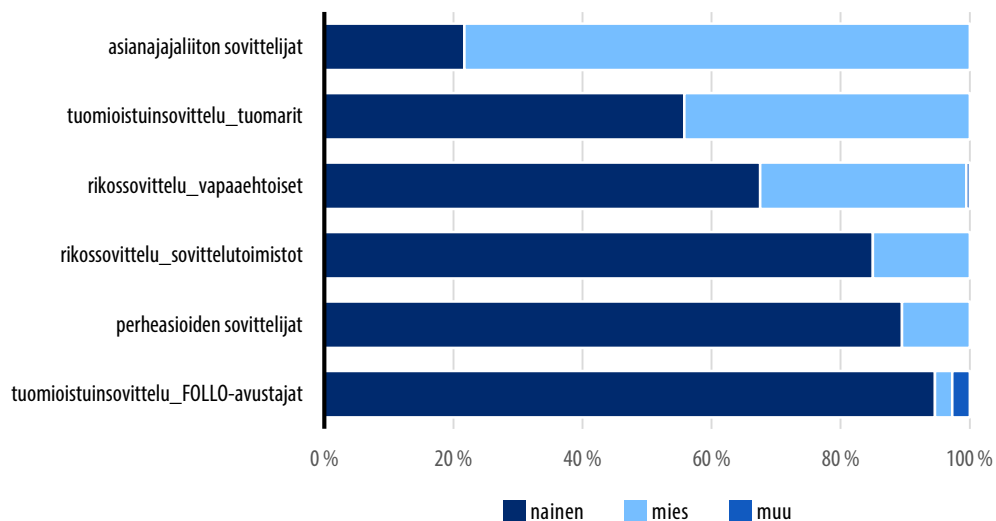
Sovittelijoiden profiili

Kyselyn perustiedoista voidaan muodostaa kuvaa suomalaisista sovittelijoista, suomalaisten sovittelijoiden "profiilia". Eri kyselyistä kootut tiedot kuvaavat seuraavassa suomalaisten sovittelijoiden sukupuoli- ja ikäjakaumaa sekä heidän koulutustasoaan, sovittelukokemustaan ja toimintamääriään sovittelijoina.

Naiset selvänä enemmistönä

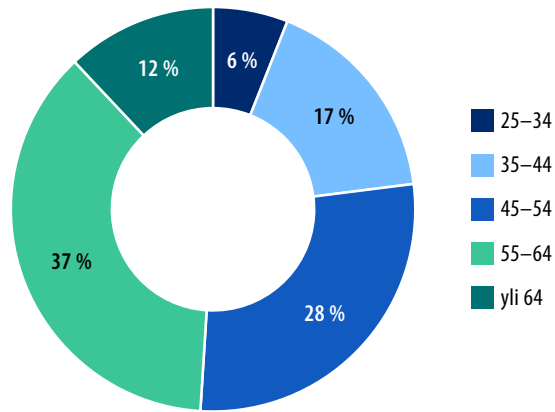
Naiset ovat selvänä enemmistönä kaikissa lakisääteisissä sovittelun muodoissa (kuvio 5). Tuomioistuinsovittelua tekevien sovittelijatuomareiden jakauma on suhteellisen tasainen, ja rikossovittelun vapaaehtoisista vajaa kolmannes on miehiä. Selvimmin naisvaltaisia ovat sovittelutoimistojen henkilöstö ja erityisesti perheasioiden sovittelijat sekä tuomioistuinten Follo-sovittelun asiantuntija-avustajat, joista yli 90 % on naisia. Edellisistä selvästi poiketen Asianajajaliiton sovittelijaluettelon kyselyyn vastanneista sovittelijoista vain hieman yli viidennes on naisia ja lähes 80 % miehiä.

Kuvio 5. Sovittelijoiden sukupuolijakauma sovittelun eri osa-alueilla kyselyissä.

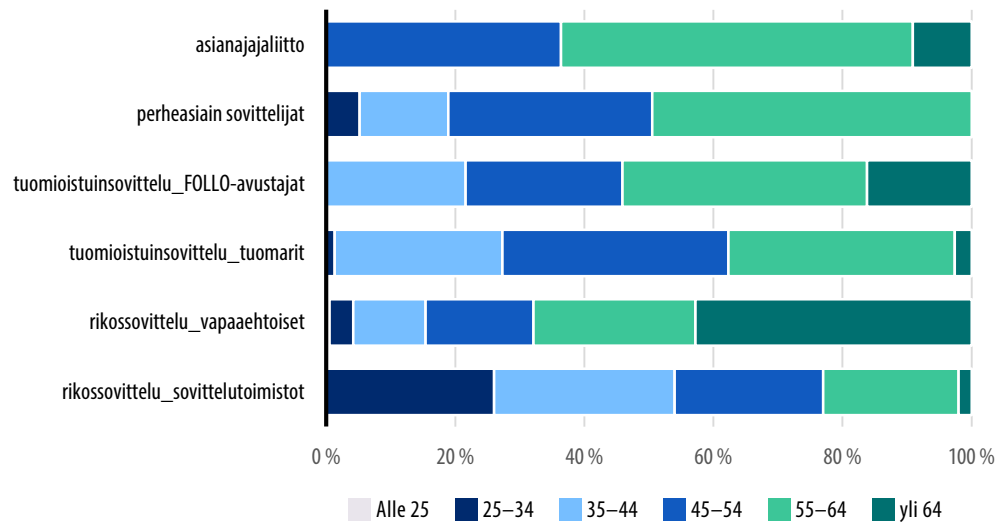

Kyselyihin vastanneissa ei ollut lainkaan alle 25-vuotiaita sovittelijoita, ja alle 35-vuotiaita sovittelijoitakin oli vain 6 % kaikista vastanneista (kuvio 6). Alle 45-vuotiaita sovittelijoita oli kaikista vastaajista vain 23 %. Selvästi suurimmat ikäryhmät olivat 45–54-vuotiaat sekä 55–64-vuotiaat, joiden yhteenlaskettu osuus sovittelijoista on 65 %. Kuviosta 7 ilmenee ikäjakaumien vaihtelu sovittelun osa-alueittain niin, että alle 45-vuotiaita toimii lähinnä sovittelutoimistojen henkilöstössä, ja vanhimmat sovittelijat löytyvät vapaaehtoisten joukosta. Vapaaehtoissovittelijoiden joukosta löytyy lisäksi melko suuri joukko eläkeikäisiä sovittelijoita, ja jopa yli 74-vuotiaita. Kaiken kaikkiaan suomalaisen sovittelun kentällä tulisi kantaa huolta nuorten sovittelijoiden innostamisesta ja kouluttamisesta sovittelun pariin.

Kuvio 6. Sovittelijoiden ikäjakauma yhteensä kaikissa kuudessa SUSTIMAn kyselyssä.

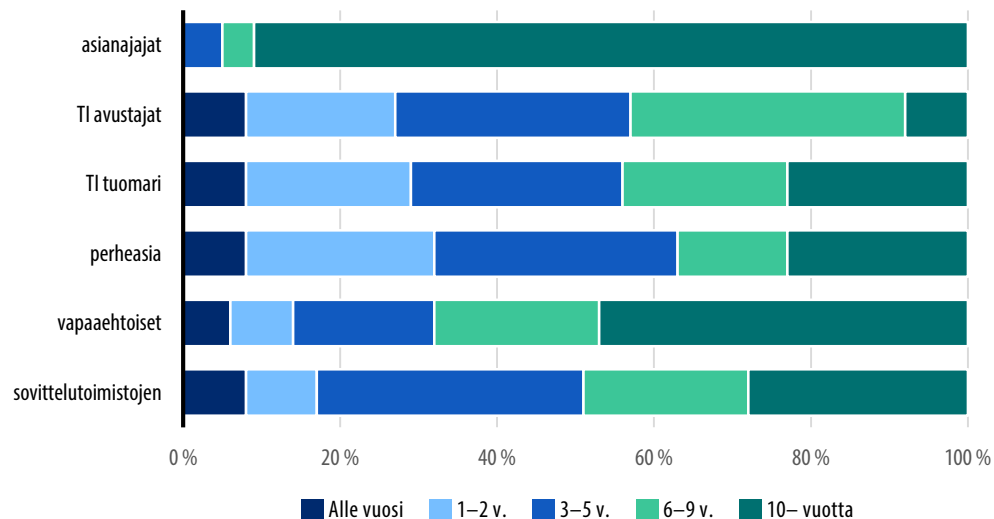
Kuvio 7. Ikäjakaumat sovittelun eri osa-alueiden kyselyissä.

Sovittelukokemuksen määrä

Kyselyissä kysyttiin sovittelijoiden kokemusta sovittelusta vuosissa (kuvio 8). Vastaja-ryhmistä Asianajajaliiton sovittelijat olivat kaikkein kokeneimpia; yli 90 % oli yli 10 vuoden kokemus sovittelusta. Erittäin kokeneita sovittelijoita oli paljon myös vapaaehtoisten rikossovittelijoiden joukossa, joista lähes puolet oli sovitellut vähintään 10 vuoden ajan. Vastavasti tuomioistuimissa sovittelijoilla sekä perheasioiden sovittelijoilla oli selvästi vähemmän kokemusta sovittelusta; yli puolet vastaajista näissä kyselyissä ilmoitti sovittelukokemukseen korkeintaan 5 vuotta.

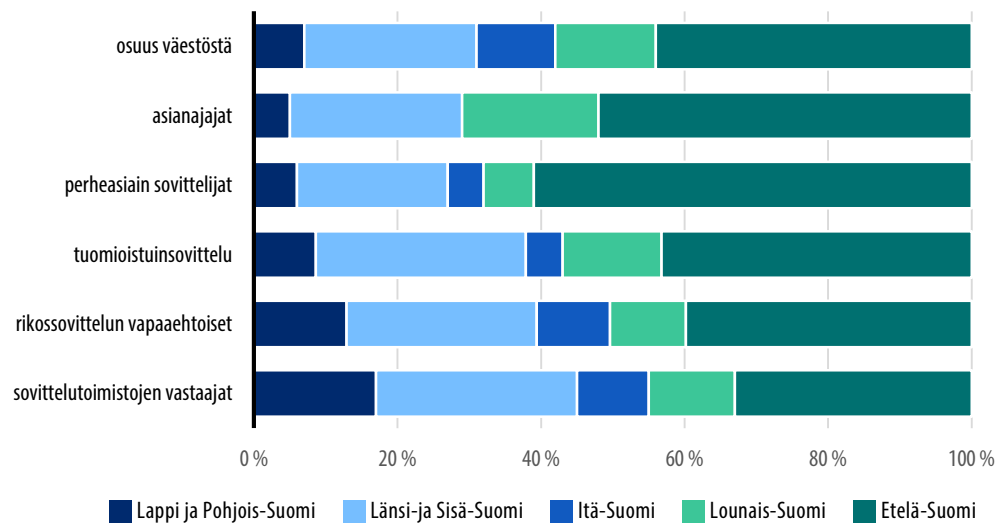
Kuvio 8. Sovittelun toimijoiden sovittelukokemus eri osa-alueilla vuosina.

Sovittelijoiden maantieteellinen jakautuminen vaikuttaa siihen, miten erilaisia sovittelun palveluita on saatavilla eri puolilla Suomea. Kyselyissä kysyttiin minkä maakunnan tai minkä hovi- ja käräjäoikeuksien alueilla sovittelijat pääasiallisesti sovittelevat. Näistä koostettiin aluehallintovirastojen aluejakoa vastaava jaottelu kuuteen alueeseen (Etelä-Suomi, Lounais-Suomi, Länsi- ja Sisä-Suomi, Itä-Suomi, Pohjois-Suomi ja Lappi – joista Lappi ja Pohjois-Suomi yhdistettiin yhdeksi alueeksi) (kuvio 9). Erityisesti jako Länsi- ja Itä-Suomen välillä osoittautui huomattavaksi; selvästi suurempi joukko vastaajia kaikissa kyselyissä sijoittui Länsi-Suomeen kuin Itä-Suomeen. Lakisäätelistä sovittelun osa-alueista perheasioiden sovittelu näyttää jakautuneen epätasaisemmin kuin muut sovittelun osa-alueet. Kuviossa on mukana myös osuus väestöstä vastaavilla hallinnollisilla alueilla. Väestön suhteutettuna tuomioistuinsovittelijoiden jakautuminen alueittain näyttää sovittelun osa-alueista kaikkein tasapainoisimmalta. Vapaaehtoissovittelijoiden ja sovittelutoimistojen työntekijöiden suhteellinen osuus painottui jonkin verran Pohjois-Suomessa, kun

perheasioiden sovittelijat näyttäisivät keskittyvän selvimmin Etelä-Suomeen Lounais- ja Itä-Suomen kustannuksella.

Kuvio 9. Kyselyihin vastanneiden sovittelijoiden sijoittuminen Suomessa verrattuna väestön jakautumiseen samoilla alueilla.

Seuraavassa SUSTIMAn kyselyt käsitellään yksi kerrallaan ja niistä tehdään yhteenvetoa erikseen kehittämisehdotusten osalta luvussa 4 ja raportin johtopäätöksissä (luku 5).

3.1 Rikos- ja riita-asioiden sovittelu

3.1.1 Kysely vapaaehtoisille sovittelijoille

Taustatiedot

Vastaajia oli kokonaisuudessaan 224, josta naisia 68 % ja miehiä 32 %. Suomenkieliseen lomakkeeseen vastasi 211 ja ruotsinkieliseen 13 sovittelijaa; tässä on yhdistetty molempien kieliversioiden tulokset. Vastaajien ikäjakaumassa osuudet kasvoivat suoraviivaisesti sitä mukaa, mitä vanhempiin ikäryhmiin siirryttiin aina 74-vuotiaisiin saakka. Vähintään 75-vuotiaitakin oli joukossa muutama, vaikka valtakunnallinen suositus sovittelijoiden yläikärajaksi onkin 75 vuotta.

Vastaajat edustivat koko maata; heitä oli kaikista maakunnista. He edustivat taustaorganisaatioltaan niin kunta- (55 %) kuin yhdistystoimijoitakin (31 %). Ylemmän korkeakoulututkinnon tai tieteellisen jatkotutkinnon oli suorittanut 41 % ja alemman

korkeakoulututkinnon 25 %. Peruskoulun varassa oli vain 4 %. Voidaan katsoa, että sovittelijat ovat suurelta osin varsin koulutettua väkeä. Tässä mielessä puhe maallikoista on tavallaan harhaanjohtavaa, varsinkin kun ottaa huomioon myös suoritettut sovittelukoulutukset.

Sovittelijoiden ammatillinen tausta on hyvin monimuotoinen. Ammattinimikkeistä selkeimmin painottuivat opettajat, erityisopettajat, yrittäjät, johtajat, sosiaalityöntekijät (tms.), hoitoala, virkamiehet ja erilaisen suorittavan työn tekijät. Hajamainintoja saivat myös esimerkiksi juristit, toimittajat, tutkijat ja myyjät. Tulokset osoittavat, että sovittelijan tehtävä puhuttelee erilaisia ihmisiä suorittavasta työstä johtajiin ja korkeasti koulutettuihin asti. Yrittäjien ja johtajien suuri osuus oli merkillepantavaa ja kertonee siitä, että tehtävä vetää puoleensa aktiivisia ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita inhimillisestä vuorovaikutuksesta.

Vuosittain vähintään viisi tapausta sovitteli 92 % vastaajista. Joukossa oli myös erittäin aktiivisia sovittelijoita (9 %), jotka sovittelivat vuositasolla yli 30 tapausta. Vähintään kolme vuotta kokemusta oli 86 %:lla vastaajista. Melkein puolella (47 %) kokemusta oli vähintään 10 vuotta. Näilläkin mittareilla vastaajat olivat kokeneita sovittelijoita, mikä lisää tulosten painoarvoa. Kaikkein aktiivisimpien sovittelijoiden osalta voidaan myös esittää teoreettinen kysymys, onko toiminta vaarassa erkaantua alkuperäisestä maallikko-ideaalista, jos vapaaehtoistyö alkaa muistuttaa päätoimista tai ammattimaista työskentelyä. Esim. Nils Christie (1977) on esittänyt, että konfliktinratkaisijoiden tulisi olla kiertäviä eli vaihtua muutaman jutun välein; muuten heistäkin on vaarassa tulla liian ammattimaisia "konfliktivarkaita".

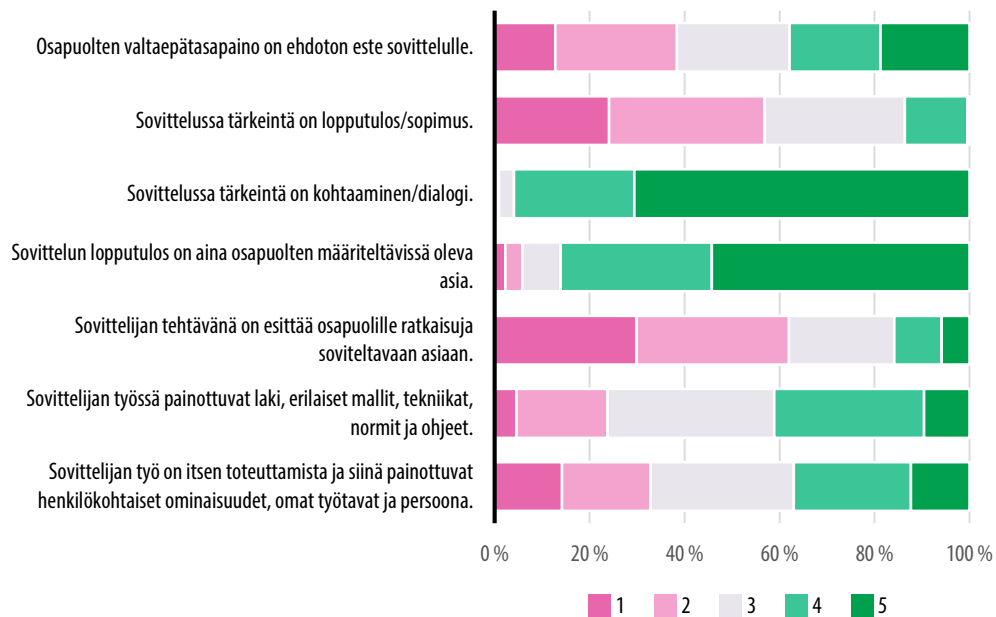
Lähestymistapa ja keskeiset opinlähteet

Kun sovittelijoilta kysyttiin, kokevatko he edustavansa jotakin koulukuntaa tai lähestymistapaa, eniten mainintoja sai restoratiivinen (78 %). Toiseksi eniten mainintoja sai ratkaisukeskeinen (52 %), ja kolmanneksi dialoginen (41 %). Fasilitatiivinen sai 15 % vastauksista ja evaluatiivinen 2 %.

Kun kysyttiin arviota erilaisista sovittelijan työtä kuvaavista väittämistä (kuvio 10), eniten samaa mieltä olevia vastauksia saivat väittämät: "sovittelussa tärkeintä on kohtaaminen/dialogi" (96 %) ja "sovittelun lopputulos on aina osapuolten määriteltävissä oleva asia" (86 %). Näissä kysymyksissä myös vastausten mediaani oli maksimi eli 5. Pienin mediaani (2) oli väittämässä "sovittelijan tehtävänä on esittää osapuolille ratkaisuja sovittelutapaan asiaan" ja "sovittelussa tärkeintä on lopputulos/sopimus". Tulosten valossa sovittelijat ovat ymmärtäneet hyvin sovittelun pääperiaatteet, eli kohtaamisen ja dialogin keskeisyyden ja sen, että ratkaisu kuuluu osapuolille.

Kuvio 10. Vapaaehtoissovittelijoiden arvioita sovittelijan työstä

Kun ajattelet rikos- ja riita-asioiden sovittelijana toimimista, niin (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä) n=223

Kun sovittelijoilta kysyttiin, mitä kirjoja, oppaita tai muita julkaisuja he pitävät keskeisimpinä sovittelutyössään, eniten mainintoja sai THL:n julkaisema sovittelijan opas. Lisäksi mainittiin erilaisia kirjoituksia filosofian, psykologian ja restoratiivisen oikeuden alalta. Keskeisimmiksi kirjoittajiksi tai kouluttajiksi mainittiin erityisesti THL:n väki, THL:n koulutuksessa kuullut asiantuntijat ja ulkomaisista European Forum for Restorative Justicen väki. Vastauksissa tuli esiin sovittelijoiden laaja tiedonhalu ja itsensä kehittämisen eetos. Tulokset ilmentävät sovittelijoiden kehittymisen halua, mikä muodostaa tavallaan teoreettisen uhan puhtaalle maallikkoideaalille. Voidaan kuitenkin ajatella, että koulutus on nykyään välttämätöntä eikä välttämättä tuo mukanaan ”konfliktivarkauden” ja toisen puolesta tietämisen riskiä, jos ja kun sen punaisena lankana on restoratiivisuus, jonka päällimmäisenä periaatteena on osapuolten voimaannuttaminen.

Työn määrä

Kun sovittelijoilta kysyttiin, miten työn määrä on muuttunut viimeisten viiden vuoden aikana, vastauksissa painottui työn määrän kasvu: sovittelijaa kohden työn määrän arvioi kasvaneen 44 % ja vähentyneen vain 14 %; asiakasta tai tapausta kohden työn määrän arvioi kasvaneen 45 % ja vähentyneen vain 10 %. Mediaani ja yleisin vastaus näissä kysymyksissä oli kuitenkin 3: ”ei muutosta”. Tulosten valossa näyttää siltä, että työn määrän lisääntyminen heijastuu enemmän sovittelutoimistojen työntekijöiden työhön eikä

vapaaehtosiin asti. Tämä on luonnollista, koska vapaaehtoisten työvoimaa voidaan joustavasti säädellä, koska he eivät ole palkattuja ja ainakin toistaiseksi heitä on ollut hyvin saatavilla.

Sovittelijana kohdatut ongelmat

Kun kysyttiin erilaisista ongelmista, joita sovittelijat työssään kohtaavat, oli vastausten keskiarvo alle kahden ja mediaani 1–2 kaikissa muissa kysymyksissä paitsi siinä, joka koski erityisen haastavien asiakkaiden kohtaamista; siinä ka. oli 2,8 ja mediaani 3. Sovittelijat vaikuttavatkin olevan varsin hyvin suojassa erilaisilta paineilta ja stressiltä, ja voivat mitä ilmeisimmin keskittyä sovittelutyöhön siinä missä sovittelutoimistot tarjoavat heille hyvät puitteet toiminnalle.

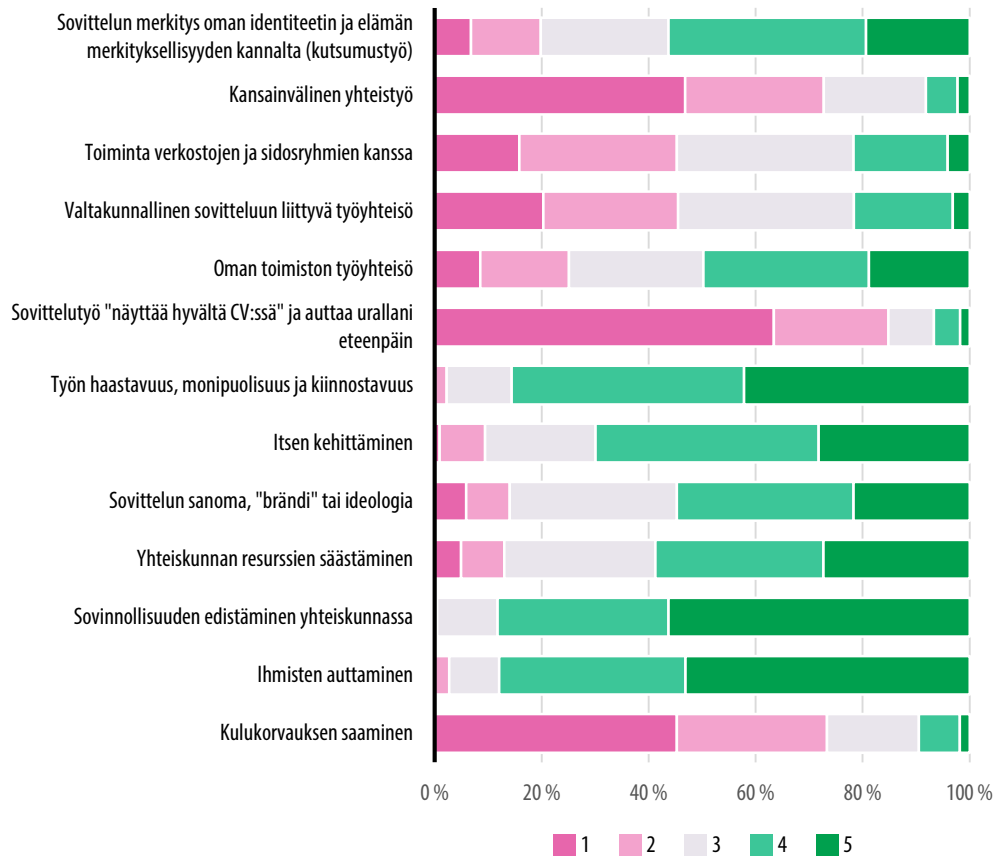
Avovastauksissa sovittelijat saivat täsmentää mahdollisesti kohtaamiaan ongelmia ja antaa niihin ratkaisuehdotuksia. Esille tuodut ongelmat liittyivät esim. riittämättömyyden tunteeseen, aikataulujen yhteensovittamiseen, asiakkaiden haasteellisuuteen (esim. päihde- tai mielenterveysongelmat, asenteet), koronarajoitukseen ja sovittelijaparin ja sovittelutoimiston kanssa toimimiseen. Ratkaisuksi esitettiin, että sovittelija saisi enemmän vaikuttaa siihen, kenen kanssa sovittelee, osapuolille voi heti antaa vaikkapa kolme aikatauluvaihtoehtoa, sovittelutoimiston keskeinen sijainti, toimistojen sisäinen tiedottaminen tehokkaammaksi, ja sopimuskeskeisyyden vähentäminen. Lisäksi korostettiin osapuolten ennakkotapaamisten tärkeyttä ja palautekeskustelun merkitystä sovittelijaparin ja toimiston kanssa.

Motivaatiotekijät

Kun sovittelijoilta kysyttiin, mikä heitä motivoi työssään (kuvio 11), saatiin selviä eroja erilaisten tekijöiden välillä. Erityisen paljon ”hyvin paljon”-vastauksia saivat ihmisten auttaminen (53 %), sovinnollisuuden edistäminen yhteiskunnassa (56 %), sekä työn haastavuus, monipuolisuus ja kiinnostavuus (42 %). Erityisen paljon ”ei lainkaan”-vastauksia saivat puolestaan kulukorvaus (45 %), CV (63 %) ja kansainvälinen yhteistyö (47 %).

Kuvio 11. Vapaaehtoisovittelijoita motivoivat tekijät

Mikä motivoi sinua sovitteluun liittyvässä vapaaehtoistyössäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon)
n=224

Avovastaukset tarkensivat kuvaa sovittelijoiden motivaatiotekijöistä: sovittelu tuo elämään merkityksellistä inhimillistä vuorovaikutusta ja kollegiaalisuutta, emotionaalinen tyydytys, kun saa auttaa ihmisiä saamaan aikaan ratkaisuja, sovittelu täydentää tai tukee omaa työtä ja antaa merkityksellistä tekemistä eläkeiässä, oman elämäkokemuksen hyödyntäminen, antaminen muiden ihmisten ja yhteiskunnan käyttöön, ja uteliaisuus.

Muiden sovittelun osa-alueiden tuntemus ja yhteistyö

Sovittelijat tunsivat muita sovittelun osa-alueita melko heikosti; monien osa-alueiden kohdalla painottuivat viisiportaisen skaalan vaihtoehdot 1–2. Parhaiten tunnettiin koulu-, työyhteisö- ja perhesovittelu (mediaani 3), heikoiten taas ympäristö- ja Asianajajaliiton sovittelu (med. 1).

Suurin osa vastaajista toimi sovittelijana vain rikos- ja riita-asioissa. Kuitenkin reilu viidesosa (22 %) vastasi toimivansa nyt tai toimineensa aiemmin myös jollakin muulla sovittelun osa-alueella. Tällaisia muita osa-alueita, joita tarkennuksessa mainittiin, olivat lähinnä lähi- ja perhesuhteisiin liittyvät sovittelut ja työyhteisösovittelu. Muutamia mainintoja saivat myös naapuruus-, koulu-, katu- ja tuomioistuinsovittelu.

Kun kysyttiin, minkä sovittelun osa-alueiden kanssa sovittelijoilla olisi halua tai tarvetta lisätä yhteistyötä, suurimman kannatuksen saivat koulu-, perhe- ja monikulttuurinen sovittelu (med. 4). Yhteistyö nähtiin vähiten tarpeelliseksi Asianajajaliiton (ka. 2,5) ja kansainvälisen sovittelun (ka. 2,7) kanssa. Edellisen kanssa yhteistyötä halusi vahvistaa vain 13 % vastaajista.

Kun sovittelijat saivat avovastauksissa täsmentää, millaista yhteistyö eri alojen sovittelun kanssa voisi olla, he ideoivat esimerkiksi yhteistyöpäiviä, toiminnan esittelyä ja yhteistä koulutusta. Lisäksi mainittiin, että kukin sovittelu tekee omien voimavarojensa mukaan lähinnä omaa tehtäväänsä ja tarvittaisiin kokoava taho.

Jännitteet suomalaisen sovittelun kentällä

Kun sovittelijoilta kysyttiin, ovatko he havainneet suomalaisen sovittelun kentällä erilaisia ristiriitoja tai jännitteitä, kävi ilmi, että he eivät sellaisia juurikaan havaitse, vaan yleisin vastaus 5-portaisella asteikolla oli 1: "en lainkaan/lieviä". Eniten ristiriitoja tai jännitteitä havaittiin seuraavissa kysymyksissä: toimijoiden valtakamppailua sovittelun "omistajuudesta"; ja koulukuntien välisiä näkemuseroja, mutta näidenkin kohdalla mediaani oli vain 2.

Avokentässä sovittelijat saivat täsmentää vastauksiaan ja antaa ehdotuksia tilanteen parantamiseksi, jos he olivat havainneet ristiriitoja tai jännitteitä. Vastauksissa mainittiin mm. että kilpailu näkyvyydestä voi olla hyödyllistäkin. Lisäksi moni toi esiin kiistelystä, joka liittyy lähisuhdeväkivallan sovitteluun; sitä vastustetaan ideologisin perustein. Lisäksi valiteltiin, että sovittelijoilla voi olla erilaisia toimintatapoja ja että juttujen saaminen toimistolta ei aina tunnu tasapuoliselta. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että sovittelijat saavat varsin hyvin keskittyä perustyöhönsä lähisuhdeväkivaltaa koskevaa polemiikka lukuun ottamatta.

Sovittelun sääntely

Kun vapaaehtoisilta kysyttiin rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevasta sääntelystä, selvästi suurimman kannatuksen (ka. ja med. 4) sai malli, joka perustuu sovittelukentän ja valtakunnallisen toimijan yhteistyöhön. Suurinta vastustusta (ka. 2,3 ja med. 2) taas kohdasi ylhäältäpäin tuleva valtiollinen ohjaus; sovittelukentän itsesääntelyäkin pidettiin sitä parempana. Kun verrataan toisiinsa lakeja ja muita sitovia oikeusohjeita ja suositus-tyyppistä ohjausta, jälkimmäistä kannatettiin enemmän. Kun kysyttiin, kuullaanko sovittelukentän ääntä tarpeeksi sääntelyn kehittämisessä, suurempi osa vastaajista vastasi

kieltävästi (33 %) kuin myöntävästi (20 %). Tulokset korostavat sen tärkeyttä, että sovittelua koskevaa sääntelyä valmistellaan yhdessä sovittelukentän kanssa. Sääntelyn legitimeettiä on omiaan lisäämään myös se, että käytetään joustavampia keinoja kuin sitovia määräyksiä.

Kun sovittelijat saivat avokentässä tarkentaa vastauksiaan, he käsittelivät etenkin työnjako-ko valtakunnallisen sääntelyn ja toimijoiden itsesääntelyn välillä: ”Varmasti on hyvä, että tietyt pelisäännöt ja tasalaatuisuus säilyvät, mutta toimijoille jää mahdollisuus itse tarkastella toiminnan järjestämisen tapaa reunaehtojen puitteissa”; ”Uskon sopivan määrän sovittelukentän itsesääntelyä ja valtiollisen ohjauksen hyvän balanssin olevan paras tapa kehittää sovittelutoimintaa”; ”Tarvittaisiin yhteistä keskustelua ja sen määrittelyä, mikä on toimistojen oman sääntelyn alainen asia ja missä on noudatettava yhteistä linjaa.”

Kun sovittelijat saivat avokentässä arvioida, millaisia muutostarpeita rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevassa sääntelyssä on, esiin nousi mm. seuraavanlaisia ajatuksia: siirtymistä OM:n alaisuuteen kannatettiin; kaivattiin myös ammattimaisia sovittelijoita; esitettiin, että myös toistuvaa lähisuhdeväkivaltaa pitäisi pystyä sovitteluun, mutta ei niin, että sovittelun jälkeen pääsisi sovitteluun aina uudelleen; ja sovittelun piiriin kaivattiin enemmän myös vakavia rikoksia ja riita-asioita.

Ylipäänsä suomalaista sovittelua koskevia sääntelyn muutostarpeita koskevassa pohdinnassa toivottiin mm. että eri sovittelutahot saataisiin lähemmäksi toisiaan, että sääntely korostaisi lähisovittelua etäsovittelun sijaan, ja että sovittelusta voisi tulla oikeusprosessin pakollinen vaihe.

Sovittelukoulutus ja koetut kehittämistarpeet

Vastaajista kaikki olivat suorittaneet vapaaehtoissovittelijan peruskoulutuksen. Lisäksi lähes puolet (49 %) oli suorittanut lähisuhdeväkivallan sekä 17 % lasten ja nuorten sovittelun erikoistumiskoulutuksen. Joka kolmas (33 %) oli suorittanut myös muita kursseja tai koulutusta. Tällaisiksi mainittiin etenkin erilaiset valtakunnalliset ja esimerkiksi oman toimiston järjestämät koulutukset ja seminaarit, ja erillisistä koulutusteemoista mainittiin etenkin työyhteisö- ja koulusovittelu.

Mitä sovittelukoulutuksen koettuun riittävyYTEEN tulee, suurin osa (63 %) sovittelijoista arvioi pärjäävänsä nykyisellä koulutuksellaan hyvin. Vain harva (3 %) koki ehdottomasti tarvitsevansa lisäkoulutusta. Reilu kolmannes (34 %) oli sitä mieltä, että jossain määrin enemmän koulutusta olisi hyödyllistä.

Kun taas kysyttiin vapaaehtoissovittelijoiden koulutustarpeista yleensä, kukaan ei kannattanut vain minimaalista koulutusta. Peräti 36 % kannatti mahdollisimman paljon koulutusta kaikille. Suosituin (62 %) vaihtoehto oli kuitenkin se, että osa sovittelijoista voi

tai heidän pitää erikoistua peruskurssia pidemmälle. Nykyistä koulutusmäärää piti sopivana lähes puolet (48 %), mutta yhtä moni oli sitä mieltä, että sitä pitäisi lisätä jonkin verran. Kukaan ei ollut sitä mieltä, että koulutusta pitäisi vähentää, ja toisaalta vain 5 % halusi lisätä koulutusta paljon.

Suurelta osin sovittelijat siis kokevat jo omaavansa riittävästi koulutusta, mikä sopii hyvin yhteen sen christieläisen ideaalin kanssa, että konfliktinratkaisussa osapuolia auttavien tahojen ei tulisi olla liian koulutettuja. Toisaalta reilu kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että jossain määrin enemmän koulutusta olisi hyödyllistä ja että ylipäänsä vapaaehtoisovittelijoita pitäisi kouluttaa mahdollisimman paljon. Koulutuskysymys edellyttääkin tasa-painoilla maallikkouden ja asiantuntijaroolin välissä. Täysi maallikkous ei kuitenkaan saanut kannatusta, ja nykytilannetta voidaan pitää melko hyvänä, mutta paineita on jossain määrin lisätä koulutusta.

Tarkentavassa avokentässä tuli esiin, että kertausta ja osaamisen päivittämistä kaivattiin sillä perusteella, että sovittelija ei ole koskaan täysin valmis. Toisaalta kuitenkin muistutettiin myös, että kaikkien ei tarvitse erikoistua, ja ylipäänsä liika kouluttautuminen "vie spontaaniuden ja empatian, sovittelun pitää pysyä ihmisen tasolla" ja voi olla vapaaehtoisille raskasta. Koulutusteemat, joita toivottiin, liittyivät monikulttuurisuuteen ja tulkin käyttöön, somessa tapahtuviin rikoksiin, lasten ja nuorten asioihin ja päihdeongelmiin. Osaamisen kehittämiskeinoiksi esitettiin mm. työnhajaustyylistä vuosittaista keskustelua sekä sovittelijoiden havainnointia käytännön sovittelutilanteissa.

Kun vapaaehtoisilta kysyttiin, mihin asioihin liittyviä tietoja tai taitoja he kokivat, että heidän tulisi vielä kehittää, suurimman kannatuksen (ka. 3,2) sai juridiikka (esim. sopimus/rikosoikeus, vahingonkorvaukset, tietosuoja, oikeusjärjestelmän toiminta). Seuraavina tulivat (kaikissa ka. 3,1): conferencing/laajennettu sovittelu; psykologia, ihmisten kohtaaminen ja vuorovaikutus; valtaepätasapainon tunnistaminen ja käsittely; ja mielenterveyshäiriöiden (ml. päihdehäiriöt) kohtaaminen sovittelussa. Etäisimmiksi (ka. 2,3) omiksi kehittymistarpeiksi vapaaehtoisovittelijat kokivat oman työn johtamisen, viestinnän ja sovittelun teorian.

Avovastauksissa ilmaistiin kehittymistarpeita seuraavissa asioissa: tietoa siitä, mitä palveluita on ja miten asiakasta voisi niihin hienotunteisesti ohjata; miten kohdata päihtynyt tai mielenterveysongelmainen asiakas; eri kulttuurit; miten etäyhteyksiä voisi hyödyntää mahdollisimman hyvin niin, että saisi saman sovittelutunteen; ihmisten kohtaaminen, vuorovaikutus ja tunteiden käsittely; vakavat rikokset; haastavat tilanteet; riita-asiat; conferencing; ja vakuutusten ja Kelan rooli. Lisäksi haluttiin kuulla tutkimustietoa ja muiden maiden esimerkkejä ja toisaalta muistutettiin, että myös työ itsessään opettaa.

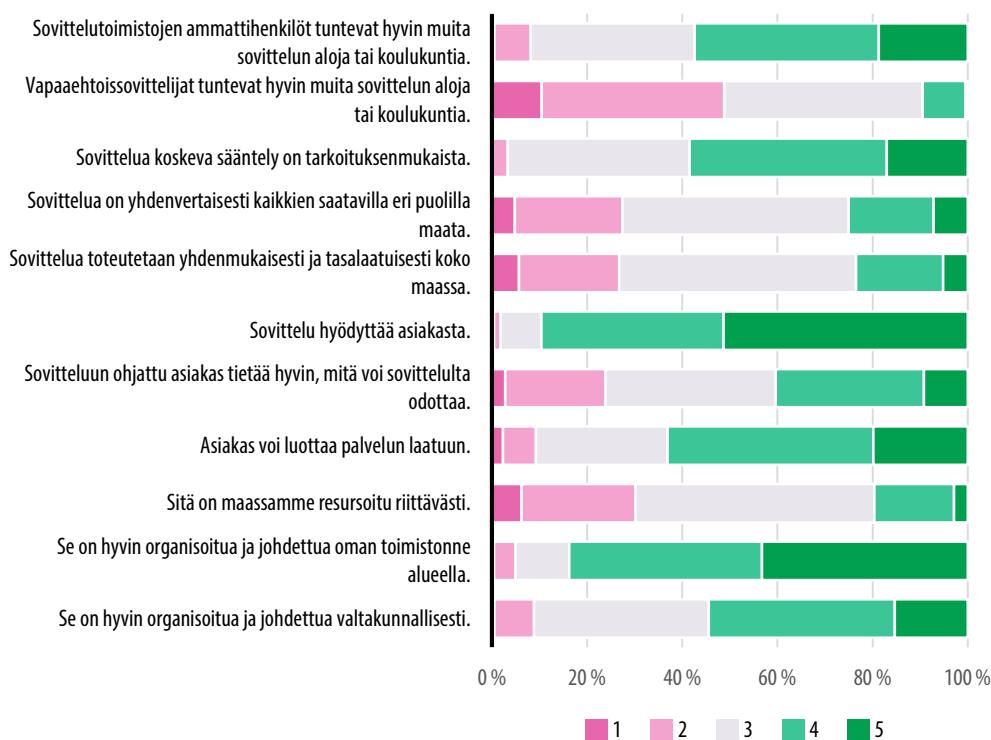
Rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevia väittämiä

Vapaaehtoisia pyydettiin myös arvioimaan erilaisia rikos- ja riita-asioiden sovittelua koskevia väittämiä (kuviot 12):

- Sovittelua pidettiin hyvin organisoituna ja johdettuna valtakunnallisesti (kielteisiä vastauksia vain 9 %, eli viisiportaisella asteikolla vastaukset 1–2) ja varsinkin omalla alueella (kielteisiä vastauksia vain 5 %).
- Sovittelun resursointia Suomessa piti riittävänä vain vajaa 20 %.
- Kun kysyttiin, voiko asiakas luottaa palvelun laatuun, vain 9 % vastasi olevansa eri mieltä.
- Kun väitettiin, että asiakas tietää hyvin, mitä voi sovittelulta odottaa, 24 % oli eri mieltä ja 40 % samaa mieltä.
- Hyvin yleisesti oltiin sitä mieltä, että sovittelu hyödyttää asiakasta (90 % vastauksista 4–5).
- Kun väitettiin, että sovittelua toteutetaan yhdenmukaisesti ja tasalaatuisesti koko maassa, eri mieltä oli 27 % ja samaa mieltä 24 %. Myöskään sovittelun yhdenvertaiseen saatavuuteen eri puolilla maata ei täysin luotettu: eri mieltä oli 27 % ja samaa 25 %.
- Sovittelua koskevaa sääntelyä pidettiin tarkoituksenmukaisena: eri mieltä oli vain 3 % vastaajista.
- Kun väitettiin, että vapaaehtoiset tuntevat hyvin sovittelun muita aloja tai koulukuntia, vain 10 % vastasi myönteisesti. Toimistojen ammattihenkilöiden sijaan uskottiin paremmin tuntevan muita sovittelun aloja tai koulukuntia: vain 8 % oli eri mieltä.

Kuvio 12. Vapaaehtoisovittelijoiden arvioita rikos- ja riita-asioiden sovittelusta

Kun ajattelet rikos- ja riita-asioiden sovittelua, niin... (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=222

Avovastauksista voidaan tehdä seuraavia nostoja: kenttä on edelleen hajanainen, vallitsee erilaisia toimintatapoja, sekä sovittelijoiden että ohjaajien osaamisessa on eroja, resursointi on riittämätöntä, ja ministeriön vaihdos houkuttaa. Moni tosin valitteli, että joitakin väitteitä on hankala arvioida, koska ne ovat oman kokemuspäivän tai tietämyksen ulkopuolella. Tämä koski joitakin muitakin kohtia, ja sen takia kyselyn saatteessa oli vastaajia ohjeistettu hyppäämään sellaisten kysymysten yli, joihin he eivät osaa vastata.

Suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevia väittämiä

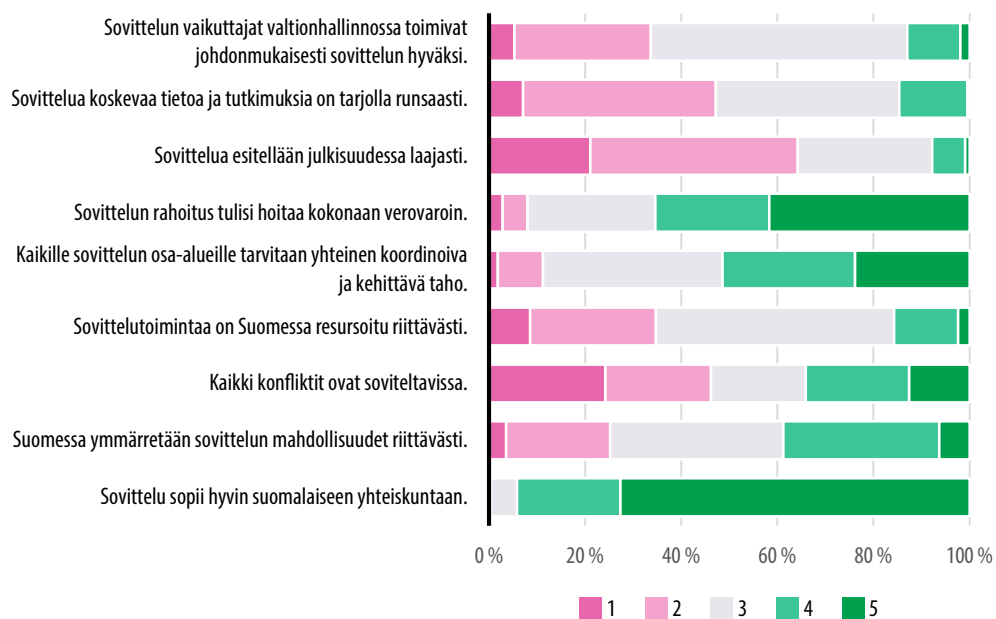
Vapaaehtoisia pyydettiin arvioimaan myös erilaisia koko sovittelun kenttää koskevia väittämiä (Kuvio 13):

- Sovittelun nähtiin sopivan hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan: myönteisiä vastauksia (viisiportaisella asteikolla 4–5) 94 %.
- Suomessa ei kuitenkaan ymmärretä sovittelun mahdollisuuksia riittävästi; selvästi alle puolet (39 %) vastasi, että ymmärretään (vastaukset 4–5).

- Kysymys siitä, ovat kaikki konfliktit sovittavissa, jakoi mielipiteitä: kieltävästi vastasi 46 % ja myöntävästi 34 %.
- Väitteen ”sovittelutoimintaa on Suomessa resursoitu riittävästi” kanssa oli eri mieltä 35 % ja samaa 16 %.
- Väitteen ”kaikille sovittelun osa-alueille tarvitaan yhteinen koordinoiva ja kehittävä taho” kanssa eri mieltä oli vain 11 % ja samaa 51 %.
- Väite ”sovittelun rahoitus tulisi hoitaa kokonaan verovaroin” herätti myönteistä vastakaikua; vain 8 % oli eri ja 65 % samaa mieltä.
- Väite ”sovittelua esitellään julkisuudessa laajasti” herätti epäilyjä: vain 8 % oli samaa mieltä.
- Sovittelijat eivät myöskään olleet sitä mieltä, että ”sovittelua koskevaa tietoa ja tutkimuksia on tarjolla runsaasti”: vain 15 % oli tätä mieltä.
- Väite ”sovittelun vaikuttajat valtionhallinnossa toimivat johdonmukaisesti sovittelun hyväksi”: vaikka suurin vastausprosentti oli neutraalissa vaihtoehdossa 3, vastauksissa painottui enemmän eri (34 %) kuin samaa mieltä oleminen (13 %).

Kuvio 13. Vapaaehtoissovittelijoiden käsityksiä suomalaisen sovittelun kentästä

Arvioi yleisiä, suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevia väittämiä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n= 222

Kun sovittelijat saivat täsmentää ajatuksiaan avoimessa kentässä, tuli esiin esim. että valtionhallinnolta toivottiin aktiivisempaa sovittelun tukemista ja ripeämpää toimintaa, lähisuuhdeväkivallan sovittelun vastustamista valiteltiin, sovittelun siirtoa OM:n alle kannatettiin, ja että sovittelussa on nykyään enemmän potentiaalia, koska nuoret osaavat jo puhua asioista.

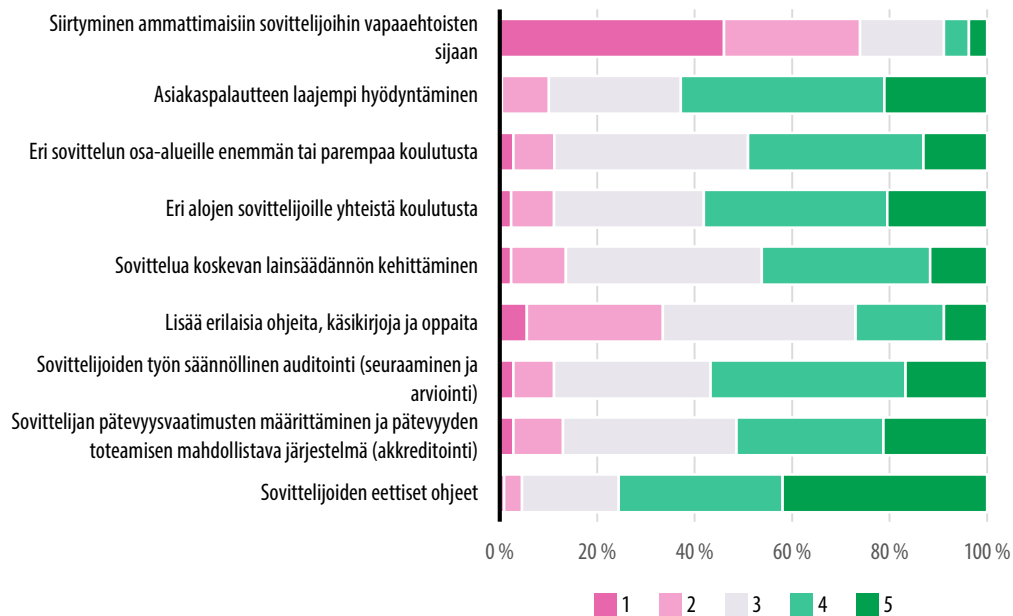
Sovittelun yleinen laadunvarmistus

Sovittelijoita pyydettiin myös arvioimaan erilaisia keinoja hoitaa suomalaisen sovittelun yleinen laadunvarmistus: miten tietyt keinot soveltuvat tai miten tärkeitä ne ovat (Kuvio 14).

- Sovittelijoiden eettisiä ohjeita pidettiin hyvänä ajatuksena: vain vajaa 5 % oli eri mieltä (vastaukset 1–2) niiden soveltuvuudesta tai tärkeydestä.
- Myös sovittelijan pätevyysvaatimusten määrittäminen ja pätevyden toteamisen mahdollistava järjestelmä (akkreditointi) sai kannatusta: vain 13 % ei kannattanut sitä (vastaukset 1–2).
- Vielä hieman enemmän kannatettiin keinoa ”sovittelijoiden työn säännöllinen auditointi (seuraaminen ja arviointi): vain 11 % antoi siitä negatiivisen arvion (vastaukset 1–2).
- ”Lisää erilaisia ohjeita, käsikirjoja ja oppaita” ei ollut kovinkaan suosittu keino; sitä kannatti vain 27 %.
- ”Sovittelua koskevan lainsäädännön kehittäminen” sai selvästi enemmän kannatusta (46 %) kuin vastustusta (14 %).
- ”Eri alojen sovittelijoille yhteistä koulutusta” sai kannatusta 58 % ja vastustusta vain 11 %.
- ”Eri sovittelun osa-alueille enemmän tai parempaa koulutusta” sai kannatusta 49 % ja vain 11 % vastustusta.
- ”Asiakaspalautteen laajempi hyödyntäminen” sai kannatusta 63 % ja vain 10 % vastustusta.
- ”Siirtyminen ammattimaisiin sovittelijoihin vapaaehtoisten sijaan” sai paljon vastustusta (74 %); kannattajia vain 9 %.

Kuvio 14. Vapaaehtoissovittelijoiden arvioita suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/ tärkeää) n=220

Avokentässä sovittelijat saivat tarkentaa, jos heidän mieleensä tuli muita keinoja tai kommentteja. He ehdottivat esimerkiksi sovittelun näyttötutkintoa, säännöllistä reflektointiryhmiin osallistumista, vertaisarviointia ja -oppimista ja kehityskeskusteluja. Lisäksi ehdotettiin pidempää sovittelijakoulutusta, joka antaisi mandaatin toimia eri sovittelun aloilla ilman erottelua esimerkiksi lähisuhde-, katu-, maahanmuuttaja- ja riitasovitteluun. Avovastauksissa myös kyseenalaistettiin tiukka jako ammattilaisten ja vapaaehtoissovittelijoiden välillä, koska myös jälkimmäisillä voi olla paljon osaamista ja koulutusta. Lisäksi varoitettiin siitä, että jos mennään enemmän ammattimaisiin sovittelijoihin, voi kustannusten ohella sovittelun tavoitehakuisuus ja "laitostuminen" kasvaa liiaksi. Vapaaehtoisten etuna korostettiin nimenomaan sitä, että he ovat tavallisia ihmisiä, joita osapuolet eivät pidä virkamiehinä. Lisäksi muistutettiin myös, että koska toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, ei koulutusta saa olla myöskään liikaa. Toisaalta myös ammattimainen sovittelu sai ymmärrystä; myös sillä nähtiin paikkansa monimutkaisissa, laajoissa ja vaativissa konflikteissa. Tulkintana voidaan esittää, että vapaaehtoissovittelijoiden arvo ei niinkään ole kouluttamattomuudessa sinänsä, vaan toiminnan eetoksessa; sillä pitää olla inhimilliset vertaiskasvat hallinnollisen toiminnan sijaan.

Priorisointi ja resurssien kohdistaminen

Kun kysyttiin, millä tavalla sovittelijat priorisoivat sovitteluasioita, jos rajallisten resurssien takia kaikkia asioita ei voida ottaa sovitteluun, saatiin korkein arvostus (mediaani 5) lasten ja nuorten asioille (ka. 4,6) ja koulukiusaamiselle (ka. 4,2). Keskiarvolla mitattuna (4,2) kärkeen kiilasivat myös lievät rikokset. Alhaisimmat arvostukset (mediaani 2) saivat kaupalliset riidat (ka. 2,4) ja vakavat rikokset (ka. 2,5).

Tulkintana voidaan esittää, että sovittelijoiden oma näkemys myötäilee sitä yleistä näkemystä, että sovittelu sopii erityisesti lasten ja nuorten ja lievempien rikosten kontrollikeinoksi. Vakavien rikosten sovittelu onkin jossain määrin kauempana vapaaehtoisten kokemuksesta, koska siinä painottuu ammatissovittelijoiden osuus ja muutenkin, jos jälkikäsitteilyhanketta ajatellaan, sitä varten on oma menettelynsä. Lisäksi sovittelijat näkevät kaupallisten riitojen olevan suhteellisen etäällä sovittelutoimistojen toiminnasta, mikä on selitettävissä siten, että ne kuuluvat enemmänkin tuomioistuinsovitteluun jo sovittelulain riita-asioita koskevista rajoituksista johtuen. On kuitenkin hieman yllättävää, miten ”pienentävästi” sovittelijat näkevät sovittelun sovellusalan, kun ottaa huomioon, että restoratiivisen oikeuden teoria lähtee siitä, että vakavammassa konflikteissa osapuolilla on isoimmat tarpeet, joihin voidaan restoratiivisen oikeuden avulla parhaiten vastata, ja myös empiirinen tieto puoltaa sitä, että sovittelu sopii etenkin vakaviin tai väkivaltarikoksiin (Sherman & Strang 2007; Sherman ym. 2015).

Kun sovittelijat saivat tarkentaa ajatuksiaan priorisoinnista, todettiin mm. että priorisointi on hankalaa yleisellä tasolla; sen pitäisi perustua osapuolten subjektiivisiin tarpeisiin. Lisäksi nostettiin esiin vastaamisen vaikeus myös metodologisessa mielessä: tarkoittaako alhainen prioriteetti, että ei tarvitse sovittelua, vai että pitäisi sovittaa muualla kuin rikos- ja riita-asoiden sovittelupalvelussa? Lisäksi tuotiin esiin, että esimerkiksi lähisuhdeväkivallan priorisointi ei välttämättä houkuta, jos sen sovittelua ei vaativuudessaan resursoida riittävästi. Priorisoitaviksi ehdotettiin jo valmiiksi mainittujen vaihtoehtojen lisäksi somessa tapahtuneet kunnianloukkaukset. Tietyt asiat ehdotettiin ammattilaisten soviteltaviksi: lähisuhdeväkivalta, koulukiusaaminen, työpaikka- ja kaupalliset riidat. Lisäksi ehdotettiin, että kaupallisten tai työelämään liittyvien riitojen sovittelu olisi maksullista ja että koulut, työpaikat ja yritykset voisivat hoitaa itse omat konfliktinsa.

Yleiseen resurssien kohdentamista koskevaan avokysymykseen vastattiin, että ”riita-asiat olisi helpompi hoitaa ennen kuin ne etenevät rikosasioiksi”; ja että ”sovitteluun pitäisi ohjata esimerkiksi sellaisia asioita, jotka poliisilta jäisivät kokonaan tutkimatta tai syyttäjältä todennäköisesti syyttämättä.” Tämä voi selittää sitä, että vakavat rikokset saivat suhteellisen alhaisen prioriteetin – nehan käsitellään todennäköisesti myös muodollisen rikosoikeusjärjestelmän puolella.

Sovittelumenetelmien kehittämistarpeet

Sovittelijoilta kysyttiin avokysymyksenä, millä tavalla sovittelun menetelmiä tulisi kehittää, ja jos tarvitaan uudenlaisia menetelmiä, millaisia niiden pitäisi olla. Vastausten mukaan huomiota pitäisi kiinnittää sovittelijaparin keskinäiseen dynamiikkaan; conferencing-menetelmää voisi lisätä, esimerkiksi koko perheen voisi osallistaa sovitteluun; sovitteluun tulijoille voisi tehdä oppaan; ja sovittelijoille voisi tarjota lisää erikoistumismahdollisuuksia ja keskinäisiä tapaamisia, joissa toisilta voi oppia. Lisäksi ehdotettiin, että etäsovittelu olisi oltava tarjolla ainakin erillistapaamisissa, ja että ennakkotapaamiset pitäisi olla kaikissa lasten ja nuorten sovitteluissa. Ehdotukset olivat yhtäältä käytännönläheisiä, kuten että puhelimet pitäisi jättää odotustilaan, ja että sovittelijoiden ei tarvitsisi soittaa ihmisille, vaan se tehtäisiin viran puolesta, ja toisaalta kauaskantoisempia, kuten että toiminnasta tulee tehdä ammattimaista. Ehdotettiin myös kaksivaiheista sovittelua: ensimmäisessä tapaamisessa keskityttäisiin dialogiin, jonka jälkeen olisi mahdollisen sopimuksen kirjoitustilaisuus muutaman viikon päästä. Tuotiin myös esiin, että ei niinkään tarvita uusia menetelmiä, vaan voitaisiin keskittyä vanhojen hiomiseen.

Sovittelun kasvun esteet

Kun sovittelijoita kysyttiin, mitkä ovat rikos- ja riita-asioiden sovittelun kasvun esteet, isoimmaksi esteeksi ilmoitettiin poliittisten päättäjien asenteet tai tiedon puute (mediaani 4, ka. 3,6). Keskiarvolla mitattuna (3,4) seuraavina tulivat rajalliset resurssit, valtionhallinnon edustajien asenteet tai tiedon puute ja suuren yleisön asenteet tai tiedon puute (kaikissa mediaani 3). Vähäisimmiksi (mediaani 2) koettuja esteitä olivat sovitteluhenkilökunnan asenteet tai tiedon tai osaamisen puute, vapaaehtoisten sovittelijoiden asenteet tai tiedon tai osaamisen puute sekä sovittelutoimijoiden keskinäinen riitaisuus tai kilpailu.

Kun sovittelijat saivat myös kommentoida kasvun esteitä avokentässä, mainittiin mm. että:

*”Sovittelun ideologian -- opettaminen koulussa osana opetussuunnitelmaa tuot-
taisi pitkällä tähtäimellä tulosta.”*

*”Minulle on jäänyt sellainen kuva, että sovittelusta ei pidä kukaan. Ei poliisi, ei
syyttäjät, ei lakitoimistot. Kiva olla sovittelija :) En juuri pidä ääntä siitä, että teen
tällaista vapaaehtoistyötä vaikkakin siitä itse pidän.”*

*”Olen kuullut useamman asianajajan pitävän sovittelua arveluttavana ja huo-
nona ratkaisuna riita-asioiden ratkaisemisessa. Siinä on puhtaasti kyse siitä,
että jokainen sovitteluun tuleva ja siinä päätökseen tuleva tapaus on pois asian-
ajajien töistä, joten money talks.”*

*”Vapaaehtoisuuteen perustuvan sovittelun kehityskulku projektivaiheesta
1983 lähtien tähän päivään on hyvin monopolvinen matka lakisääteiseksi*

toimintamuodoksi! Kintuille potkijoita on riittänyt ja nyt voidaan katsoa tulevaisuuteen jopa avoimin mielin. Hallinnollinen itsenäisyys ja yhteistyö stm/thl:n alaisuudessa ovat olleet kulta-aikaa! Kiitos nykyisten vetäjien ja alueiden toimijoiden dynaamisen yhteistyön! Ehdottaisin jatkoksi stm:n alaista Sovitteluvirastoa, johon sijoitettaisiin laajeneva vapaaehtoistyön tulevaisuuden kehitystoiminta”.

Kun sovittelijoilta kysyttiin, mille kohderyhmille sovittelun viestintää pitäisi suunnata, tärkeimmiksi (mediaani 5) kohdeyleisöiksi arvioitiin suuri yleisö, potentiaaliset asiakkaat; poliittiset päättäjät; ja koulut. Pienimmän arvon (med. 3) saivat muut paikalliset viranomaiset.

Kun sovittelijat saivat kommentoida viestintää avokentässä, tuotiin esiin, että viestintää voitaisiin lisätä ”joka suuntaan”. Ylipäänsä pitäisi kertoa, mihin sovittelu sopii ja mitä restoratiivinen oikeus tarkoittaa. Eri tahoille pitäisi kertoa sovittelusta sellaisten esimerkkien avulla, jotka koskettavat heitä, jotta he ymmärtäisivät sovittelun merkityksen oikein. Eriytyisesti mainittiin seuraavat kohderyhmät: soteala, kunnat, sivistyslautakunnat, opetusala, varhaiskasvatus, nuorisotyö, nuorisjärjestöt ja erilaiset yhteisöt.

3.1.2 Kysely sovittelutoimistojen henkilökunnalle

Taustatiedot

Sovittelutoimistojen henkilökunnan kyselyyn vastasi 48 henkilöä, joista naisia oli 85 % ja miehiä 15 %. Iältään vastaajat edustivat melko tasaisesti ikäryhmiä ikävuosien 25 ja 64 välillä. Alle 25-vuotiaita ei ollut yhtään, ja yli 64-vuotiaita vain yksi henkilö.

Yleisin vastaajien suorittama ylin tutkinto oli alempi korkeakoulututkinto (55 %). Ylemmän korkeakoulututkinnon oli suorittanut 34 %. Toisen asteen varassa oli 11 % (n=5). Tutkintojen aloista selvästi yleisin oli sosiaalia tai sosionomi; muut alat saivat vain yksittäisiä mainintoja (esim. valtiotiede, teologia, tietojenkäsittely, hallintotiede, oikeustiede, liiketalous, tradenomi, yhteisöpedagogi).

Sovittelulaki edellyttää sovittelutoiminnan vastuuhenkilöltä ja sovittelun ohjaajalta korkeakoulututkintoa. Vastaajista kolme edusti muita henkilöstöryhmiä (sihteerit), mikä selittää osittain sitä, että osa työntekijöistä oli toisen asteen varassa. Sovittelun kehittämisen ja yhä haastavammassa toimintaympäristössä työskentelyn (työn määrä ja erityisen haastavat asiakkaat) kannalta ylemmän korkeakoulututkinnon edellyttäminen olisi tarpeellinen suunta, koska sovitteluasiat edellyttävät laajaa ja syvällistä osaamista, mutta edellyttäisi lisäresursointia (palkkaus). Merkillepantavaa on, että itse asiassa ylemmän

korkeakoulututkinnon tai tieteellisen jatkotutkinnon oli henkilökunnasta suorittanut harvempi (34 %) kuin vapaaehtoissovittelijoista (41 %).

Vastaajat edustivat eri maantieteellisiä toimialueita ja erilaisia taustaorganisaation muotoja (suurin osa kuntatoimijoita, loput erilaisia yhdistyksiä). Vastaajista sovittelunohjaajia oli 68 % ja toimistojen vastuuhenkilöitä 26 %. Kokemusta sovittelutyöstä vastaajilla oli vaihtelevasti, mutta voidaan sanoa, että pääasiassa he olivat jo kokeneita, koska alle 3 vuotta työkokemusta oli vain kahdeksalla (17 %) vastaajalla, kun taas vähintään 10 vuotta työkokemusta oli 28 %:lla. Enimmäkseen vastaajien työ oli täysipäiväistä (92 %) ja vakituista (94 %).

Lähestymistapa, koulukunta ja työtapa

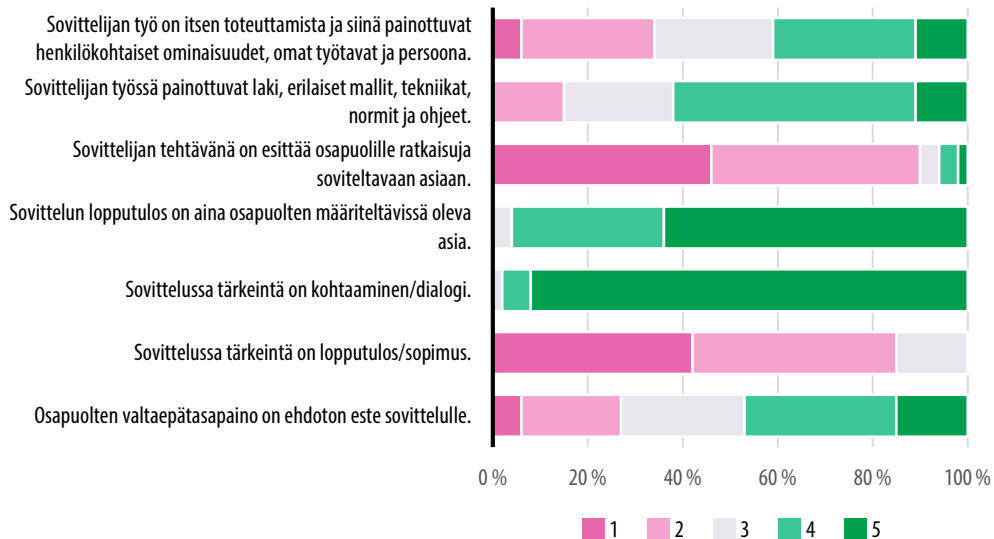
Kun henkilöstöltä kysyttiin, kokevatko he edustavansa jotakin koulukuntaa tai lähestymistapaa, selvästi eniten valittiin restoratiivinen (83 %). Seuraavaksi yleisin valinta oli ratkaisukeskeinen (63 %) ja kolmanneksi fasilitatiivinen (44 %). Myös humanistinen ja eklektinen saivat paljon mainintoja (42 %). Sen sijaan esimerkiksi transformatiivinen oli harvojen valinta (8 %). Kohdassa ”muu” mainittiin esimerkiksi non-violent communication ja oikeudellinen. Pohdintana voidaan esittää, että henkilökunta tekee työtä etenkin sovittelijoiden, mutta myös sovittelun asiakkaiden kanssa, mutta heidän työnsä painopiste ei kuitenkaan ole varsinaisen sovitteludialogin fasilitoinnissa. Tämä tekee tuloksista hieman vaikeatulkintaisia. Voidaan ajatella, että restoratiivisuus koskee etenkin asiakastyötä ja varsinaista sovittelutapaamista, kun taas ratkaisukeskeisyys voi olla luonteva valinta, kun kyseessä on työn johtaminen ja sovittelun edellytysten selvittäminen.

Kun sovitteluhenkilöstö sai omin sanoin kuvailla omaa lähestymistapaansa tai työskentelytyyliään, he toivat kuitenkin esiin mm. että restoratiivisuus näkyy läpi koko työn suhteessa asiakkaisiin sekä sovittelijoihin. Työtapoja kuvattiin myös termeillä dialogisuus, kehittämissuuntautuneisuus, tulevaisuuteen suuntautuminen, tilannetaju, joustavuus, ja siten että työote riippuu asiakkaista ja heidän tarpeistaan.

Kun henkilöstöä pyydettiin ajattelemaan rikos- ja riita-asioiden *sovittelijana* toimimista erilaisten väitteiden kautta, eniten kannatusta (med. 5) saivat seuraavat: ”sovittelun lopputulos on aina osapuolten määriteltävissä oleva asia” (ka. 4,6), ja ”sovittelussa tärkeintä on kohtaaminen/dialogi” (ka. 4,9). Alhaisimmat pisteet (ka. 1,7, med. 2) taas saivat väittämät ”sovittelijan tehtävänä on esittää osapuolille ratkaisuja soviteltavaan asiaan” ja ”sovittelussa tärkeintä on lopputulos/sopimus” (Kuvio 15).

Kuvio 15. Sovittelutoimistojen henkilökunnan arvioita sovittelijana toimimisesta

Kun ajattelet sovittelijana toimimista edustamallasi sovittelun alalla, niin (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä) n=47

Kun vertaillaan eräänlaisia vastapoleja persoonallisen vs. normipohjaisen työtavan välillä, niin jälkimmäinen sai enemmän kannatusta: ”sovittelijan työ on itsen toteuttamista ja siinä painottuvat henkilökohtaiset ominaisuudet, omat työtavat ja persoona” (ka. 3,1, med 3); ja ”sovittelijan työssä painottuvat laki, erilaiset mallit, tekniikat, normit ja ohjeet” (ka. 3,6, med 4).

Arvostetuimmat julkaisut, kirjoittajat ja kouluttajat

Kun henkilöstöltä kysyttiin, mitä julkaisuja he pitävät keskeisimpinä sovitteluun liittyvässä työssään, eniten mainintoja saivat THL:n julkaisemat oppaat. Lisäksi usein mainittiin sovittelulaki (esitöineen). Hajamainintoja saivat myös vahingonkorvauslaki, lähisuhdeväkivallan sovittelua koskeva mietintö sekä henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset. Lisäksi mainittiin muuta kirjallisuutta, kirjoittajina mm. Miriam Attias, Nils Christie, Henrik Elonheimo, Kaijus Ervasti, Liv Larsson, Julia Saarholm, Heikki Turkka ja Howard Zehr. Toisaalta muistutettiin myös, että ”kirjoista voi saada vinkkejä, mutta nämä asiat tulee oppia käytännön kautta.”

Kun henkilöstöltä kysyttiin, keitä kirjoittajia tai kouluttajia he pitävät keskeisimpinä sovitteluun liittyvässä työssään, eniten mainintoja saivat Aune Flinck (22 mainintaa), Henrik Elonheimo (10), Juhani Iivari (8), Kaijus Ervasti (7), Maija Gellin (5), Miriam Attias (4), Nils Christie (2) ja Yrjö Reenilä (2).

Avokentässä tuotiin esiin myös: ”Paljon ymmärrystä ja näkemystä saa mm. stressiä käsittelevästä kirjallisuudesta, onhan rikos tai riita, ja sen aiheuttamat seuraamukset suuria stressitekijöitä, ja ne tuottavat stressireaktioita mm. neuvottelutilanteeseen. Ymmärrys tunnetransferenssista on myös tärkeää etäisyyden säätelyä varten ja oman jaksamisen tueksi.”

Muutokset työn määrässä ja erilaiset stressitekijät

Kun henkilöstöltä kysyttiin sovittelutoimistojen työn määrän muutoksista viimeisten viiden vuoden aikana, enemmistö vastaajista arvioi määrän nousseen. Nousua arvioitiin olevan etenkin asiakasta tai tapausta kohden (88 % arvioi työn määrän nousseen), mutta myös työntekijää kohden (78 %) ja sovittelijaa kohden (56 %). Yli kolmannes (34 %) vastaajista arvioi työn määrän kasvaneen paljon työntekijää kohden.

Se, että sovittelutoimistojen työntekijät raportoivat työn määrän kasvusta, alleviivaa sitä, että ellei samalla huolehdita toimistojen resursoinnista, on vaarana, että työn laatu kärsii ja työntekijät uupuvat.

Kun kysyttiin, kuinka usein tai paljon sovittelutoimistojen ammattihenkilöt kohtaavat erilaisia ongelmia sovittelutyössään, isoimman arvon viisiportaisella asteikolla (1=eikä koskaan/lainkaan, 5=hyvin usein/paljon) sai ”kohtaat erityisen haastavia asiakkaita” (ka. 3,4, med. 3). Muut yhtä ison mediaaniarvon (3) saaneet olivat ”koet kiirettä tai aikataulupainetta” (ka. 3,1) ja ”koet häiritsevää stressiä” (ka. 2,9). Pienimmän mediaaniarvon (1) sai ”koet työ-kavereittesi kanssa ongelmia” (ka. 1,7). Muiden kysymysten kohdalla vastausten mediaani oli 2, mikä kertoo siitä, ettei ongelmia koeta suuriksi tai usein toistuviksi. Esimerkiksi ”koet organisaatiomuutoksista aiheutuvaa stressiä tai huolta” sai vain keskiarvon 2,4, vaikka valmisteilla on varsin suuri organisaatiomuutos, jossa koko toiminta siirtyisi toiselle hallinnonalalle. Ylipäänsä se, että korkein mediaani oli 3, kertoo siitä, että suuria stressinaiheita ei ole, vaikkakin henkilökunnan ”stressipisteet” olivat kautta linjan pykälää korkeampia kuin vapaaehtoisilla.

Kun henkilöstö sai tarkentaa vastauksiaan, tulivat esiin erityisesti seuraavat teemat:

- **Työn määrä:** Asiakaskunnan koettiin tulleen haastavammaksi viime vuosien aikana; mainittiin esimerkiksi mielenterveysongelmat. Työn määrää on henkilöstön mukaan lisännyt myös se, että poliisin esikäsittely-yksiköistä tulee keskenkäisiä juttuja, ja koetaan että joudutaan tekemään myös poliisin työtä. Mainittiin, että ”poliisi ja syyttäjät lähettävät sovitteluun juttuja, joiden kanssa myös heillä on sormi suussa.” Työ koetaan myös laaja-alaiseksi, ja sen eri osa-alueista ensisijaiseksi koetaan työ asiakkaiden ja sovittelijoiden kanssa. Toisaalta mainittiin myös, että työn määrä vaihtelee, ja joillakin alueilla pitää olla huolissaan enemmänkin siitä, tuleeko juttuja tarpeeksi.

- **Valtakunnallinen johto:** Selkeämpää ja tiukempaa johtoa ja apua erilaisiin ongelmiin kaivattiin valtakunnallisesti. Toivottiin jopa, että THL toimisi ”esimiesasemassa”. Yhtenäistämistä toimistojen välille kaivattiin nykyistäkin enemmän. Lisäksi peräänkuulutettiin selkeyttä siihen, mitä valtakunnallinen johto pitää sisällään ja mitä sen tehtäviin kuuluu. Myös neuvottelukunnan vähäistä valtaa ihmeteltiin.
- **Oma organisaatio:** Valiteltiin, että ”kahden taustaorganisaation välissä työskentely on ajoittain haastavaa”. Oman taustaorganisaation toiminta saatettiin kokea jopa sovittelua häiritseväksi; sovitteluun puututaan liikaa, sitä yritetään väkisin kytkeä muihin toimintoihin ja sovitteluhenkilöstön työaika menee myös muuhun kuin sovitteluun liittyvään työhön.
- **Sidosryhmät:** Valiteltiin, että sovittelun tunnettuus ei ole vielä riittävän hyvää edes niiden joukossa, joiden pitäisi työnsä puolesta tehdä sovittelualoitteita. Joissakin tukipalveluissa työskentelee vastausten mukaan jopa ihmisiä, jotka vastustavat sovittelua.

Kun henkilöstö sai antaa ratkaisuehdotuksia kokemuksiinsa ongelmiin, he toivat esiin seuraavanlaisia ideoita:

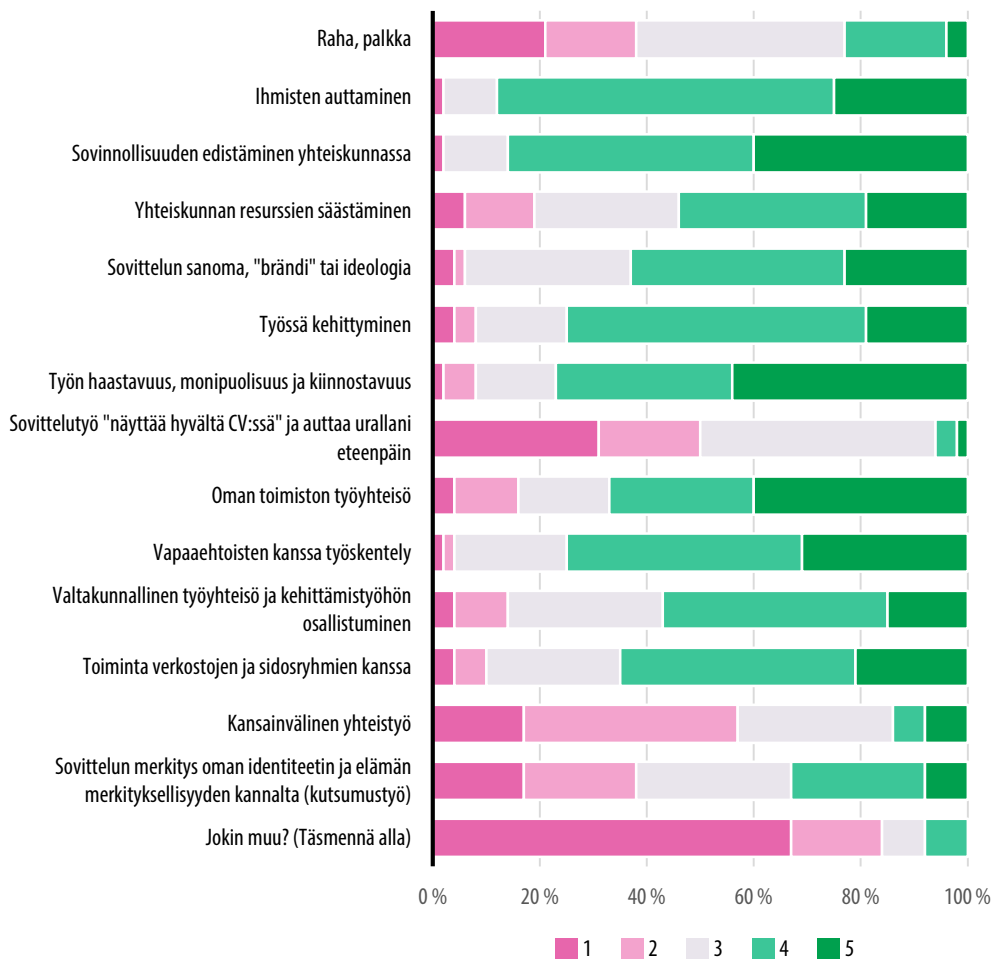
- Moni toivoi lisää henkilöstöä sekä toimistoihin että keskushallintoon.
- Hallinnonalan siirto voi selkiyttää organisaatiota, jos taustaorganisaatiot poistuvat.
- Työn määrää toimistojen välillä pitäisi tasata.
- Kehityskeskustelut sovittelijoiden kanssa.
- Sovittelun henkilöstölle yhteinen kanava, jossa voi kysyä kollegoilta ja reflektoida omaa työtä.
- Sovittelunohjaajan käsikirja, jossa linjattaisiin vastauksia käytännön kysymyksiin.
- Yhtenäiset ohjeet aloitteen tekijöille ja yhteistyökumppaneille, jotta aloitteita ei tarvitsisi paikallisesti ”kerjätä”.
- Enemmän koulutuksia valtakunnallisesti vaikkapa verkon yli.
- Suunnittelun lisäksi toivottiin myös enemmän toiminnan seuranta ja arviointia.
- Läpinäkyvyys, selkeys, avoimuus, yhteistyö, dialogi, toiminnan näkyvyys ja vakuuttavuuden lisääminen ulospäin.

Mikä sovitteluhenkilökuntaa motivoi?

Kun henkilökunnalta kysyttiin, mikä heitä motivoi sovitteluun liittyvässä työssään (kuvio 16), erilaisista vaihtoehdoista suurimmat arvot saivat (med. 4): ihmisten auttaminen (ka. 4,1), sovinnollisuuden edistäminen yhteiskunnassa (ka. 4,2), työn haastavuus, monipuolisuus ja kiinnostavuus (4,1) ja vapaaehtoisten kanssa työskentely (4,0). Vähiten pisteitä saivat: sovittelu näyttää hyvältä CV:ssä (2,3) ja kv. yhteistyö (2,5).

Kuvio 16. Sovittelutoimistojen henkilökuntaa motivoivat tekijät.

Mikä motivoi sinua sovitteluun liittyvässä työssäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon) n=48

Vastausten tarkennuksissa nousivat esiin seuraavat teemat:

- **Palkkaus:** Moni totesi palkan olevan aivan liian alhainen työn määrään ja sen yhteiskunnalliseen ja yksilötason merkittävyyteen nähden. Mainittiin, että alhainen palkkaus vähentää myös työn arvostusta ulkopuolisten silmissä, vaikeuttaa rekrytointeja, ja saa miettimään työpaikan vaihtoa tai toisen työn ottamista rinnalle. Myös etenemismahdollisuuksien puute koettiin ongelmana.
- **Perustyö** itsessään mainittiin motivaation lähteenä: sovittelutoiminnasta vastaaminen ja sen kehittäminen omalla alueella niin oman työyhteisön kuin sidosryhmienkin kanssa. Myös tietty *ammattilypeys* tuli esiin: ”Olen tavoitteellinen ja itselle on tärkeää, että toimintamme on laadukasta, ja sitä rakennetaan ja tehdään yhdessä sovittujen pelisääntöjen mukaisesti.” Lisäksi mainittiin motivaation lähteenä se, että sovittelua halutaan kehittää ”niin, että siitä saataisiin optimaalisin hyöty käyttöön ja se olisi laadukas vaihtoehto oikeusprosessille.”
- Toiminta **sovittelijoiden** kanssa: ”Erytisen motivoivaa on sovittelijoilta tullut palaute siitä, että toiminnassa on hyvä olla mukana, tuntevat heitä arvostettavan ja haluavat olla mahdollistamassa kohtaamisia asiakkaille sovitteluissa.”
- Muiksi motivaattoreiksi mainittiin työyhteisö, työn itsenäisyys ja pienen yksikön tuoma joustavuus ja vapaus.

Tulosten valossa sovittelutyöntekijöiden motivaatiotekijät ovat varsin jaloja ja kertovat siitä, että työskentely perustuu etenkin ei-materiaalisiin ja ei-välineellisiin tavoitteisiin. Kansainvälinen yhteistyö näyttää melko kaukaiselta sovittelutoimistojen näkökulmasta, mikä on ymmärrettävää jo resurssien niukkuuden takia ja ylipäänsä siksi, että työn fokus on asiakasrajapinnassa.

Sovittelun muiden osa-alueiden tunteminen ja yhteistyöhalut

Kun henkilöstöltä kysyttiin, kuinka hyvin he tunsivat sovittelun muita osa-alueita tai kuinka paljon niiden kanssa tehtiin yhteistyötä, isoimmat pisteet saivat katusovittelu (ka. 3,4), vakavien rikosten jälkikäsitteily (3,1) ja koulusovittelu (3,1), alhaisimmat taas Asianajajaliiton (1,8) ja ympäristösovittelu (1,6).

Tulokset osoittavat, että läheisimmät siteet sovittelutoimistojen henkilökunnalla on lasten ja nuorten sovittelumuotojen kanssa, mikä on loogista, koska nämä kohderyhmät tunnustetaan yleisesti sovittelun keskeisiksi asiakkaiksi. Vakavien rikosten sovittelu on osa joidenkin sovittelutoimistojen työtä, ja sitä on muutenkin tuotu sovittelutoimistoille eri yhteyksissä esiin, mikä selittää sen tunnettuutta. Kaupallisen sovittelun maailma on varsin irrallaan sovittelutoimistojen työstä, mikä estää synergisen toimintojen yhteisen kehittämisen.

Kun kysyttiin, minkä sovittelun osa-alueen kanssa henkilöstö *haluaisi* tehdä enemmän tai vähemmän yhteistyötä, suurimman kannatuksen (ka. 3,7) saivat naapuruussovittelu, monikulttuurinen sovittelu ja koulusovittelu, pienimmän taas AA-liiton (2,6), kv.- (2,7) ja ympäristösovittelu (2,8). Minkään kohdan mediaani ei ollut alle 3, mikä voidaan tulkita niin, että selvää yhteistyön vähentämisen halua ei ilmennyt minkään osa-alueen osalta. Tulokset kertovatkin siitä, että sovittelutoimistot ovat varsin avoimia yhteistyölle muiden sovittelu-
muotojen kanssa.

Kun sovittelutyöntekijät saivat avokentässä tarkentaa vastauksiaan, yhteistyön alueiksi ehdotettiin esimerkiksi riitoja, joissa on paljon tunteita mukana, kuten perintö-, työyhteisö- ja pienyrittäjäriidat, avioerot ja lasten huoltajuuskiistat. Yhteistyötahoksi ehdotettiin erityisesti käräjäoikeuksien sovittelijatuomareita. Toivottiin myös, että myös tuomarit oppisivat tunnistamaan sovitteluun soveltuvia juttuja ja lähettämään niitä sovittelutoimistoon, jos jostain syystä poliisi tai syyttäjä ei ole niitä jo lähettänyt.

Ristiriidat tai jännitteet suomalaisen sovittelun kentällä

Kun henkilöstöltä kysyttiin, ovatko he havainneet ristiriitoja tai jännitteitä suomalaisessa sovittelussa, havainnot olivat kaiken kaikkiaan melko vähäisiä. Suurimmat arvot (ka. 2,5) olivat kohdissa "toimijoiden valtakamppailua sovittelun 'omistajuudesta'" (med. 3) ja "koulukuntien välisiä näkemyseroja" (med. 2,5).

Avovastauksissa korostettiin, että sovittelukentän väki on varsin samanhenkistä eikä ristiriitoja koskeva kysymys ole olennainen. Erityiskysymyksenä nostettiin esiin ainoastaan lähisuhdeväkivallan sovittelu, jota koskeva jäykkä vastustus koettiin haitalliseksi. Lisäksi mainittiin, että yhteistyötä toimistojen välillä voisi olla enemmän, ja toimistot, ohjaajat ja vapaaehtoiset ovat välillä hyvinkin eri linjoilla käytännön toimintatapojen suhteen.

Henkilöstön näkemyksiä sovittelun sääntelystä

Kun henkilöstöä pyydettiin ajattelemaan omaa sovittelualaansa koskevaa sääntelyä, eniten samaa mieltä oltiin sen väitteen kanssa, että "paras sääntelymalli perustuu yhteistyöhön sovittelukentän ja valtakunnallisen toimijan välillä" (ka. 4,4, med. 5). Myös seuraavien väitteiden kanssa oltiin samaa mieltä (med. 4): "lakeja, määräyksiä ja sitovia ohjeita tarvitaan enemmän kuin nyt" (ka. 3,4) ja "oppaita, suosituksia ja neuvoja tarvitaan enemmän kuin nyt" (ka. 3,7). Jos siis velvoittava ja opastava sääntely laitetaan vastakkain, jälkimmäinen saa enemmän kannatusta. Tulokset osoittavat, että sovittelutoimijat haluavat osallistua sääntelyn rakentamiseen, jonka ei siis toivota tulevan pelkästään ylhäältä alaspäin. Lisäksi sääntelyn legitimitettä lisää se, että painotetaan enemmän opastavaa kuin velvoittavaa sääntelyä.

Avokentässä sovittelutyöntekijät saivat kommentoida sääntelyä tarkemmin. Kommentteissa korostui vahvan valtakunnallisen ohjauksen ja jopa johtamisen ja valvonnan kaipuu,

mutta toisaalta oltiin huolestuneita myös siitä, että sovittelukentän mielipidettä ei aina otetakaan huomioon. Lisäksi liikaa sääntelyä myös kavahdettiin, ja korostettiin tapauskohtaista osapuolten tarpeiden huomioimista. Lisäksi myönnettiin, että palveluntuottajat sitoutuvat sääntelyyn vaihtelevasti. Hajanaisia käytänteitä aiheutuu myös siitä, että ”kaikki vapaaehtoiset ovat erilaisia persoonia ja toimivat hieman omalla tavallaan.”

Avokentässä henkilöstö sai myös kuvailla mahdollisia muutostarpeita, joita rikos- ja riita-asioiden sovittelun sääntelyssä on. Yleisenä teemana tuli esiin suurempi *yhtenäistämisen* tarve toimistojen välillä, mikä koskee niin työsuhteasioita kuin asiakkaille tarjottavaa palveluakin. Myös henkilökunnan ja sovittelijoiden roolien selkiyttämistä toivottiin. Erityisenä kehittämiskohteena mainittiin *lähisuhdeväkivallan* sovittelu, jota koskevia kriteereitä toivottiin yhtenäistettävän – lisäksi tälle sovittelu muodolle toivottiin työrauhaa. Lisäksi moni mainitsi sovittelulain uudistamistarpeen siltä osin, että *valtiovuon* voisi jakaa oikeudenmukaisemmin toimistojen välillä. Toivottiin myös *poliisia* koskevan sääntelyn selkiyttämistä sen suhteen, voiko se ohjata jutun sovitteluun kysymättä asiakkaiden suostumusta.

Kun henkilöstö sai kuvailla, millaisia muutostarpeita ylipäänsä suomalaisen sovittelun sääntelyssä on, yleinen toive koski rahoituksen ja henkilöstön lisäämistä sovittelun laajentamiseksi. Yhtenä laajentamissuuntana mainittiin asiat, joiden käsittely siviiliriitaprosessissa on tunnetaakan tai todistelun vuoksi kallista ja aikaa vievää. Lisäksi toivottiin mahdollisuuksia erikoistua eri sovittelun aloille. Muutaman instanssin osalta valiteltiin, että niillä on liian iso rooli sovittelussa: vakuutusyhtiöt edellyttävät, että uhri vaatii rangaistusta. Poliisilla nähtiin olevan liian paljon valtaa siihen, päätyykö juttu soviteltavaksi, jolloin sovittelun potentiaali jää monessa tapauksessa hyödyntämättä.

Henkilökunnan sovittelukoulutus, sen koettu riittävyys ja omat kehittämistarpeet

Kun kysyttiin, millaista sovitteluun liittyvää koulutusta työntekijöillä oli, suurin osa oli suorittanut sovittelijan peruskoulutuksen (81 %). Myös lähisuhdeväkivallan sovittelun erikoistumiskoulutus oli yleinen (65 %), ja neljännes oli suorittanut lasten ja nuorten sovittelun erikoistumiskoulutuksen. Puolet oli suorittanut myös muita sovitteluun liittyviä koulutuksia, kuten Psykoterapiainstituutin työyhteisösovittelukoulutuksen, Maija Gellinin Res-to-koulutuksen tai THL:n järjestämiä muita koulutuksia.

Kaksi kolmesta vastanneesta työntekijästä koki, että he pärjäsivät koulutuksensa puolesta hyvin ja osaavat tarvittaessa hankkia lisätietoja tai -taitoja; vajaa kolmannes koki, että josain määrin enemmän koulutusta olisi hyödyllistä; ja vain yksi vastasi, että tarvitsisi ehdottomasti lisää koulutusta.

Kun henkilökunnalta kysyttiin, mihin asioihin liittyviä tietoja tai taitoja he kokivat, että heidän tulisi vielä kehittää, suurimmat tarpeet koskivat seuraavia teemoja: juridinen osaaminen (ka. 3,4), valtaepätasapainon tunnistaminen ja käsittely (3,3) ja

mielenterveyshäiriöiden (ml. päihdehäiriöt) kohtaaminen sovittelussa (3,1). Valtaepäasapainon tunnistaminen ja käsittely sai suurimman mediaanin (4). Vähiten kehittymisen tarvetta koettiin seuraavissa teemoissa: vuorovaikutus henkilöstön tai kollegojen kanssa (ka. 2,1) ja sovittelun teoria (ka. 2,3). Myöskään näitä kehittämisteemoja kohtaan ei koettu kovin suurta tarvetta (ka. 2,4, med. 2): vuorovaikutus asiakkaiden kanssa, asiakaspalvelu; etäyhteys/online-sovittelu; ja tietotekninen osaaminen. Avovastauksissa tuotiin esiin, että lisäkoulutusta tarvitaan aina; koskaan ei ole täysin oppinut.

Henkilöstön kaipaamalla koulutusteemoilla oli yhtymäkohtia vapaaehtoisten vastausten kanssa: molemmat ryhmät nostivat kärkeen juridiikan, valtaepäasapainon tunnistamisen ja käsittelyn ja mielenterveyshäiriöiden kohtaamisen sovittelussa. Vuorovaikutus asiakkaiden kanssa painottui kuitenkin ymmärrettävästi enemmän sovittelijoiden vastauksissa. Sovittelun teoria on molemmille ryhmille omasta mielestään jo suhteellisen tuttua.

Vapaaehtoissovittelijoiden tarvitseman koulutuksen määrä

Kun henkilökunnalta kysyttiin, kuinka paljon heidän mielestään vapaaehtoissovittelijat tarvitsevat koulutusta, suurin osa (56 %) oli sitä mieltä, että ”osalle riittää peruskurssi, osa voi/pitää erikoistua pidemmälle”. Lähes kolmannes (29 %) oli jopa sitä mieltä, että ”mahdollisimman paljon koulutusta kaikille”. Pelkkään maallikkopohjaan tai minimaaliseen koulutukseen ei luottanut kukaan. Muun vaihtoehdon valitsi 7 vastaajaa (15 %). Kun henkilökunnalta kysyttiin, pitäisikö vapaaehtoisten koulutusta lisätä, 40 % piti nykytilannetta sopivana, lisäämistä jonkin verran kannatti 55 % ja lisäämistä paljon vain 4 %.

Tulokset olivat samansuuntaisia sovittelijoiden kyselyn kanssa: minimaalista koulutusta ei kannatettu, kun taas koulutuksen lisäämistä kannatettiin. Henkilöstö oli kuitenkin sovittelijoita hieman enemmän koulutuksen lisäämisen kannalla (nykytilanne on sopiva: sovittelijat 48 % vs. henkilöstö 40 %; koulutusta pitäisi lisätä: sovittelijat 53 % vs. henkilöstö 59 %).

Avokentässä moni työntekijä toi esiin, että kaikille sovittelijoille tarvitaan säännöllistä ylläpitävää koulutusta, koska kyseessä on niin vaativa vapaaehtoistyö. Lisäksi myös täsmäkoulutusta tarpeen mukaan kannatettiin esimerkiksi sellaisista teemoista kuin lähisuhdeväkivalta, lasten ja nuorten asiat, riita-asiat ja monikulttuurisuus. Muistutettiin myös, että koulutusta ei voi olla liikaa sellaisista perusaiheista kuin ihmisten ja tunteiden kohtaaminen ja sovitteluparin kanssa toiminta. Lisäksi muistutettiin, että sovittelijoiden tiedoissa ja taidoissa sekä heidän *halussaan* että *kyvyssään* ottaa vastaan lisäkoulutusta on isoja eroja. Koulutus nimettiin myös tärkeäksi innoittajaksi vapaaehtoisille. Laadun varmistamiseksi ehdotettiin, että sovittelijoiden – ja ehkä myös ohjaajien – tulisi suorittaa sovittelijan valtakunnallinen ajokortti ja uusia se aika ajoin ”sovittelulautakunnan valvonnassa”.

Myös sellainen huomio tuli esiin, että ”koulutusten (piilo)tavoitteena on myös tutustua sovittelijoihin, heidän tapaan toimia ja ajatuksiin, jotta saadaan käsitys heidän

vahvuuksista tai kehittämistarpeista sovittelijoina.” Lisäksi muistutettiin, että vapaaehtoisten koulutuksen lisäksi tärkeää on vahvistaa heidän ohjaamistaan.

Vapaaehtoissovittelijoiden tarvitseman koulutuksen teemat

Kun henkilökunnalta kysyttiin, mistä teemoista *vapaaehtoissovittelijat* tarvitsevat koulutusta, suurimman tarpeen arvioitiin liittyvän seuraaviin teemoihin: lähisuhdeväkivallan sovittelu (ka. 4,0), lasten ja nuorten kohtaaminen sovittelussa (ka. 4,1) ja koulukiusaamisen sovittelu (ka. 4,1; kaikissa med. 4). Varsin suuri tarve (med. 4) yhdistettiin lisäksi teemoihin: valtaepätasapainon tunnistaminen ja käsittely (ka. 3,9), sovitteluun liittyvien tunteiden kanssa työskentely (ka. 3,8), mielenterveyshäiriöiden (ml. päihdehäiriöt) kohtaaminen sovittelussa (ka. 3,8), psykologia, ihmisten kohtaaminen ja vuorovaikutus (ka. 3,8), etä/online-sovittelu (ka. 3,8), palveluohjaus (ka. 3,8), juridiikka (esim. sopimus/rikosoikeus, vahingonkorvaukset, tietosuojat, oikeusjärjestelmän toiminta) (ka. 3,8), conferencing/laajennettu sovittelu (ka. 3,6), tietotekniikka (ka. 3,6) ja parin kanssa työskentely (ka. 3,6). Voidaan siis sanoa, että sovittelu edellyttää hyvin monenlaisia tietoja ja taitoja, vieläpä varsin isoja ja ”maailmojasyleileviä” teemoja koskien.

Kun verrataan, miten eroavat toisistaan vapaaehtoisten näkemykset omista kehittämistarpeistaan ja henkilökunnan näkemykset heidän koulutustarpeistaan, havaitaan, että useimpien teemojen osalta henkilökunnan arviot ovat mediaaneilla mitattuna isompia kuin sovittelijoiden omat arviot. Ainoastaan seuraavien teemojen osalta sovittelijoiden oma arvio ylitti henkilöstön arvon: sidosryhmäyhteistyö, sovittelun kv. kehitys ja vakavien rikosten sovittelu (kaikissa mediaanit 3 vs. 2). Teemat etiikka ja sovittelututkimukset puolestaan saivat molemmilta ryhmiltä saman arvon (med. 3).

Kun henkilökunta sai täsmentää koulutusteemoja, mainittiin myös tarve syventää vapaaehtoisten restoratiivisen oikeuden osaamista ja ymmärrystä. Tarpeellisiksi koulutusteemoiksi mainittiin myös sovittelijan roolin, sovittelun rajojen ja merkityksen sisäistäminen sekä sovittelijan ja ohjaajan välinen yhteistyö. Lisäksi tuotiin esiin, että koulutusta pitää olla jatkuvasti tarjolla monenlaisista teemoista sovittelijoiden vaihtelevaa osaamis- ja tietotasoa paikkaamaan. Erikoistumiskoulutusta ajateltiin tarvitsevan etenkin niiden, jotka haluavat sovittaa tiettyntyyppisiä juttuja; poikkeuksena mainittiin kuitenkin vakavien rikosten sovittelu siinä mielessä, että se ei ylipäänsä sovi vapaaehtoisille.

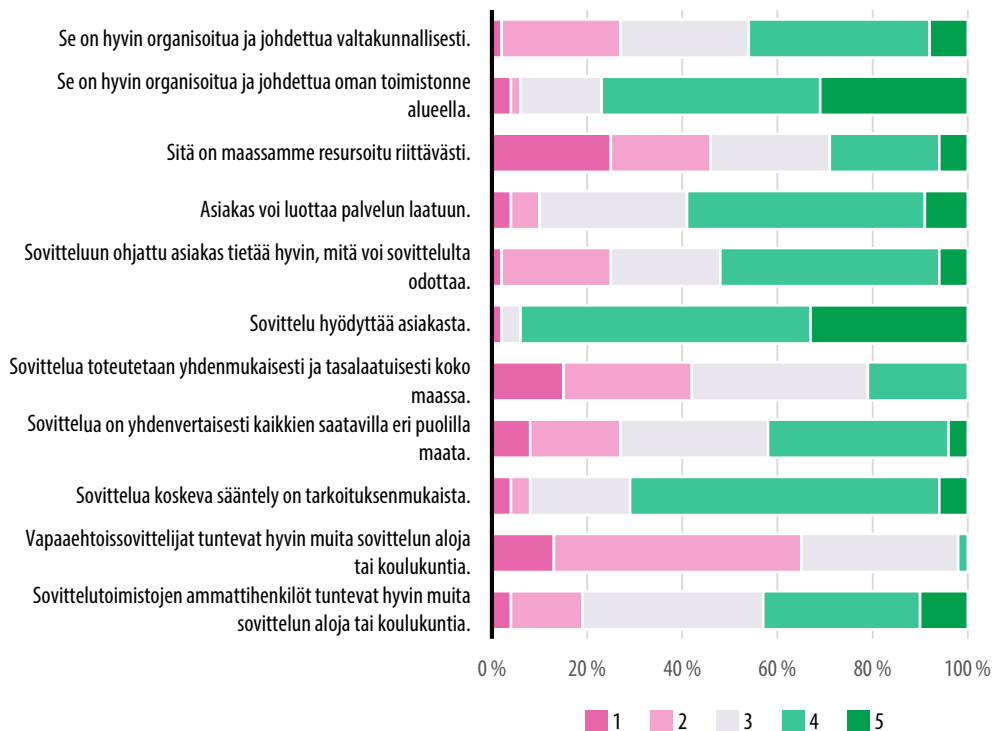
Henkilöstön näkemyksiä sovittelua koskevista väitteistä

Kun henkilöstöä pyydettiin arvioimaan heidän *omaa sovittelualaansa* koskevia väitteitä (kuvio 17), eniten yhtä mieltä oltiin seuraavien väitteiden kanssa (mediaani 4): ”sovittelu hyödyttää asiakasta” (ka. 4,2), ”sovittelu on hyvin organisoitua ja johdettua oman toimiston alueella” (ka. 4,0), ”sovittelua koskeva sääntely on tarkoituksenmukaista” (ka. 3,6), ”asiakas voi luottaa palvelun laatuun” (ka. 3,5) ja ”sovitteluun ohjattu asiakas tietää hyvin,

mitä voi sovittelulta odottaa” (ka. 3,3). Eri mieltä (med. 2) oltiin seuraavasta väitteestä: “vapaaehtoissovittelijat tuntevat hyvin muita sovittelun aloja tai koulukuntia” (ka. 2,3).

Kuvio 17. Sovittelutoimistojen henkilökunnan arvioita rikos- ja riita-asioiden sovittelusta

Kun ajattelet oman alasi sovittelua, niin... (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa n=48)

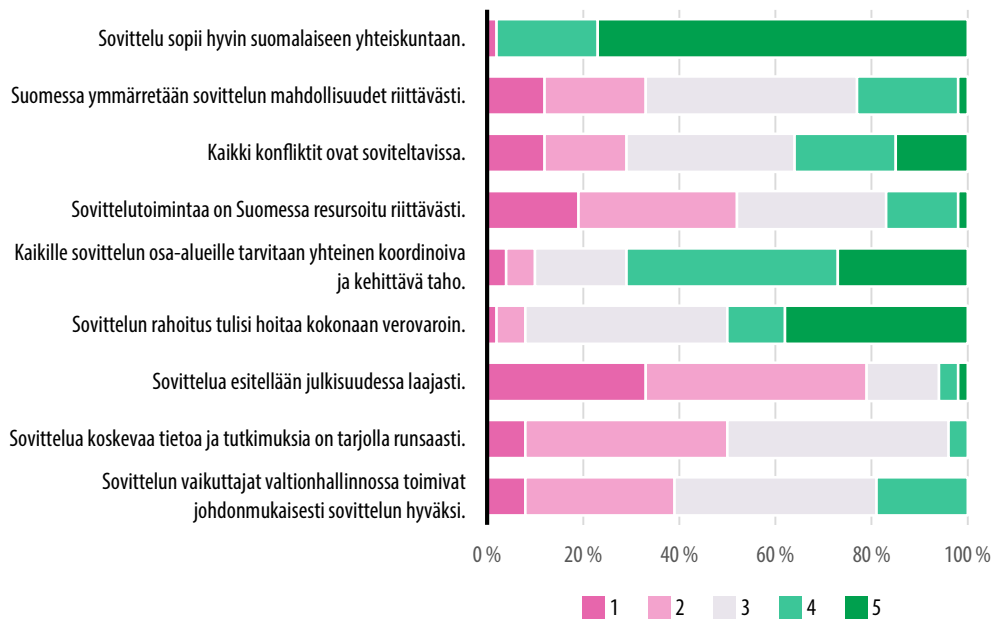

Avovastauksissa peräänkuulutettiin sovittelua koskevan sääntelyn päivittämistä sekä sovittelulain kommentaariteosta. Lisäksi avovastauksista tuli esiin toisaalta vahvemman valtakunnallisen johdon kaipuu ja toisaalta halu välttää ”jyräämistä”.

Kun henkilöstöä pyydettiin arvioimaan erilaisia suomalaisen sovittelun *koko kenttää* koskevia väitteitä (kuvio 18), eniten yhtä mieltä oltiin seuraavien väitteiden kanssa: “sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan” (med. 5, ka. 4,7), “kaikille sovittelun osa-alueille tarvitaan yhteinen koordinoiva ja kehittävä taho” (med. 4, ka. 3,8) ja “sovittelun rahoitus tulisi hoitaa kokonaan verovaroin” (med. 3,5, ka. 3,8). Vähiten samaa mieltä oltiin väitteistä: “sovittelua koskevaa tietoa ja tutkimuksia on tarjolla runsaasti” (med. 2,5, ka. 2,5), “sovittelutoimintaa on Suomessa resursoitu riittävästi” (med. 2, ka. 2,5) ja “sovittelua esitellään julkisuudessa laajasti” (med. 2, ka. 2).

Kuvio 18. Sovittelutoimistojen henkilökunnan arvioita suomalaisen sovittelun kentästä

Arvioi yleisiä, suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevia väittämiä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=48

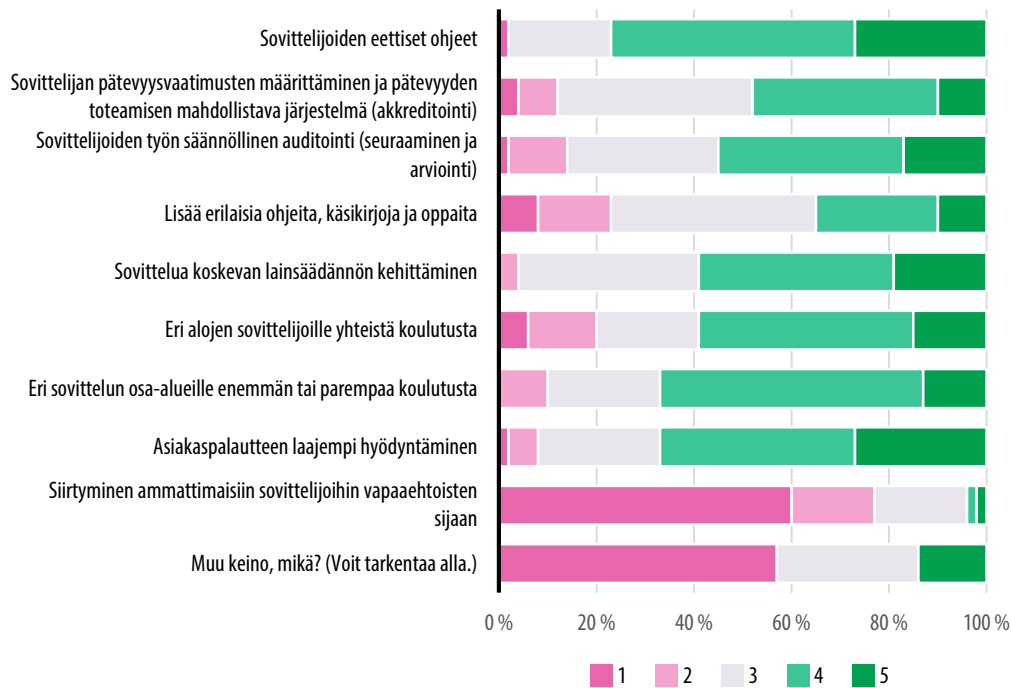
Avovastauksissa tuotiin esiin, että sovittelu on Suomessa yllättävän tuntematonta ja sen näkyvyyttä pitäisi lisätä. Lisäksi ideoitiin, että sovittelun kehittämistä voitaisiin rahoittaa myös siten, että mahdollistettaisiin myös maksulliset sovittelutoimistojen palvelut.

Sovittelun yleinen laadunvarmistus

Sovitteluhenkilöstön mukaan sovittelun yleisen laadun varmistamiseksi parhaat keinot olisivat (kuvio 19): sovittelijoiden eettiset ohjeet (ka. 4), asiakaspalautteen laajempi hyödyntäminen (ka. 3,8), eri sovittelun osa-alueille enemmän tai parempaa koulutusta (ka. 3,7), sovittelua koskevan lainsäädännön kehittäminen (ka. 3,7; kaikissa mediaani 4). Selvästi vähiten kannatusta sai siirtyminen ammattimaisiin sovittelijoihin vapaaehtoisten sijaan (ka. 1,7, med. 1).

Kuvio 19. Sovittelutoimistojen henkilökunnan arvioita suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/tärkeää) n=48

Avovastauksissa todettiin mm. että sovittelijoiden pätevyysvaatimukset on jo riittävästi määriteltä. Toisaalta esitettiin myös progressiivinen idea: ”Kaikille rikos- ja riita-asioiden sovittelijoille ja ohjaajille tulisi järjestää valtakunnallinen sovittelututkinto (kirjallinen ja suullinen osa ja näyttökoe), joka pitäisi päivittää esim. 3 tai 5 vuoden välein. Kokeen järjestäisi ja tutkintoa valvoisi sovittelulautakunta.”

Sovitteluasioiden prioriteettijärjestys ja resurssien suuntaaminen

Kun henkilöstöä pyydettiin arvioimaan oman alansa sovitteluasioiden prioriteettijärjestystä, jos resurssit eivät mahdollista kaikkien asioiden sovittelua, korkein prioriteetti (med. 5) annettiin lasten ja nuorten asioille (ka. 4,8) ja koulukiusaamiselle (ka. 4,6). Myös seuraavia haluttiin priorisoida (med. 4): lievät rikokset (ka. 4,2), lähisuhdeväkivalta, perheriidat (ka. 4,2) ja tapaukset, joihin liittyy palveluohjauksen tarve (ka. 4,1). Sen sijaan alhainen prioriteetti (med. 2) annettiin vakaville rikoksille (ka. 2,5) ja kaupallisille riidoille (ka. 1,9). Tässäkin kohtaa henkilökunnan vastaukset olivat hyvin samanlaisia kuin sovittelijoidenkin.

Avoimissa vastauksissa huomautettiin, että joillakin osa-alueilla on omat sovittelut, kuten työyhteisö- ja naapurussovittelu. Myös isojen vahinkojen, vakavien rikosten ja

kaupallisten riitojen nähtiin sopivan enemmän ammattilais- kuin vapaaehtoissovitteluun. Toisaalta myös ”kumileimasinsovittelu” muodon vuoksi (enemmän oikeusviranomaisia kuin osapuolia varten) nähtiin turhaksi.

Kun henkilöstöä pyydettiin avoimessa kentässä arvioimaan sovittelun resurssien käyttöä, mainittiin mm. että resurssia pitäisi lisätä tiedottamiseen ja sovittelun keskushallinnon kehittämistyöhön. Lisäksi esitettiin, että byrokratiaa ja sovitteluprosessia pitäisi keventää. Mitä soviteltaviin asioihin tulee, muutamassa vastauksessa korostettiin asianomistajarikoksia sovittelun sovellusalueena; niissä sovittelun pitäisi olla automaatio. Toisaalta huomautettiin, että ”kohderyhmiä on vaikea asettaa vastakkain”, ja että ”resursseja tulisi yksinkertaisesti lisätä, jotta tällaista valikointia ei tarvitsisi missään tilanteessa tehdä.”

Sovittelun menetelmien kehittämisen tarve

Kun henkilöstöä pyydettiin avoimessa kentässä arvioimaan, millä tavalla sovittelun menetelmiä tulisi kehittää tai millaisia uusia menetelmiä tarvitaan, ehdotettiin, että online-sovitteluita ja sähköisen asioinnin mahdollisuutta pitää edelleen kehittää, ja että osapuolten oikeusturva kaipaavaa varmistusta, koska nykyinen sovitteluhenkilöstö on pääosin sosiaalialalta ilman oikeusosaamista. Muistutettiin myös, että aina ei tarvitse kehittää uutta, vaan prosessi on jo nykyisellään hyvä. Toisaalta todettiin, että kaikkia sellaisia menetelmiä kannattaa tarkastella avoimesti, jotka tukevat kunnioittavaa, tasapuolista kohtaamista sekä kuuntelun ja luottamuksellisen ilmapiirin toteutumista sovittelussa. Lisäksi esitettiin, että sovittelua pitäisi keventää; nyt prosessit on koettu pitkiksi ja raskaiksi. Varsinkin yksinkertaisiin massajuttuihin ehdotettiin ketterämpiä ja nopeampia menettelyitä. Toisaalta ehdotettiin myös, että sovittelussa voisi olla suurempiakin ryhmiä ja ”yhteiskuntasovittelua”.

Mitä taas erityisiin asialuokkiin tulee, vakavampiin rikoksiin ehdotettiin kehitettäväksi edellytysten arviointimenetelmiä ja hyödynnettäväksi useampia erillistapaamisia ja transformatiivista lähestymistapaa. Lisäksi ehdotettiin, että sovittelussa voisi hyödyntää myös ammattilaisia moniammatillisesti, esim. rajariidoissa maanmittaustoimistosta.

On mielenkiintoista, että myös sovittelun kaltaisessa informaalissa menettelyssä, jonka valttikortteina pidetään juuri nopeutta ja joustavuutta, nähdään myös prosessin raskautteen ja byrokraattisuuteen liittyviä ongelmia. Koska nämä asiat iskevät tavallaan koko toiminnan ytimeen, on sovittelun identiteetin ja oikeutuksen kannalta pidettävä huolta siitä, että vaihtoehtoiselle konfliktinratkaisulle ei tarvita kohta uutta vaihtoehtoa – eli niin kuin koulutuksen ja ammattimaistumisen suhteen, myös hallinnon, oikeusturvatakeiden ja yhteisten sääntöjen suhteen tarvitaan tasapainoilua, ettei ”häntä ala heiluttaa koiraa”, vaan sovittelu säilyy responsiivisena palveluna, jonka lähtökohtina ovat asiakkaiden tarpeet ja restoratiivinen oikeus.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun kasvun esteet

Kun henkilöstöä pyydettiin arvioimaan oman alansa sovittelun kasvun esteitä, suurimmiksi kasvun esteiksi (med. 4) mainittiin rajalliset resurssit (ka. 3,7), poliittisten päättäjien asenteet tai tiedon puute (ka. 3,5) ja suuren yleisön asenteet tai tiedon puute (ka. 3,6). Pienimmiksi (med. 1) esteiksi kasvulle taas mainittiin sovitteluhenkilökunnan asenteet tai tiedon tai osaamisen puute (ka. 1,8) ja sovittelutoimijoiden keskinäinen riitaisuus tai kilpailu (ka. 1,7). Tulokset olivat samansuuntaisia kuin sovittelijoillakin.

Avovastauksissa kommentoitiin, että markkinointia tarvittaisiin enemmän, mutta siihen ei ole resurssia. Ammattiryhmistä mainittiin poliisit, joille toivottiin selkeämpää ohjetta sovitteluun ohjaamisesta, ja asianajajat, joita syytettiin sovitteluvastaisuudesta. Lisäksi sovittelutoimiston taustaorganisaation ohjeistukset ja kulttuuri mainittiin sovittelun kehittämisen esteenä.

Kun henkilöstöä pyydettiin arvioimaan, mille kohderyhmille sovittelun viestintää pitäisi suunnata, tärkeimmät (med. 5) olivat: koulut (ka. 4,5), poliittiset päättäjät (ka. 4,5), suuri yleisö, potentiaaliset asiakkaat (ka. 4,3), poliisi (ka. 4,3) ja syyttäjät (ka. 4,3). Alin mediaani vastauksissa oli 3, joten oikeastaan mitään kohderyhmää ei pidetty vähäpätöisenä. Avouudessa kentässä tuotiin esille viestinnän kohteina vielä nuorisotoimi, maahanmuuttajapalvelut ja järjestötoimijat.

3.2 Tuomioistuinsovittelu

Taustatiedot

Tuomioistuimissa tehtävää sovittelua koskevaan kyselyyn vastasi 115 sovittelijaa. Vastajista 59 % oli sovittelua tekeviä käräjätuomareita ja 9 % hovioikeuksissa sovittellevia tuomareita. Samaan kyselyyn vastasivat myös ns. asiantuntija-avustajat, jotka toimivat kärjäu-oikeuksissa sovittelijatuomarin työparina huoltoriidoissa. Heitä oli vastaajissa 32 %. Kyselyn tuloksia raportoitaessa vastaajaryhmä on jaettu kahtia: sovittelijatuomarit kärjäu- ja hovioikeuksissa muodostavat yhden ryhmän, asiantuntija-avustajina huoltoriidoissa toimivat toisen ryhmän. Näin erilaisilla taustoilla ja erilaisista organisaatioista tulevien sovittelijoiden vastaukset eivät sekoitu keskenään. Osa kysymyksistä oli myös sellaisia, että asiantuntija-avustajien saattoi olla vaikea vastata niihin. Erottelun jälkeen tulokset kuvaavat paremmin kumpaakin ryhmää erikseen.

Sovittelijatuomareista 56 % oli naisia ja 44 % miehiä. Asiantuntija-avustajista naisia oli huomattavasti enemmän, 94 %. Vastajista 75 % oli yli 45-vuotiaita. Asiantuntija-avustajat olivat keskimäärin vanhempia kuin sovittelijatuomarit, sillä heistä yli puolet edusti 55–64-vuotiaiden ikäryhmää ja yli 65-vuotiaitakin oli 16 %. Voidaan siis arvioida, että tuomioistuimissa sovittelijoilla oli pitkä ammatillinen kokemus.

Sovittelijatuomareilla on tuomaripätevyyden johdosta kaikilla ylempi korkeakoulututkinto ja heistä 9 %:lla lisäksi tieteellinen jatkotutkinto. Asiantuntija-avustajista valtaosalla oli ylempi korkeakoulututkinto, sillä alemman korkeakoulututkinnon omaavia oli vain 5 %. Asiantuntija-avustajien osalta laki määrittää kelpoisuusehtoja, joten heidän maisteritutkintonsa ovat tyypillisimmin sosiaalityön ja psykologian alalta.

Vastaajia oli kaikista hovioikeuspiireistä, eniten Helsingin ja Turun alueilta, joissa työskenteli yhteensä puolet vastaajista. Sovittelijatuomareista oli eniten vastaajia Helsingin hovioikeuspiiristä (30 %), asiantuntija-avustajista puolestaan Turun hovioikeuspiiristä (37 %).

Sovittelukokemuksen pituudessa näkyy se, että tuomioistuinsovittelu on ollut mahdollista noin 15 vuoden ajan ja että asiantuntija-avustajat ovat olleet mukana vasta Follo-kokeilun ja käytännön vakiinnuttamisen myötä. Alle 3 vuotta sovitelleita on kummassakin ryhmässä hiukan alle 30 %, samoin kuin 3–6 vuotta sovitelleita. Vaikuttaa siltä, että asiantuntija-avustajista kyselyyn ovat vastanneet aktiivisesti Follo-sovittelussa alusta alkaen mukana olleet asiantuntijat, sillä heitä oli oman ryhmänsä vastaajista 35 %. Niin ikään yli kymmenen vuotta sovitelleita, eli tuomioistuinsovittelun alkumetreiltä saakka mukana olleita oli 23 % sovitteijatuomareista. Tuomioistuimessa sovittelevilla on siis taustallaan pitkä ammatillinen kokemus, mutta sovittelukokemus ei vielä ole yhtä mittavaa.

Tyypillisin sovittelujen määrä oli 3–10 sovittelua vuodessa – näin vastasi 45 % sovitteijatuomareista ja 49 % asiantuntija-avustajista. Vastaavasti 11–20 sovittelua vuosittain teki 25/35 % ja yli 20 sovittelua 21/16 %.

Valtaosa vastaajista kuvasi sovittelun järjestämistä omassa organisaatiossaan siten, että vain koulutetut tuomarit voivat toimia sovitteijoina (79 %). Halukkaat tuomarit voivat toimia sovitteijoina 8 % mukaan. Kaksi vastaajaa (N=76) kertoi, että sovittelu kuuluu tietyllä osastolla toimivien tuomarien toimenkuvaan ja yksi vastasi, että sovittelu kuuluu kaikkien kärjätuomarien toimenkuvaan halukkuudesta riippumatta. Avovastauksissa osa kuvasi organisaationsa järjestelyjä siten, että sovittelun osalta edellytetään koulutusta, mutta kysytään silti myös halukkuutta.

Sovittelijana toimiminen ja oman sovittelualan tilanne

Sovittelijatuomareista valtaosa (89 %) oli käynyt aiemmin oikeusministeriön, nykyisin Tuomioistuinviraston järjestämän sovitteijajan peruskurssin, 58 % myös jatkokurssin. Sovittelijatuomareista 53 % oli käynyt asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun koulutuksen (ns. follo-koulutus). Asiantuntija-avustajilla kyseinen koulutus on edellytys asiantuntija-avustajana toimimiselle, joskaan kaikki vastaajat eivät olleet tätä vastausvaihtoehtoa valinneet. Lisäksi sekä sovitteijatuomareilla (26 %) että asiantuntija-avustajilla (49 %) oli myös muita tuomioistuinsovittelun tai ylipäätään sovitteijaille suunnattuja

kursseja tai koulutuksia, esim. virastojen sisäisiä koulutuspäiviä tai erilaisia sovittelijoiden yhteisiä teemapäiviä. Asiantuntija-avustajilla on jonkin verran myös perheasioiden sovittelijan koulutusta.

Eryteisesti sovittelijatuomarit katsoivat, että heillä on riittävästi koulutusta ja he osaavat hakea tarvittaessa lisää tietoa (57 %). Asiantuntija-avustajista sen sijaan 59 % totesi tarvitsevänsä enemmän koulutusta.

Kun vastaajat täsmensivät, millaisissa asioissa he toivoisivat lisää koulutusta tai millä alueella heidän tulisi kehittyä, kaikkein eniten toivottiin erilaisia kertauskursseja, syventäviä kursseja ja tietojen päivittämistä. Joillain vastaajilla oli mielessään jokin tietty koulutus, johon he toivoisivat pääsevänsä. Vastauksissa nousi myös kaksi erityiskysymystä, joihin toivottiin koulutusta: lapsen kanssa työskentely sekä sovittelijatuomarin ja asiantuntija-avustajan yhteistyö ja yhteinen koulutus. Myös hovioikeuksissa työskenteleville suunnattu sovittelukoulutus otettiin esiin.

Omina kehitysalueinaan tuomarit mainitsivat useimmin sovittelun eri mallit ja käytännöt, sovittelutekniikat sekä lapsen kanssa keskustelun osana sovittelua; asiantuntija-avustajat puolestaan lasten kanssa keskustelun osana sovittelua, mielenterveysongelmat, päihteet ja väkivallan sekä vallan epätasapainon tunnistamisen. Vaikka sovittelijatuomarit katsoivat, että heillä on riittävästi koulutusta, he ilmaisivat kuitenkin kautta linjan suurempaa kiinnostusta tai tarvetta erilaisille kehittämisen alueille.

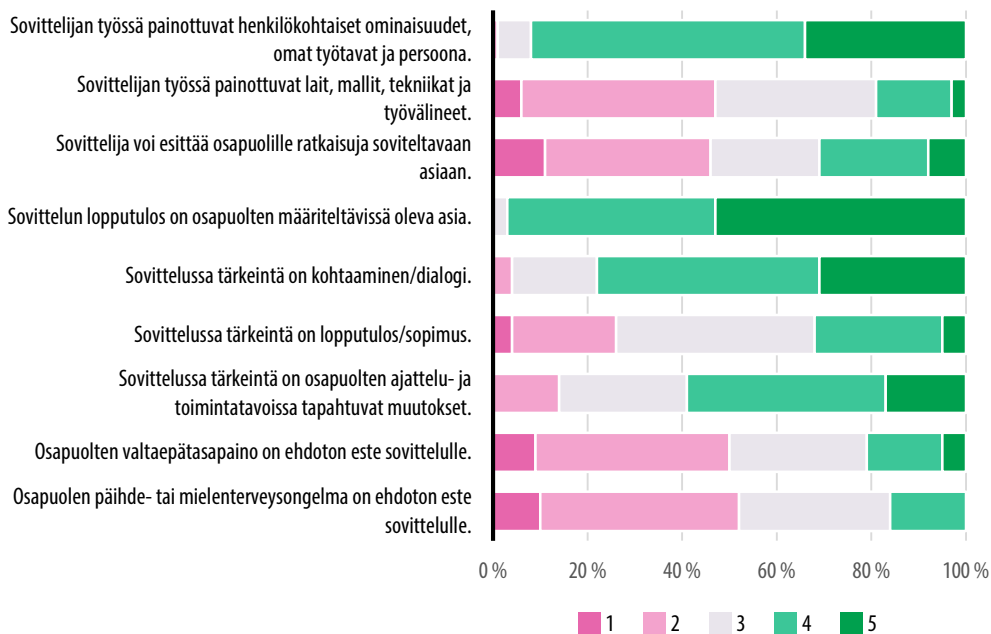
Enemmistö sekä sovittelijatuomareista (51 %) että asiantuntija-avustajista (68 %) katsoi, että he eivät edusta yhtä tiettyä koulukuntaa tai että heidän lähestymistapansa voi vaihdella. Tämän jälkeen sovittelijatuomareilta sai eniten mainintoja fasilitatiivinen sovittelu (44 %), ratkaisukeskeinen sovittelu (33 %) ja intressipohjainen sovittelu (26 %); asiantuntija-avustajilta puolestaan ratkaisukeskeinen (45 %), fasilitatiivinen (29 %) ja – ehkä hiukan yllättäen – narratiivinen lähestymistapa (26 %). Kiinnostava yksityiskohta on, että sovittelijatuomareista 18 % katsoi edustavansa evaluatiivista lähestymistapaa, asiantuntija-avustajista 6 %.

Kun vastaajilta kysyttiin arvioita erilaisista sovittelijana toimimista ja sovittelua kuvaavista väittämistä (kuviot 20 ja 21), sovittelijatuomarit korostivat sovittelussa voimakkaammin henkilökohtaisia ominaisuuksia ja persoonaa, kun taas asiantuntija-avustajat katsoivat, että edellisen lisäksi laeilla, tekniikoilla ja malleilla on merkitystä. Kummastakin ryhmästä noin 30 % katsoi, että sovittelija voi ehdottaa osapuolille ratkaisuja soviteltavaan asiaan. Samaan aikaan kuitenkin tuomareista 97 % ja asiantuntija-avustajista 89 % katsoi, että sovittelun lopputulos on osapuolten määritettävissä oleva asia. Asiantuntija-avustajat korostivat tuomareita jonkin verran useammin kohtaamisen ja dialogin sekä osapuolten ajattelu- ja toimintatavoissa tapahtuvien muutosten merkitystä, tuomarit niukasti

enemmän lopputuloksen merkitystä. Osapuolten valtaepätasapainon tai mielenterveys- ja päihdeongelmat näki sovittelun ehdottomana esteenä kummastakin ryhmästä noin viidennes vastaajista.

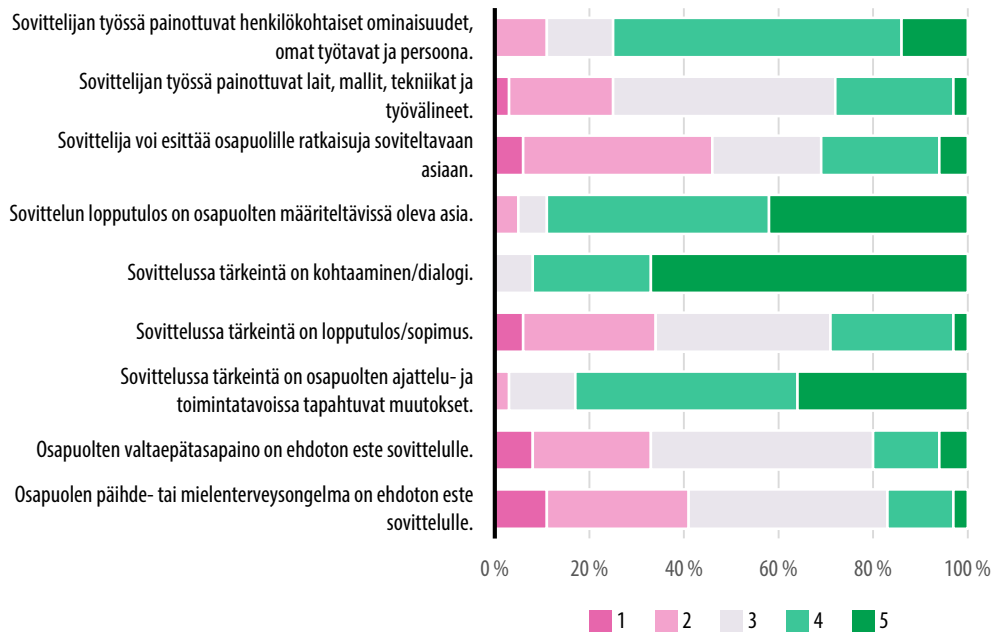
Kuvio 20. Tuomarien käsityksiä sovittelijana toimimisesta ja sovittelusta

Kun ajattelet sovittelua tuomioistuimissa, niin (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä)
n=77

Kuvio 21. Asiantuntija-avustajien käsityksiä sovittelijana toimimisesta ja sovittelusta

Kun ajattelet sovittelua tuomioistuimissa, niin (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä)
n=36

Tuomioistuimessa sovittelevien lista heidän omaan työhönsä vaikuttaneista kirjoittajista ja kouluttajista on suhteellisen lyhyt. Sovittelijatuomarit mainitsivat useimmin Antti Heikinheimon, sen jälkeen Anna-Kaisa Aaltosen ja Kaijus Ervastin, jotka kaikki ovat toimineet kouluttajina tuomioistuinsovittelijoiden koulutuksissa. Myös CEDR:n kouluttajat saivat mainintoja. Asiantuntija-avustajilta eniten mainintoja saivat Anna-Kaisa Aaltonen ja Päivi Mäntylä-Karppinen, jotka ovat toimineet molemmat asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun kouluttajina.

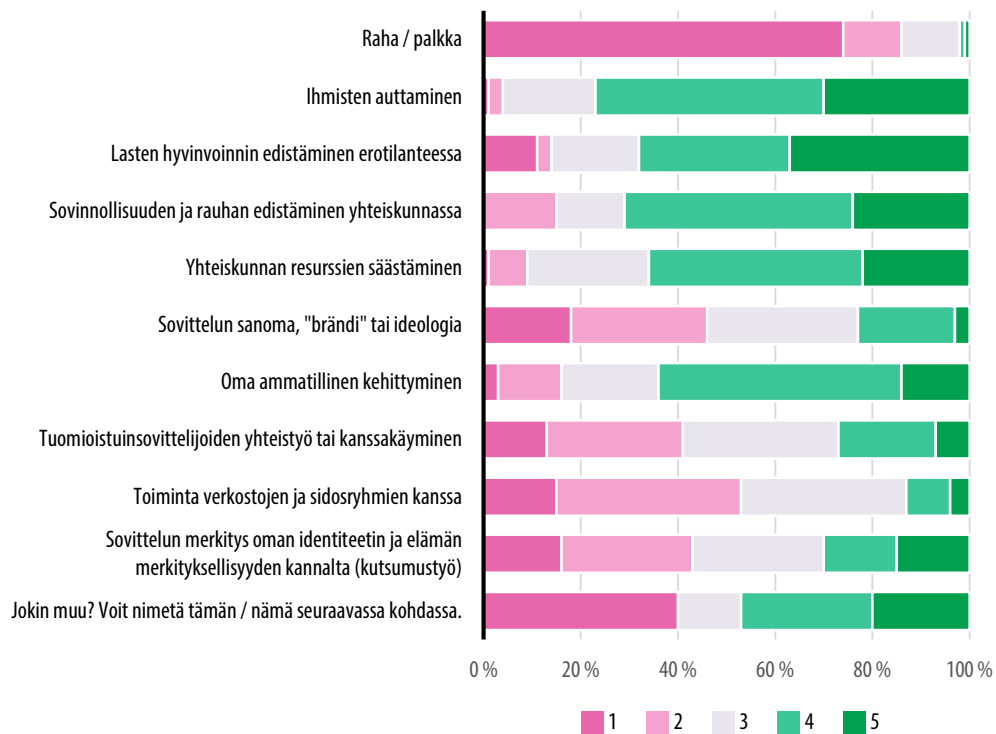
Merkittävinä julkaisuina sovittelijatuomarit mainitsivat Kaijus Ervastin tuotannon (erityisesti Tuomioistuinsovittelu-kirjan) sekä Anna-Kaisa Aaltosen julkaisemat kirjat ja oppaat. Myös koulutusten materiaalit mainittiin. Asiantuntija-avustajat puolestaan pitivät merkittävimpinä Anna-Kaisa Aaltosen julkaisuja ja folio-koulutuksen materiaaleja.

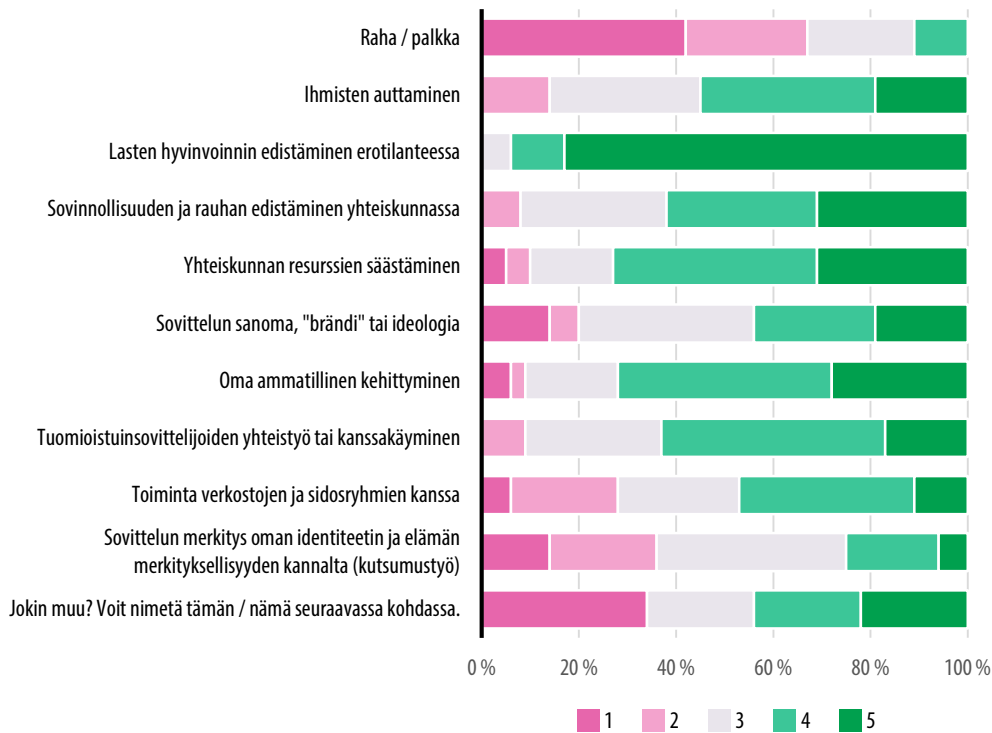
Kun tuomioistuimessa sovittelevilta kysyttiin, millaiset tekijät motivoivat heitä sovittelutyössä, sekä sovittelijatuomarit (86 %) että asiantuntija-avustajat (67 %) vastasivat, että raha tai palkka ei motivoi heitä juuri lainkaan (Kuviot 22 ja 23). Sen sijaan ihmisten auttaminen, sovinnollisuuden edistäminen yhteiskunnassa, yhteiskunnan resurssien säästäminen ja oma ammatillinen kehittyminen olivat tekijöitä, jotka mainittiin motivoivina molemmissa ryhmissä. Asiantuntija-avustajat korostivat motivoivana tekijänä erityisesti

lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta erotilanteessa – heistä 94 % vastasi asian motivoivan heitä paljon tai erittäin paljon. Asiantuntija-avustajat näkivät myös kautta linjan tuomareita useammin motivoivina tekijöinä sovittelijoiden välisen yhteistyön ja toiminnan verkostojen sidosryhmien kanssa.

Kuvio 22. Sovittelijatuomareita motivoivat tekijät

Mikä motivoi sinua sovitteluun liittyvässä työssäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon) n=77

Kuvio 23. Asiantuntija-avustajia motivoivat tekijät**Mikä motivoi sinua sovitteluun liittyvässä työssäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon) n=36**

Sovittelijat vastasivat innokkaasti myös avoimeen kysymykseen, jossa he saivat kertoa enemmän siitä, mikä heitä motivoi sovittelutyössä. Sovittelijatuomarien esiin nostamat teemat olivat sovittelun palkitsevuus, työtaakan vähentäminen organisaatiossa, sekä oma kehittyminen ja profiloituminen. Asiantuntija-avustajien esiin ottamat teemat olivat puolestaan lasten ja perheiden auttaminen, työhön tuleva vaihtelu, sekä moniammatillisuus.

”Sovittelu on monissa asioissa lopputulokseltaan palkitseva: konfliktin ratkaisu voi olla luova ja vastata osapuolten tarpeisiin tavalla, joka on oikeudenkäynnin puolella poissuljettua. Lisäksi on virkistävää saada osapuolten välityksellä palautetta onnistuneesta lopputuloksesta verrattuna paperilla tuotettavaan ratkaisuun.” (Sovittelijatuomari)

”Joku toinen sovittelee mulle jaettuja riita-asioita, mä sovittelen jonkun toisen juttuja = työt vähenee.” (Sovittelijatuomari)

”Sovittelijana kehityn myös itse ihmisenä. Tunnen tekeväni merkityksellistä työtä auttaessani ihmisiä löytämään ratkaisuja ongelmiinsa.”
(Sovittelijatuomari)

”Huoltoriidat ovat hyvin laajasti yhteiskuntaan vaikuttavia. Lasten huonovointisuus heijastuu päiväkotiryhmiin, koululuokkiin, harrastuksiin, vanhempien työkykyyn, ystävyyss- ja sukulaissuhteisiin, sosiaali- ja terveystalveluiden käyttöön jne. Psykkiset haitat ja taloudelliset kustannukset ovat valtavia. On ehdottoman tärkeää, että pystymme auttamaan näitä perheitä mahdollisimman hyvin.”
(Asiantuntija-avustaja)

”Tämä on tärkeää vastapainoa virkatyölle ja motivoi minua myös omassa virkatyössäni ja tuo lisäosaamista myös omaan työyksikköni.”
(Asiantuntija-avustaja)

”Moniammatillinen näkökulma; tuomari, asiantuntija-avustaja, osapuolten avustaja sekä osapuoli.” ***(Asiantuntija-avustaja)***

Tuomioistuinsovittelun parissa ei juurikaan tunnistettu ristiriitoja tai jännitteitä – suurin osa vastaajista ei pitänyt niitä merkittävänä, ja vain 12 % sovittelijatuomareista ja 6 % asiantuntija-avustajista tunnisti sellaisia paljon tai erittäin paljon.

Täsmenässään havaintojaan tuomioistuinsovittelun sisäisistä jännitteistä tuomarit näkivät seuraavanlaisia mahdollisia ristiriitoja (vaikka niitä ei paljon olisikaan):

- henkilökemiat; esimerkiksi työparit saattavat toimia sovittelussa hyvin eri tavoin tai ei löydy yhteistä säveltä
- osapuolten suhtautuminen sovitteluun; eivät esimerkiksi ymmärrä sovittelun tarkoitusta ja keskustelu menee junttamiseksi
- tuomarien suhtautuminen sovitteluun; sovittelua voidaan ali- tai yliarvostaa
- sovittelusta aiheutuvan työmäärän arvostaminen ja huomioiminen omassa organisaatiossa
- erilaisia käsityksiä siitä, millaiset tapaukset sopivat sovitteluun

Asiantuntija-avustajat puolestaan olivat havainneet seuraavanlaisia mahdollisia jännitteitä:

- asiantuntijan ja tuomarin välinen yhteistyö
- erilaiset käsitykset lapsen asemasta tai roolista sovittelussa

”Joidenkin kollegoiden fanaattinen suhtautuminen sovitteluun, ajatus, että sovittelu menee kaiken muun lainkäyttöön edelle ja ratkaisee kaikki ongelmat, juttuja on sovitteltava hinnalla millä hyvänsä. Toisaalta taas välillä tuntuu siltä, että talon johto suhtautuu sovitteluun puuhasteluna, jota olisi tarkoitus tehdä omalla ajalla omaksi huviksi.”

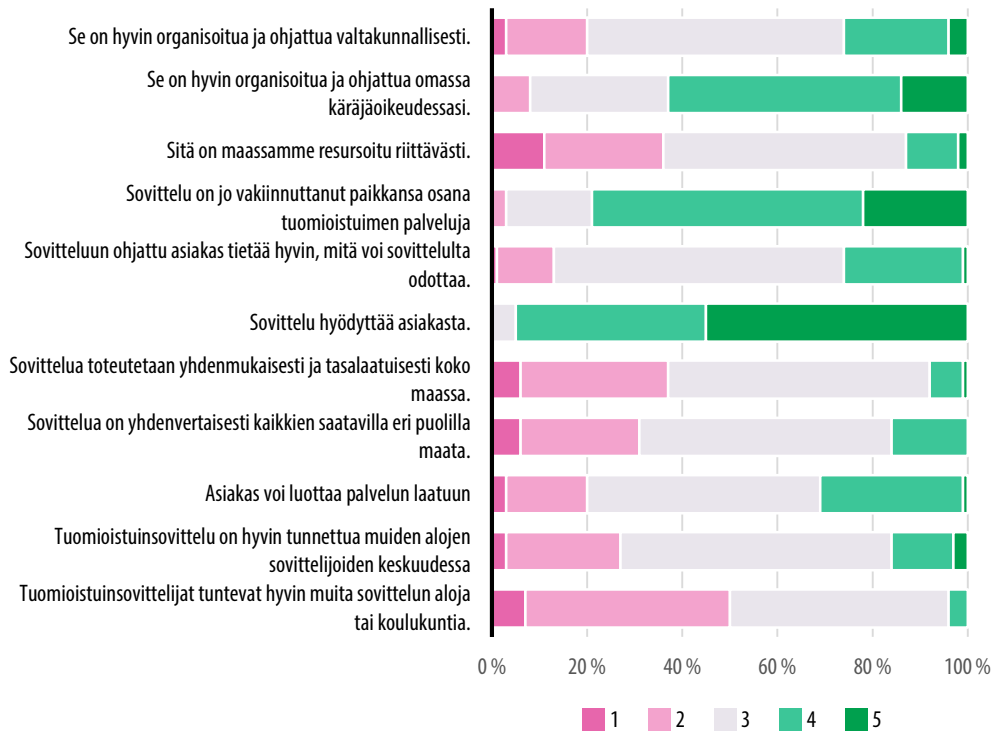
”Jännitteitä liittyy siihen, millaisia juttuja ohjataan sovitteluun, kuka saa ohjata juttuja sovitteluun (esim. notaarit?) ja resurssien säästämiseen liittyvään näkökulmaan (lyhyen vs. pitkän aikavälin hyödyt, tunnistetaanko kaikki hyödyt tiukassa budjettipaineessa). Lisäksi mielenkiintoisesti asianajajaliiton sovittelun supersyksyn kampanjassa nostetaan esille resurssinäkökulma (Blogikirjoitus 6.9.2021: ”Toisin sanoen vireille saatetuista laajoista riita-asioista sovitaan ilman tuomiota yli puolet tuomioistuinsovittelussa, valmisteluistunnon sovintoneuvottelussa tai muuten osapuolten välisissä neuvotteluissa. Voi perustellusti kysyä, miksi näitä tuomioistuinprosessin aikana sovittuja asioita ei sovita kokonaan tuomioistuimen ulkopuolella? Tällöin tuomioistuimen resurssit voidaan varata niille jutuille, jotka aidosti vaativat lainkäyttöratkaisua.”)

”Joskus saattaa asiantuntija-avustaja joutua tunnustelemaan rooliaan; jokainen tuomari on erilainen ja jotkut antavat mukavasti tilaa, mutta saattaa olla myös epävarma olo sen suhteen, paljonko voi itse ottaa tilaa. Tuomari on tietysti puheenjohtaja; vaikeus liittyy joskus siihen, että missä välissä saa omat ajatuksensa sanottua ja onko se sopivaa – tuomarille. Joskus saattaa olla myös erimielisyyttä tuomarin tai esim. asiakkaiden asianajajien kanssa ja nämä asiat luovat jännitteitä. Haasteellista, miten näitä siinä tilanteessa ratkotaan. Työparityöskentelyssä on aina monenlaista dynamiikkaa.”

Sovittelun organisointia kartoittavat kysymykset antavat jossain määrin ristiriitaista kuvaa tilanteesta (Kuviot 24 ja 25). Yleisesti ottaen asiantuntija-avustajat arvioivat sovittelun organisointia, saatavuutta ja resursointia myönteisemmin kuin sovittelijatuomarit, mutta kaiken kaikkiaan tulokset viittaavat siihen, että sovittelun organisointiin ollaan varsin tyytyväisiä. Molempien vastaajaryhmien mielestä sovittelun organisointi ja ohjaus oli paremmin hoidettu omassa yksikössä kuin valtakunnallisesti. Valtaosa katsoi, että tuomioistuinsovittelu on vakiinnuttanut paikkansa osana tuomioistuimen palveluja. Suuri osa kuitenkin katsoi, että sovitteluun ohjattu asiakas ei välttämättä tiedä, mitä odottaa palvelulta.

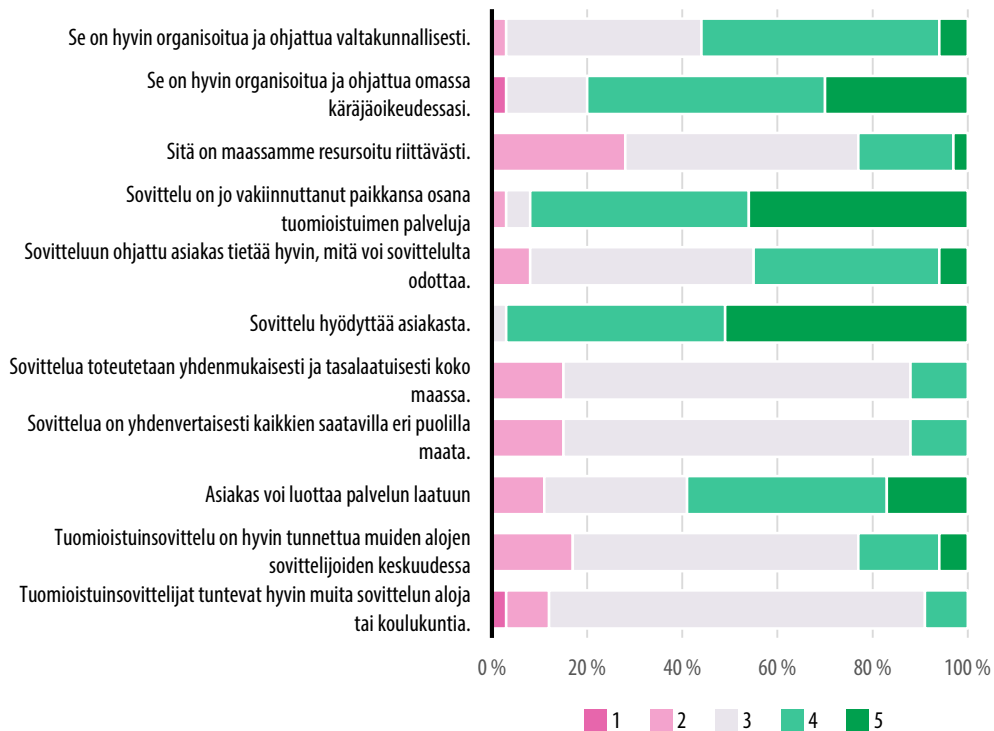
Kuvio 24. Sovittelijatuomarien arvioita tuomioistuinsovittelusta ja sen organisoinnista

Kun ajattelet tuomioistuinsovittelua, niin... (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=77

Kuvio 25. Asiantuntija-avustajien arvioita tuomioistuinsovittelusta ja sen organisoinnista

Kun ajattelet tuomioistuinsovittelua, niin... (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=36

Vaikka suuri osa katsoikin, että sovittelu on organisoitu valtakunnallisestikin varsin hyvin, sovittelun tasalaatuisuuteen toteutukseen eri puolilla maata uskoi vain 8 % sovittelija-tuomareista ja 12 % asiantuntija-avustajista. Samoin sovittelun yhdenvertainen saatavuus toteutui vain harvojen mielestä. Molemmilla vastaajaryhmillä oli kuitenkin luja luottamus sovittelun hyödyllisyyteen asiakkaalle: tuomareista 95 % ja asiantuntija-avustajista 97 % oli samaa tai täysin samaa mieltä. Samaan aikaan kuitenkin vain 31 % tuomareista ja 59 % asiantuntija-avustajista oli samaa tai täysin samaa mieltä siitä, että asiakas voi luottaa sovittelun laatuun.

Tuomareista 27 % ja asiantuntija-avustajista 17 % katsoi, että tuomioistuinsovittelu ei ole hyvin tunnettua muiden alojen sovittelijoiden keskuudessa. Samoin puolet tuomareista ja 12 % asiantuntija-avustajista katsoi, etteivät tuomioistuinsovittelijat tunne hyvin muita sovittelun aloja.

Sovittelijatuomarit ilmoittivat tuntevansa parhaiten rikossovittelua; asiantuntija-avustajat puolestaan avioliittolain mukaista perheasioiden sovittelua. Jonkin verran tunnettuja vaikuttivat olevan koulusovittelu ja työyhteisösovittelu, ja sovittelijatuomareille oli tutumpaa

myös Asianajajaliiton sovittelu ja ylipäätään kaupallisten riitojen sovittelu tuomioistuimen ulkopuolella. ”En tunne lainkaan” tai ”tunnen huonosti” -mainintoja keräsivät eniten katusovittelu, naapuruussovittelu, vakavien rikosten jälkikäsittely, ympäristösovittelu ja monikulttuurinen sovittelu.

Yhteistyön lisäämistä toivottiin eniten perheasioiden sovittelun ja rikossovittelun suuntaan. Sovittelijatuomarit toivoivat lisäksi yhteistyötä kaupallisten riitojen sovittelun suuntaan sekä työyhteisösovittelun kanssa. Myös monikulttuurisen sovittelun suuntaan toivottiin jonkin verran lisää yhteyksiä.

Vastaajat erittelivät avovastauksissaan tarkemmin, missä asioissa ja millaista yhteistyö voisi olla.

Useimpien sovittelun osa-alueiden suhteen nähtiin tärkeimpänä oman tietämyksen kasvattaminen toisesta sovittelun osa-alueesta, usein myös oma henkilökohtainen mielenkiinto johonkin sovittelun alueeseen. Työyhteisösovittelun kanssa nähtiin mahdollisena yleinen tiedonvaihto ja keskustelut. Monikulttuurisesta sovittelusta toivottiin saatavaan lisää tietoa oman sovittelutyön tueksi, sillä monikulttuuristen konfliktien ja sovittelujen määrän nähtiin kasvavan tulevaisuudessa.

Rikossovittelun osalta tuotiin esiin, että joskus yksittäisissä tapauksissa olisi mahdollista sovittaa vahingonkorvauksia ennen tuomioistuimen rikoskäsittelyä, tai että olisi mahdollista sovittaa asiaa vielä ennen hovioikeuden käsittelyä.

Yhteistyö kaupallisten riitojen sovittelun, erityisesti Asianajajaliiton sovittelun kanssa nosti esiin useita kommentteja. Yleisellä tasolla katsottiin yhtäältä, että sovittelijatuomarit voisivat saada tältä suunnalta lisää ymmärrystä tuomioistuinsovitteluun, toisaalta ilmaistiin huolta asianajajien ammattitaidosta sovittelijoina. Yksittäisten tapausten osalta todettiin, että sovittelijatuomarit ja asianajajat voisivat tehdä paljon enemmän yhteistyötä erityisesti laajoissa riidoissa ja että asianajaja voisi joskus olla mukana sovittelijana tuomioistuinsovittelussa. Vastauksissa tuotiin esiin myös, että tuomioistuimesta voisi ohjata juttuja myös yksityiseen sovitteluun, tai ehdottaa yksityistä sovittelua esimerkiksi jutuissa, joissa salaspito on erityisen tärkeää, tai joissa vaaditaan sellaista erityisasiantuntemusta, jota tuomioistuimesta on vaikea löytää.

Perheasioiden sovittelun osalta vastaajat näkivät tärkeänä ylipäätään sen, että tuomioistuimessa tunnettaisiin paremmin ja tiedettäisiin tarkemmin, miten perheasioiden sovittelua toteutetaan. Mahdollisina nähtiin myös huoltoriitoja tuomioistuimessa sovittelvien ja perheasioiden sovittelijoiden yhteiset koulutukset ja keskustelutilaisuudet: lapsen asema erotilanteessa nähtiin keskeisenä yhteisenä nimittäjänä ja sovittelijan ja lapsen väliset keskustelut yhtenä mahdollisena yhteisen koulutuksen aiheena. Joissain vastauksissa

viitattiin myös siihen, että yksittäisissä tapauksissa voisi olla tärkeää osata ohjata vanhempia tarvittaessa esimerkiksi tuomioistuinsovittelusta perheasioiden sovitteluun tai päinvastoin.

Tuomioistuinsovittelun kehittämisessä katsottiin tarvittavan nykyistä enemmän valtakunnallista opastusta. Sovittelun ei katsottu niinkään olevan yksittäisen sovittelijan tai yksikön asia, vaan sovittelun toteutukseen ja kehittämiseen kaivattiin yhteisiä linjauksia. Nykyistä yksityiskohtaisempi sovittelulainsäädäntö ei saanut kannatusta etenkin tuomareilta. Jonkinlainen sovittelijoiden akkreditointijärjestelmä sai varovaista kannatusta. Molemmissa vastaajaryhmissä yli puolet vastaajista kannatti sovittelun kehittämisessä erilaisia yhteisöllisiä keinoja, esimerkiksi sovittelijoiden valtakunnallista yhteistyötä ja vuorovaikutusta, Tuomioistuinviraston koordinoiman kehittämistyön lisäämistä, sekä työparityöskentelyä, keskinäistä sparrausta ja kokeneempien sovittelijoiden konsultointia. Työnohjausta katsottiin tarvittavan vaikeiden konfliktien käsittelyn aiheuttamaan kuormitukseen, mutta ennen muuta sovittelukäytäntöihin ja -menetelmiin liittyen.

Tuomioistuinsovittelun säännöksiä koskevia muutostarpeita vastaajat esittivät varsin vähän. Vaikuttaa siltä, että tämänhetkisiin säännöksiin ollaan varsin tyytyväisiä. Muutostarpeita esittäneet olivat kaikki sovittelijatuomareita. Yksi asiantuntija-avustaja mainitsi tässä yhteydessä, että sovittelijatuomareilla on erilaisia linjanvetoja siinä, milloin lasta kuullaan sovittelun yhteydessä. Eniten sovittelijatuomarit kommentoivat sitä, että sekä lapsenhuoltoriidoissa että myös muissa riita-asioissa voisi olla tarkoituksenmukaista edellyttää, että asiakas osallistuu ensin sovitteluun ennen kuin asian saa vireille tuomioistuimessa. Lisäksi tuotiin esiin seuraavat yksityiskohtaiset muutostarpeet:

”Sovittelu koskee yleisiä tuomioistuimia. Hovioikeudet ovat yleisiä tuomioistuimia. Laki on kirjoitettu vain käräjäoikeusmenettelyä silmällä pitäen. Edellisestä seuraa harmaata aluetta sovittelussa valitusprosessin yhteydessä esim. prosessirajojen osalta.”

”Laki vaikuttaa kokonaisuudessaan jollain tapaa kokonaisuudessaan kypsy-mättömältä. Nyt kun sovittelusta on käytännön kokemusta, voisi kokonaisuudistus olla tarpeen.... Moniin prosessuaalisiin kysymyksiin ei oikeastaan ole otettu laissa kantaa. Ratkaisematta on esimerkiksi kysymys mahdollisten tulevien todistajien läsnäolo sovitteluistunnossa – miten pitäisi suhtautua.”

”Sovittelun ennakkovalmistelusta tarkemmat säännökset? Huom. Oikeudenkäyntikulut, onko ns. sovittelun aikaa sovittelusuostumusta vai aloituspäätöstä seuraava aika. Tätä on avustajien toimesta jouduttu kysymään.”

”Tuomioistuinnmaksulaki; käsittelymaksulla voi olla suurikin merkitys joissakin (lähinnä rahalliselta intressiltään pienissä) asioissa. Sovittelijan TI-maksua koskeva kohtuullisuusharkinta soveltuu huonosti maksun poistamiseen. Nyt ei ole yhtenäistä linjaa sovittelijoiden kesken tältä osin. Voisiko maksun poistaa aina, jos asianosaiset pääsevät sovittelussa sovintoon?”

Vastaajat ottivat myös kantaa siihen, millaisissa asiaryhmissä sovittelua voisi lisätä. Tässäkin kysymyksessä vastaajat olivat sovittelijatuomareita. Muutama vastaaja katsoi, että rikosasioissa olisi varaa lisätä sovittelua, samoin muutama katsoi, että lapsiasioissa sovittelun tulisi olla pääsääntö. Vastauksissaan sovittelijatuomarit nimesivät muutamia asiaryhmiä, joissa sovittelua voisi lisätä (irtisanomisriidat, naapuruusriidat, konkurssipesän takaisinsaannit), mutta moni toi myös esiin, että laajoissa riita-asioissa kautta linjan olisi varaa lisätä sovittelun käyttöä.

”Kaikkien riita-asioiden sovittelussa on paljon kehittämisen varaa, tämä koskee kaikkia asiaryhmiä. Edelleenkin irtisanomisriidat lukumäärältään kuuluvat (ainakin Helsingin) hovioikeuden suurimpiin asiaryhmiin. Tämä on merkki siitä, että sovittelua tulisi lisätä myös näissä asioissa, jotka tyypillisesti sopivat sovitteluun hyvin.”

”Ainakin omassa käräjäoikeudessa follo-sovittelu toimii hyvin, mutta riita-asioiden sovittelussa ja asioiden ohjaamisessa sovitteluun on vielä kehitettävää.”

”Laajat riita-asiat kautta linjan. Nämä ovat työllistävimpiä ja paisuvat helpoimmin turhankin laajoiksi. Tuomioistuimilla on toki välineitä ja velvollisuus karsia näyttöä, mutta siitä huolimatta esim. varmuuden vuoksi -riitauttamista on paljon, jolloin ko. teemaan liittyvää näyttöä ei voi karsia asiaan vaikuttamattomana.”

”Ainakin naapuruusriidat pitäisi kaikki saada sovitteluun.”

”Sovittelua tulisi valtakunnallisesti lisätä kaikissa asiaryhmissä, tällä hetkellä sovitteluun siirtyvien juttujen määrissä on huomattavasti eroja eri tuomioistuinten välillä.”

”Sovittelua on mahdollista lisätä monissa asiaryhmissä tuomioistuinten aktiivisuudella ja käytännön sovittelukokemuksen ja tietoisuuden lisäämisellä viite-ryhmien keskuudessa. Yhtenä esimerkkinä takaisinsaantikanteet konkurssipesään, joissa sovittelun käytön lisääminen vaatisi enimmäkseen kulttuurin muuttamista pesänhoitajien keskuudessa.”

Toisaalta voi myös miettiä, onko olemassa asioita tai asiaryhmiä, joissa sovittelua käytetään ”turhaan” siinä mielessä, että asia voitaisiin ratkaista myös jonkun toisen viranomaisen toimesta. Tässä erään asiantuntija-avustajan pohdintaa asiasta:

”Toisinaan käy mielessä, että sovitteluun hakeutuvat usein vanhemmat, joille peruspalveluiden lastenvalvojat eivät ole riittävän suuri yleisö. He kaipaavat tuomioistuimen ”glamourkullisseja”, jotta kokevat saavansa taistelulleen riittävästi oikeutusta – samalla unohtaen, että aivan sama sovinto olisi voitu vahvistaa heidän välillään jo lastenvalvojalla. Toisaalta sovitteluun hakeutuvat myös ne, joiden paikkakunnalla perheoikeudelliset palvelut eivät ole hyvin saavutettavissa, jolloin he menevät suoraan oikeuteen.”

Sovittelumenetelmien kehittämistä kommentoivat erityisesti asiantuntija-avustajat, ja menetelmiä pohdittiin monista eri näkökulmista. Vastauksissa korostui usein koulutuksen rooli: koulutuksella voi pyrkiä varmistamaan, että menetelmiä käytetään samalla tavoin eri puolilla maata ja että sovittelijoilla on riittävät taidot eri menetelmien käytössä. Erityisinä alueina, joilla sovittelijat tarvitsisivat lisää menetelmäosaamista, mainittiin etäsovittelu, monikulttuurisuus, sosiaalinen media, lasten ja perheiden kanssa työskentely, sekä erolanteet ja väkivalta ilmiönä.

”Tärkeintä olisi lisätä tutkimusnäyttöön perustuvien menetelmien koulutusta ja käyttöä (tai lisätä ensin tutkimusta, jotta tiedetään, millaisia näyttöön perustuvat vaikuttavat menetelmät oikeasti ovat).” Asiantuntija-avustaja

”Monikulttuurisuuden huomioiminen sovittelutyössä; tulisi huomioida esim. vähemmistöstressi myös vanhemmuudessa.” Asiantuntija-avustaja

”Ehkä tietoa eri sovittelumenetelmistä pitäisi lisätä ja koulutusta lisätä. Huolto- ja tapaamisriita-asioissa (perhe- ja lapsiasioissa) systemisen työotteen käyttö tai ainakin tietoisuuden lisääminen siitä voisi olla hyödyllistä sovitteluissa.” Asiantuntija-avustaja

”Sovittelijatuomareille lisää ymmärrystä vaikeiden eroriitojen ilmiöstä, siihen liittyvistä tukimuodoista, vieraannuttamisesta henkisen väkivallan ilmiönä, väkivallan ilmiöstä yleensä.” Asiantuntija-avustaja

”Some-ajan vitsaus eli mahdollisuus vahingoittaa toisia ihmisiä ilman suoraa kohtaamista, on haaste sovittelulle? Mitä mahdollisuuksia digiaika tuo tähän?” Asiantuntija-avustaja

”Pakolliset koulutukset sovittelijana pitkään toimineille. Nyt on sattumanvaraista saako fasilitatiivisen sovittelijan, vai sellaisen sovittelijan, joka kaupittelee valmiita vaihtoehtoja.” Sovittelijatuomari

Tuomioistuinsovittelun kasvun suurimpina esteinä sovittelijatuomarit näkivät asiakkaiden ja asianajajien asenteet sekä sovittelumahdollisuutta koskevan tiedottamisen puutteen; asiantuntija-avustajat puolestaan resurssien puutteen ja sovittelumahdollisuutta koskevan tiedottamisen puutteen. Lainsäädännön epä johdonmukaisuuksia tai sovittelijoiden osaamisen puutetta ei kumpikaan ryhmä nähnyt kasvun esteenä.

Avovastauksissaan erityisesti sovittelijatuomarit täsmensivät vastauksiaan tuomioistuinsovittelun kasvun esteistä. Yhtenä kasvun esteenä nähtiin sovittelupalvelun organisointi:

”Sovittelun merkittävä kasvu edellyttäisi, että sovitteluun pääsisi aidosti nopeasti. Tämä ei aina toteudu tilanteessa, jossa tuomioistuinsovittelijalla on kymmeniä muita juttuja pöydällä. Merkittävää kasvua helpottaisi, jos tuomioistuimissa olisi henkilöitä, joiden pääasiallinen tehtävä olisi nimenomaan sovittelu ja sen koordinointi ja edistäminen. Maailmalta on esimerkkejä tuomioistuimista, joissa yksi tuomioistuinsovittelija voi sovittaa vuoden aikana jopa sadoissa laskettavia juttumääriä. Intressiltään hyvin pientenkin juttujen sovittelu voi olla järkevää, jos se tehdään koordinoitusti ja tehokkaasti.”

Myös keskeisten toimijoiden asenteiden ja osaamisen merkitystä korostettiin vastauksissa:

”Sekä tuomioistuimen että avustajien asenteissa sovittelua kohtaan on vielä parantamisen varaa. En osaa sanoa muiden sovittelutuomareiden osaamisesta, mutta asianajajat/oikeusavustajat eivät aina osaa erottaa sovittelua riita-asian oikeudenkäynnistä ja psykologinen osaaminen voi olla hyvinkin heikkoa, joskin erinomaisiakin avustajia on.”

”Pääosin varsinkin paikalliset avustajat tuntevat ja hyödyntävät sovittelua aktiivisesti sekä edistävät ja tukevat sovittelua. Poikkeuksia toki aina löytyy. Yhteistyön lisääminen avustajien ja sovittelijoiden kesken voisi tuoda kummallekin puolelle uusia näkökulmia ja mahdollistaisi osaamisen kehittämistä.”

”On paljon hyviä avustajia, jotka toimivat sovittelutilanteissa erinomaisella tavalla päämiestensä edun mukaisesti. Melko usein kuitenkin törmää siihen, että toinen osapuolten avustajista ei ole mieltänyt lainkaan rooliaan sovittelussa ja pahimmillaan tällaiset avustajat konkreettisesti torpedoivat sovinnon syntymisen. Lisäkouluttautumismahdollisuuksia avustajille?”

Yhtenä kasvun esteenä pohdittiin myös työmääriin ja palkkioihin liittyviä seikkoja:

”Sovitteluita ei huomioida riittävästi työmäärässä.”

”Asianajajien ei aina kannata ohjata asiakkaita sovitteluun, koska heillä palkkio kärsii siitä.”

Yksi vastaaja toimi myös esiin, että kasvu on myös luonnostaan hidasta:

”Tämäkin kasvaa pikkuhiljaa hyvien kokemusten kautta. Pitää malttaa!”

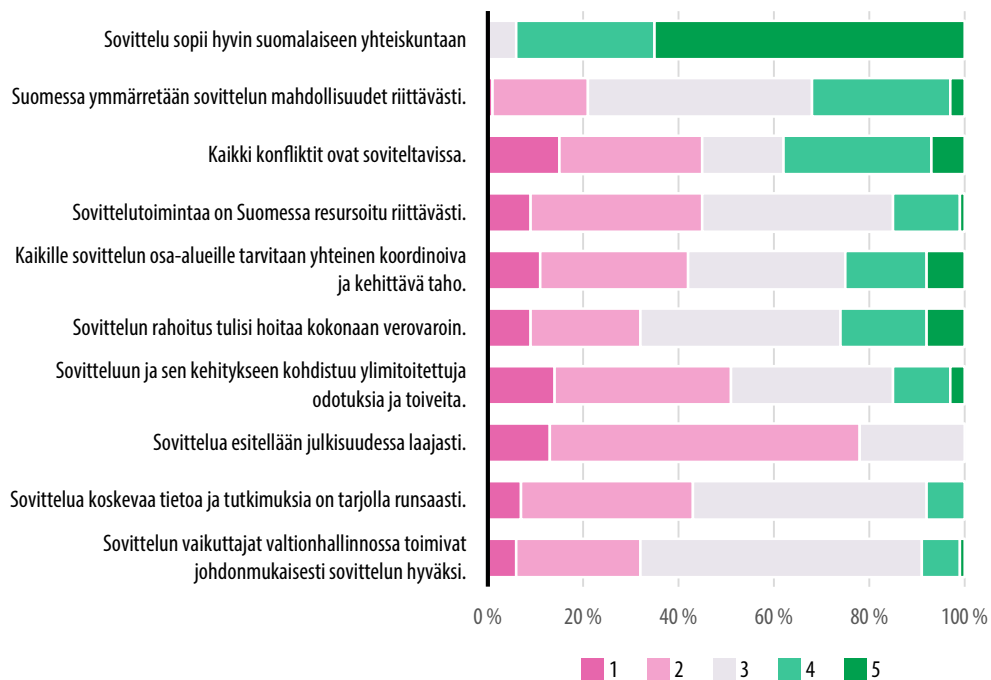
Tuomioistuimessa olevaa sovittelumahdollisuutta koskevan viestinnän tärkeimmäksi kohteeksi nähtiin kummassakin ryhmässä asianajajat ja oikeusavustajat, sen jälkeen potentiaaliset asiakkaat. Varsinkin asiantuntija-avustajat, mutta myös sovittelijatuomarit näkivät tärkeänä kohderyhmänä sosiaalitoimen, perheneuvolat ja lastensuojelun, sekä erityisenä ryhmänä lastenvalvojat. Niin ikään poliittiset päättäjät nähtiin tärkeänä kohderyhmänä ja sovittelijatuomarit korostivat myös liike-elämää ja yrityksiä.

Suomalaisen sovittelun kenttä

Arvioidessaan koko suomalaisen sovittelun kenttää yli 90 % kannatuksen sai väittämä ”sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan” (Kuviot 26 ja 27). Asiantuntija-avustajista 68 %, mutta tuomareista vain 32 % katsoi, että maassamme ymmärretään sovittelun mahdollisuudet riittävästi. Vastaavasti suuri osa katsoi, ettei sovitteluun kohdistu ylimitoitettuja odotuksia – tosin 15 % sovittelijatuomareista katsoi, että ylimitoitettuja toiveita on. Varovaista kannatusta sai ajatus siitä, että maassamme tarvittaisiin sovittelun eri alueille yhteinen koordinoiva ja kehittävä taho.

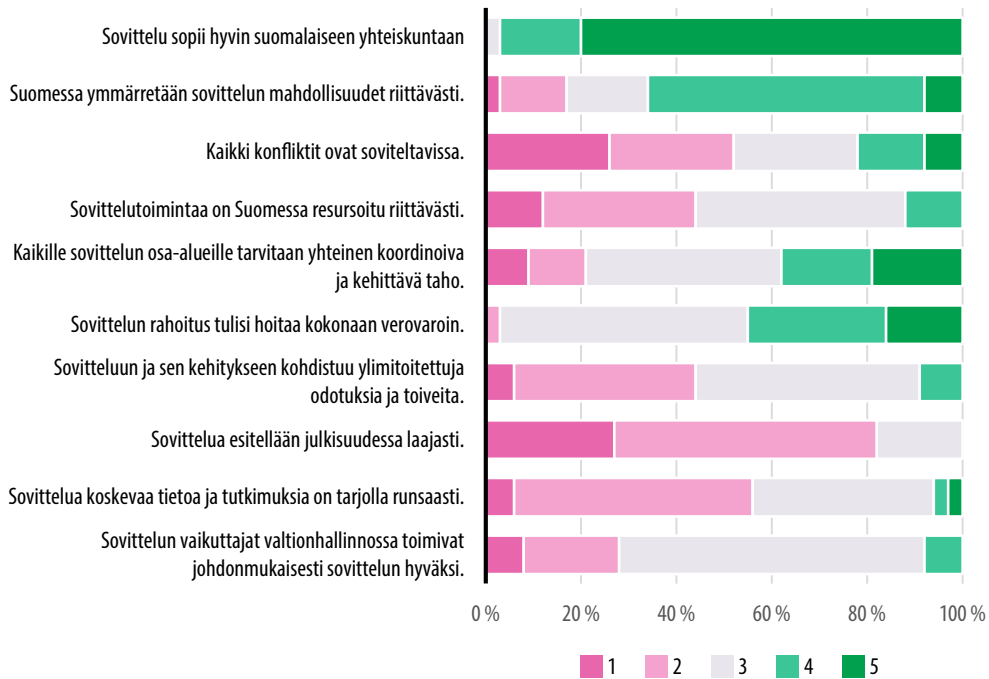
Kuvio 26. Sovittelijatuomarien käsityksiä suomalaisen sovittelun kenttää

Mitä ajattelet seuraavista suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevista väittämistä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=75

Kuvio 27. Asiantuntija-avustajien käsityksiä suomalaisen sovittelun kentstä

Mitä ajattelet seuraavista suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevista väittämistä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=36

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että sovittelua ei juurikaan esitellä julkisuudessa. Vastaajat eivät myöskään tunnistaneet, että sovittelua koskevaa tietoa ja tutkimusta olisi tarjolla runsaasti, tai että sovittelun vaikuttajat valtionhallinnossa toimisivat johdonmukaisesti sovittelun hyväksi.

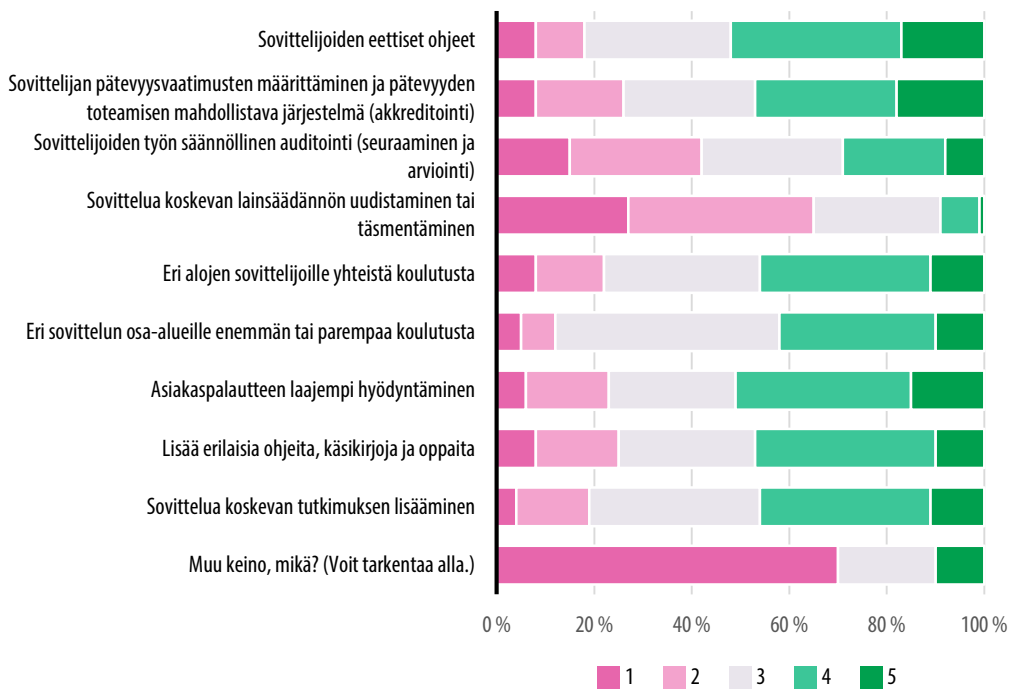
Tuomioistuinsovittelijat eivät valtaosin olleet havainneet ristiriitoja tai jännitteitä suomalaisen sovittelun kentällä. Eniten (noin 15 %) oli havaittu koulukuntien välisiä näkemuseroja, ja tuomarit olivat havainneet myös valtakamppailua sovittelun omistajuudesta (17 %).

Sovittelun yleisessä laadunvarmistuksessa sovittelijatuomarien ja asiantuntija-avustajien näkemykset erosivat jonkin verran, ja väittämässä ehdotetut keinot saivat kautta linjan asiantuntija-avustajilta suurempaa kannatusta (kuviot 28 ja 29). Sovittelijoiden eettisiä ohjeita piti erittäin tärkeinä tai tärkeinä 52 % tuomareista ja peräti 88 % asiantuntija-avustajista. Tulos on mielenkiintoinen siitä näkökulmasta, että kysyttäessä erilaisia omia kehittämisen alueita eettisen osaamisen kehittämistä ei nähty kovinkaan tärkeänä. Sovittelijan pätevyysvaatimusten määrittämistä ja akkreditointijärjestelmää kannatti 48 % tuomareista ja 88 % asiantuntija-avustajista. Sovittelijoiden toiminnan säännöllistä auditointia kannatti

29 % tuomareista ja jälleen peräti 67 % asiantuntija-avustajista. Niin ikään sovittelijoiden yhteinen ja osa-alueille suunnattu koulutus nähtiin tärkeänä laadunvarmistuksen keinona, samoin kuin asiakaspalautteen parempi hyödyntäminen ja sovittelua koskevan tutkimuksen lisääminen. Ainoastaan lainsäädännön uudistaminen näyttäytyi vähemmän tärkeänä laadunvarmistuksen keinona.

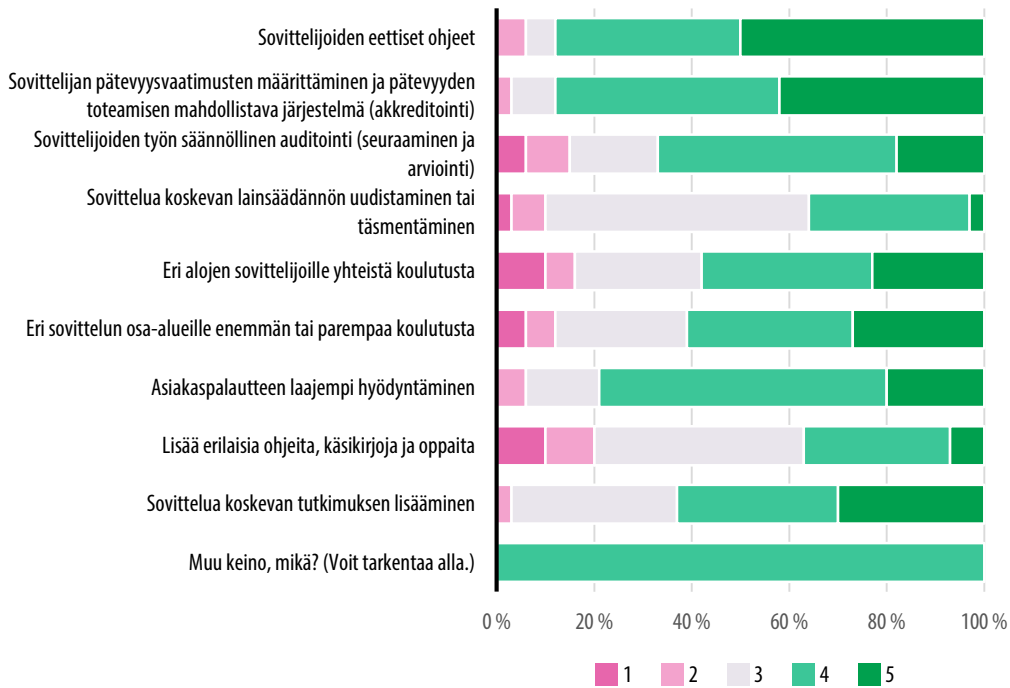
Kuvio 28. Sovittelijatuomarien arviot suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/tärkeää) n=73

Kuvio 29. Asiantuntija-avustajien arviot suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/tärkeää) n=34

Lisäksi laadunvarmistamisen yhtenä keinona tuotiin esiin sovittelijoiden välinen yhteistyö eri muodoissaan:

”Yhteistyötä eri sovittelijoiden välillä ei hyödynnetä riittävästi. Pidän sovittelukoulutusta välttämättömänä jokaiselle sovittelijalle, mutta en tiedä saadaanko akkreditoinnilla tai auditoinnilla kuitenkaan sellaista hyötyä, että niihin pitäisi siirtyä säännönmukaisesti. Palautetta olisi kuitenkin tärkeä saada kaikille sovittelijoille.” Sovittelijatuomari

”Pidän sovittelijalounaiden tyyppisiä sovittelijoiden säännöllisiä ja vapaamuotoisia forumeja ajatusten vaihtamiseksi tärkeinä.” Sovittelijatuomari

”Yhteinen työnohjaus sovittelun eri ammattiryhmille ja sen systemaattinen arviointi.” Asiantuntija-avustaja

3.3 Asianajajaliiton sovittelu

Asianajajaliiton sovittelijaluetteloon merkityille asianajajille tarkoitettuun kyselyyn vastasi 23 ihmistä, joista 78 % oli miehiä ja 22 % naisia. Vastaajien joukko edustaa vain noin 10 % sovittelijaluettelossa olevista asianajajista, joten vastauksia täytyy pitää suuntaa antavina.

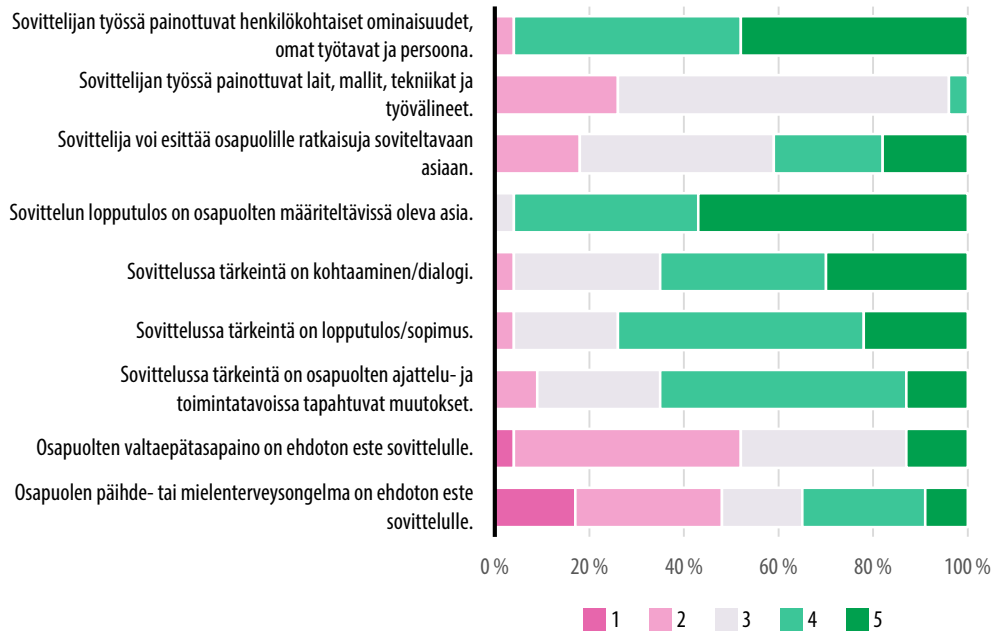
Vastaajista 55 % oli 55–65-vuotiaita, ja Helsingin tai Turun hovioikeuspiirin alueelta vastaajista oli melkein 80 %. Vastaajista 74 % ei ole itse toiminut sovittelijana, mutta avustaa asiakkaitaan tuomioistuinsovitteluissa, ja vastaajilla on pitkä kokemus sovittelusta, sillä 91 % vastaajista on toiminut sovittelijana yli 10 vuotta. Melkein 50 % vastaajista avustaa asiakkaitaan tuomioistuinsovittelussa vuosittain 3–10 sovitteluprosessissa. Vastaajista 9 % avustaa tuomioistuinsovittelussa asiakkaitaan vuosittain jopa 21–50 sovitteluprosessissa.

Vastaajista kaikki ovat käyneet Asianajajaliiton sovittelun yhden tai kahden päivän peruskurssin, mikä on edellytys Asianajajaliiton sovittelijaluetteloon pääsyyllä. 30 % vastaajista on käynyt lisäksi Asianajajaliiton syventävän sovittelukoulutuksen. Vastaajista 83 % ajattelee omaavansa tarpeeksi koulutusta sovittelijana toimimista varten ja osaavansa hankkia lisätietoa, jos tarvitsee. Eräs vastaajista toivoisi lisää ”käytännön harjoituksia ja vinkkejä pattitilanteista eteenpäin luovimiseen.” Kehittämisen kohteina itsessä koettiin sovittelu-tekniikat (56,5 %), neuvotteluvaihe (47,9 %) sekä sovittelu etäyhteydellä (47,8 %).

Vastaajista 65 % kokee edustavansa ratkaisukeskeistä lähestymistapaa ja 39 % vastaajista kokee lähestymistapansa vaihtelevan tai ei edusta tiettyä koulukuntaa. Myös fasilitatiivinen (22 %) ja intressipohjainen (17 %) lähestymistapa mainittiin. Vastaajien mielestä sovittelijan työssä painottuvat henkilökohtaiset ominaisuudet, omat työtavat ja persoona (95,6 %) sekä sovittelun lopputulos on osapuolten määriteltävissä oleva asia (95,6 %). Vastaajat kokevat, että sovittelussa tärkeintä on lopputulos/sopimus (73,9 %), mutta tärkeänä koetaan myös osapuolten ajattelu- ja toimintatavoissa tapahtuvat muutokset (65,2 %) (Kuvio 30).

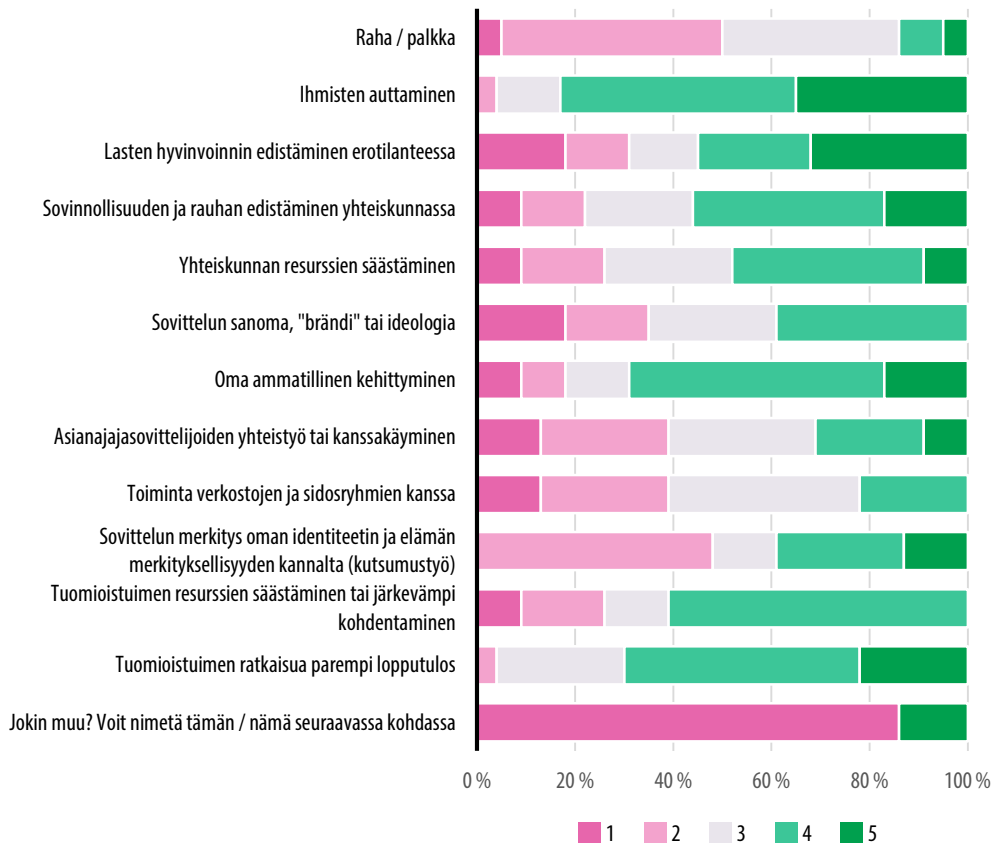
Kuvio 30. Asianajajien käsityksiä sovittelijana toimimisesta ja sovittelusta

Kun ajattelet Asianajajaliiton sovittelua, niin (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä)
n=23

Asianajajille tärkeitä julkaisuja ja materiaaleja kysyttäessä mainittiin Kaijus Ervastin julkaisut ja keskeisenä kouluttajana Antti Heikinheimo.

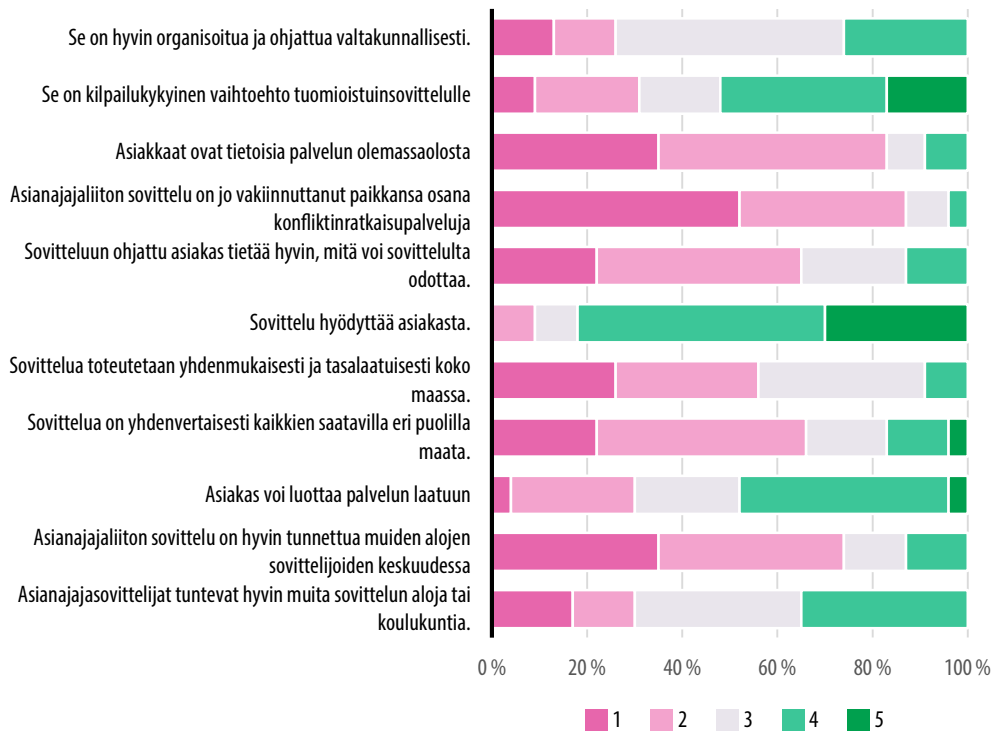
Sovittelutyössä vastaajia motivoi ihmisten auttaminen (82,6 %) sekä tuomioistuimen ratkaisua parempi lopputulos (69,5 %). Sen sijaan sovittelun sanoma tai sen erityinen ”brändi” ei motivoi. Asianajajaliiton sovittelijat näyttävät siis suhtautuvan sovitteluun käytännöllisenä menetelmänä pikemmin kuin ideologisena missiona (kuvio 31).

Kuvio 31. Asianajajien käsityksiä sovittelutyössä motivoivista tekijöistä**Mikä motivoi sinua sovittelutyössäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon) n=23**

Asianajajaliiton sovittelua mietittäessä (kuvio 32) vastaajien mielestä sovittelu hyödyttää asiakasta (82,6 %), asiakas voi luottaa palvelun laatuun (47,8 %) ja se on kilpailukyinen vaihtoehto tuomioistuinsovittelulle (52,2 %). Asianajajaliiton sovittelu ei ole vastaajien mielestä kovin tunnettua, sillä eniten ei yhtään tai ei juurikaan -vastauksia saivat väitteet "Asianajajaliiton sovittelu on jo vakiinnuttanut paikkansa osana konfliktinratkaisupalveluja" (87 %), "asiakkaat ovat tietoisia palvelun olemassaolosta" (82,6 %), "sovitteluun ohjattu asiakas tietää hyvin, mitä voi sovittelulta odottaa" (65,2 %) sekä "Asianajajaliiton sovittelu on hyvin tunnettua muiden alojen sovittelijoiden keskuudessa" (73,9 %).

Kuvio 32. Asianajajien käsityksiä asianajajaliiton sovittelutoiminnasta ja sen organisoinnista

Kun ajattelet Asianajajaliiton sovittelua, niin... (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=23

Vastaajien mielestä Asianajajaliiton sovittelun parissa ei juurikaan (52,4 %) esiinny ristiriitoja tai jännitteitä, jotka vaikuttavat sovittelutyöhön, sen organisointiin tai kehittämiseen.

Tuomioistuinsovittelu (91,3 %) on ehdottomasti vastaajille kaikista tutuin sovittelun muista osa-alueista. Tuttua on myös riita-asioiden sovittelu tuomioistuimen ulkopuolella (43,5 %). Vähiten tunnettuja ovat katusovittelu (78,3 %), monikulttuurinen sovittelu (69,6 %), ympäristösovittelu (65,2 %) ja vakavien rikosten jälkikäsittely (60,9 %). Sovittelun osa-alueen, jonka kanssa pitäisi tehdä enemmän yhteistyötä tai olla enemmän tekemisissä on vastaajien mielestä riita-asioiden sovittelu tuomioistuimen ulkopuolella (85,7 %) ja tuomioistuinsovittelu (57,1 %).

Asianajajaliiton sovittelijoiden vastausten mukaan sovittelun yleistymisen edellyttää Asianajajaliitolta enemmän panostusta asiaan (87 %) ja yksittäiset asianajajat tai toimistot markkinoivat sitä asiakkaille nykyistä enemmän (82,6 %). Lainsäädännössä olevia muutostarpeita on vastaajien mukaan se, että sovittelusta pitäisi tehdä tietyissä asioissa pakolliseksi ennen tuomioistuimeen menoa ja asianajaja tulisi voida määrätä tuomioistuimessa suorittamaan sovittelua kuten pesänjakaja määrätään.

Asianajajan suorittama sovittelu on asiakkaalle erityisen hyvä vaihtoehto vastaajien mielestä valtaosassa riita-asioita sekä riidoissa, joissa taloudellinen intressi ei ole kovin suuri. Sovittelun menetelmiä tulisi kehittää luomalla yhtenäinen formaatti, mutta varmistamalla, että toimintatapaa ja menettelyä voi muuttaa kyseiselle jutulle sopivaksi.

Asianajajaliiton sovittelun kasvun esteitä ovat vastaajien mielestä asiakkaiden asenteet tai tiedon puute (82,6 %), asianajajien omat asenteet tai tiedon puute (60,8 %) mielikuva asianajajista toisen osapuolen edunvalvojana, ei osapuolten välillä toimivana sovittelijana (60,8 %) sekä asianajajien tarjoamaa sovittelumahdollisuutta koskevan tiedottamisen ja viestinnän puute (73,9 %).

Asianajajaliiton sovittelua koskevaa tiedotusta ja viestintää pitäisi suunnata suurelle yleisölle, potentiaalisille asiakkaille (82,6 %), liike-elämään, yrityksille, yrittäjille (91,3 %) sekä asianajajille ja oikeusavustajille (65,2 %).

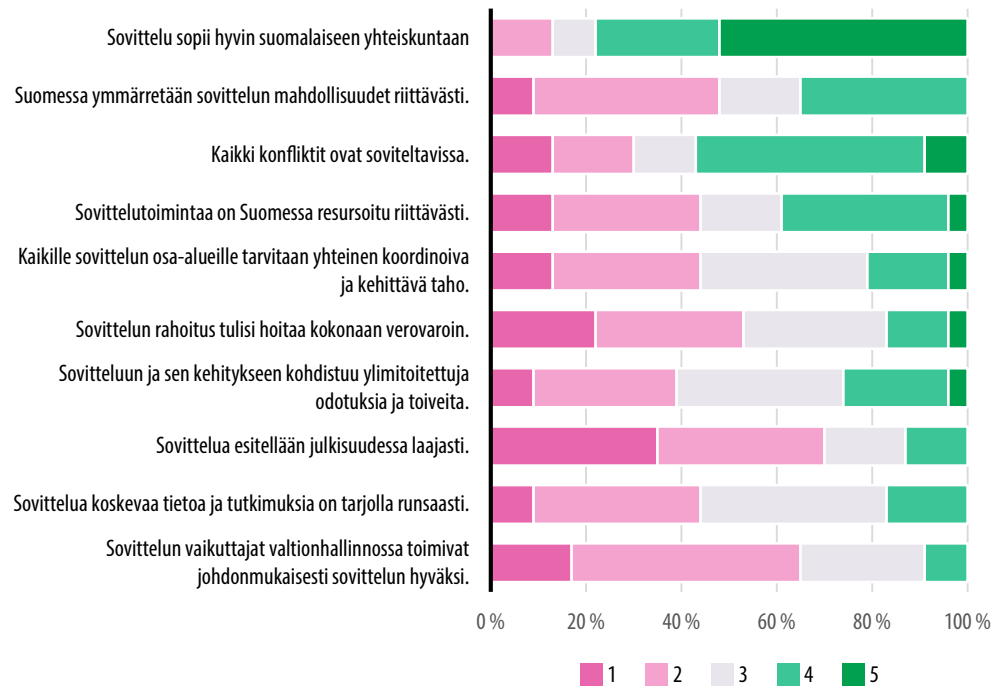
”Yleinen tietoisuuden lisääminen siitä, että asianajajien yksi tärkeimmistä tehtävistä on sovintoratkaisun hakeminen kaikilla mahdollisesti käytettävissä olevilla tavoilla.”

Vastaajat olivat samaa mieltä tuomioistuinsovittelua koskevien väittämien kanssa, joiden mukaan ”tuomioistuinsovittelun käytäntöjä tulisi kehittää alueellisessa yhteistyössä kärjätuomarien ja asianajajien kesken” (82,6 %), ”asianajajien keskuudessa on vielä väärinkäsityksiä tai epäselvyyttä sovittelusta ja sen mahdollisuuksista” (52,2 %) sekä ”joskus on tuntunut siltä, että asiakkaita suorastaan painostetaan sovitteluun oikeudenkäynnin sijaan” (52,2 %). Vastaajat olivat eniten eri mieltä väitteistä, joiden mukaan ”sovittelijat helposti sivuuttavat keskusteluissa asiakkaan ja kommunikoivat ennemmin asianajajan kanssa” (78,3 %), ”sovitteluissa avustaminen on asianajajalle taloudellisesti kannattamattomaa” (69,5 %), ”kärjätuomarien on vaikea luopua aineellisesti oikean ratkaisun tavoittelusta sovittelussa” (73,9 %) sekä ”kärjätuomareiden on vaikea luopua asian ratkaisemisesta sovittelussa” (65,2 %).

Suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevista väittämistä (kuvio 33) vastaajat olivat eniten samaa mieltä väitteiden kanssa, joiden mukaan ”sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan” (78,3 %) ja ”kaikki konfliktit ovat soviteltavissa” (56,5 %). Eniten eri mieltä vastaajat olivat väitteistä, joiden mukaan ”sovittelua esitellään julkisuudessa laajasti” (69,6 %) ja ”sovittelun vaikuttajat valtionhallinnossa toimivat johdonmukaisesti sovittelun hyväksi” (65,2 %).

Kuvio 33. Asianajajien arvioita suomalaisen sovittelun kentästä

Mitä ajattelet seuraavista suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevista väittämistä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=23

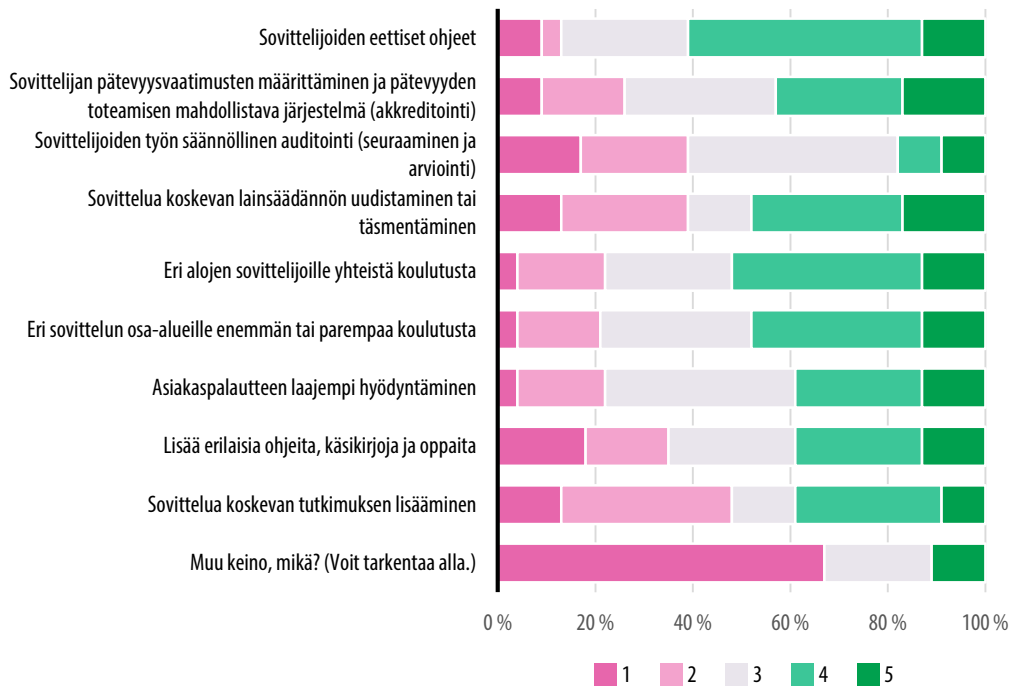

Vastaajat eivät ole juurikaan huomanneet jännitteitä suomalaisen sovittelun kentällä.

Sovittelun yleinen laadunvarmistus pitäisi hoitaa maassamme vastaajien mielestä laatimalla sovittelijoiden eettiset ohjeet (60,8 %) sekä kouluttamalla eri alojen sovittelijoita (52,1 %) (kuvio 34).

Kuvio 34. Asianajajien käsityksiä suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/tärkeää) n=23

3.4 Perheasioiden sovittelu

Taustatiedot

Perheasioiden sovittelua koskevaan kyselyyn vastasi 96 sovittelijaa, joista 89 % oli naisia ja 11 % miehiä. Vastaajista puolet edusti 55–64-vuotiaiden ikäryhmää ja vain alle viidesosa vastaajista oli alle 45-vuotias. Voidaan siis arvioida, että sovittelijoilla on varsin pitkä ammatillinen kokemus perheiden kanssa työskentelystä.

Ylemmän korkeakoulututkinnon tai tieteellisen jatkotutkinnon oli suorittanut 74 % vastaajista, ja alemman korkeakoulututkinnon 23 %. Perheasioiden sovittelijat ovat siis varsin korkeasti koulutettuja. Maisteritutkinnot ovat tyypillisimmin sosiaalityön, psykologian, yhteiskuntatieteiden tai teologian alalta; oikeustieteen ja terveystieteen edustajia oli kumpikin yksi ja kasvatustieteen edustajia viisi. Alemmat korkeakoulututkinnot painottuivat sosiaalialalle, mutta myös terveydenhuollon ja diakonian edustajia oli muutamia.

Lähes 40 % vastaajista sovitteli Uudenmaan alueella; Kanta-Hämeessä ja Pirkanmaalla kummassakin 14 %. Muista maakunnista vastaajia oli 1–5 %, mutta Ahvenanmaalta,

Etelä-Savosta, Keski-Pohjanmaalta, Pohjois-Karjalasta ja Päijät-Hämeestä ei kyselyyn tullut vastauksia lainkaan.

Vastaajista lähes 70 % teki perheasioiden sovittelua joko kunnassa tai kuntayhtymässä. Kirkon perheasiain neuvottelukeskuksesta puolestaan kertoi sovittelevansa 24 % vastaajista. Yksityisenä palveluntuottajana kertoi sovittelevansa 3 % ja järjestön tai yhdistyksen työntekijänä 2 % vastaajista.

Alle 3 vuotta sovittelua tehneitä oli 32 % vastaajista, 3–6 vuotta sovitelleita 31 % ja 6–9 vuotta sovitelleita 14 %. Joka neljännellä vastaajalla oli yli 10 vuoden sovittelukokemus. Sovittelukokemuksen määrä on linjassa sen tiedon kanssa, että maassamme on jonkin verran pitkään perheasioiden sovittelua tehneitä, mutta valtaosalla Fasper-koulutuksen käyneitä on kokemusta alle kuusi vuotta.

Valtaosa (74 %) teki sovittelua yhdessä työparin kanssa, 18 % sovitteli yksin, ja loput tilanteen mukaan vaihdellen joko yksin tai työparin kanssa. Myös tämä perheasioiden sovitte- lussa tapahtunutta siirtymää: aiemmin oli tyypillisintä tehdä sovittelua yksin, mutta Fasper-koulutuksen myötä sovittelu työpareittain on yleistynyt.

Vastaajilta kysyttiin myös vuositasolla tehtyjen sovittelujen määrää. Yhdellä sovittelu- prosessilla tarkoitettiin yhden perheen kaikkia sovittelukäyntejä, eli kaikkiaan noin viittä tapaamista. Näin arvioiden valtaosa vastaajista (64 %) arvioi tekevänsä 3–6 sovittelu- prosessia vuodessa. Vain 1–2 sovitteluprosessia arvioi tekevänsä 13 % vastaajista. Yli 50 sovitteluprosessia arvioi tekevänsä 2 % ja 21–50 sovitteluprosessia 4 % vastaajista. Näiden osalta voi arvioida, että ainakin osa prosesseista on yllä kuvattua lyhyempiä.

Perheasioiden sovittelun organisointitapojen suuri kirjo näkyi vastauksissa. Useimmat vastaajat (42 %) kertoivat, että perheasioiden sovittelu on organisoitu siten, että sovittelijat muodostavat moniammatillisen ja moniorganisatorisen sovittelijaringin osana perheoi- keudellisen yksikön tai perheneuvolan palveluja. Tämä organisointimalli on alkanut yleis- tyä viime vuosina. Aiemmin tyypillisin tapa oli, että sovittelijoina toimivat nimetyt kunnan sosiaalitoimen työntekijät – nyt näin vastasi 21 % sovittelijoista. Kunta saattoi myös ostaa sovittelupalvelun kirkon perheasiain neuvottelukeskuksesta tai muulta palveluntuottajalta (10 %), tai oman toimen ohella työskenteleviltä kunnan työntekijöiltä (3 %). Noin 10 % ker- toi, että sovittelun organisointitapaa ollaan vasta kehittämässä omassa kunnassa. Myös kysymykseen annetut avovastaukset kuvastivat sitä, että sovittelun erilaiset organisointi- tavat ovat moninaistuneet ja ne voivat olla myös erilaisia yhdistelmiä, joissa palvelua sekä tuotetaan itse että ostetaan muualta.

Sovittelijana toimiminen ja oman sovittelualan tilanne

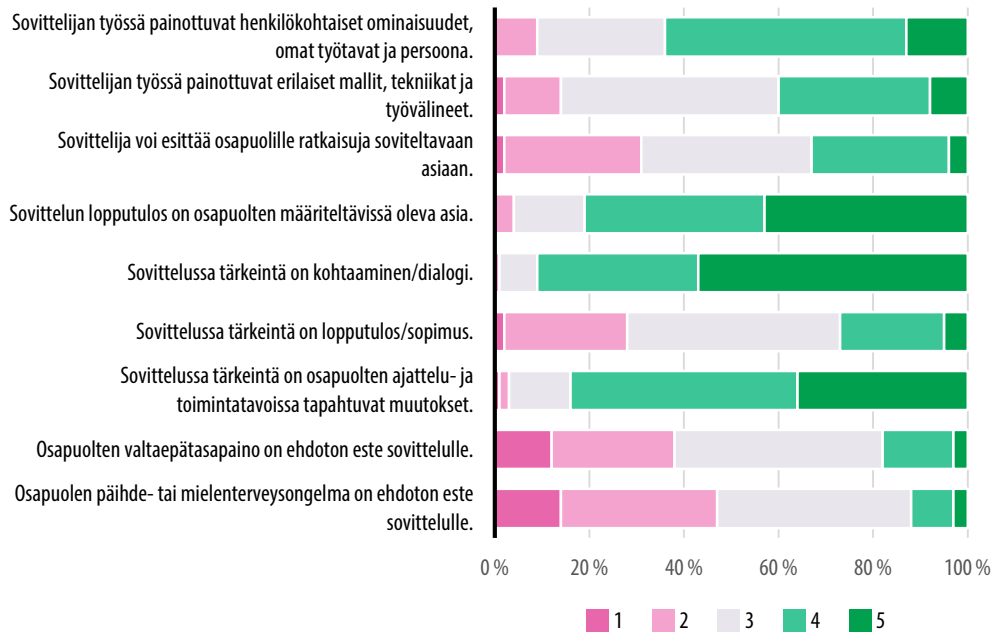
Sovittelukoulutusta oli kaikilla vastaajilla. Tyypillisin koulutus (76 %) oli Fasper-hankkeen pohjalta kehitetty perheasioiden sovittelijan perusopinnot (8 päivää). Perheasioiden sovittelun erityisosaajan koulutus (30 op) oli yliopistojen vuosina 2011–2015 järjestämä täydennyskoulutus, jonka oli suorittanut 8 % vastaajista. Perheasioiden sovittelijoista 6 % oli käynyt myös huoltoriitojen asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun koulutuksen. Noin puolet vastaajista toivoi, että erilaista lisäkoulutusta, tietojen päivittämistä ja työn-ohjausta tai vertaistukea olisi saatavilla. Kehittymistä ja kouluttautumista vaativiksi osa-alueiksi perheasioiden sovittelijat mielsivät lapsen kanssa keskustelemisen, online-sovitte-
lun ja juridisen osaamisen.

Koulukunta tai lähestymistapa, joka sai perheasioiden sovittelijoilta eniten mainintoja, oli ratkaisukeskeinen (59 %). Toiseksi eniten (57 %) todettiin, että lähestymistapa voi vaihdella tai ei edusta mitään tiettyä koulukuntaa. Fasilitatiivisen sovittelun mainitsi 21 %, narratiivisen 17 % ja restoratiivisen 5 % vastaajista. Tulosta voi tulkita monella tavalla. Yksi tulkinta on, että perheasioiden sovittelu ei Suomessa ole leimallisesti kiinnittynyt mihinkään lähestymistapaan ja vastaajat valitsevat vaihtoehtoja sen perusteella, mikä kuulostaa jotenkin tutulta. Esimerkiksi ratkaisukeskeisyyden korostuminen voi liittyä siihen, että monella sovittelijalla on oman pohjakoulutuksensa tai lisäopinnot perusteella tuttuja erilaiset ratkaisukeskeiset työtavat ja menetelmät, jolloin tuttu lähestymistapa liitetään myös sovitteluun.

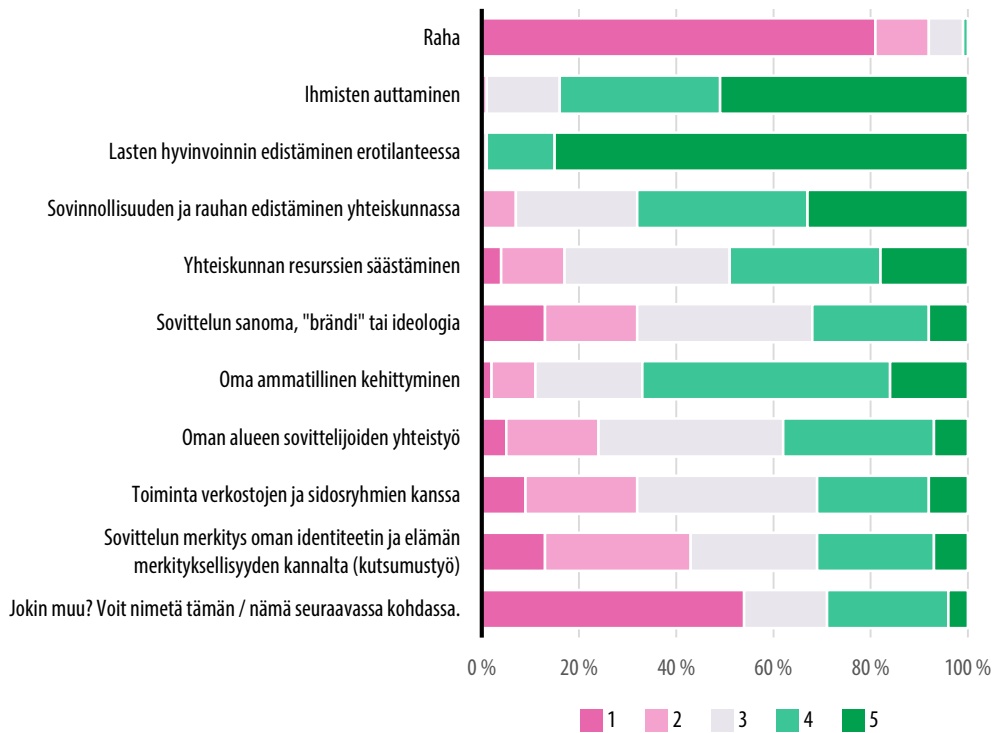
Kun vastaajilta kysyttiin arvioita erilaisista sovittelijana toimimisesta ja sovittelua kuvaavista väittämistä (kuvio 35), eniten samaa mieltä olevia vastauksia sai väittämä ”sovitte-
lussa tärkeintä on kohtaaminen ja dialogi” (91 %), mutta myös väittämä ”sovitte-
lussa tärkeintä on osapuolten ajattelu- ja toimintatavoissa tapahtuvat muutokset” (84 %). Niin ikään katsottiin, että sovittelun lopputulos on osapuolten määritettävissä oleva asia (81 %).

Kuvio 35. Perheasioiden sovittelijoiden käsityksiä sovittelusta ja sovittelijana toimimisesta

Kun ajattelet sovittelijana toimimista ja perheasioiden sovittelua, niin (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä) n=95

Ylivoimaisesti suurimpana motivoivana tekijänä (kuvio 36) perheasioiden sovittelijat mainitsivat lapsen hyvinvoinnin edistämisen erotilanteessa (99 %). Motivoivista tekijöistä hyvin paljon -vastauksia saivat runsaasti myös ihmisten auttaminen sekä sovinnollisuuden ja rauhan edistäminen yhteiskunnassa. Motivoivista tekijöitä erityisen paljon ei lainkaan -vastauksia saivat raha (81 %), sovittelun sanoma tai ideologia (13 %) ja kutsumustyö (13 %).

Kuvio 36. Perheasioiden sovittelijoita motivoivat tekijät**Mikä motivoi sinua sovitteluun liittyvässä työssäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon) n=96**

Kysyttäessä perheasioiden sovittelijoille tärkeitä julkaisuja ja materiaaleja suurimpana yksittäisenä ryhmänä erottui perheasioiden sovittelijan perusopinnot -koulutuksen materiaalit. Tämä selittyy sillä, että perheasioiden sovittelijoille lähetetyn kyselyn merkittävin jakelukanava oli tavoitella kyseisen koulutuksen käyneitä sovittelijoita. Koulutusmateriaalin suuri merkitys on seurausta myös siitä, ettei perheasioiden sovittelusta ole julkaistu erilisiä oppaita. Oppimateriaalin lisäksi vastaajat nostivat esiin THL:n sivuilla julkaistun Vanhemmuussuunnitelman, joka tukee ja ohjaa vanhempia rauhanomaiseen eroon ja vanhemmuuteen. Vastausten perusteella myös yleinen sovittelua koskeva kirjallisuus, lapsenhuoltoa koskeva lainsäädäntö, sekä lapsen kehitystä ja erotilannetta käsittelevä kirjallisuus oli sovittelijoille tärkeää.

Julkaisujen ja materiaalien tapaan myös perheasioiden sovittelijoille merkitykselliset kouluttajat muodostivat varsin yhdenmukaisen ryhmän: tärkeimpinä pidettiin Fasper-hankkeen kouluttajia Jari Kekälettä, Marina Bergman-Pyykköstä ja Vaula Haavistoa. Lisäksi mainittiin Suomessa useamman kerran kouluttajana vieraillut Lisa Parkinson sekä niin ikään maassamme vieraillut Anne Hollonds.

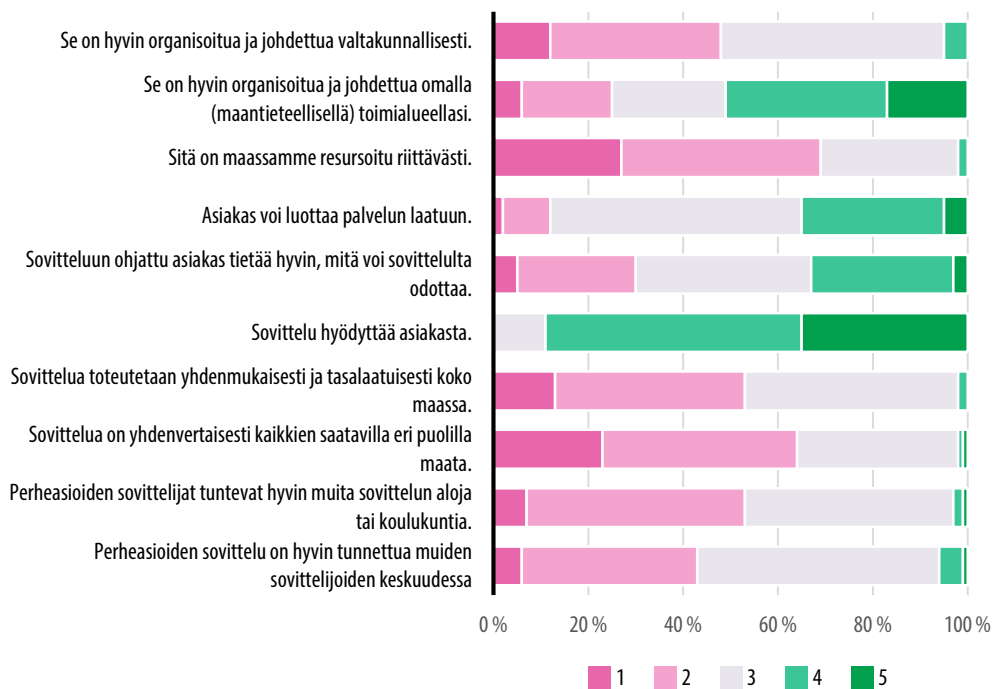
Perheasioiden sovittelun sisällä vastaajat tunsivat jännitteitä tai ristiriitoja vain vähän tai ei lainkaan. Noin neljännes vastaajista oli havainnut ristiriitoja ja kertoi niistä avovastauksissaan. Jännitteet liittyivät esimerkiksi siihen, miten sovittelua markkinoidaan asiakkaille, miten se organisoidaan, tai millaisia kirjauksia tehdään. Myös työparien kesken saattoi olla erilaisia käsityksiä esimerkiksi siitä, millaisessa tilanteessa sovittelu pitäisi keskeyttää, tai ylipäätään erilaisia työtapoja ja tottumuksia.

Perheasioiden sovittelua koskevan sääntelyn osalta vaikuttaa siltä, että sovittelijat toivovat enemmänkin valtakunnan tason sääntelyä ja paikallisesti yhdenmukaisia käytäntöjä – vain harva oli sitä mieltä, että sovittelijan tulisi itse saada päättää, miten sovittelua tekee. Kannatusta tuntui saavan ajatus, että perheasioiden sovittelijoille tulisi määrittää pätevyysvaatimukset. Jonkin verran kannatettiin myös sovittelijoiden akkreditointijärjestelmää.

Perheasioiden sovittelun nähtiin olevan paremmin organisoitua ja johdettua kunkin omalla alueella kuin valtakunnallisesti. Sovittelun tasalaatuisuuteen ja tasaiseen saatavuuteen eri puolilla maata ei juurikaan uskottu. Luottamus sovittelun hyödyllisyyteen asiakkaalle oli kuitenkin suurta, sillä 90 % oli väitteen kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä (kuvio 37).

Kuvio 37. Perheasioiden sovittelijoiden arvioita perheasioiden sovittelusta ja sen organisoinnista

Kun ajattelet perheasioiden sovittelua, niin... (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=95

Muita sovittelun osa-alueita perheasioiden sovittelijat katsoivat tuntevansa enimmäkseen joko huonosti tai ei lainkaan. Parhaiten tunnettiin tuomioistuimissa tapahtuva huoltoriitojen asiantuntija-avusteinen sovittelu, jota yli 60 % katsoi tuntevasti erittäin hyvin tai hyvin. Myös koulusovittelu ja työyhteisösovittelu olivat tuttuja pienelle osalle. Huonoiten tunnettiin kaupallisten riitojen sovittelu, vakavien rikosten jälkikäsittelyä, ympäristösovittelu ja monikulttuurista sovittelu. Vastaajista 86 % haluaisi lisätä yhteistyötä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun kanssa esimerkiksi yhteisten koulutusten, keskustelujen ja tiedonvaihdon merkeissä.

Kun vastaajilta kysyttiin, pitäisikö perheasioiden sovittelu kohdentaa jotenkin toisin kuin nykyään, saadut vastaukset voitiin ryhmitellä neljään eri luokkaan. Ensimmäisessä ryhmässä tuotiin esiin, että perheasioiden sovittelu tulisi pyrkiä tarjoamaan vielä nykyistäkin varhaisemmassa vaiheessa, jotta se toimisi konfliktien kärjistymistä ennaltaehkäisten. Toisessa ryhmässä tuotiin esiin, että sovittelun oikeaa aikaa ja oikeaa paikkaa olisi jatkuvasti hyvä miettiä. Tähän toivottiin myös yhteisiä linjauksia. Kolmannen ryhmän vastauksissa korostettiin joustavuutta ja neljännen ryhmän vastauksissa pohdittiin, tulisiko puolisoiden välinen eroprosessi käsitellä erikseen ja/tai esimerkiksi ennen kuin lapsen asioista aletaan neuvottelemaan.

Kun vastaajilta kysyttiin, millä tavalla sovittelun menetelmiä tulisi kehittää, he lähestyivät asiaa monesta eri näkökulmasta. Selkein kehittämisen tarve kohdistui menetelmiin, joita käytetään, kun sovittelijat tapaavat lasta osana vanhempien sovitteluprosessia. Toisena ryhmänä erottuivat sellaiset, osin uudetkin ilmiöt, jotka vaativat uudenlaisten menetelmien kehittämistä. Tällaisina ilmiöinä mainittiin esimerkiksi high conflict -erot, uusperheiden erot ja pitkittyneet erot. Lisäksi omana ryhmänään erottuivat vastaukset, joissa peräänkuulutettiin menetelmien yhtenäisyyttä eri puolilla maata sekä perheasioiden sovittelun tekemistä tunnetummaksi.

Perheasioiden sovittelun kasvun suurimpana esteenä nähtiin resurssien puute. Myös puutteellinen viestintä sekä kuntapäätäjien, esimiesten, muiden palvelujärjestelmän toimijoiden ja asiakkaiden tiedon puute nähtiin kasvua hidastavina tekijöinä. Sovittelumahdollisuutta koskevan viestinnän lisäämisen tärkeimmäksi kohteeksi nähtiin potentiaaliset asiakkaat, mutta myös perheasioiden sovittelun keskeiset rinnakkaistoimijat – lastenvalvojat, perheneuvolat, lastensuojelu – sekä tahot, joissa perheitä tavoitetaan, kuten koulut, päiväkodit ja neuvolat.

Avovastauksissa täsmennettiin vielä kasvun esteitä ja tuotiin esiin perheasioiden sovittelun organisointiin ja viestintään liittyviä seikkoja:

”Palvelujärjestelmän toimijat eivät tunne sovittelua. Ihmiset eivät osaa hakeutua tähän palveluun. Tarvittaisiin paljon tiedotusta siitä, mitä sovittelussa konkreettisesti tehdään ja keitä se hyödyttää.”

”Sovittelijoiden määrä ei vastaa kysyntää”

”Kesken on kehitys. Kaikkialla on parantamisen varaa. Suunta on hyvä kuitenkin...”

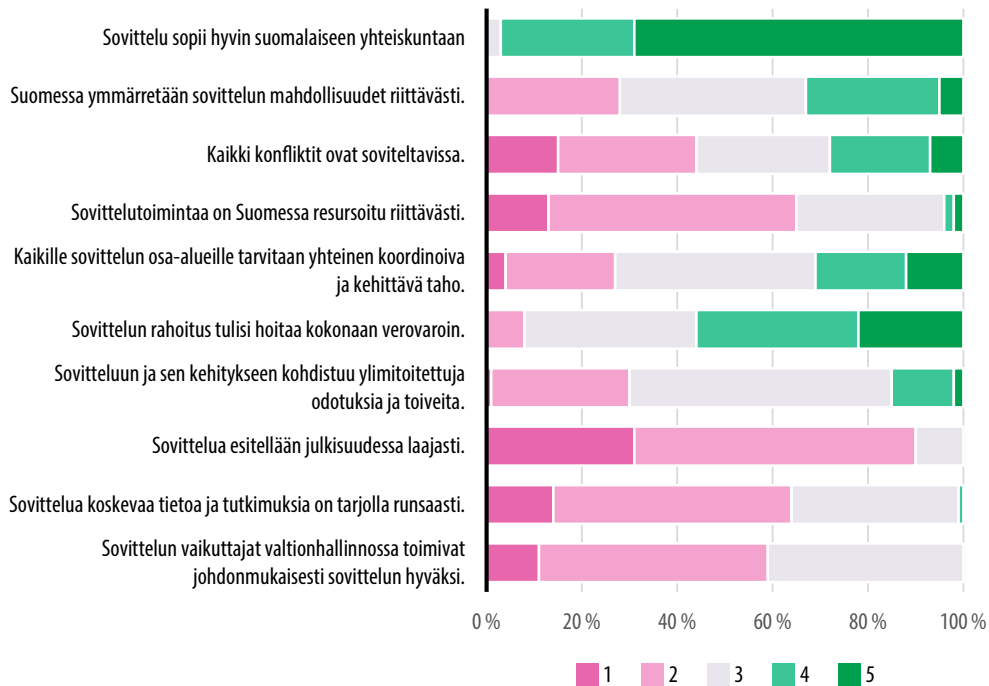
”Kasvun este voi olla se, jos ei verkostoista osata ohjata asiakkaita tarvittaessa perheasioiden sovitteluun eli tieto perheasioiden sovittelusta ja siitä mitä se on, ei välity riittävästi. Toisaalta paljon perheasioiden sovittelua jo tunnetaankin alalla. Toki asiakkaat voivat sotkea erilaiset sovittelut keskenään. Lisäksi tänä päivänä on paljon avopareja sovittelussa, siksi sitä on hyvä pohtia, mikä olisi sopivin lainsäädäntö sovittelun taustalla tänä päivänä.”

Suomalaisen sovittelun kenttä

Arvioidessaan koko suomalaisen sovittelun kenttää 97 % perheasioiden sovittelijoista ajatteli, että sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Niin ikään 90 % vastaajista oli sitä mieltä, että sovittelua ei juurikaan esitellä julkisuudessa. Vastajaat eivät myöskään tunnustaneet, että sovittelua koskevaa tietoa ja tutkimusta olisi tarjolla runsaasti, tai että sovittelun vaikuttajat valtionhallinnossa toimisivat johdonmukaisesti sovittelun hyväksi (Kuvio 38).

Kuvio 38. Perheasioiden sovittelijoiden käsityksiä suomalaisen sovittelun kentästä

Mitä ajattelet seuraavista suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevista väittämistä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=94

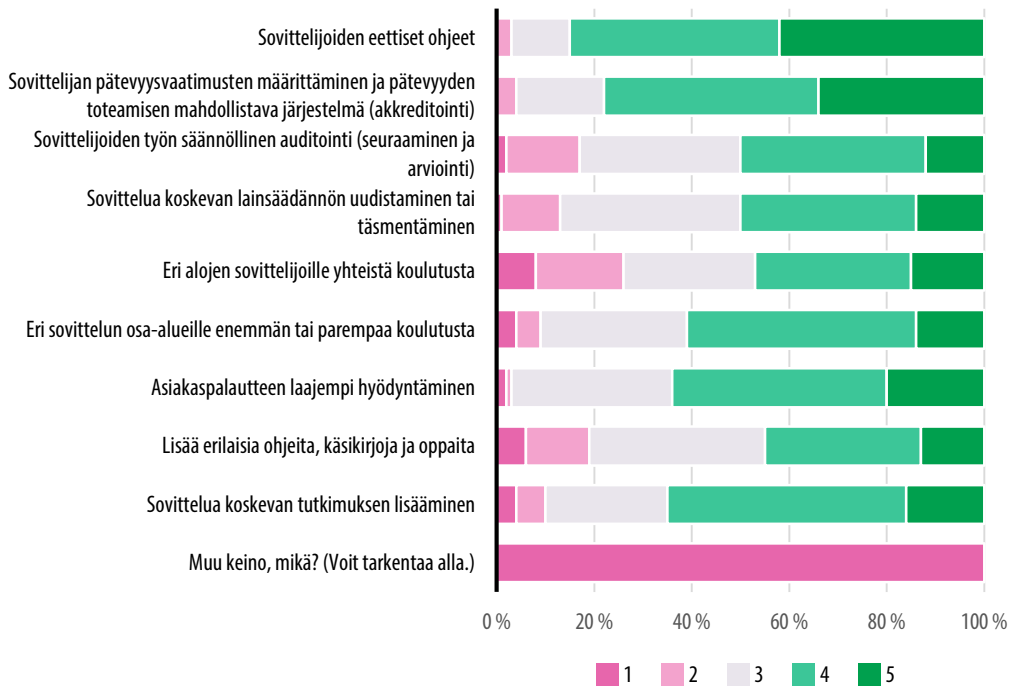

Perheasioiden sovittelijat eivät olleet havainneet ristiriitoja tai jännitteitä suomalaisen sovittelun kentällä. Vain muutama prosentti vastaajista oli havainnut esimerkiksi koulukuntien välisiä näkemuseroja ja kamppailua sovittelun omistajuudesta.

Sovittelun yleisessä laadunvarmistuksessa eniten kannatusta saivat sovittelijoiden eettiset ohjeet, joita 85 % piti jokseenkin tai hyvin tärkeinä (Kuvio 39). Ylipäätään kaikki kyselyssä esitetyt keinot (pätevyysvaatimukset, auditoinnit, lainsäädännön kehittäminen, koulutus, asiakaspalaute yms.) laadunvarmistamisen kasvattamiseksi saivat enemmän kannatusta kuin vastusta. Epäilevimmin suhtauduttiin kaikille sovittelijoille yhteiseen koulutukseen ja erilaisten oppaiden ja ohjekirjojen lisäämiseen.

Kuvio 39. Perheasioiden sovittelijoiden käsityksiä suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/tärkeää) n=92

3.5 Kysely Sovittelijapäivien osallistujille

Valtakunnalliset Sovittelijapäivät järjestettiin vuoden 2021 helmikuussa toista kertaa. Sovittelijapäivien organisointitahona toimii eri sovittelualojen toimijoista ja asiantuntijoista koostuva vapaamuotoinen verkosto ja tapahtuman tarkoituksena on koota eri osa-alueilla toimivia sovittelijoita yhteen kuuntelemaan sovittelua koskevia esityksiä ja keskustelemaan yhdessä.

Myös Sovittelijapäiville vuonna 2021 osallistuneille lähetettiin oma kyselynsä. Taustatietojen ja itse edustamaansa sovittelualaa koskevien kysymysten lisäksi kysymyksissä keskityttiin yleisesti suomalaisen sovittelun kenttään. Oletuksena oli, että osallistujissa voisi olla keskeisiä sovittelun asiantuntijoita, jotka ovat laajasti pohtineet sovittelua ja sen kehittämistä. Osallistujia oli ohjeistettu siten, että jos he ovat saaneet linkin johonkin muuhun SUSTIMA-hankkeen kyselyyn, niin vastaavat ensisijaisesti omaa sovittelualaansa koskevaan kyselyyn. Tästä huolimatta vastauksista kävi ilmi, että osa vastaajista oli vastannut tähän kyselyyn oman sovittelualansa kyselyn sijaan. Sovittelijapäivien osallistujien kyselyyn

saatiin varsin vähän vastauksia (29 kpl), joten kyselystä nostetaan esiin vain joitain keskeisiä näkökulmia ja keskitytään erityisesti avovastauksissa esitettyihin ajatuksiin.

Taustatiedot

Kuten muissakin kyselyyn vastanneissa ryhmissä, Sovittelijapäivien osallistujistakin suurin osa (76 %) oli naisia. Vastaajista valtaosa, 62 %, oli iältään 45–64-vuotiaita ja 83 % oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon. Suoritetut tutkinnot olivat laajasti eri tieteenaloilta, esimerkiksi oikeustieteestä, kauppätieteistä, sosiaalitieteistä, psykologiasta, kasvatustieteestä, teologiasta, luonnontieteistä ja tietojenkäsittelytieteestä. Lähes puolet vastaajista toimi Uudenmaan alueella, loput tasaisesti useimmissa eri maakunnissa.

Kysyttäessä millä tavoin vastaaja toimii sovittelun parissa suurin vastaajaryhmä (38 %) olivat ne, jotka katsoivat, että sovittelu liittyy jollain tapaa heidän virkatyöhönsä tai toimenkuvaansa. Seuraavaksi suurin vastaajaryhmä (24 %) olivat työyhteisöjen konfliktien parissa toimivat. Nämä kaksi ryhmää muodostivat valtaosan vastauksista, ja muiden ryhmien tai osa-alueiden edustajia oli vain muutamia. Vastaajilla oli erittäin pitkä kokemus sovittelun parissa työskentelystä: 38 % oli toiminut sovittelun parissa yli 10 vuotta, samoin 38 % oli toiminut 3–10 vuotta.

Sovittelijana toimiminen ja oman sovittelualan tilanne

Kaikilla vastaajilla oli sovitteluun liittyvää koulutusta; monilla sekä pidempiä koulutuksia että lyhyempiä kursseja. Varsin monella vastaajalla oli koulutusta myös useammalta sovittelun eri osa-alueelta, esimerkiksi rikossovittelun ja työyhteisösovittelun. Suurin osa vastaajista katsoi, että koulutusta on riittävästi, mutta mahdollisina täydennyskoulutustarpeina mainittiin erilaiset kertauskurssit. Myös Sovittelijapäivien koulutuksellinen merkitys tuotiin esiin.

Suurimpana kehitettävänä taitona nousi esiin – toisista vastaajaryhmistä poiketen – juridinen osaaminen, jonka kehittämistä itselleen piti tärkeänä 55 % vastaajista. Myös lasten kohtaaminen sovittelussa, sovittelun eri mallit ja käytännöt sekä sovittelu etäyhteydellä nähtiin tärkeinä henkilökohtaisina kehittämisaalueina. Avoimissa vastauksissa tuotiin esiin traumatietoisuus uutena sovittelun kannalta merkityksellisenä tiedon alueena.

Sovittelun koulukuntien tai lähestymistapojen osalta suurin osa, 66 %, nimesi lähestymistavakseen restoratiivisen oikeuden, 38 % ratkaisukeskeisen ja 31 % fasilitatiivisen lähestymistavan. Vastaajista 31 % ilmoitti, että lähestymistapa voi vaihdella tai ei katso edustavansa mitään tiettyä koulukuntaa.

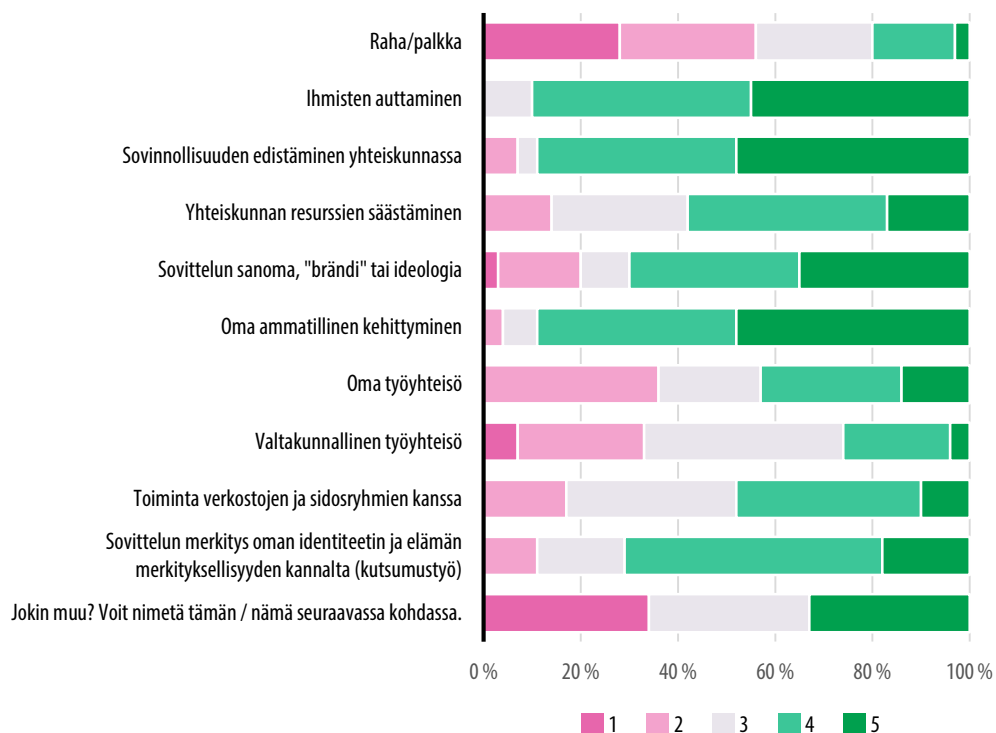
Nimetessään oman työnsä kannalta keskeisiä sovittelun kouluttajia tai kirjoittajia vastaajat toivat esiin erityisesti työyhteisösovittelun parissa toimivia asiantuntijoita. Muilta osin mainittujen asiantuntijoiden kirjo oli suurempi kuin muilla vastaajaryhmillä, ja mukana oli enemmän myös ulkomaisia tutkijoita ja kouluttajia. Keskeisiksi nimetyissä julkaisuissa esiintyivät lähestulkoon samat julkaisut kuin muidenkin vastaajaryhmien kyselyissä, tosin julkaisuissakin oli suurempi määrä kansainvälisiä lähteitä.

Sovittelutyöhön motivoivina tekijöinä korostuivat Sovittelijapäivien osallistujillakin ihmisten auttaminen ja sovinnollisuuden edistäminen yhteiskunnassa (Kuvio 40). Myös oma ammatillinen kehittyminen sekä erityisesti sovittelun merkitys oman identiteetin ja elämän kannalta korostuivat tässä ryhmässä muita vastaajajoukkoja enemmän. Avovastauksissa tuotiin esiin, että hyvin toimiva menetelmä on itsessään motivoiva tekijä, ja myös sovittelulla aikaansaavat tulokset motivoivat sovittelijaa:

”Yksittäisen henkilön ja erityisesti nuoren oman osallisuus sovittelussa ja muutos, jonka sovitteluprosessi on tuottanut, saa tyytyväiseksi. Yhtä lailla työyhteisöissä sovitteluprosessi on saattanut käynnistää koko yhteisön toimintakulttuurin muutoksen, mitä on ilo seurata ja tukea.”

Kuvio 40. Sovittelijapäivien osallistujia motivoivat tekijät

Mikä motivoi sinua sovitteluun liittyvässä työssäsi? (1=ei lainkaan, 5=hyvin paljon) n=29

Myös Sovittelijapäivien osallistajat katsoivat tuntevansa sovittelun eri osa-alueita ennemminkin huonosti kuin hyvin. Tunnetuinta oli työyhteisösovittelu, mikä selittyy sillä, että vastaajajoukossa oli runsaasti sen parissa toimivia. Huonoiten tunnettiin Asianajajaliiton sovittelua ja muuta riita-asioiden sovittelua tuomioistuimen ulkopuolella, vakavien rikosten jälkikäsittelyä sekä ympäristösovittelua.

Itse edustamaansa sovittelun osa-aluetta ajatellessaan vastaajat korostivat, että sovittelussa tärkeintä on kohtaaminen ja dialogi, vähiten tärkeää lopputulos. Valtaosa vastaajista katsoi, että sovittelija ei voi esittää osapuolille ratkaisuja sovitteltavaan asiaan.

Oman sovittelualan sääntelyn osalta vastaajat katsoivat, että paras sääntelymalli perustuisi sovittelijakentän ja valtakunnallisen toimijan yhteistyöhön. Lakeja ja sitovia määräyksiä toivoi enemmän vain muutama vastaaja, oppaita ja neuvoja sen sijaan toivottiin enemmän.

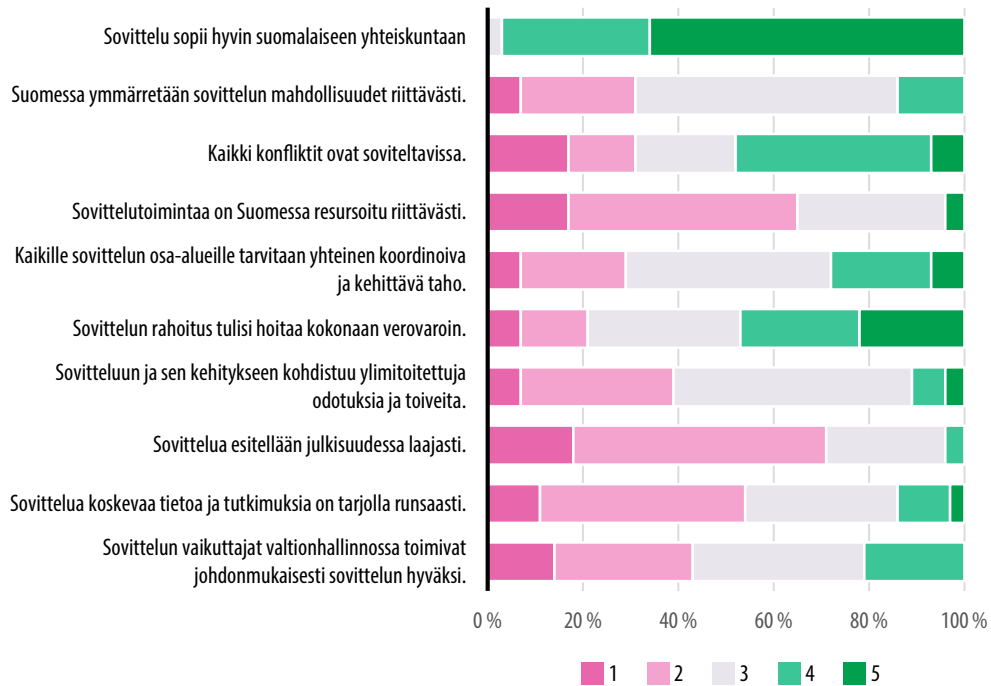
Oman sovittelualan osalta katsottiin samoin kuin muissa vastaajaryhmissä, että sovittelu hyödyttää asiakasta (96 %). Sovittelun resursointia, johtamista, saatavuutta ja yhdenmukaisuutta maassamme epäiltiin, mutta sovittelun sääntelyä pidettiin sinänsä tarkoituksenmukaisena.

Suomalaisen sovittelun kenttä

Arvioidessaan suomalaisen sovittelun koko kenttää Sovittelijapäivien osallistajat katsoivat, että sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan (97 %). Monet esitetyistä saivat enemmän ”ei pidä paikkaansa” – mainintoja kuin kannatusta. Vastaajat katsoivat, että sovittelua ei esitellä laajasti julkisuudessa (71 %), että sovittelutoimintaa ei ole maassamme resursoitu riittävästi (65 %), ja että sovittelua koskevaa tutkimustietoa ei ole runsaasti tarjolla (54 %) (Kuvio 41).

Kuvio 41. Sovittelijapäivien osallistujien käsityksiä suomalaisen sovittelun kentästä

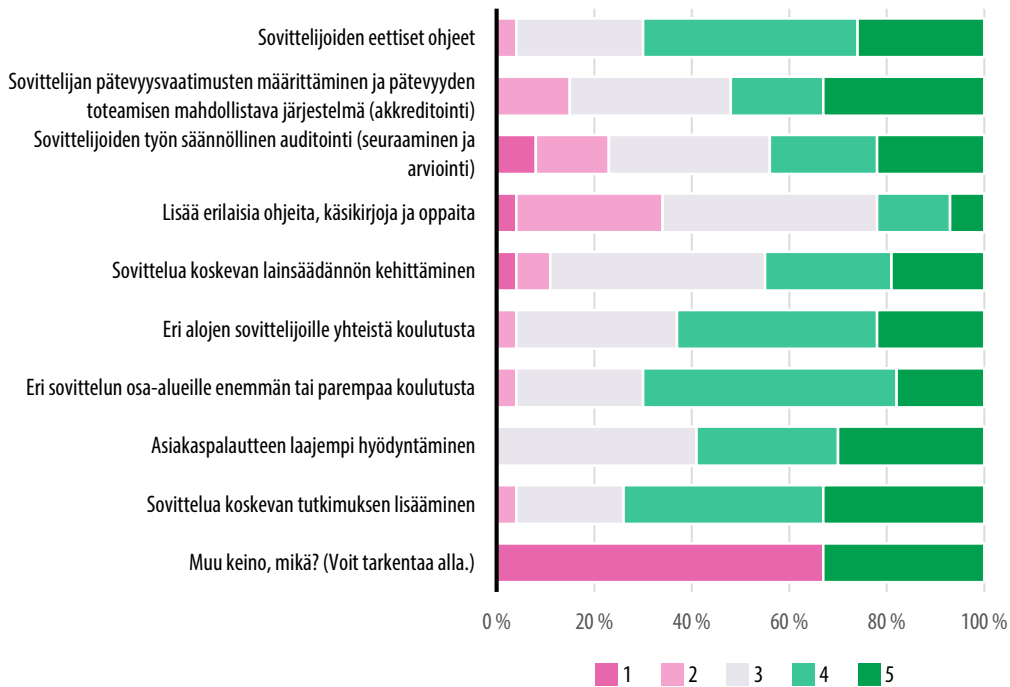
Arvioi yleisiä suomalaisen sovittelun koko kenttää koskevia väittämiä (1=ei pidä lainkaan paikkaansa, 5=pitää täysin paikkansa) n=29

Sovittelun yleisen laadunvarmistuksen (Kuvio 42) parhaana keinona nähtiin tässä vastaajaryhmässä sovittelua koskevan tutkimuksen lisääminen (74 %). Myös sovittelun osa-alueille eriytetyt koulutukset ja sovittelijoiden eettiset ohjeet nähtiin tärkeinä keinoina. Huonoimmin sopivina keinoina nähtiin erilaiset ohjeet ja oppaat, sovittelijoiden työn auditointi ja pätevyysvaatimusten määrittäminen. Samaan aikaan nämä keinot saivat myös suunnilleen yhtä paljon kannatusta, toisin sanoen nämä keinot herättivät eniten vastakkaisia näkemyksiä. Avovastauksissa mahdollisina laadunvarmistuksen keinoina mainittiin myös sovittelijoiden itsereflektion työvälineiden kehittäminen sekä kokemusasiantuntijoiden laajempi hyödyntäminen.

Kuvio 42. Sovittelijapäivien osallistujien arvioita suomalaisen sovittelun laadunvarmistuksesta

Miten sovittelun yleinen laadunvarmistus olisi parasta hoitaa maassamme? Arvioi seuraavien keinojen soveltuvuutta (1=sopii huonosti/ei tärkeää, 5=sopii hyvin/tärkeää) n=27

Kysymykseen, miten ja millaisiin konflikteihin sovittelun resursseja voisi jatkossa suunnata paremmin, tuli vain vähän vastauksia. Yhtenä uutena kohteena, johon sovittelumenettelyä tarvittaisiin, mainittiin ympäristöasiat:

”Kunnan ympäristöviranomaisten kanssa yhteistyön kehittäminen tai oman sovittelutoiminnon kehittäminen kunnalle.”

Osa toivoi vastauksissaan resurssien suuntaamista itse sovittelutoimintaan (ei niinkään hallintoon) ja vertaistuen järjestämiseen. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin erilaisten sovittelujen tarve erilaisissa elämäntilanteissa:

”Kaikkia sovittelun osa-alueita ja toimijoita tarvitaan. Koen niin, että sovittelua tulisi laajentaa yhä enemmän yhteiskunnan muillekin osa-alueille ja eri yhteisöihin. Kun sovittelun tavoite on palvella yhteisön jäseniä eri elämänvaiheissa ja tilanteissa, on selvää, että monipuolinen ja omaan osa-alueeseensa erikoistunut sovittelutoiminta tuottaa parasta tulosta.”

Sovittelun menetelmien kehittämistä koskevassa kysymyksessä esiin nousi menetelmien jatkuva kehittyminen ja muuttuminen.

”Menetelmät kehittyvät koko ajan. Pitäisi olla vähemmän oikeaoppisuutta, systemistä ja halua aidosti oppia kilpailun sijaan.”

”Restoratiivisen oikeuden kehitys on maailmanlaajuisesti erittäin vahvassa liikkeessä eikä Suomeen ole vielä tuotu riittävästi sitä osaamista ja ymmärrystä, mitä kansainvälisellä kentällä on kertynyt ja kehittynyt. Kehitys on huimaa ja erilaiset globaalitkin muutokset ovat ohjanneet ja ohjaavat tätä kehitystä. Olisi tärkeää seurata tätä kehitystä eikä jäädä siinä jälkeen. Itse sovitteluprosesseissa konfliktin osapuolten erillistapaamisiin ja seurantaan tulee kiinnittää yhä vahvempaa fokusta niin, että sovittelijan tehtävään kuuluvat myös nämä prosessin vaiheet. Näin erillistapaamisessa luotu luottamus kantaa yhteistapaamiseen ja seurantaan, ja osaltaan motivoi osapuolia muutokseen. Yhtä lailla sovittelijat saavat seurannassa itselleen arvokasta tietoa siitä, mitä tulosta sovitteluprosessi oli tuottanut ja miten itse voisi kehittää sovittelutaitojaan. Jokainen sovittelu on myös sovittelijalle oppimisprosessi riippumatta siitä, kuinka kauan on sovittelutyötä tehnyt, siksi jatkuva reflektointi on tärkeä sisällyttää sovittelutoimintaan.”

Sovittelun suurimpina kasvun esteinä nähtiin rajalliset resurssit (78 %), sekä viranomais-ten ja sidosryhmien, poliittisten päättäjien ja suuren yleisön asenteet tai tiedon puute (54 % kukin). Myös sovittelua ja sen vaikuttavuutta koskevan tutkimustiedon puute nähtiin merkittävänä kasvun esteenä (57 %). Muutamissa avovastauksissa annettiin seuraavia täsmennyksiä:

”Suuren yleisön, valtionhallinnon virkamiesten, alueellisten päättäjien ymmärrys sovittelusta ja sen hyödyistä on edelleen puutteellista. Rankaisukeskeinen ajattelu on vahvaa ja tuntuu siltä, että edelleen sovittelua käsitellään keskusteluissa vastakkainasettelun kautta eli sovittelu vai rankaisut ym. mikä ei jätä tilaa sovittelun tulosten tai hyötyjen esiin tuomiseen.”

”Kenttä on hajanainen mm. eri osa-alueiden ja siilojen erillisyyden ja osittain keskinäisen kilpailun takia. Pitäisi ensin tuoda vahvasti esiin sovittelun yleistä ideologiaa ja etuja, sitten sen eri sovellusalueita ja lähestymistapoja yleisen tunnettuuden ja asenteiden kehittämiseksi. Kentän pitäisi esiintyä yhtenä rintamana, sisäinen nokittelu ja omien erityispiirteiden liiallinen korostaminen heikentävät yhteistä sanomaa ja alan luotettavuutta suuren yleisön, median, päättäjien ja rahoittajien silmissä.”

Sovittelua koskevaa tiedottamista käsittelevässä kysymyksessä kaikki esitetyt sidosryhmätahot saivat vankkaa kannatusta, suurimpana potentiaaliset asiakkaat eli suuri yleisö (96 %). Avovastauksissa tiedottamisen ja viestinnän merkitystä pohdittiin mm. seuraavasti:

”Tiedottaminen kaikilla tahoilla olisi keskeisen tärkeää ja erityisesti mediassa myönteinen näkyvyys toisi suurelle yleisölle oikeaa tietoa sovittelupalvelujen saatavuudesta ja sovittelun hyödyistä eri sovittelun osa-alueilla. Esimerkiksi kuntien ja kaupunkien paikallisilla viranomaisilla ei ole riittävästi tietoa sovittelusta, kun esim. alueen väkivallan ehkäisyn suunnitelmia laaditaan. Esimerkiksi kouluilla sovittelu tunnetaan jo sangen hyvin, mutta toiminnan käynnistäminen voi tyssätä siihen, että ao. kaupungin tai kunnan opetus- tai sivistystoimen johdolla ei ole riittävästi ymmärrystä sovittelutoiminnasta.”

”Viestintää harvoin on liikaa, ja kaikki kohderyhmät pitää ottaa huomioon. Kerralla ei saavuteta kaikkia, alan tunnettuuden kehittäminen on pitkäjänteistä työtä, jossa voi tehdä sekä asioita yhdessä että miettiä työnjakoa toimijoiden kesken.”

Sovittelijapäivien osallistajat olivat muita vastaajaryhmiä useammin havainneet ristiriitoja ja jännitteitä suomalaisella sovittelijakentällä. Henkilöristiriitoja oli havainnut 41 % vastaajista, kilpailua näkyvyydestä 31 % ja 28 % toimijoiden valtakamppailua sovittelun omistajuudesta. Joku vastaaja saattoi tuoda esiin, että ”jonninjoutava, vuosikausia kestänyt kiistely koulukunnista tai koulutusvaateista” on turhaa ja turhauttavaa; joku toinen puolestaan ihmetteli, mistä sovittelukentän konflikteja koskeva kysymys edes kumpuaa.

Vaikuttaa siltä, että varsinaista sovittelutyötä tekevät eivät juuri tunnista erityisiä konflikteja, tai ainakaan ne eivät häiritse heidän sovittelutyötään. Sen sijaan sovittelun parissa työskentelevät asiantuntijat kohtaavat työssään enemmän konflikteja niitä havaiten, niitä tuottaen tai niistä kärsien.

”En koe, että eri osa-alueiden sovittelijoiden kesken on isommin jännitteitä, vaan enemmänkin keskinäistä arvostusta. Sovittelua tarvitaan kaikilla elämän osa-alueilla, ja sovittelijat ymmärtävät hyvin tämän, samoin kuin senkin, että ei yksi sovittelun osa-alue pysty yksin palvelemaan kaikkia kansalaisia elämän eri vaiheissa. Sen sijaan toisinaan näyttäytyy suomalaisen sovittelukentän ohjauksissa tai päättävissä tehtävissä toimivien henkilöiden tai tutkijoiden kesken henkilö- tai omistajuus- tai koulukuntaristiriitoja, mikä on harmi, sillä piirit ovat pienet ja kyky yhteistyöhön ja toisten näkökulmien arvostamiseen olisi tärkeää ja erityisesti koko sovittelukenttää palvelevaa.”

”Yhteistyötä eri sovittelun osa-alueiden / ihmisten välillä voisi olla runsaasti enemmän. Tunnettuuden edistämisen, koulutusten kehittämisen yms. välillä. Toivoisin myös näkeväni enemmän ihmis- ja ilmiökeskeistä lähestymistapaa, koulukunnista ja sovittelun osa-alueista lähtevien sijaan.”

4 Poikkileikkaavia tuloksia suomalaisen sovittelun mahdollisuuksista, kehittämistarpeista ja kehitysnäkymistä

4.1 Sovittelun osa-alueiden kehitys

Sovittelun eri osa-alueet ovat kehittyneet ja laajentuneet erityisesti 2000-luvulla sovittelun lainsäädännön kehittymisen myötä. Samalla kun sovittelu on vähitellen vakiinnuttanut asemaansa esimerkiksi rikossovittelun piirissä, tuomioistuimissa ja koulujen vertaissovittelun laajentuessa, on syntynyt – ja syntymässä – uusia sovittelun sovelluskohteita. Kehitys on dynaamista, luovaa ja luonteeltaan myös arvaamatonta. Kuva sovittelun kehityksestä ei ole yksioikoinen eikä suurta suunnitelmaa sovittelun kehityslinjoista ole olemassa.

Tulevaisuudessa uusia sovittelun sovelluksia ja käyttöalueita syntyy lisää. Jo sovittelukentällä olevat toimijat ovat pyrkineet tunnistamaan uusia tilanteita ja toiminta-alueita, joilla sovittelua voitaisiin hyödyntää. Esimerkiksi maatalouden sukupolvenvaihdosprosessien (SPV) neuvontaa ollaan kehittämässä tavalla, jossa sovelletaan sovinnollisia menettelytapoja ja restoratiivisia käytäntöjä sukupolvenvaihdoksessa hankaliksi koettujen asioiden ja tilanteiden käsittelyssä. Maatalousneuvonnan SPV-asiantuntijoille ollaan kehittämässä koulutusta, joka huomioi ristiriitojen ja erimielisyyksien käsittelyn osana sujuvaa sukupolvenvaihdosta. Hankkeessa myös kokeillaan sovinnollisia menettelytapoja maatalousneuvojien työssä. Hanketta toteuttavat yhteistyössä Työtehoseura, Pro Agria, maa- ja metsätalousministeriö, sekä Suomen sovittelufoorumi ry (SSF).

Yksi mahdollinen uusi sovittelun kohderyhmä ovat vanhukset ja heidän omaisensa. Suunnitteilla tai kehitteillä on ollut laajentaa sovittelua vanhusten hoivaan, esimerkiksi palvelutaloihin tai muihin hoivayksiköihin, joissa esiintyy ristiriitoja sekä vanhusasiakkaiden kesken että omaisten ja hoivapalvelun tuottajien kesken. Samoin on kaavailtu tai kehitetty sovittelua järjestö-, yhdistys- ja harrastustoiminnan kentälle.

Toteutetut haastattelut ja kyselyt tuovat esiin sovittelun kontekstin merkityksen, ts. sen minkälaisen laajemman kokonaisuuden tai yhteisön osana sovittelua käytetään. Sovittelua tukevien toimintatapojen kehittäminen on tärkeää sovittelun tuloksellisuuden ja toimintaedellytysten kannalta. Sovittelua ei rakenneta vain sovittelun menetelmien tasolla, vaan laajemmin koko sovittelun toimintaympäristöä, yhteistyöverkostoja ja rakenteita kehittämällä. Suomessa sovittelu on viimeisten 10 vuoden aikana edennyt vaiheeseen, jossa ei

vain kehitetä sovittelua menetelmänä, vaan sidotaan sitä aikaisempaa vahvemmin siihen kontekstiin ja palvelurakenteisiin, jossa sitä käytetään.

Sovittelun eri osa-alueilla voidaan havaita kasvavaa kiinnostusta paitsi sovitteluprosessien, myös niiden laajemman sovelluskontekstin tarkasteluun. Esimerkiksi koulut tai työyhteisöt ovat organisaatioina ja toimijaverkostoina moniulotteisia kokonaisuuksia, joiden parissa syntyy ja ratkotaan erilaisia konflikteja ja ristiriitoja. SUSTIMAn havainnoista sovittelun osa-alueilta on pääteltävissä, että näissä verkostoissa on tarvetta yhteisille prosesseille, joissa voidaan herkemmin tunnistaa erilaisia konfliktitilanteita, diagnosoida niiden piirteitä ja edelleen hyödyntää erilaisia konfliktinratkaisun menettelyjä niiden ratkaisemiseksi. Esimerkiksi työyhteisösovittelussa uutena menettelynä tunnistettu yksittäisten työntekijöiden 'konfliktivalmennus' (conflict coaching) laajentaa tarkastelua perinteisistä sovittelun prosesseista laajemmalle, myös muunlaisiin interventioihin. Sovittelun erilaisissa sovelluskonteksteissa olisikin hyödyllistä ymmärtää konfliktinratkaisun menetelmät 'työkalupakkina', josta voidaan hyödyntää erilaisia menetelmiä tilanteen vaatimusten mukaan. Sovittelulla olisi edelleen tärkeä roolinsa konfliktinratkaisun erityisenä menetelmänä, mutta sen rinnalla voitaisiin hyödyntää harkiten monia muitakin menettelytapoja.

4.2 Sovittelun organisoituminen

Kyselyiden valossa suomalaiset sovittelijat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että sovittelu sopii hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Yhtä varmoja ei kuitenkaan oltu siitä, että Suomessa olisi ymmärretty sovittelun merkitys ja sen mahdollisuudet. Sovittelun organisoitumiseen liittyviä väittämiä ja niihin liittyviä arvioita eri kyselyissä on koottu taulukkoon 4.

Jurististaustaiset sovittelijat (tuomioistuinten sovittelijatuomarit ja Asianajajaliiton sovittelijat) suhtautuivat selvästi muita ryhmiä varauksellisemmin sovittelun keskitettyyn koordinaatioon Suomessa. Samat vastaajaryhmät suhtautuivat niin ikään varauksellisesti väittämään, jonka mukaan sovittelun rahoitus tulisi hoitaa kokonaan verovaroin. Muiden sovittelualojen vastaajat suhtautuivat molempiin väittämiin myönteisemmin, ja kaikkein myönteisimmin suhtautuivat sovittelutoimistojen henkilöstö ja vapaaehtoiset sovittelijat. Vastauksia selittänee osaltaan se, että vastaajajoukossa ainoastaan Asianajajaliiton vastaajat tarjoavat sovittelupalvelua asiakkailleen kaupallisena, markkinaehtoisena palveluna, kun muut vastaajaryhmät toimivat lakisääteisen ja eri tavoin julkisista lähteistä rahoitetuilla sovittelun osa-alueilla. Vastaukset kertovat myös yleisemmin julkisen sektorin roolista suomalaisessa sovittelussa.

Vastaajia yhdisti näkemys siitä, että sovittelu ei näy julkisuudessa. Niin ikään yhdenmukaisesti arvioitiin väittämää sovittelun niukoista resursseista. Resurssien niukkuus näyttäytyy eri tavoin sovittelun eri osa-alueilla: toisilla alueilla kyse on budjettivarojen riittävytydestä suhteessa sovittelun kysyntään, toisilla alueilla hankerahoituksen epävarmuudesta.

Vastaajaryhmät antoivat valtionhallinnolle vaihtelevia arvosanoja sovittelun valtakunnallisesta koordinaatiosta tai tuesta. Muut vastaajaryhmät olivat aiheesta suunnilleen samaa mieltä, mutta perheasioiden sovittelijat ja Asianajaliiton sovittelijat suhtautuivat kaikkein kriittisimmin väittämään, jonka mukaan ”sovittelun vaikuttajat valtionhallinnossa toimivat johdonmukaisesti sovittelun hyväksi”. Sovittelun organisoituminen näyttääkin olevan onnistunut vaihtelevasti sovittelun eri osa-alueilla. Tuomioistuinsovittelun ja rikossovittelun sovittelutoimistojen vastaukset oman osa-alueensa organisoinnista olivat positiivisempia kuin esimerkiksi perheasiain sovittelijoiden. Perheasiain sovittelussa järjestämisvastuu on hajautunut ja vastaajat eivät koe, että toiminta olisi valtakunnallisesti hyvin organisoitua, vaikka se toimisikin paikallisella tasolla.

Taulukko 4. Kyselyiden vastaukset sovittelun organisoitumista koskeviin väittämiin

	rikossovittelu- sovittelu- toimistojen henkilöstö	rikossovittelu vapaa- ehtoiset	tuomio- istuin- sovittelu tuomarit	tuomioistuin- sovittelu Follo- avustajat	perhe- asioiden sovittelijat	asianajaja- liiton sovittelijat	keski- arvo
Sovittelu sopii hyvin suomalaisen yhteiskuntaan.	4,70	4,7	4,6	4,8	4,7	4,2	4,6
Suomessa ymmärretään sovittelun mahdollisuudet riittävästi.	2,80	3,2	3,1	3,6	3,1	2,8	3,1
Kaikki konfliktit ovat sovittavissa.	3,10	2,8	2,8	2,5	2,8	3,2	2,9
Sovittelutoimintaa on Suomessa resursoitu riittävästi.	2,50	2,7	2,6	2,6	2,3	2,9	2,6
Kaikille sovittelun osa-alueille tarvitaan yhteinen koordinoiva ja kehittävä taho.	3,80	3,6	2,8	3,3	3,1	2,7	3,2
Sovittelun rahoitus tulisi hoitaa kokonaan verovaroin.	3,80	4,0	3,0	3,6	3,7	2,5	3,4
Sovitteluun ja sen kehitykseen kohdistuu ylimitoitettuja odotuksia ja toiveita.			2,5	2,6	2,9	2,8	2,2
Sovittelua esitellään julkisuudessa laajasti.	2,00	2,2	2,1	1,9	1,8	2,1	2,0

	rikossovittelu sovittelu- toimistojen henkilöstö	rikossovittelu vapaa- ehtoiset	tuomio- istu- in- sovittelu tuomarit	tuomioistu- in- sovittelu Follo- avustajat	perhe- asioiden sovittelijat	asianajaja- liiton sovittelijat	keski- arvo
Sovittelua koskevaa tietoa ja tutkimuksia on tarjolla runsaasti.	2,50	2,6	2,6	2,5	2,2	2,7	2,5
Sovittelun vaikuttajat valtionhallinnossa toimivat johdonmukaisesti sovittelun hyväksi.	2,70	2,8	2,7	2,7	2,3	2,3	2,6

4.3 Sovittelun laadunvarmistus

Kyselyissä vastaajia pyydettiin arvioimaan omaan sovittelualaansa liittyviä väittämiä. Vastausten keskiarvot on koottu oheiseen taulukkoon (Taulukko 5.). Näiden vastausten perusteella vastaajien käsitykset oman sovittelualansa laadusta vaihtelevat.

Yleisesti eri sovittelun osa-alueiden vastaajat kokivat sovittelun johtamisen ja organisoinnin olevan parempaa omalla alueellaan kuin valtakunnallisella tasolla. Parhaimmat arvot sovittelun johtamisesta ja organisoinnista tulivat rikossovittelun vapaaehtoisilta sekä tuomioistuinsovittelun huoltoriitojen asiantuntija-avustajilta. Heikoimmat arvot sovittelun organisoinnista tuli perheasioiden sovittelijoilta sekä Asianajajaliiton sovittelijoilta. Perheasioiden sovittelijoiden arvio paikallisen ja valtakunnallisen organisoinnin välillä oli eri osa-alueista kaikkein suurin, ja arvio sovittelun valtakunnallisesta johtamisesta kaikkein heikoin.

Suurinta huolta sovittelun puitteiden osalta herätti sovittelun resursointi, minkä ohella myös sovittelun laatuun liittyvät huolenaiheet nousivat esiin vastauksissa. Sovittelupalveluiden tasalaatuisuus ja 'laatutakuu' arvioitiin hieman merkittävämmäksi sovittelun laadun ongelmaksi kuin esim. asiakkaiden eriarvoiset mahdollisuudet päästä sovittelupalveluiden käyttäjiksi.

Asianajajaliiton sovittelijoiden vastauksista ilmeni muita suurempi epäily siitä, miten hyvin sovittelun asiakas voi luottaa palvelun laatuun samoin kuin siitä, tietääkö asiakas mitä odottaa sovittelupalvelulta. Vastauksissa saattavat näkyä Asianajajaliiton sovittelun suhteellisen vähäinen kysyntä ja pienet sovittelumäärät, mikä voi aiheuttaa epävarmuutta sovittelun tasalaatuisuudesta. Kääntäen voidaan ajatella, että soviteltavien tapausten volyymit tuovat sovitteluun rutiinia ja varmuutta, mikä näkyy myös palvelun ennakoitavuutena.

Vastaajilla on vahva usko siihen, että sovittelun asiakkaat hyötyvät sovittelusta; kaikissa kyselyissä vastaajat tukivat tätä väittämää. Nämä vastaukset heijastavat varmaankin sekä vastaajien omia havaintoja sovittelun tuloksista että sovittelijoiden sitoutumista sovittelu-työhön ja positiivista suhtautumista sovitteluun.

Oheisessa taulukossa (Taulukko 5.) on koottu eri kyselyiden vastausten keskiarvot vastaajan oman alan tilannetta koskeviin väittämiin.

Taulukko 5. Eri kyselyiden vastausten keskiarvo (1=ei lainkaan samaa mieltä 5= täysin samaa mieltä) väittämiin "Kun ajattelen omanalani sovittelua..."

	rikossovittelu- sovittelu- toimistojen henkilöstö	rikos- sovittelu vapaa- ehtoiset	tuomioistuin- sovittelu sovittelija- tuomarit	tuomioistuin- sovittelu Follo- avustajat	perhe- asioiden sovittelijat	keski- arvo
Se on hyvin organisoitua ja johdettua valtakunnallisesti.	3,3	3,6	3,1	3,6	2,5	3,22
Se on hyvin organisoitua ja johdettua omalla (maantieteellisellä) toimialueellasi.	4	4,2	3,7	4,1	3,4	3,88
Sitä on maassamme resursoitu riittävästi.	2,6	2,9	2,7	3	2	2,64
Asiakas voi luottaa palvelun laatuun.	3,5	3,7	3,1	3,6	3,2	3,25
Sovitteluun ohjattu asiakas tietää hyvin, mitä voi sovittelulta odottaa.	3,3	3,2	3,1	3,4	3	3,2
Sovittelu hyödyttää asiakasta.	4,2	4,4	4,5	4,5	4,1	4,34
Sovittelua toteutetaan yhdenmukaisesti ja tasalaatuisesti koko maassa.	2,6	3	2,7	3	2,4	2,68
Sovittelua on yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla eri puolilla maata.	3,1	3	2,8	3	2,2	2,88

Erilaisista laadunvarmistuksen keinoista kysyttäessä suosituimmaksi osoittautui sovittelijoiden eettisten ohjeiden laatiminen. Kaikkien muiden sovittelualojen vastaajat arvioivat tämän hyvin tärkeäksi, mutta juristitaustaiset sovittelijat eivät pitäneet eettisiä ohjeita

yhtä kiinnostavana. Sama ero toistuu muidenkin sovittelun laadunvarmistuksen keinojen (akkreditointi, auditointi) kohdalla. Ero on sikäli ymmärrettävä, että Asianajajaliitolla on jo olemassa sekä hyvän asianajotavan ohjeet että sovittelijoiden ohjeet. Muut laadunvarmistuksen keinot eivät olleet yleisesti yhtä suosittuja – joskin perheasioiden sovittelijat ja tuomioistuinten huoltoriitojen asiantuntija-avustajat pitivät sovittelijoiden pätevyysvaatimusten määrittelyä tärkeämpänä kuin muut vastaajaryhmät. Tätä selittänee se, että lasten asioissa sovittelun vastuullisuus ja eettisyys korostuvat erityisesti, ja pätevyysvaatimuksilla voitaisiin vahvistaa näiden toteutumista.

Oman alan koulutuksen ja sovittelijoille yhteisen koulutuksen lisääminen sai vastaajilta kutakuinkin samanarvoisen kannatuksen. Eri vastaajaryhmissä asiakaspalautteen parempaa hyödyntämistä pidettiin kuitenkin hieman tärkeämpänä laadunvarmistuksen keinona kuin koulutusten lisäämistä tai parantamista. Myös ohjeiden ja käsikirjojen merkitys nousi tärkeämmäksi kuin koulutuksen kehittäminen. Vastaukset voi tulkita niin, että harvemmin ajankohtaisen sovittelukoulutuksen sijaan tarvitaan ajankohtaista käytännöllistä palautetta ja toisaalta (käsillä olevia) käsikirjoja tai vastaavia oppaita, joita on mahdollista hyödyntää vähällä vaivalla oman sovittelutyön tukena.

Alla olevassa taulukossa (Taulukko 6.) on esitetty kaikkien kyselyiden vastausten keskiarvot sovittelun laadunvarmistuksen keinoihin liittyvään kysymykseen.

Taulukko 6. Sovittelun laadunvarmistukseen liittyviä näkemyksiä kyselyistä

	rikos- sovittelu, sovittelu- toimistojen henkilöstö	rikos- sovittelu, vapaa- ehtoiset	tuomio- istuin- sovittelu, tuomarit	tuomio- istuin- sovittelu, Follo- avustajat	perhe- asioiden sovittelijat	asian- ajajaliiton sovittelijat	sovittelija- päivien osallistujat	k.a.
Sovittelijoiden eettiset ohjeet	4,00	4,1	3,4	4,3	4,2	3,5	3,9	3,91
Sovittelijan pätevyys- vaatimusten määrittäminen ja pätevyyden toteamisen mahdollistava järjestelmä (akkreditointi)	3,40	3,6	3,3	4,3	4,1	3,3	3,7	3,67
Sovittelijoiden työn säännöllinen auditointi (seuraaminen ja arviointi)	3,60	3,6	2,8	3,6	3,4	2,7	3,4	3,30
Sovittelua koskevan lain- säädännön uudistaminen tai täsmittäminen	3,70	3,0	2,2	3,3	3,5	3,1	2,9	3,10

	rikos- sovittelu, sovittelu- toimistojen henkilöstö	rikos- sovittelu, vapaa- ehtoiset	tuomio- istuin- sovittelu, tuomarit	tuomio- istuin- sovittelu, Follo- avustajat	perhe- asioiden sovittelijat	asian- ajajaliiton sovittelijat	sovitteli- päivien osallistujat	k.a.
Eri alojen sovittelijoille yhteistä koulutusta	3,50	3,4	3,3	3,5	3,3	3,4	3,5	3,41
Eri sovittelun osa-alueille enemmän tai parempaa koulutusta	3,70	3,7	3,3	3,7	3,6	3,3	3,8	3,59
Asiakaspalautteen laajempi hyödyntäminen	3,80	3,5	3,4	3,9	3,8	3,3	3,9	3,66
Lisää erilaisia ohjeita, käsikirjoja ja oppaita	3,1	3,7	3,2	3,1	3,3	3	3,9	3,33

4.4 Sovittelukoulutus ja koulutustarpeet

Sovittelijoiden kyselyissä valtaosa (noin kaksi kolmesta) vastaajista koki, että pärjää nykyisellä koulutuksella ja pystyy itse täydentämään oppejaan tarvittaessa. Moni kuitenkin koki tarvitsevansa lisäkoulutusta. Monissa avovastauksissa tuli tiettyjen koulutussisältöjen ohella esiin myös taitojen ylläpidon tarve kertauskursseilla tms. sekä yleisemmin jatkuvan oppimisen idea.

Nimenomaisista koulutussisällöistä kysyttäessä mikään yksittäinen teema ei nousut yli muiden, ja erot erilaisten koulutustarpeiden välillä jäivät lopulta melko pieniksi (Taulukko 7). Keskiarvojen perusteella tärkeimmiksi sisällöiksi kysytyistä nousivat sovittelun erilaiset mallit ja käytännöt, valtaepätasapainon tunnistaminen, lasten kohtaaminen sovittelussa sekä tunteiden kanssa työskentely. Vähiten koulutussisältöinä kiinnostivat sovittelun teoria, eettinen osaaminen ja kansainväliset mallit.

Kaiken kaikkiaan vastauksista näyttää kuvastuvan tarve sovittelun käytännön taitojen kehittämiseen, erityisesti erilaisissa haastavissa tilanteissa. Koulutusta lähestytään pikemmin pragmaattisesti ja käytännönläheisesti kuin teoreettisesti. Kiinnostus erilaisiin sovittelun malleihin ja käytäntöihin kertoo siitä, että sovittelijat ovat kuitenkin kiinnostuneita siitä, mitä muilla sovittelun aloilla tapahtuu.

Taulukko 7. Koulutustarpeet vertailussa kyselyiden keskiarvojen perusteella

	rikos- sovittelu- sovittelu- toimistojen henkilöstö	rikos- sovittelu- vapaa- ehtoiset	tuomio- istuin- sovittelu sovittelija- tuomarit	tuomioistuin- sovittelu Follo- avustajat	perhe- asioiden sovittelijat	asianajaja- liiton sovittelijat	sovittelija- päivien osallistujat
Sovittelun teoria	2,3	2,3	2,6	2,8	3,2	2,8	2,6
Sovittelun kansainvälinen kehitys	2,7	2,6	2	2,7	2,4	2,2	2,6
Sovittelun eri mallit ja käytännöt	2,9		3,3	3	2,5	3,1	3,2
Sovitteluun liittyvät tutkimukset	3	2,6	2,5	3,2	2,8	2,3	3
Eettinen osaaminen	2,7	2,8	2,4	2,5	2,7	2,2	2,9
Juridinen osaaminen	3,4	3,2	1,9	2,8	2,4	2,2	3,2
Valtaepätasapainon tunnistaminen	3,3	3	2,9	2,9	2,9	2,7	3,2
Tieto mielenterveys- ongelmista, päihdeistä ja/ tai väkivallasta	3,1	3,1	3	2,8	2,4	2,5	3
Lasten kohtaaminen sovittelussa	2,8	3	3,2	3	2,8	2,6	3,2
Sovitteluun liittyvien tunteiden kanssa työskentely	2,9	2,8	3,2	2,5	3	2,9	3,3
Etäyhteys/online-sovittelu	2,4	3	3	2,8	2,7	3,1	3,2

Sovittelukoulutuksen suosikkiaiheet järjestyksessä kaikkien kyselyiden keskiarvojen mukaan:

1. Sovittelun eri mallit ja käytännöt
2. Valtaepätasapainon tunnistaminen
3. Lasten kohtaaminen sovittelussa
4. Sovitteluun liittyvien tunteiden kanssa työskentely
5. Etäyhteys / online sovittelu
6. Tieto mielenterveys/ päihdeongelmasta/ väkivallasta sovittelussa
7. Sovitteluun liittyvät tutkimukset
8. Juridinen osaaminen
9. Sovittelun teoria
10. Eettinen osaaminen
11. Sovittelun kansainvälinen kehitys

Kiinnostavaa oli, että rikossovittelun sovittelutoimistojen henkilöstö arvioi omat koulutustarpeensa suunnilleen saman tyyppisesti kuin vapaaehtoiset omansa, mutta sovittelu-toimistojen henkilöstö esitti vapaaehtoisten tarvitsevan selvästi enemmän koulutusta tiettyissä teemoissa (kuten online-sovittelu, tunteiden käsittely ja lasten/nuorten kohtaaminen sovittelussa) kuin nämä itse kokivat tarvitsevansa. Vastaavasti vapaaehtoisia jotkut teemat, kuten sovittelun tutkimus ja kansainväliset mallit, kiinnostivat hieman enemmän kuin sovittelutoimistojen henkilöstö arvioi näiden kiinnostavan.

Sovittelun koulutuksesta koottiin tietoa sovittelun osa-alueiden haastatteluista. Taulukoon 8 on koottu näitä tietoja, ja niitä on täydennetty erilaisista lähteistä kuten oppilaitosten ja koulutusohjelmien tiedoista.

Valtaosa maamme sovittelukoulutuksesta on tiettyyn sovittelun osa-alueeseen kohdistuvaa koulutusta, joka on tarkoitettu sovittelijoina toimiville tai sellaisiksi aikoville. Näiden yhteydessä onkin kenties mielekästä puhua sovittelukoulutuksen sijaan *sovittelijakoulutuksesta*, koska niiden tavoitteena on tuottaa kullakin sovittelun osa-alueella sovittelijoiden tarvitsemaa käytännön osaamista. Suuri osa tästä koulutuksesta on kehitetty erilaisissa sovittelun kehittämishankkeissa. Koulutuksen järjestäjätahoina voivat olla hankkeet ja järjestöt, tai koulutusorganisaatiot, jotka ovat ottaneet tarjontaansa hankkeissa pilotoidut koulutusmallit ja hyödyntävät kouluttajina kehitystyön tehneitä henkilöitä. Esimerkiksi yliopistojen täydennyskoulutuskeskusten tarjoamat sovitteluun liittyvät opinnot pohjautuvat valtaosin sovittelun kehittämishankkeissa tuotettuihin oppisisältöihin ja kohdistuvat tietyille sovittelun osa-alueelle. Joillakin osa-alueilla koulutusvastuu on virastolla tai viranomaisella.

Osa-aluekohtaiset sovittelijakoulutukset vaihtelevat laajuudeltaan ja sisällöltään. Osa vaihtelusta on luonnollista seurausta soviteltavien konfliktien erilaisuudesta ja sovittelijoiksi kouluttautuvien erilaisista tarpeista. Koulutuskenttä on kuitenkin varsin hajanainen ja sitä on vaikea hahmottaa. Olisi myös tarpeen tarkastella lähemmin, missä määrin koulutukset seuraavat eurooppalaisia suosituksia sovittelijakoulutusten laajuudesta. Sovittelijakoulutusten puutteena voi pitää myös sitä, että ne eivät useinkaan muodosta selkeitä opintopolkuja, joita seuraamalla sovittelijan olisi mahdollista hankkia itselleen peruskoulutuksen jälkeen syventäviä opintoja tai erikoistua tietyille osaamisalueille. Mahdollisesti tarjolla olevat syventävät koulutukset ovat usein varsin satunnaisia ja tilannekohtaisia tarpeista syntyneitä.

Yliopisto- tai AMK-tasoista sovittelijan ammatillisiin taitoihin tähtäävää koulutusohjelmaa tai opintokokonaisuutta ei maassamme ole. Tällä hetkellä ainoa konfliktinratkaisuun keskittyvä koulutusohjelma on Åbo Akademin ja Tampereen yliopiston yhteinen rauhan, sovittelun ja konfliktitutkimuksen maisteriohjelma nimeltään Master's Degree Programme in Peace, Mediation and Conflict Research. Laajuudeltaan 120 opintopisteen

maisteriohjelma on tarjolla Åbo Akademin Vaasan yksikössä ja Tampereella. Koulutuksen painopisteet ovat näissä kahdessa paikassa hieman erilaiset: Vaasassa painottuu psykologinen ja antropologinen näkökulma konfliktien ja rauhan rakentumisen kysymyksiin, Tampereella puolestaan kansainvälinen politiikka ja kansainväliset suhteet. Ohjelman näkökulma on erityisesti väkivaltaisissa konflikteissa ja rauhan rakentamisessa, ja konfliktinratkaisun menetelmät ovat vain pieni osa koulutusta. Sovittelun perusasioita käsitellään vain 5 opintopisteen laajuisella kurssilla.

Yliopistoissa on vuosien kuluessa ollut tarjolla yksittäisiä kursseja, joiden sisältöinä ovat olleet esimerkiksi restoratiivinen oikeus, restoratiiviset käytännöt, vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja sovittelu. Laajuudeltaan nämä ovat olleet 1–5 opintopisteen suuruisia ja useimmiten niitä on tarjolla osana vapaasti valittavia opintoja. Kursseja on toteutettu ainakin osana oikeustieteen, teologian, sosiaalityön, kasvatustieteen ja ympäristöpolitiikan koulutusohjelmia. Osa kursseista on ollut lähestymistavaltaan yleisempiä, osa taas keskittynyt sovittelussa tarvittaviin taitoihin. Tarjonta on kuitenkin hyvin satunnaista ja kokonaiskuvaa opintojen saatavuudesta on vaikea saada, sillä yksittäiset kurssit hukkuvat eri yliopistojen ja eri tiedekuntien kurssikuvauksiin eikä ajantasaista tietoa niistä ole koottu minnekään.

Esimerkkejä yksittäisistä kursseista ovat Laurea-ammattikorkeakoulussa järjestetty ”sovittelu ja restoratiivinen oikeus” (5 op) sekä Itä-Suomen yliopiston ympäristöpolitiikan koulutusohjelmassa joka toinen vuosi järjestettävä suomenkielinen ”ympäristökonfliktit, konfliktinratkaisu ja yhteistoiminnalliset menetelmät” -kurssi (5 op), joka sisältää neljä päivää (24 tuntia) käytännön neuvottelu- ja sovitteluharjoitteita.

Usean yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa järjestetään myös 5 opintopisteen laajuista ”oikeudellinen konfliktinhallinta ja sovittelu” -kurssia. Sen nimi vaihtelee tiedekunnittain, mutta kyse on käytännönläheisestä kurssista, jossa painottuvat tuomarin ja asianajajan työssä tarvittavat valmiudet ja jossa vierailevilla opettajilla on käytännön kokemusta sovittelusta.

Kaikkiaan sovittelukoulutuksesta muodostuu hajanainen ja jäsentymätön kuva. Yhtäältä Suomesta puuttuu koulutus tai opintokokonaisuus, joka tarjoaisi laaja-alaista ymmärrystä erilaisista konflikteista ja kattavaa kokonaiskuvaa niiden ratkaisemisesta erilaisissa sovittelujärjestelmissä. Toisaalta on myös jatkuva tarve koulutukselle ja kursseille, jotka antavat konkreettisia ammatillisia valmiuksia sovittelijana toimimiseen ja jotka huomioivat myös konfliktityyppien erilaisuudesta juontuvat vaatimukset sovittelijan työhön. Sovittelukoulutuksen tarjonnan ja kysynnän välisestä suhteesta ei ole tarkkaa käsitystä, eikä sovittelijakoulutuksen erilaisista opintojaksoista löydy koottua tietoa.

Restoratiivisen oikeuden seminaarin työpajassa olleet sovittelun osaajat tunnistivat koulutuksen tarpeen ja työpajassa tunnistettiin yhtäältä tarve sovittelun laajapohjaiselle peruskoulutukselle, toisaalta erilaisille erikoistumiskursseille. Ajatus vastaa EU:n sovitteludirektiivin ja Euroopan neuvoston suosituksia sovittelukoulutuksesta.¹⁰

Taulukko 8. Sovittelukoulutuksia sovittelun eri osa-alueilla

Sovittelun osa-alue	Koulutuksen tarjoaja	Koulutuksen nimi/ keskeinen sisältö	koulutuksen laajuus	huomioita
Tuomioistuinsovittelu	Tuomioistuinvirasto	Sovittelun peruskurssi Sovittelun jatkokurssi Asiantuntija-avusteinen huoltoriitasovittelukoulutus (follo-koulutus)	3 pv 2 pv 3+6 pv TAI 0,5 + 6 pv	Lähiopetuspäivät, kirjallisuus ja sovittelujen seuraaminen. Opetuksessa roolipelit keskeisiä, myös näytössovittelu Harjoittelu parisovitteluna kokeneemman sovittelijan kanssa. Follo-koulutus 6 pv yhteinen tuomareille ja asiantuntija-avustajille. Sitä ennen tuomarit käyvät 3 pv tuomioistuinsovittelun peruskurssin ja asiantuntija-avustajat 0,5 päivän johdatuksen sovitteluun
Perheasioiden sovittelu	Kesäyliopistot	Perheasioiden sovittelijan perusopinnot	8 pv	Perustuu Fasper-hankeessa kehitettyyn koulutusmalliin. 2–3 koulutusta vuosittain. Koulutuspäivien lisäksi kirjallisuutta, reflektointitehtäviä, lopputyö, oman sovittelun käynnistäminen
Rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelu	THL ja sovittelutoimistot	Sovittelijan peruskoulutus Lapset ja nuoret sovittelussa -jatkokoulutus Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutusohjelma	Ennakkotehtävä, n. 54 h lähiopetusta, harjoittelu. Ennakkotehtävä ja 6 lähiopetuspäivää. 6 lähiopetuspäivää + ennakkotehtävät, pienryhmätapaamiset, oppimispäiväkirjatehtävät, harjoittelu, kehittämistehtävä.	

¹⁰ <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-work/mediation>

Sovittelun osa-alue	Koulutuksen tarjoaja	Koulutuksen nimi/ keskeinen sisältö	koulutuksen laajuus	huomioita
Asianajaja-liiton sovittelu	Asianajajaliitto	Sovittelun peruskurssi	1 pv	
		Sovittelun jatkokurssi	2 pv	
		Syventävä sovittelukoulutus	2 pv	
Koulusovittelu	Verso-ohjelma	Toiminnan käynnistys koululla: -henkilökunnan koulutus -sovittelijoiden ja ohjaajien koulutus Ylläpitokoulutus koululla Restoratiivinen ja sovitteleva yhteisö	1/2 pv 1 pv 1pv 5 pv	STEA:n tukemaa, kouluilla pieni omarahoitusosuus
Sovittelu varhaiskasvatuksessa	MiniVerso	Toiminnan käynnistys yksikössä -henkilökunnan koulutus -lasten koulutus	3–4 h 30 min.	Nukketeatteri
	HY+	Restoratiivinen toiminta-kulttuuri oppimisyhteisöissä	8 op	Opetushallituksen rahoittama henkilöstökoulutus
Katusovittelu	Aseman lapset ry	Katusovittelukoulutus	2 pv (1+1)	Vuosittain 6–8 koulutusta
Naapuruussovittelu	Naapuruussovittelun keskus	Peruskoulutus Jatkokoulutus Täydennyskoulutus	2 x 4 h 4 h 2 x 4 h	
Työyhteisösovittelu	Useita koulutuksen tuottajia: Koulutusorganisaatioista mm. HY+, TAKK, JOY, Jatkuvan oppimisen keskus/ UEF Myös yksityisiä koulutustahoja: Helsingin psykoterapiainstituutti, TYSO, Sovittelumestarit, Professio Muita: HAUS	Useita nimikkeitä, mm. Ratkaisukeskeisen työyhteisösovittelun asiantuntija, Työyhteisösovittelijan koulutus, Työyhteisösovittelun diploma, Työyhteisösovittelijavalmennus	Koulutusten kesto vaihtelee 1–2 päivän kurseista 30 op:n koulutuksiin	Työyhteisösovittelun asian-tuntijat toimivat kouluttajina erilaisilla kokoonpanoilla ja viitekehyksillä

SUSTIMAn opinnäytehaussa tehtiin tarkastelu siitä, mistä yliopistoista opinnäytteet olivat peräisin. Tarkastelussa ei kuitenkaan havaittu mitään selvää keskittymää, joka tuottaisi huomattavan määrän sovitteluaiheista opinnäytteistä, vaan opinnäytteet on tehty eri oppilaitoksissa eri puolilla maata.

Kirjallisuushauista ilmeni myös, että sovitteluoppaita ja käsikirjoja on julkaistu ainakin lasten ja nuorten konfliktien sovitteluun, tuomioistuinten riita-asioiden ja huoltoriitojen sovitteluun, naapuruussovitteluun, rikos- ja riita-asioiden sovitteluun sekä koulujen vertaissovitteluun. Lisäksi voidaan mainita Asianajajaliiton julkaisema CEDR-sovittelujärjestön sovitteluoppaan suomenkielinen versio. Lisäksi on julkaistu oppaita tietynlaisiin konfliktinratkaisun menetelmiin liittyen (esim. nonviolent communication, NVC). (ks. Sovitteluoppaat ja käsikirjat – Liite 3)

4.5 Sovittelun tietopohja ja tutkimus (tietotarpeet)

Hankkeen kyselyaineistoissa sovittelun tutkimuksen ja tietopohjaa pidettiin rajallisena ja sen kehittämistä pidettiin yleisesti tärkeänä. SUSTIMA-hankkeessa tiedonhaku tuotti laajan joukon sovitteluun liittyvää kirjallisuutta. Tämän hankkeen puitteissa ei ole kuitenkaan syvennytty järjestelmällisesti kaikkeen Suomessa julkaistuun sovittelukirjallisuuteen. Sovittelun eri osa-alueisiin liittyy monia erityiskysymyksiä, joiden käsittely ei ole ollut tämän raportin puitteissa mahdollista.

SUSTIMA-hankkeen tiedonhakuponnistus sovitteluaiheisesta tutkimuskirjallisuudesta osoitti, että tutkimuskirjallisuuden kartoittaminen sovittelun aihepiiristä on vaikeaa, koska sovittelu on monitieteinen teema eikä aihepiirillä ole Suomessa erillistä julkaisukanavaa kuten monilla vakiintuneilla tieteenaloilla tai tutkimusalueilla. Sovittelulla voi terminä tarkoittaa monia erilaisia asioita.

Määrällisen tarkastelun ja sisällöllisesti kevyemmän analyysin tuloksena voidaan kuitenkin todeta, että sovitteluaiheinen tutkimus keskittyy pitkälti lakisäätöisiin sovittelun osa-alueisiin, joilla myös suurimmat sovittelijamäärät ja sovitteluvolyymit ovat. Sovittelun tutkimus painottuu oikeustieteeseen, mutta sen kehittäminen nähdään monitieteisenä haasteena. Sovittelun tutkimusta tehdään paitsi oikeustieteen piirissä, myös esimerkiksi kasvatustieteessä ja psykologiassa.

Tutkimusteemojen/tietotarpeiden osalta tiedetään jo entuudestaan, että vaikuttavuutta koskevaa tutkimusta on edelleen hyvin vähän. Erityisesti viivästetty arviointi olisi tärkeää, jotta voitaisiin ymmärtää sovittelun pidemmän aikavälin vaikutuksia.

Sovittelun tutkimuksessa itse sovittelutilanteita ja niihin liittyvää vuorovaikutusta ei Suomessa juuri ole tehty. Hiljattain on käynnistynyt Katariina Harjunpään tutkimus ”Sovittelun vuorovaikutuskäytänteet ja toimijuuden jakautuminen”, jossa tutkitaan sovittelutoimistojen sovittelua.

SUSTIMA-hankkeen kyselyissä sovitteluun liittyvät tutkimukset kiinnostivat sovittelijoita enemmän kuin teoria. Oletettavasti sovittelijat ovat kiinnostuneita empiirisestä tiedosta, joka liittyy konkreettisesti sovitteluun. Sovittelun tutkimuksella nähdään myös roolinsa sovittelun kehittämisessä, sekä sovittelun legitiimin yhteiskunnallisen aseman tukena. Sovittelijat tuntevat olevan melko varmoja sovittelun kustannustehokkuudesta mm. julkisten varojen käytön näkökulmasta – ja uskovat, että jos ’konfliktien kustannukset’ ja sovittelun hyödyt saataisiin osoitettua pitävämmin tutkimuksella, niin tämä edesauttaisi sovittelun asemaa ja resursointia.

Samalla on selvää, että sovittelijat eivät välttämättä hahmota tutkimuksen roolia samalla tavoin kuin sovittelun tutkijat, jotka kysyvät erityisiä kysymyksiä. Esimerkiksi sovittelun kansainväliset ulottuvuudet eivät jäsenny sovittelukentän toimijoiden näkökulmasta erityisen kiinnostavina, mutta niillä voi olla huomattavakin merkitys sovittelun kehityksen tarkastelussa ja uusien tuulien lähteenä. Monet sovittelun innovaatiot ovat kuitenkin kotoisin ulkomailta.

5 Johtopäätökset

5.1 Sovittelu elää ja voi hyvin

5.1.1 Suomalaisen sovittelun kenttä on monimuotoinen ja dynaaminen

Suomalaista sovittelua voidaan luonnehtia elinvoimaiseksi ja dynaamiseksi. Sovittelun kentässä on nähty huomattavia uudistuksia 2000-luvulla. Sovittelu on kehittynyt ja laajentunut eri osa-alueille vaiheittain, pala palalta, eikä kehitystä ole tarkasteltu tai suunniteltu kokonaisuutena. Suunnitelmaa tai laajempaa yhteiskunnallista keskustelua siitä, millainen sovittelun kokonaisuus Suomessa tarvittaisiin, ei juuri ole käyty. Yhteiskunnallinen keskustelu sovittelusta on ollut suhteellisen vähäistä ja keskittynyt pienempiin kysymyksiin sovittelun osa-alueiden tasolla.

Suomalaiset tunnistavat sovittelun lajeina varmimmin kansainvälisen rauhansovittelun esimerkiksi Martti Ahtisaaren toiminnan ansiosta, ja työriitojen sovittelun, joka nousee julkisuuteen työtaisteluiden ja valtakunnansovittelijan roolin myötä. Muut sovittelun lajit, joita tässä SUSTIMA-hankkeen raportissa on kuvattu, ovat vieraampia suurelle yleisölle. Toteutetuissa kyselyissä ja haastatteluissa syntyi kuva sovittelun osaajista, jotka kokevat yleisesti, että heillä voisi olla enemmänkin annettavaa suomalaisen yhteiskunnan konfliktien käsittelyssä, jos sovittelu saisi enemmän näkyvyyttä ja resursseja.

Sovittelun kentän muutokseen kytkeytyvät myös sovittelua lähellä olevat sovinnon ja sovinnollisuuden edistämisen menetelmät, joita on kuvattu raportin jaksoissa 2.9 ja 2.10. sekä jaksossa 2.11., jossa kuvataan saamelaiden totuus- ja sovintokomissiota. Nämä vastakkainasetteluiden ja mielipideilmaston polarisaation vähentämiseen ja dialogiseen kohtaamiseen liittyvät toimintamuodot korostavat sovinnollisuuden rakentamista laajasti erilaisten ihmisten ja ryhmien ulottuvilla olevina keinoina. Niiden tavoitteena ei ole konfliktinratkaisu tai ratkaisujen tuottaminen ylipäätään, vaan pikemminkin dialogisille lähestymistavoille ominainen ymmärryksen lisääminen.

5.1.2 Sovittelun erilaiset sovelluskohteet ja kontekstit kiinnostavat aiempaa enemmän

SUSTIMA-hankkeen kysely- ja haastatteluaineistoista piirtyy kuva, jossa suomalaiset sovittelijat ovat vahvasti kiinnittyneet omaan sovittelun osa-alueensa toimintamalleihin ja käytäntöihin. Sovittelijat ovat ensisijaisesti kiinnostuneita oman sovittelun osa-alueensa

käytännönläheisestä kehittämisestä. Samalla eri alojen sovittelijoita kuitenkin yhdistää havainto siitä, että sekä henkilökohtaisella tasolla että sovittelun osa-alueen tasolla olisi hyödyllistä oppia uusia taitoja sovittelun malleista eri aloilla. Vastauksista ilmenee, että sovittelun toimijat kokevat sovittelun paitsi henkilökohtaisesti tärkeänä, myös laajemmin yhteisöllisesti, yhteiskunnallisesti ja eettisesti merkityksellisenä.

Näyttääkin siltä, että suomalainen sovittelun kenttä on vähitellen kypsynyt tunnistamaan, että sovittelussa ei ole kyse yhden universaalinn sovittelun lähestymistavan soveltamisesta kaikkiin erilaisiin konfliktitapauksiin. Sovittelun moninaisuutta ja erilaisia sovelluskonteksteja ymmärretään paremmin kuin aiemmin. Nyt tunnistetaan selvemmin, että erilaisissa elämänvaiheissa ja -tilanteissa on tarve erilaisille sovittelun muodoille. Myös eriaisteiset konfliktit ja osapuolten tarpeet edellyttävät erilaisia käsittelytapoja, vaikka menettelyiden yleisnimenä puhuttaisiinkin sovittelusta. Esimerkiksi vakavien rikosten jälkikäsitelystä tarvitaan mittavampaa menettelyä kuin pienemmissä rikossovittelun tapauksissa. Universaalinn sovittelun sijaan suomalaisen sovittelun toimijat ovat alkaneet nähdä ja tunnustaa, että konfliktien ominais- ja erityispiirteet, konfliktin synty tapa ja syntytilanne jne. vaikuttavat siihen, millaiset tavoitteet, työtavat ja menetelmät kullakin sovittelun osa-alueella painottuvat ja miten ne soveltuvat erilaisille alueille. Sovittelun kentällä ymmärretään nykyään paremmin erilaisten sovelluskontekstien erilaisuutta.

Toinen kulttuurinen muutos sovittelukentällä on siinä, että enää ei niinkään katsota vain sovittelua menettelynä, vaan myös sitä kokonaisuutta ja kontekstia, jossa sovittelu toimii. Tämä näkökulma on voinut aueta, kun sovittelumenetelmä on saatu kehitettyä ”valmiiksi”, minkä jälkeen on havahduttu siihen, että menetelmä itsessään ei lisää sovittelun käyttöä. Sovittelun laajempi tunnettuus edellyttäisi muutoksia ja vaikuttamistyötä siihen ympäristöön, jossa sovittelua hyödynnetään. Kontekstitietoisuuteen liittyvä muutos ajattelutavoissa näyttäisi myös olevan se, että varsinaisen sovittelutilanteen ohella korostuu monilla sovittelun osa-alueilla sovittelutilanteen valmistelun merkitys. Ajatellaan, että etukäteistyöllä sovittelija voi vaikuttaa edistävästi sovittelun onnistumiseen – sen sijaan, että tiukan ’fasilitatiivisuuden’ nimissä sovittelija haluaisi pysytellä tietämättömänä soviteltavan asian piirteistä.

5.1.3 Sovittelun käyttö kasvaa ja laajenee – seuranta vaikeaa tietopohjan puuttuessa

Sovittelu on laajentunut eri aloille ja sen käyttö on lisääntynyt erityisesti 2000-luvun alkupuolelta. Suomessa sovitellaan vuosittain tuhansia erilaisia rikos- ja riita-asioita lakisääteisten sovittelun muotojen parissa. Suurimmat volyymit sovittelumäärillä laskettuna ovat rikossovittelussa ja tuomioistuinsovittelussa. Ei-lakisääteisten sovittelumuotojen puolella suurin sovittelun muoto määrällisesti on koulujen vertaissovittelu. Toisaalta sovittelun eri

osa-alueita ei voi vertailla vain sovittelujen tapausten määriä laskemalla, koska eri aloilla sovitteluprosessit ovat luonteeltaan erilaisia ja niiden kesto ja käytetyt resurssit vaihtelevat. Esimerkiksi kollektiivisten työriitojen sovittelun yhteiskunnallinen merkitys on huomattava, vaikka sovitteluita on vuosittain ollut suurimmillaankin vain noin 60. Sovittelun eri osa-alueilla hoidetaan sekä hyvin pieniin ja arkisiin konflikteihin liittyviä kiistoja, mutta myös hyvin laajoja ja yhteiskunnallisesti merkittäviä intressejä sisältäviä konflikteja.

Sovittelun käyttö on kasvanut myös sovittelun eri alojen kehittyessä. Ongelmana on, että tarkkoja tietoja sovittelun määristä ja sen eri muotojen soveltamisesta ei ole saatavilla kaikilla sovittelun aloilla. Tähän ovat syynä mm. sovittelun muotojen erilaiset hallinnolliset käytännöt. Paras tilastointi on rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelun järjestelmässä (ns. THL-sovittelussa), jossa alueellisten sovittelutoimistojen toimintaa koordinoidaan keskitetysti. Vaikeampia tapauksia tiedon hallinnan kannalta ovat mm. perheasioiden sovittelu, jossa järjestämisvastuu ja hallinnointi hajautuu mm. kunnille ja kirkolle. Tietojen kokoaminen myös tuomioistuinten sovittelusta on ollut haasteellista, sillä uusi sähköinen tietojärjestelmä on osoittautunut vielä keskeneräiseksi sovittelua koskevien tietojen osalta. Tietojärjestelmää ollaan parhaillaan kehittämässä niin, että sovittelutietojen kirjaaminen tulisi sujuvammaksi ja tilastointi luotettavammaksi. Erityisen haastavia sovittelun seurannan kannalta ovat yksityiset, monen toimijan tarjoamat sovittelupalvelut – esimerkiksi kaupallisten riitojen sovittelun ja työyhteisösovittelun alueilla, joiden määriä ei tilastoida mitenkään. Yksityisiä, suhteellisen pienilukuisia sovittelun alojen toimijoita on niin ikään vaikea tavoittaa esim. kyselyillä, toisin kuin järjestäytyneempiä sovittelun organisaatioita ja järjestöjä.

5.1.4 Sovittelun lähestymistavat näyttävät melko selkeiltä, mutta käytännöt vaihtelevat

Sovittelun eri osa-alueilla vannotaan laajasti fasilitatiivisen sovittelun nimiin. Sovittelijat ovat sisäistäneet ajatuksen siitä, että osapuolet ovat aktiivisessa ja ratkaisevassa roolissa, ja sovittelijan tehtävänä on avustaa heitä pääsemään itse sopuun. Niilläkin sovittelun osa-alueilla, joissa on mukana myös evaluatiivisen sovittelun perinteitä – kuten tuomioistuimissa, asianajajien tai työriitojen sovittelussa – fasilitatiivisuus on selvänä sovittelun lähtökohtana. Tämä tarkoittaa, että suomalaiset sovittelijat ainakin lähtökohtaisesti kunnioittavat sovittelun osapuolten itsemääräämisoikeutta, toimivat puolueettomasti eivätkä tuputa osapuolille omia ratkaisujaan – mikä on hyvä lähtökohta sovittelun etiikan ja laadun kannalta.

Toisaalta tiedetään, että julkilausuttu sovittelun lähestymistapa ei välttämättä vastaa toteutuvaa käytäntöä. Osa vastaajista kyselyissä piti sovittelun koulukuntaeroja ja teoreettisia lähtökohtia lähinnä akateemisena kysymyksenä, joilla ei ole niin suurta käytännön

merkitystä. Esimerkiksi tuomioistuinsovittelussa yli puolet sovittelijoista ilmoitti käyttävänsä sovittelussa erilaisia lähestymistapoja – tai ei mitään erityistä lähestymistapaa. Näyttääkin siltä, että osa sovittelijoista suhtautuu sovitteluun pragmaattisemmin, osa puhdasoppisemmin. Esimerkiksi vapaaehtoisista rikossovittelijoista lähes 80 % ilmoitti toteuttavansa omassa sovittelutyössään restoratiivisuuden mallia.

5.2 Suomalainen sovittelu on omaleimainen kokonaisuus

5.2.1 Rikossovittelu ja restoratiivinen oikeus suomalaisen sovittelun erityispiirteenä

Sovittelun lähestymistavoissa erottuu selvä jakolinja (rikosasioiden) restoratiivisuuden ja (riita-asioiden) intressipohjaisten tulokulmien välillä. Restoratiivisen oikeuden lähtökohta korostuu rikossovittelun ja vakavien rikosten jälkikäsittelyn alueella, joissa korostuu rikoksentekijän ja uhrin välinen asetelma ja aiheutetun vahingon hyvittämisen tavoite.

Suomalaisen sovittelun erityispiirteisiin kuuluu kiinnittyminen Pohjoismaissa vahvaan rikossovittelun ja vapaaehtoissovittelun perinteeseen sekä tämän sovittelun osa-alueen pitkäjänteinen kehitys 1980-luvulta alkaen – jota seurasi institutionalisoituminen osaksi lainsäädäntöä 2000-luvulla. Teoreettisesti tätä tukee restoratiivisen oikeuden lähestymistapa. Tämä juonne suomalaisessa sovittelussa on ollut huomattavasti vahvempi kuin monissa muissa maissa, joiden järjestelmät ovat rakentuneet pikemminkin riita-asioiden sovitteluun ja yksityisten sovittelijoiden palveluiden varaan.

Restoratiivisuus on kuitenkin saanut Suomessa tätä (rikoksentekijä–uhri-asetelmaa) laajempia merkityksiä; se on keskeisenä teoriapohjana myös esimerkiksi lasten ja nuorten asioiden sovittelussa, naapurussovittelussa ja työyhteisösovittelussa. Restoratiivisuus onkin kenties näkyvin sovittelun teoreettinen lähtökohta Suomessa, ja sillä on kansainvälisesti vertaillen huomattavan vahva asema.¹¹

Vastaavasti intressipohjaiseen neuvotteluteoriaan tukeutuva sovitteluteoria – joka on selvemmin valtavirtaa esimerkiksi anglo-amerikkalaisessa sovittelun perinteessä – on Suomessa vähemmän näkyvässä roolissa, vaikka se vaikuttaa olennaisesti riita-asioiden sovittelussa. Esimerkiksi monet riita-asioiden sovittelijat tuomioistuimissa sekä Asianajajaliiton

¹¹ Esimerkiksi Oregonin sovittelujärjestelmän kuvauksessa (ks. liite 6) restoratiivisuus ei näytellyt merkittävää roolia, joskin sitä pidettiin tärkeänä uutena avauksena Oregonin rotukysymysten ja rasmin historian avaamisen ja käsittelyn tarpeisiin. Restoratiivisen oikeuden erityisenä ilmenemismuotona voitaisiin Suomessakin pitää vastikään työnsä aloittanutta Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiota (ks. raportin jakso 2.11). Totuus- ja sovintokomissioiden työssä ei kuitenkaan ole kyse sovittelusta konfliktitilanteen ratkaisemisen mielessä, vaan pikemminkin kollektiivisten historiallisten vääryyksien selvittämisestä

sovittelijat mainitsivat taustanaan brittiläisen CEDR:n (Centre for Effective Dispute Resolution) sovittelukoulutukset, jotka edustavat tätä näkökulmaa. Suomessa neuvotteluteoreettista tutkimusta on tehty vähän eikä sovittelun laajemmin nähdä kytkeytyvän neuvotteluteoriaan (Ervasti & Nylund 2014, s. 130–132). Muiden sovittelun teoreettisten lähtökohtien harrastus on selvästi vähäisempää. Vain häviävän pieni osa sovittelijoista liitti transformaatiivisen sovittelun termin omaan sovittelutyöhönsä. Samalla näyttää siltä, että sovittelun nimittäminen tietyllä tavalla ei välttämättä kerro sovittelutyön tarkemmasta sisällöstä. Sovittelijat eivät myöskään näe eri lähestymistapoja toisensa poissulkevinä.

5.2.2 Julkisella sektorilla vahva rooli Suomen sovittelujärjestelmässä

Suomalaista sovittelua leimaa vahva julkisen sektorin rooli. Yhtäältä sovittelun lakisäänteiset järjestelmät merkitsevät sovittelun kehittymistä osana tai lähellä valtiota ja joissakin tapauksessa kuntia.¹² Melko suuri osa sovittelijoista oli SUSTIMAN kyselyissä sitä mieltä, että sovittelu voitaisiin kustantaa Suomessa kokonaan verovaroin. Suomen järjestelmässä julkisin varoin tuotettu tai tuettu sovittelu on laajaa, ja se myös osittain selittää yksityisten palveluiden vähäistä roolia sovittelun kentässä. Yksityisesti tuotetut sovittelupalvelut eivät ole tavoittaneet laajaa asiakaskuntaa osittain siksi, että riitojen osapuolille on tarjolla lakisäänteinen tuomioistuinsovittelu, joka on asiakkaille ilmainen.

SUSTIMA-hankkeen katsaus suomalaisen sovittelun osa-alueisiin tukee esimerkiksi Risto Koulun (2006) esittämää arviota, jonka mukaan suomalaista sovittelujärjestelmää leimaa valtio- ja viranomaiskeskeisyys samalla, kun kansalaisyhteiskunnan rooli on jäänyt selvästi heikommaksi. Koulun mukaan ”hyvinvointivaltiossa on tavallaan luonnollista odottaa, että yhteiskunta järjestää myös ne riidanratkaisupalvelut, jotka jossain muualla syntyvät joko kaupallisista lähtökohdista tai kansalaisyhteiskunnan reaktiona”. Useissa muissa maissa sovittelun käytännöt ovat syntyneet ”alhaalta ylös” yksittäisten sovittelijoiden ja sovittelupalveluita tarjoavien organisaatioiden työn kautta, joita on sittemmin otettu myös julkishallinnon käyttöön. Koulun mukaan viranomaisvetoisuus voi olla ongelmallista sovittelun kannalta, koska sen riskinä on sovittelun muuntuminen osaksi virallista järjestelmää, jolloin sovittelu menettää luonteensa vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun muotona.

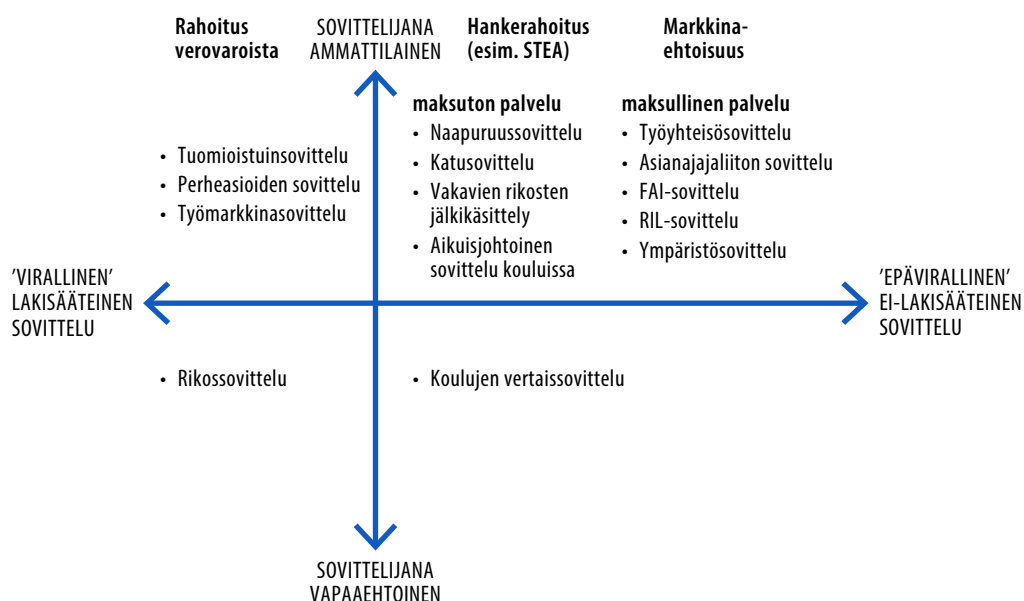
SUSTIMAN aineistojen valossa huoli sovittelun muuntumisesta osaksi virallista järjestelmää niin, että se menettäisi vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun luonteensa, ei osoittautunut merkittäväksi ongelmaksi ainakaan sovittelijoiden vastausten perusteella, joskin tarkempi

¹² Huomattakoon, että uusien hyvinvointialueiden rooli sovittelun kehittämisessä ei juurikaan noussut esiin SUSTIMAN aineistoissa. Uusi aluehallinto on niin uusi asia, ettei sovittelun järjestelmiä osata suhteuttaa siihen. Voidaan kuitenkin ajatella, että jatkossa sovittelun järjestelmät voisivat kiinnittyä sekä alueisiin että hyvinvointialueiden palvelutuotantoon eri tavoin.

havainnointi voisi olla paikallaan myös sovittelun asiakkaiden näkökulmasta. Havainto kansalaisyhteiskunnan suhteellisen heikosta roolista verrattuna valtioon pitää joka tapauksessa paikkansa. Sovittelun kehittäminen on suuntautunut virallisiin järjestelmiin, eikä esimerkiksi sovittelijoiden itseorganisoitumista laajemmaksi verkostoksi saatikka yhtenäiseksi professioksi ole Suomessa tapahtunut.

Kuviossa 43 kuvataan suomalaisen sovittelun kenttää ja sovittelun eri muotoja kahdella eri ulottuvuudella. Yhtäältä kenttää jäsentää sovittelun lakisääteisyys, toisaalta sovittelijan ammattimaisuus. Lakisääteisyyttä seuraa myös rahoitus: lakisääteisissä sovittelun muodoissa kuvion vasemmalla puolella järjestämisvastuu on julkisrahoitteisilla organisaatioilla, ja rahoitus tulee valtion budjetista. Kuvion oikealla puolella on sekä julkisilla avustuksilla ja projektirahoituksella toimivia sovittelun muotoja että yksityisenä palveluna tuotettuja, markkinaehtoisia sovittelun muotoja. Suomessa korostuu lakisääteisten ja julkisten sovittelupalveluiden merkitys. Ylhäällä oikealla sovittelun (markkinaehtoisten) palvelujen rooli sovittelutapausten tms. volyyymillä arvioituna on järjestelmässä hyvin pieni; lähes kaikki merkittävät sovittelun muodot rahoitetaan julkisin varoin. Huomautettakoon samalla, että nämä jaottelut eivät ole millään tavoin arvottavia; kyse ei ole siis siitä, että yhdenlainen tapa järjestää sovittelua olisi parempi tai suotavampi kuin toinen. Jaottelu kuvaa pikemminkin sovittelun erilaisia edellytyksiä erilaisissa konteksteissa, ja kuvaa yleisemmin suomalaisen sovittelun kenttää sovittelun muotoineen.

Kuvio 43. Sovittelun kenttä Suomessa jaoteltuna kahdella akselilla 1) lakisääteisyden ja 2) ammattimaisuuden mukaan.

5.2.3 Yksityiset sovittelupalvelut marginaalissa, mutta kasvussa

Yksityisten sovittelupalveluiden kenttä ja markkina on Suomessa kehittymätön. Kysyntää on toistaiseksi ollut suhteellisen vähän – johtuen myös suhteellisen laajasta, maksuttomien julkisten sovittelupalveluiden tarjonnasta. Toisaalta yksityisen sektorin tarjoamat sovittelun muodot näyttäisivät olevan kasvussa. Esimerkiksi kaupallisten riitojen sovittelun uusia palveluntarjoajia on tullut markkinoille ja sovittelun hyödyntäminen suurempienkin kaupallisten riitojen käsittelyssä on osoittautunut mahdolliseksi. Sovittelun kysyntä synnyttää tarjontaa ja kilpailua toimijoiden välillä. Samalla korostuu kysymys palveluiden käyttäjien 'kuluttajansuojasta': mitä enemmän erilaisia toimijoita sovittelun osa-alueille ilmestyy, sitä ilmeisemmäksi käy tarve turvata sovittelun laatua.

Yhtäältä yksityisenä palvelutuotantona tarjottava sovittelu on positiivinen tekijä, joka voi laajentaa sovittelupalveluiden saatavuutta ja niiden kehittymistä, myös palveluiden asiakaslähtöisyyttä ja innovatiivisuutta. Toisaalta kilpailu toimijoiden välillä ja tarjolla olevat markkinat voivat synnyttää lieveilmiönä ongelmallisia tilanteita; se saattaa esimerkiksi houkutella sääntelemättömälle alalle erilaisia yrittäjiä omine sovittelun sovelluksineen ja lupauksineen. Suomessa tällaista kilpailua toimijoiden välillä on nähtävissä esimerkiksi työyhteisösovittelun alueella, jossa toimii useampia erilaisia toimijoita. Muilla yksityisiä sovittelupalveluita tarjoavilla alueilla palvelun kysyntä on maltillista ja tarjoajia on hyvin vähän, eikä kilpailusta juuri voi puhua.

5.3 Sovittelun ajankohtaiset kehityshaasteet

5.3.1 Suomalainen sovittelu eurooppalaisessa kontekstissa?

Suomen sovittelujärjestelmän juuret ovat ajalla ennen Suomen jäsenyyttä EU:ssa. Sovittelu on määrittynyt melko vahvasti kansallisessa kontekstissa. EU:n sovitteludirektiivi ei noussut SUSTIMA-hankkeen aineistoissa esiin ilmiönä, joka näkyisi tai pohdituttaisi sovittelijoita. Suomessa on kiinnitetty varsin vähän huomiota Euroopan neuvoston eri sovittelumuotoja koskeviin suosituksiin. Esimerkiksi perheasioissa annettu suositus (R98) on jäänyt täysin vaille keskustelua ja huomiota. Myös restoratiivista oikeutta koskien on suositus vuodelta 2018. Kehittyvää hallintoasioiden sovittelua varten on niin ikään oma suosituksensa vuodelta 2007.

EU:n sovitteludirektiivillä on oma roolinsa sovitteluun liittyvien käytäntöjen yhdenmukaistamisessa (harmonisoinnissa), mikä vahvistaa samalla oikeusturvaa. Petra Hietaanen-Kunwald (2018) on nostanut tuomioistuimen ulkopuolista sovittelua käsitelleessä väitöskirjassaan esiin kysymyksen siitä, minkälainen prosessin pitäisi olla, jotta sovittelua pidetään reiluna – eli onko olemassa oikeudellisia periaatteita, jotka legitimoivat sovinnon? Kysymys oikeusturvan toteutumisesta on sovittelun järjestelmissä olennainen, ja

se kytkeytyy edelleen sovittelun laatuun ja sovittelukoulutukseen, joita myös sovittelun EU-direktiivi määrittelee.

5.3.2 Sovittelun hankevetoinen kehittäminen haasteena

Suomalaista sovittelua on kehitetty pitkälti erilaisten hankkeiden kautta. Tämä on lisännyt rahoittajan (RAY, Veikkaus, STEA) vaikutusvaltaa siitä, miten ja millaiset sovittelun alueet lähtevät kehittymään. Hankkeiden rahoittajien linjaukset esimerkiksi päällekkäisyyksien välttämiseksi voivat myös johtaa siihen, että sovittelun sisältä katsoen hedelmällinen synergia sovittelumuotojen välillä jää hyödyntämättä. Näin voi käydä, jos rahoittaja kovin jyrkästi rajaa, missä kontekstissa kehitettyä sovittelumallia saa käyttää.

Hankekehittäminen näyttää olevan yhteydessä siihen, että sovittelua on kehitetty hyvin innostuneina ja sitoutuneina, ”pioneerihengessä”. Tämä on osin johtanut osa-alueiden siiloutumiseen ja eriytymiseen, jolle toisaalta on muitakin, konfliktien ja sovittelumallien luonteesta johtuvia eroja. Samoin pioneerimainen kehittäminen johti siihen, että ensin rakentuivat menetelmät ja nyt ollaan kohdassa, jossa nousee esiin erilaisia juurtumisen ja vakiintumisen kysymyksiä (koulutus, tilastot, laadunvarmistus, osaamisen kehittäminen, verkostoituminen jne.).

Hankerahoituksen vaikutus näkyy sovittelun järjestötoiminnassa. Esimerkiksi Suomen sovittelufoorumi (SSF) ei ole saanut toiminnalleen yleistä avustusta, vaan ainoastaan hankekohtaista rahoitusta. Tämä on johtanut siihen, että järjestön toiminta on rakentunut pitkälti yksittäisten hankkeiden varaan. Hankelähtöinen rahoitus on luonut paineita käynnistää uusia kehittämishankkeita vaikkapa sovittelukentän rakenteiden turvaamisen ja laajemman organisoimisen sijaan.

5.3.3 Sovittelukoulutus on hajanaista ja lisääntyy nopeasti

Sovittelukoulutus on Suomessa epäyhtenäistä ja eri sovittelun osa-alueilla on kehitetty omat kurssit tai koulutusohjelmat, jotka antavat valmiuksia kyseisen osa-alueen sovittelijana toimimiseen. Osa-aluekohtaiset sovittelijakoulutukset vaihtelevat laajuudeltaan ja sisällöltään. Osa vaihtelusta on luonnollista seurausta sovitteluvien konfliktien erilaisuudesta ja sovittelijoiksi kouluttautuvien erilaisista tarpeista. Koulutuskenttä jää kuitenkin varsin hajanaiseksi ja vaikeasti hahmottuvaksi.

Yhtenä potentiaalisena ongelmana, joka on tullut vastaan aiemmin esimerkiksi Yhdysvalloissa, on se, että sovittelun tehtäviä/töitä ei ole rajattomasti tarjolla, eivätkä kaikki sovittelukoulutuksen saaneet pysty toimimaan sovittelijoina. Samalla sovittelun koulutuksesta

itsestään voi tulla kaupallinen tuote, mikä lisää koulutettujen sovittelijoiden määrää entisestään. Nämä voivat vuorostaan innostua kouluttamaan uusia sovittelijoita. Tämä haaste koskee pikemminkin ammattimaisesti ja markkinalähtöisesti toimivia sovittelijoita (ja kouluttajia) kuin vapaaehtoisia ja julkisin varoin rahoitettuja sovittelun osa-alueita, joissa koulutuksen ei tarvitse olla tulohankinnan keino.

5.3.4 Sovittelun laatu ja tasaveroinen saatavuus huolenaiheina

Sovittelijat ovat kiinnostuneita sovittelun laadusta ja huolissaan sovittelupalveluiden tasa-laatuisuuden ongelmista Suomessa. Sovittelun laadunvarmistuksen kannalta esiin nousi erilaisia tekijöitä. Laadunvarmistusta voidaan kohentaa mm. käyttämällä aiempaa enemmän asiakaspalautetta, kehittämällä yhteisiä ohjeistuksia ja käsikirjoja, sitoutumalla eettisiin ohjeisiin, lisäämällä sovittelun valvontaa ja seurantaan sekä sitä koskevaa tutkimusta.

Eettisten ohjeiden rakentaminen osoittautui suosituimmaksi ja realistiseksi välineeksi laadunvarmistuksen kehittämiseen sovittelussa. Pidemmälle vietyihin akkreditointi- tai sertifiointimalleihin suhtauduttiin varauksellisemmin. Joillakin sovittelun osa-alueilla korostui myös sovittelijoiden osaamiseen ja koulutukseen pohjautuvien kelpoisuusvaatimusten määrittelyn tarve. Erityisesti perheasioiden ja huoltoriitojen sovittelijat näkivät muita aloja suurempaa tarvetta sovittelijoiden kelpoisuusvaatimusten määrittämiselle.

Myös sovittelun osa-alueille eriytyvät koulutukset ja oppaat tms. helppokäyttöinen materiaali nähtiin laadun kannalta hyödyllisinä keinoina. Yhtenä laadunvarmistukseen vaikuttavana keinona nähdään sovittelijoiden parempi järjestäytyminen niin, että sovittelijat voisivat kollektiivisesti kehittää sovittelun laatua Suomessa. Tämä kysymys liittyy laajempaan kysymykseen sovitteluprofession kehittymisestä – mistä ollaan Suomessa vielä kaukana. Profession synty edellyttäisi sovittelun määrittelemistä ammattinimikkeeksi, jota saa käyttää vain tietyllä koulutuksella.

SUSTIMA-hankkeen havaintojen mukaan monet sovittelijat kokevat liian tiiviin sääntelyn vieraana. Tämä ajatus kuvastui esimerkiksi naapuruussovittelun kohdalla, jossa ajatus sovitteluprosessien ja -taitojen hyödyntämisestä arjen ongelmiin asuinympäristössä nähtiin erillisenä lakisäätöistä sovittelun muodoista ja sääntelystä. Sääntelyn lisäämisen vierastaminen liittyy myös sovittelun ideologiseen juonteeseen, jonka mukaan sovittelu kuuluu luontevasti 'vertaisille' maallikkosovittelijoille eikä tuomioistuimille tai muille virallisille järjestelmille. Näissä havainnoissa näkyy suomalaisen sovittelun kiinnittyminen ns. "christieläiseen" perinteeseen, joka puolustaa ihmisten oikeutta omiin konflikteihinsa ja niiden käsittelyyn ilman viranomaisten tai oikeusjärjestelmän puuttumista (Christie 1977). Toisaalta näkemykset tästä vaihtelivat sovittelun osa-alueilla.

5.3.5 Lainsäädännössä pientä korjattavaa – ei suuria puutteita

Haastattelujen ja kyselyjen perusteella muodostuu käsitys, että sovittelua koskevassa lainsäädännössä ei ole mitään kaikenkattavaa ”valuvikaa”, johon sovittelijat jatkuvasti törmäsivät toiminnassaan. Muutamilla osa-alueilla tuli kuitenkin esiin lainsäädäntöön liittyviä parannus- ja kehittämissuhteita.

Asianajajien sovittelumahdollisuuksien lisäämiseksi ehdotettiin nykyiseen pesänjakajainstituution vertautuvaa järjestelmää, jossa tuomioistuin voisi määrätä asianajajan ikään kuin tuomarin ominaisuudessa sovitteluun riitaa. Tällä voitaisiin lisätä huomattavasti riita-asioita sovittelyiden ammattilaisten määrää ja asianajajakunnassa valmiina oleva potentiaali saataisiin käyttöön. Oikeuden määräämälle sovittelijalle perustuvaa järjestelmää voisi mahdollisesti tukea myös sillä, että valtio osallistuisi kustannuksiin siten, että asiakkaalle sovittelu maksaisi saman verran kuin tuomioistuimessa.

Perheasioiden sovittelussa avioliittolain sovittelupykälien kuva sovittelusta on vanhentunut, kun sovittelua koskeva ymmärrys on lisääntynyt lain säätämisen jälkeen. Pykälät ruokivat epäselvyyttä sovittelun sisällöstä ja lisäävät sovittelun sekoittumista muuhun keskusteluapuun ja terapiaan. Avioliittolain sovittelua koskevaa lukua tulisi tarkastella suhteessa muihin sovittelumenettelyä koskeviin lakeihin ja erityisesti suhteessa huoltoriitojen tuomioistuinsovitteluun, jotta sovittelupalvelut muodostaisivat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. On myös mietittävä, onko avioliittolaki ylipäätään oikea paikka perheasioiden sovittelun sääntelyyn nyt kun sovittelu ei enää kohdistu avioeron saamiseen ja asiakkaistaan suuri osa ei koskaan ole ollut avioliitossa.

Tuomioistuinsovittelun osalta 10 % kyselyyn vastanneista ilmaisi, että sovittelua koskevassa lainsäädännössä on nähtävissä joitain muutostarpeita. Perustellessaan vastaustaan tarkemmin vain yksi vastaaja toi esiin, että nyt kun sovittelijoilla on jo käytännön kokemusta, voisi olla paikallaan tehdä kypsymättömältä vaikuttavan lainsäädännön kokonaisuudistus. Toinen vastaaja huomautti, että vaikka laki koskee yleisiä tuomioistuimia, se on kuitenkin kirjoitettu kärjäoikeuksia silmällä pitäen, mistä seuraa harmaata aluetta valitusprosessin ja sovittelun osalta. Tuomioistuinsovittelulaissa olevaa mahdollisuutta tuomarin tekemään sovintoehdotukseen pidettiin tuomioistuinsovittelun hengen vastaisena ja sitä toivottiin poistettavaksi. Muina lainsäädännön kehittämistarpeina mainittiin tarkemmat prosessuaaliset säädökset esimerkiksi ennakkovalmistelusta ja mahdollisten tulevien todistajien läsnäolosta sovittelussa. Myös oikeudenkäyntikuluihin liittyvään kysymykseen siitä, alkaako sovittelu sovittelusuostumuksesta vai aloituspäätöksestä, toivottiin selvennystä. Samoin tuomioistuimen käsittelymaksuun ja sen poistamiseen kohtuullisuusharkinnan myötä toivottiin selvennystä. Jonkin verran toivottiin sovittelun pakollisuutta ennen oikeudenkäynnin vireille saamista erityisesti huoltoriidoissa.

Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun osalta tuotiin esiin, että asiantuntija-avustajalle maksettava palkkio on jäänyt lähes kymmenen vuoden takaiselle tasolle ja tarvittaisiin uusi asetus palkkion suuruudesta. Tällä hetkellä matala korvaus vaikeuttaa kuntien mahdollisuutta järjestää asiantuntijapalvelu ostopalveluna. Myös asiantuntijapalvelun järjestäminen tulevaisuudessa huolestuttaa, sillä tällä hetkellä on epäselvää, säilyykö palvelun järjestämisvastuu kunnilla vai siirtyykö se hyvinvointialueille tulevien SOTE-muutosten myötä.

Rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelun osalta lainsäädännön uudistustarpeita tunnistettiin seuraavasti: Valtionkorvauksen jakoperusteet pitäisi saada joustavammiksi ja vakavien rikosten ja erilaisen riita-asioiden sovittelua pitäisi tukea. Lisäksi voisi selkiyttää sitä, tarvitseeko poliisin kysyä osapuolten suostumusta ennen asian ohjaamista sovitteluun. Lisäksi sovittelua koskevaa tutkimuslupaprosessia pitäisi uudistaa, ja se on laista kiinni. Lisäksi alaikäisen pitäisi voida osallistua sovitteluun yhden huoltajan suostumuksella, kun nyky laki edellyttää molempien suostumusta.

5.4 Sovittelun mahdollisuudet ovat näkyvissä, mutta ne eivät toteudu itsestään

5.4.1 Sovittelussa on käyttämätöntä potentiaalia ja uusia sovellusalueita

Sovittelijoilla on käsitys sovittelun kentästä laajenevana ja kehittyvänä alana, jossa on myös paljon käyttämätöntä potentiaalia. Potentiaalia laajentumiseen on olemassa, mutta tunnistetut tarpeet eivät muutu sovittelun kysynnäksi itsestään. Sovittelun resurssit pidetään yhtenä pullonkaulana. Sovittelun laajenemisen mahdollisuudet eivät kuitenkaan ole kiinni luovuuden, mielikuvituksen ja motivaation puutteesta. Uusia sovittelun osa-alueita on syntynyt ja syntyy koko ajan.

Sovittelu on Suomessa kehittynyt ja laajentunut uusille alueille erilaisten kokeiluhankkeiden myötä, ja sovittelua voidaan pitää itsessään sosiaalisena innovaationa. SUSTIMA-hankkeen työpajassa 17.2.2022 pohdittiin sovittelun innovaatioita ja sitä, mistä ne tulevat.

Keskeiseksi mekanismiksi todettiin yhdellä sovittelun osa-alueella kehitetyn toimintamallin käyttöönotto jollain toisella alueella. Vastaavasti innovaatioiden lähteenä ovat usein myös kansainväliset esimerkit. Esimerkiksi ympäristösovittelu on ottanut ensimmäisiä askeleitaan pohjautuen kansainvälisiin esimerkkeihin, joita on kokeiltu Suomen kontekstissa. Toinen tapa tunnistaa uusia sovittelun käyttömuotoja ja innovaatioita on yhteiskunnan erilaisten ongelma- ja konfliktitilanteiden tarkastelu sovittelun silmälasien lävitse; voisiko sovittelu olla ratkaisu johonkin tiettyyn arjen ongelmaan? Kokeneet sovittelijat ja

sovittelun asiantuntijat voivat tunnistaa tällaisia mahdollisuuksia. Yksi tapa tunnistaa tällaisia tilanteita on kysyä, mitkä ongelmanratkaisun prosessit ajautuvat umpikujiin. Esimerkkinä tällaisista tilanteista on edellä mainittu ristiriitojen ja erimielisyyksien käsittely osana sujuvaa maatalojen sukupolvenvaihdosta ja tähän liittyvä maatalousneuvonnan sukupolvenvaihdos (SPV)-asiantuntijoille kehitettävä koulutus.

Yksi mahdollinen uusi sovittelun kohderyhmä ovat vanhuksat ja heidän omaisensa. Suunnitteilla tai kehitteillä on ollut laajentaa sovittelua vanhusten hoivaan, esimerkiksi palvelutaloihin tai muihin hoivayksiköihin, joissa esiintyy ristiriitoja sekä vanhusasiakkaiden kesken että omaisten ja hoivapalvelun tuottajien kesken. Kansainvälisessä vertailussa näyttääkin siltä, että Suomessa terveyden ja hyvinvoinnin palveluihin liittyvien kiistojen sovittelu ei ole saanut samanlaista jalansijaa kuin monissa muissa maissa.

Samoin on kaavailtu tai kehitetty sovittelua järjestö-, yhdistys- ja harrastustoiminnan kentälle. Erilaiset järjestöt voivat kilpailla keskenään ja joutua konflikteihin esimerkiksi jäsenten tai resurssien hankinnan tiimoilta. Teema nousi esille myös työriitojen sovittelun yhteydessä, työmarkkinajärjestöjen välisten ns. ”rajariitojen” kysymyksissä, jotka eivät kuulu työriitoina valtakunnansovittelijan mandaattiin eivätkä muutenkaan ole helposti soviteltavia. Järjestö- ja yhdistystoimijoiden välisen sovittelun kehittäminen edellyttäisi ymmärrystä suurten organisaatioiden ja monenvälisen sovittelun kysymyksistä.¹³

Asianajokunnassa oleva ammattitaito ja sovitteluosaaminen olisi järkevää hyödyntää nykyistä paremmin. Tämä tukisi myös oikeuslaitoksen jutturuuhkien purkamista. Tähän voisi olla kehitettävissä erilaisia keinoja: tuomioistuimien voisi määrätä asianajajan toimimaan asiassa sovittelijana pesänjakajainstituution kaltaisessa järjestelmässä ja lisäksi valtio voisi osallistua oikeuden määräämän sovittelijan käytöstä aiheutuviin kustannuksiin siten, että sovittelu maksasi asiakkaalle saman verran kuin tuomioistuinsovittelu. Niin ikään oikeus- turvavakuutuksia voisi laajentaa kattamaan sovittelijana toimivan asianajajan palkkion, sekä avustajana toimivan asianajajan palkkion silloin, kun kyse on avustamisesta tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa. Tällainen ns. ”julkis-yksityinen” yhteistyö voisi tuoda järjestelmään joustavuutta ja lisätä sen kapasiteettia.

Suuren mittaluokan riidat nousivat tuomioistuinsovittelun ja kaupallisten riitojen sovittelun kohdalla mahdollisiksi sovittelun kehittämiskohteiksi Suomessa. Suurten yritysten väliset riidat voivat olla euromääriltään valtavia, mutta niihin ei ole totuttu soveltamaan sovittelua, vaikka sen kustannus-hyötysuhde voisi olla ylivoimainen verrattuna muihin riidanratkaisun menettelyihin. Yksittäisetkin korkean profiilin menestystarinat tällaisissa

13 Vastaavasti esimerkiksi rahankeräyslain valmistelun yhteydessä eri kokoiset hyväntekeväisyysjärjestöt kiistelivät siitä, kuka saa kerätä rahaa ja millä ehdoilla. Tämä kiista ratkesi osana yhteistoiminnallista lainvalmisteluprosessia (ks. Demirbas ym. 2022).

tapauksissa voivat tehdä sovittelua tunnetuksi ja avata uusia mahdollisuuksia sovittelun hyödyntämiseksi. Uudet ideat ja sovellukset kaupallisessa sovittelussa ovat myös mahdollisia. Mielenkiintoisena esimerkkinä SUSTIMA-aineistoissa nousi RIL-sovittelussa kehitelty ajatus sovittelun hyödyntämisestä rakentamiseen liittyvien tarjouskilpailujen ratkomisessa niin, että kilpailuun osallistuneet ja siinä hävinneet voisivat osallistua lopullisen ehdotuksen kehittelyyn sovitteluprosessissa – jolloin voitaisiin välttyä tarjouskilpailuihin liittyviltä valitusprosesseilta ja oikeustoimilta.

Merkittävänä ja potentiaalisesti laajana sovittelun uutena sovellusalueena on edellä ympäristösovittelun yhteydessä avattu hallintoasioiden sovittelun kenttä. Tuoreet avaukset hallintoasioiden sovittelun – tai sovittelun kaltaisten – menettelyjen kehittämistä hallintoasioissa voisivat avata eri hallinnonaloilla paljon mahdollisuuksia hyödyntää sovittelua asianmukaisena ja kustannustehokkaana konfliktinratkaisun muotona. Hallinnossa on monenlaisia konfliktitilanteita, mutta niihin ei ole totuttu hakemaan ulkopuolista apua sovittelusta. Hallinnon kaikki toiminta perustuu lakiin – ja vaikka siihen on kehittynyt monenlaisia neuvottelevia ja neuvontaan pohjautuvia menetelmiä, hallinnossa on edelleen paljon asiantuntijoita, jotka eivät tunne sovittelua sen eri muodoissaan eivätkä välttämättä ole kuulleetkaan sovittelusta.

5.4.2 Sovittelun kannusteiden ymmärtäminen ja esteiden purkaminen

Kaikki sovittelua kritisoivat tahot eivät halua esittää näkemyksiään julkisesti, mutta voivat silti vastustaa tai hidastaa vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun kehittämistä omassa toiminnassaan (Bordone ym. 2005). Tämä voi tapahtua myös ilman toimijoiden tietoista pyrkimystä estää sovittelun kehittymistä. Tämä ulottuvuus tuli SUSTIMAn aineistoissa ja haastatteluissa esiin tuomioistuinten käytäntöjen ja kulttuurinmuutoksen kohdalla. Esimerkiksi tuomioistuinten sisällä vaikuttaa selvältä, että laamannien henkilökohtainen ja aito sitoutuminen sovitteluun on edellytys sovittelun todelliselle kehittämiselle; ilman johdon tukea kulttuuri ei muutu. Vastaavasti sovittelun status yleisemminkin minkä tahansa organisaation sisällä kytkeytyy organisaation johdon asennoitumiseen. Sovittelun hyödyntäminen ei edisty, mikäli johto ei tue vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun kehittämistä tai suhtautuu siihen toissijaisena toimintona. Esiin nousi myös kysymys joidenkin ammattiryhmien erityisistä toimintatavoista ja insenttiiveistä. SUSTIMA-kyselyiden mukaan sovittelu on vakiinnuttanut paikkansa tuomioistuimissa, mutta samalla tiedetään, että organisaatioissa on eroja: sovittelu keskittyy joihinkin tuomioistuimiin ja toisissa sitä on selvästi vähemmän. Kyse on kulttuurisista muutoksista, ei niinkään lainsäädännön esteistä. Haasteita on myös asiakkaiden ja asianajajien suhtautumisessa sovitteluun; asianajajien kulttuuriin kuuluu kamppailujen voittamisen tavoite, mikä ei helpota sovittelun ehdottamista vastapuolelle. Sovittelun ehdottamista voidaan pitää heikkouden osoituksena, eikä sitä näin ollen tehdä, vaikka

sovittelu voisi palvella paremmin molempien asiakkaiden intressejä. Tällaisten asenteiden ja luutumien tunnistaminen ja purkaminen auttaa sovittelun kehittymistä.

5.4.3 Sovittelun kehittämisessä tarvitaan myös rakentavaa kritiikkiä ja laajaa dialogia

Bordone ym. (2005) ovat tunnistanee vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun kehittämisen haasteeksi sen, miten vastataan niille, jotka ovat esittäneet menettelytapoihin liittyviä huolenaiheita. Esimerkiksi Yhdysvalloissa oikeudenkäyntejä korvaavat sopimukset ovat yleistyneet siinä määrin, että jotkut ovat olleet huolissaan tuomioistuinten kyvystä ja asemasta sitovien oikeusnormien määrittelyssä ja toimeenpanossa: jos sovittelu ei ole julkista, se ei luo oikeutta oikeuskäytännön ja ennakkopäätösten kautta. Toisaalta sovittelua voidaan myös pitää epäsovinnaisena tiettyihin tilanteisiin, joissa esimerkiksi osapuolten välillä on merkittävä valtaepätasapaino. Suomessa kritiikkiä on kohdentunut erityisesti lähisuhteiden väkivallan sovitteluun, jonka on pelätty uusintavan väkivaltaa ja loukkaavan uhrien ihmisoikeuksia.

Bordone ym. vastaavat näihin kysymyksiin kahdella ajatuksella: yhtäältä kritiikki johtaa punnitsemaan sitä, ovatko kaikki konfliktit sovittelavissa, kuten innokkaimmat sovittelun kannattajat esittävät. On siis mielekästä tarkastella sovittelua ja sen sovelluksia pragmaattisesti ja harkita tarpeen mukaan myös muita konfliktinratkaisun muotoja. Toinen kritiikistä nouseva vaatimus on avoimen yhteiskunnallisen vuoropuhelun käyminen sovittelun toimijoiden, asiantuntijoiden, muiden toimijoiden ja sovittelun 'sidosryhmien' välillä. Sovittelu ei saa sulkeutua omaan erinomaisuuteensa ja oikeamielisyyteensä. Tästä syystä reflektiivisyys, itseymmärrys ja erilaiset realistiset sovittelujärjestelmien arvioinnin ja seurannan muodot ovat tärkeitä sovittelun kehittämisessä ja asemoimisessa.

Yhteiskunnallista vuoropuhelua tarvitaan myös yleisen edun ja sovittelun rajojen tunnistamiseksi. Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun menettelyiden täytyy olla tässä mielessä "yhteiskuntakelpoisia". Sovittelua voidaan tarkastella kahdenvälisen sopimussuhteen näkökulmasta, mutta niillä voidaan tässäkin yhteydessä nähdä linkki ns. yleiseen etuun, jos sovittelu esimerkiksi vähentää oikeuslaitoksen juttutaakkaa ja sitä kautta veronmaksajille koituvia kustannuksia.

Selvemmin yleiseen etuun liittyy esimerkiksi perheasiain sovittelussa avainasemassa oleva lapsen edun turvaaminen. Sovittelun osapuolet eivät voi sopia keskenään mitään sellaista, mikä vaarantaa lapsen edun. Ratkaisu ei voi perustua puhtaasti sovintoon vanhempien välillä, jos sen täytyy lain mukaan perustua lapsen edun toteutumiseen. Samaan tapaan työriitojen sovittelussa välitön lakonuhka laukaisee ns. pakkosovittelun, jonka tavoitteena on turvata työrauha, jota voidaan niin ikään pitää yleisen edun kaltaisena tavoitteena; sillä

on työmarkkinaosapuolten välistä sopimussuhdetta laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Vastaava logiikka on mukana Suomessa toistaiseksi tuntemattomassa hallintoasioiden sovittelussa – jossa sovittelun esteenä on toistaiseksi pidetty lakiin perustuvan hallinnon perustumista yleiseen etuun, joka ei ole neuvoteltavissa. Hallintoasioissa ratkaisun perusta on siis selvemmin sidottu oikeusnormeilla kuin yksityisten osapuolten sovittelussa, jonka voidaan katsoa vaikuttavan lähinnä osapuoliin itseensä eikä kolmansiin osapuoliin (kuten lapsiin, tuleviin sukupolviin, ympäristön laatuun jne.).

Yksi tapa lähestyä sovittelun mahdollisuuksia sekä sen ”yhteiskuntavastuuta” on professioiden viitekehys. Profiitot toimivat eräänlaisena vakuutena siitä, että jokin asiantuntijajoukko voi kantaa vastuuta tietynlaisten ongelmien käsittelystä; professio ottaa jonkin tietyn asiantuntemuksen alueen hallintaansa, ja sitoutuu hoitamaan sitä vastuullisesti (Abbott 1988). Riippumatta siitä, syntykö Suomeen jollain aikavälillä sovittelijaprofessio, on sovittelijoiden yhteinen ymmärrys ja tahdonmuodostus joka tapauksessa avainasemassa sovittelun yhteiskuntakelpoisuuden ja legitimaation kannalta. Jokaisen sovittelijan toiminta on tärkeää, koska se kertoo konfliktien osapuolille paitsi juuri kyseisestä sovittelusta ja sovittelijasta, myös laajemmin siitä, mistä sovittelussa on kyse, ja miten sitä Suomessa toteutetaan.

6 Suosituksia

Tässä luvussa esitetyt suositukset pohjautuvat SUSTIMA-hankkeen aineistojen analyysiin sekä vuorovaikutukseen sovittelukentän toimijoiden kanssa. Suositusten teemoista keskusteltiin viimeksi SUSTIMA-hankkeen järjestämässä työseminaarissa 17.2.2022. Suositukset jakautuvat kahteen osioon: yhtäältä esitetään yleisiä, koko sovittelun kenttää koskevia suosituksia, toisaalta eri sovittelun osa-alueita koskevia suosituksia.

Suosituksen taustana on tilanne, jossa sovittelun pitkäjänteisen kehittämisen mahdollisuudet Suomessa ovat hyvin otolliset: sovitteluun ja sen kaltaisiin menettelyihin kohdistuu kasvavaa kiinnostusta, sovittelun määrät ovat lisääntyneet ja eri osa-alueet kehittyvät dynaamisesti. Samaan aikaan valtio on tiivistämässä sovittelun koordinoitua ja järjestämässä edellytyksiä pitkäjänteisemmälle resursoinnin suunnittelulle. Sovittelun kehittämisen tekee Suomessa ajankohtaiseksi kaksi merkittävää rakenteellista uudistusta, joilla on vaikutuksia sovitteluun: 1) STEA:n rahoitus on siirtymässä valtion budjettiin ja 2) rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelun mahdollisesta siirrosta oikeusministeriön hallinnonalalle on tehty esitys.

Sovittelun parempi koordinointi mahdollistaa myös eri sovittelualojen synergioiden paremman hyödyntämisen. Hankelähtöisessä STEA-rahoituksessa on ilmennyt jäykkyyksiä ja rajanvetoja esim. sovittelun erilaisten käyttökohteiden määrittelyssä. Tätä ongelmaa voitaisiin mahdollisuuksien mukaan ratkoa STEA-rahoituksen siirtyessä valtion budjettiin – ainakin, jos sovittelua ei lähestytä tiiviiden ”siilojen” näkökulmasta, vaan käytäntöinä, joilla voi olla sovelluskohteita erilaisilla alueilla.

Rahapelituottojen vähenemisen seurauksia pohtinut työryhmä päätyi esittämään ensisijaisena vaihtoehtona STEA-rahoituksen kokonaisuudistusta, jossa rahapelituotot tuloutetaan valtiolle ja nykyiset edunsaajat siirretään budjetin kehysmenettelyn piiriin (Liikanen ym. 2021). Muutos voisi tapahtua vuonna 2024. Suunnitelma vahvistaisi kansalaisyhteiskunnan ja järjestöjen rahoituksen pitkäjänteisyyttä erityisesti, jos rahoituksen mittaluokka voitaisiin määrittää yhtä vaalikautta pidemmäksi ajaksi. Näin edunsaajat eivät olisi enää rahapelituottojen tai poliittisten suhdanteiden heilahtelun armoilla. Työryhmän mietinnön mukaan STEA:n edunsaajien ja kansalaisjärjestötoiminnan rahoituksen mitoittaminen, tehostaminen ja vaikuttavuuden arviointi tarvitsevat huolellisen valmistelun ja suunnitelman. Nämä vaatimukset koskevat myös sovittelun järjestämistä. Kun STEA:n rahoitusta

on nyt jaettu eri ministeriöille, olisi tähdellistä tarkastella sitä, miten sovittelun resursseja kanavoitaisiin eri ministeriöille ja käyttökohteisiin uuden kehysmenettelyn kautta.

SUSTIMA-työseminaarissa 17.2. kävi ilmi, että sovittelun kentän toimijoita pohdituttaa, mitä oikeusministeriön profiloituminen ns. sovitteluministeriöksi tarkoittaisi suhteessa eri ministeriöiden rooliin sovittelun rahoittajina. Sovittelun toimijat näkevät, että kaikki ministeriöt voivat edistää sovittelua omalla toiminnallaan. Oikeusministeriön roolin vahvistuminen sovittelun koordinoijana ei siis merkitse, että kaikki sovittelun osa-alueet asemoitaisiin sen tontille. OM:n roolina olisi siis pikemminkin palvella sovittelun laajempaa kenttää ottamalla vetovastuuta sovittelun koordinaatiosta ja kehittämisestä. Sovittelu jäsentyisi ilmiöalueena, joka olisi poikkihallinnollinen ja ulottuisi myös julkishallinnon ulkopuolelle kansalaisyhteiskunnan verkostoihin.

6.1 Yleiset sovittelun kehittämisen suositukset

6.1.1 Kymmenen suositusta sovittelun kehittämiseksi

1. Selvitetään edellytyksiä ja mahdollisuuksia perustaa **sovittelun osaamiskeskus** tai strategiayksikkö tai muulla vastaavalla nimellä toimiva sovittelun valtakunnallisen koordinoinnin ja tuen yksikkö. Yksikön tehtävä olisi kaikkia sovittelun osa-alueita tukeva tiedontuottaminen sekä sovittelun poikkihallinnollinen koordinointi ja tuki. Yksikön sijoituspaikkana voisi olla esimerkiksi oikeusministeriö.
2. Sovittelun osaamiskeskuksen tueksi ja yhteistyökanavaksi sovittelun kentälle perustetaan **verkosto** sovittelun eri osa-alueiden edustajista, sovittelun asiantuntijoista ja keskeisistä julkisen sektorin toimijoista, jotka pyrkivät omassa toimessaan edistämään sovittelun hyödyntämistä. Eri hallinnonaloilta sekä hallinnon tasoilta (alueet, kunnat) kutsutaan mukaan sovittelun kehittämisestä kiinnostuneita toimijoita.
3. Laaditaan suomalaisen **sovittelun kehittämisstrategia**. Strategiatyössä voitaisiin tunnistaa sovittelun hyötyjä ja pohtia lähemmin sovittelun voimavarvoja ja niiden kohdentamista ja kohdentamisen perusteita. Strategia tarvitsee tuekseen tutkimus- ja selvitystoimintaa erityiskysymyksissä, kuten sovittelun vaikuttavuuden tutkimusta ja menetelmien kehittämistä. Strategiatyössä voitaisiin myös tarkastella sovittelua kansalaistaitona sekä osana Suomen kansainvälistä yhteistyötä.
4. Kehitetään sovittelupalveluiden **alueellista saatavuutta**. Selvitetään, voisivatko sovittelutoimistot koota sovitteluosaamista omilla alueillaan, ja voisivatko niiden tehtävät laajentua nykyisen rikossovittelun ulkopuolelle – ja laajemmin konfliktien sovitteluun ennen kuin niistä kehkeytyy rikoksia.

Sovittelun tulisi myös olla mukana uusien hyvinvointialueiden toimenpideohjelmassa ja palvelutarjonnassa.

5. Sovittelukoulutus **integroidaan paremmin** sellaisten **ammattiryhmien koulutukseen**, joiden ammattikäytännöt kytkeytyvät eri tavoin sovitteluun (esimerkiksi oikeustieteellinen koulutus, sosiaalityön ja nuorisotyön koulutus sekä poliisi- ja opettajankoulutus). Suomeen tulisi saada ainakin yksi **sovitteluun keskittyvä oppituoli (professori)**.
6. Laaditaan **yhtenäiset eettiset ohjeet** sovittelun laadunvarmistuksen kehittämiseksi. Eettiset ohjeet toimisivat sovittelijoiden itsesääntelyn välineenä, ja ne sisällytettäisiin kaikkiin sovittelukoulutuksen muotoihin. Samalla ne kertoisivat sovittelun asiakkaille, millaista palvelua heidän on lupa odottaa. Ohjeet edellyttäisivät laajapohjaista valmistelua ja sitoutumista.
7. Selvitetään sovittelun **yksityisesti tuotettujen palveluiden tarjontaa**. Seurataan, miten kaupallisten sovittelupalvelujen ja sovittelukoulutusten kysyntä ja tarjonta kehittyvät Suomessa. Samalla arvioidaan yksityisten sovittelupalveluiden roolia suhteessa julkisrahoitteisiin sovittelun muotoihin. Sovittelupalveluita tarjoavat yksityiset toimijat ja yritykset voisivat samalla kehittää yhteisiä pelisääntöjä ja viestintää.
8. Varaudutaan niihin haasteisiin ja mahdollisuuksiin, joita **digitalisaatio** tuo sovittelulle. Etäyhteyksin tapahtuvien sovittelujen lisäksi digitalisaatio mahdollistaa erilaisia konfliktinratkaisua ja sovittelua tukevia palvelualustoja, jotka voivat helpottaa sovittelun kysynnän ja tarjonnan kohtaamista tai sovittelun tuloksena syntyviä sopimusjärjestelyitä. Tietojärjestelmien kehitystä tarvitaan myös sovittelun seurannan, tiedontuotannon ja tutkimuksen tarpeisiin.
9. **Sovittelun perustietojen keruuta ja tilastointia tulee kehittää ja yhtenäistää Suomessa**. Erityisesti ne lakisääteiset, paljon sovittelutapauksia käsittävät osa-alueet, joilla tilastot ovat vasta kehittymässä (tuomioistuimet, perheasioiden sovittelun vastuutahot) täytyisi saada kattavan, selkeän ja helposti saavutettavan tilastotiedon tuottajiksi. Samalla kehitetään tutkimuslupakäytäntöä niin, että tutkimustiedon saatavuuden helpottaminen ei vaaranna sovittelun tietoturva.
10. Sovittelun tutkimusta vahvistetaan. Jatkotutkimusaiheena olisi tärkeä tutkia monitieteisesti **sovittelun vaikuttavuutta** ja samalla kehittää tapoja sen mittaamiseen. Tutkimusta tarvittaisiin mm. sovittelun pidemmän aikavälin vaikutuksista – esimerkiksi siitä, uusiutuvatko sovitteluun päätyneet ongelmatilanteet, ja millaiset sovittelumenettelyn tekijät ovat yhteydessä ongelmien pysyvään ratkeamiseen tai niiden uusiutumiseen. Toinen ehdotettava jatkotutkimusaihe on **sovittelun yhteiskunnallisia kustannuksia ja hyötyjä kartoitava analyysi**. Kysymys on relevantti sekä julkisen talouden että yksityisiin, esimerkiksi kaupallisiin riitoihin liittyvien kustannusten näkökulmasta. Hanke tuottaisi päätöksentekijöille tietoa sovitteluun sidottujen resurssien hyödyistä samoin kuin sovittelun arvioinnin menetelmistä.

6.1.2 Suositusten laajemmat kuvaukset

6.1.2.1 Sovittelun valtakunnallinen osaamiskeskus

Selvitetään edellytyksiä ja mahdollisuuksia perustaa sovittelun osaamiskeskus tai strategiayksikkö tai muulla vastaavalla nimellä toimiva sovittelun valtakunnallisen koordinoinnin ja tuen yksikkö. Yksikön vastuulla olisi sovittelun kokonaisvaltaisen kehittämissstrategian laadinta ja päivittäminen. Yksikön tehtävä voisi olla kaikkia sovittelun osa-alueita tukeva tiedontuottaminen sekä sovittelun poikkihallinnollinen koordinointi ja tuki. Yksikön tehtäviin voisi kuulua esimerkiksi sovittelun tarjontaa ja toteutusta koskevan tiedon kerääminen ja koordinointi eri osa-alueilta (mm. tilastot), koulutustarjontaa koskevan tiedon tuottaminen, sovittelututkimuksen tuottaman tiedon analysointi ja levittäminen, sekä sovittelun kehittämisen ja tutkimuksen rahoitusmahdollisuuksien selvittäminen. Keskeinen tehtävä olisi myös organisoida poikkihallinnollista yhteistyötä niiden ministeriöiden kesken, joiden hallinnonalalla toteutetaan jotain sovittelun muotoa ja tuottaa tässä yhteistyössä tarvittavaa tietoa ja viestintää.

6.1.2.2 Verkosto osaamiskeskuksen tueksi ja yhteistyökanavaksi

Suomalaisessa sovittelussa valtiolla ja viranomaistoiminnalla on merkittävä rooli. Sen sijaan kansalaisyhteiskunnan rooli ja yksityisten sovittelupalveluiden tarjonta on jäänyt monia verrokkimaita vähäisemmäksi. Tästä painotuksesta johtuen sovittelun kehittämistä tulisi tehdä niin, että se tukisi samalla sovittelun toimijoiden autonomiaa eikä tekisi sitä entisestään riippuvaisemmaksi valtion toiminnasta ja rahoituksesta. Tästä syystä sovittelun kehittämistä ei ole mielekäästä keskittää yksinomaan valtionhallinnon sisään, vaan verkostomainen yhteistyö julkisten ja yksityisten toimijoiden sekä yhdistysten välillä on mielekkäämpi malli. Verkostoa voisi ajatella kumppanuusjärjestelyinä, jossa valtion ja kansalaisyhteiskunnan toimijat osallistuvat yhdessä sovittelun tavoitteelliseen kehittämiseen. Kumppanuusmalli sopisi hyvin sovittelun perusajatukseen tasaveroisten autonomisten toimijoiden sopimus pohjaisesta yhteistyöstä.

Sovittelun verkosto olisi mielekäästä koota sovittelun eri osa-alueiden edustajista sekä sovittelun asiantuntijoista ja keskeisistä julkisen sektorin toimijoista, jotka hallinnoivat ja edistävät sovittelua. Eri hallinnonaloilta sekä hallinnon tasoilta (alueet, kunnat) olisi tärkeä saada työhön sitoutuneet ja sovittelun kehittämisestä kiinnostuneet edustajat mukaan verkostoon.

Verkoston tehtävänä olisi toimia osaamiskeskuksen yhteistyökanavana ja sovittelun näkökulmia kokoavana foorumina, joka tarkastelisi sovittelun kehittämistä strategisena kysymyksenä Suomessa. Sen tehtävänä ei olisi keskittyä vain oikeuslaitoksen tai oikeusjärjestelmän näkökulmasta tapahtuvaan sovittelun kehittämiseen, vaan näkökulma voisi olla laajemmin vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun mahdollisuudet erilaisissa

ongelmatilanteissa erilaisissa yhteiskunnallisissa käytännöissä ja eri sektoreilla. Sovittelua tulisi lähestyä monialaisena, monitieteisenä haasteena. Edelleen verkostossa olisi erittäin tärkeä olla mukana paitsi julkisen vallan, myös yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita ja sovittelijoita, jotka tuntevat näitä ongelma-alueita.

6.1.2.3 Sovittelun kokonaisvaltainen kehittämisstrategia

Nykytilanteessa olisi mielekästä rakentaa laajempaa suomalaisen sovittelun kehittämisstrategiaa. Strategiatyössä voitaisiin tunnistaa sovittelun hyötyjä ja pohtia lähemmin sovittelun voimavaroja ja niiden kohdentamista ja tämän kohdentamisen perusteita. Strategia tarvitsisi tuekseen tutkimus- ja selvitystoimintaa erityiskysymyksissä, kuten sovittelun vaikuttavuuden tutkimusta ja menetelmien kehittämistä.

Strategisen kehittämisen tavoitteena on integroida sovittelu yhä paremmin niihin toimintaympäristöihin ja palvelurakenteisiin, joiden osana sovittelua toteutetaan. Tämä tapahtuu kirjaamalla se systemaattisesti erilaisiin kunnallisiin tai valtakunnallisiin suunnitelmiin ja linjauksiin, joiden kautta sovittelua toteutetaan. Tällaisia kirjauksia ovat jo nyt mm. perheasioiden sovittelun sisällyttäminen keskeisenä toimenpiteenä kuntien ennaltaehkäisevän lastensuojelun suunnitelmiin, koulusovittelun sisällyttäminen koulujen tekemiin työrauhan turvaamisen ja kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmiin sekä väestöryhmien välisten konfliktien sovittelun sisällyttäminen sisäisen turvallisuuden strategian kansallisiin turvallisuussuunnittelun linjauksiin.

Sovittelu tulisi sisällyttää myös uusien hyvinvointialueiden organisoitumisen ja palveluiden suunnitteluun.

6.1.2.4 Kehitetään sovittelupalveluiden alueellista saatavuutta

Selvitetään, voisivatko sovittelutoimistot koota sovitteluosaamista omilla alueillaan, ja voisivatko niiden tehtävät laajentua nykyisen rikos- ja vähäisten riita-asioiden sovittelun ulkopuolelle. Sovittelun tasaveroinen saatavuus eri puolilla Suomea sekä sovittelun tasalaatuisuus hyötyisivät alueellisesta sovittelun 'infrastruktuurista'.

Sovittelutoimistoista voisi kehittyä alueellisia sovittelun palvelu- ja osaamiskeskuksia, jotka palvelisivat erilaisia sovittelutarpeita. Kun nykyisessä käytännössä sovittelutoimistojen toiminta keskittyy rikossovitteluun, ja aloitteista valtaosa tulee poliisilta, voisi tulevaisuudessa aloite esimerkiksi ympäristöaiheisen naapuruuskiistan sovitteluksi tulla kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselta. Vastaavasti esimerkiksi väestöryhmien välisten jännitteiden käsittelyyn voisi saada apua alueellisen sovittelutoimiston kautta yhteisösovittelun keinoin. Tällainen laajennus edellyttäisi sovittelutoimistojen resurssien ja osaamisen kehittämisen uudelleenarviointia.

Sovittelun alueellista organisoitumista tulisi tarkastella suhteessa uusiin hyvinvointi-alueisiin ja niiden palvelutarjontaan.

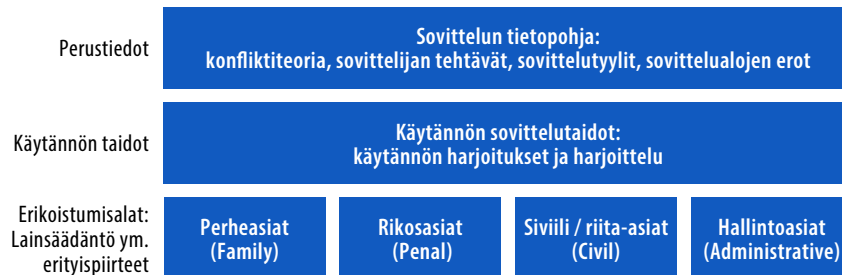
6.1.2.5 Sovittelukoulutuksen integrointi ja kehittäminen

Sovittelun koulutus tulisi integroida paremmin sellaisten ammattiryhmien koulutukseen, joiden ammattikäytännöt kytkeytyvät eri tavoin sovitteluun. Tällaisia ovat esimerkiksi oikeustieteellinen koulutus, sosiaalityön ja nuorisotyön koulutus sekä poliisi- ja opettajan-koulutus. Sovitteluun keskittyvän oppituolin (professuurin) perustaminen soveltuville koulutusaloille edistäisi koulutuksen ja tutkimuksen kehittymistä ja jatkuvuutta.

Sovittelukoulutusten laadun turvaamiseksi tehdään kattavampi selvitys tällä hetkellä olemassa olevien sovittelukoulutusten sisällöistä ja toteutustavoista. Samalla tulisi koota ajantasainen tieto sovittelun opetustarjonnasta (esim. oppilaitosten koulutusohjelmiin viedystä) sovittelun opetustarjonnasta ja julkaista tämä tieto vuosittain. Yhteisesti saatavilla oleva tieto sovittelukoulutuksista auttaisi paitsi opiskelijoita löytämään sovittelukoulutusta, myös oppilaitoksia suuntaamaan omaa koulutustaan. Näin sovittelukoulutuksesta voitaisiin rakentaa kokonaisuuksia tai ”opintopolkuja”, joissa yhdistyisivät erilaiset opintokokonaisuudet ja erilliset kurssit.

Samalla tarkastellaan, millaisen kokonaisuuden sovittelukoulutus Suomessa muodostaa ja miten se toteuttaa eurooppalaisia suosituksia sovittelijakoulutusten rakenteesta. Sovittelijakoulutuksen haasteena voi pitää sitä, että ne eivät useinkaan muodosta mielekkäitä opintopolkuja, joita seuraamalla sovittelijan olisi mahdollista hankkia itselleen peruskoulutuksen jälkeen syventäviä opintoja tai erikoistua tietyille osaamisalueille.

Sovittelukoulutuksen kehittämisessä voidaan viitata esimerkiksi Euroopan neuvoston suosituksiin sovittelukoulutuksen perussisällöiksi vuodelta 2018 (CEPEJ 2018). Suosituksissa sovittelukoulutukseen sisältyy 1) sovittelun perustiedot – mukaan lukien sovittelijan tehtävät ja sovittelualojen eroavaisuudet; 2) käytännön taidot, jotka voidaan hankkia vain harjoittelemalla; sekä 3) sovittelun eri alueille tähtäävät erikoistumisjaksot (ks. kuvio 44) Näitä suosituksia seuraava koulutuskokonaisuus auttaisi välttämään sovittelun siiloutumista ja avartaisi sovittelijoiden ymmärrystä sovittelusta konfliktinratkaisukeinona.

Kuvio 44. Sovittelukoulutuksen perussisällöt Euroopan neuvoston suositusten mukaan (CEPEJ 2018).

Koulutuksen kehittämisessä tulisi pohtia työnjakoa erilaisten oppilaitosten ja kouluttajien välillä. Yliopistojen luonteva rooli voisi olla yleisten konfliktiteoreettisten ja konfliktinratkaisuun liittyvien yleisempien jäsennysten ja lähtökohtien kouluttaminen, kun taas käytännön sovittelukoulutus harjoituksineen voisi toteutua niissä käytännön yhteyksissä, joissa varsinaista sovitteluakin toteutetaan. Kuten eurooppalainen suosituskin osoittaa, sovittelukoulutuksen kokonaisuuteen kuuluvat sekä teoreettiset että käytännönläheiset elementit. Näiden lisäksi mukana ovat vielä erikoistumisalueet, joiden erityispiirteisiin tutustuminen voi vaatia vaikkapa erillisen tutkinnon näiltä aloilta.

Euroopan neuvoston sovittelua koskevat koulutussuositukset sisältävät myös linkin hallintoasioiden sovitteluun yhtenä sovittelun erikoistumisalana (CEPEJ 2007). Tältä pohjalta suomalaisille viranhaltijoille voitaisiin järjestää täydennyskoulutusta sovittelusta ja sen kaltaisista menettelyistä. Ympäristösovittelun osalta koulutus voisi tapahtua esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston perinteisen, 20 vuotta vanhan 30 op:n ”ajankohtainen ympäristöoikeus”-koulutuskokonaisuuden osana. Koulutus tapahtuu kahden vuoden aikana ja siihen sisältyy 16 opetuspäivää sekä runsaasti itsenäisesti tehtäviä harjoituksia.

SUSTIMAn aineistoista nousi idea, että osa-alue- tai sektorilähtöisen koulutuksen ohella ihmis- ja ongelmalähtöinen näkökulma voisi tarjota uudenlaisen näkökulman koulutukseen, joka ei olisi sidoksissa vain nykyisiin osa-alueisiin, vaan esimerkiksi erilaisiin sovittelun ilmiöihin – esimerkiksi vuorovaikutuksen haasteisiin tai kehittyvien ihmis- ja neurotieteiden tuloksiin, jotka voivat olla hyvinkin relevantteja konfliktikäyttäytymisen ja siksi myös sovittelun näkökulmasta. Tällaiset teemat sopisivat hyvin yhdistämään sovittelun eri osa-alueita ja osaajia.

Eri alojen sovittelukoulutuksessa on tärkeä tukea koulutussisältöjen riittävää yhdenmukaisuutta ja kattavuutta ja varmistaa, että eri alojen toimijat sisällyttäisivät koulutuksiinsa avoimesti sovittelun erilaisia lähtökohtia, ja että koulutuksissa esiteltäisiin koko sovittelun kenttää. Koulutuksia tarkasteltaisiin niissä konteksteissa, joissa ne toimivat. Tärkeintä olisi varmistaa, että koulutus soveltuu siihen tarkoitukseen, johon se on tarkoitettu. Lisäksi

varmistettaisiin, että jokaisessa koulutuksessa avattaisiin koko sovittelun kenttä ja teoreettista kirjoa avoimesti.

6.1.2.6 Eettiset ohjeet avuksi sovittelun laadunvarmistukseen

SUSTIMAn kyselyiden ja haastatteluiden perusteella eettiset ohjeet olisivat se laadunvarmistuksen keino, joka saa suurinta hyväksyntää sovittelun eri osa-alueilla ja joka nähdään riittävän kevyenä sääntelyn muotona. Yhteiset eettiset ohjeet voisivat toimia suhteellisen yksinkertaisena mutta selkeänä itsesääntelyn välineenä. Eri alojen sovittelijoiden olisi suhteellisen helppo sitoutua eettisiin ohjeisiin.

Eettisten ohjeiden uskottavuus ja painoarvo edellyttäisivät, että niillä olisi riittävän vahva mandaatti. Ohjeet edellyttäisivät käytännössä laajan toimijaverkoston aloitetta, jossa olisi mukana myös ministeriötason edustus.

Yhteisten eettisten ohjeiden pohjana voidaan hyödyntää EU:n sovitteludirektiiviin ja sovittelua koskeviin sääntöihin liitettyjä sovittelijoiden toimintaohjeita, jotka on käännetty myös suomeksi ("Eurooppalaiset menettelysäännöt sovittelijoille", ks. https://e-justice.europa.eu/content_eu_overview_on_mediation-63-fi.do). Ohjeiden kehittäminen voitaisiin ottaa ohjelmaan esimerkiksi Sovittelijapäivillä, jotka on määrä järjestää seuraavan keran vuonna 2023. Laajan toimijajoukon laatimilla ohjeilla olisi samalla koko kenttää sitouttava vaikutus.

Käytännössä ohjeet voitaisiin laatia yleisellä ja periaatteellisella tasolla ja eri alojen sovittelutoimijat ja -organisaatiot voisivat laatia omia tarkempia ohjeitaan niin, että ne vastaisivat yleisesti hyväksytyjä standardeja. Eri alojen ohjeistuksissa voisi olla mukana yksityiskohtaisempia sovelluskohteisiin liittyviä ohjeita, ja yhteisten ohjeiden sisältö keskittyisi sovittelun yhteisten eettisten normien ytimeen, esimerkiksi sovittelun osapuolten itsemääräämisoikeuden ja sovittelijan puolueettomuuden varmistamiseen.

Ohjeisiin sitoutuminen antaisi sovittelun asiakkaille referenssin siitä, mitä sovittelulta ja sovittelijoilta on lupa odottaa. Tämä parantaisi osaltaan sovittelun asiakkaiden 'kuluttajansuojaa'. Ne toimisivat näin myös viestinnän välineenä; niillä viestittäisiin yhtenäisesti, millaisia piirteitä laadukkaaseen sovitteluun sisältyy. Ohjeet liitettäisiin mukaan erilaisiin sovittelukoulutusten sisältöihin.

Eettisten ohjeiden lisäksi olisi hyödyllistä tarkastella sovittelijoiden kelpoisuusvaatimusten kehittämistä. Tällaiselle laadunvarmistukselle on vaikea laatia yhtenäisiä, kaikki sovittelun osa-alueet kattavia kehikkoja – kuten Oregonin esimerkki osoittaa. Suomessa kelpoisuusvaatimusten tarkastelu voisi olla mielekästä joillakin sovittelun osa-alueilla. SUSTIMAn kyselyissä kelpoisuusvaatimusten merkitys korostui erityisesti perhe- ja lapsiasioihin

liittyvissä sovittelun muodoissa (perheasioiden sovittelu ja huoltoriitojen sovittelu), mikä kuvastaa sovittelijoiden etiikkaa lapsia koskeissa asioissa. Sovittelutoimistojen työntekijöiden osaamisen ja koulutustason nostaminen (korkeakoulututkinto) nousivat myös esiin kehittämiskohteina.

Sovittelun laadunvarmistus voisi hyötyä myös kollegiaalisista toimintatavoista. Sovittelijat voisivat tukea toisiaan työnohjauksen kaltaisilla menettelyillä. Esimerkiksi Ison-Britannian perhesovittelussa on PPC-järjestelmä (Professional Practice Consultancy), jossa tehtävään koulutetut kokeneet sovittelijat toimivat työnohjauksellisessa ja kontrolloivassa roolissa. Jokaiselle sovittelijalle on nimetty oma PPC, joka vuosittain käy seuraamassa sovittelijan sovittelutyötä, minkä jälkeen käydään reflektivoivaa keskustelua. Tällainen konsultointi on edellytys sille, että säilyttää oikeutensa toimia sovittelijana. Norjassa puolestaan Tuomioistuinvirastoa vastaava taho on niin ikään kouluttanut kokeneita sovittelijoita toimimaan työnohjauksellisessa roolissa. Ohjaaja käy seuraamassa sovittelutapaamisia, kuvaa ne asiakkaiden luvalla ja sen jälkeen käydään kuvanauhaa katsoen reflektivoiva keskustelu ohjaajan ja sovittelijan kesken.

6.1.2.7 Yksityisten sovittelupalveluiden kehittäminen ja seuranta

SUSTIMAn tarkastelussa tuli esiin, että suomalainen sovittelu on kehittynyt voimakkaasti julkisen vallan toimesta, ja yksityisen palvelutarjonnan rooli on kokonaisuudessa vähäinen. Sovittelun markkinat ovat kehittymättömät, ja sovittelun eri osa-alueilla toimii lähinnä yksittäisiä palveluntarjoajia. Tilanne on kuitenkin dynaaminen ja muuttuva. Sovittelun yksityisten, markkinaehtoisten mallien toimintaa olisi selvitettävä tarkemmin. Olisi tärkeää selvittää, millainen sovittelun yksityisesti tuotettujen palveluiden markkinatilanne on, sekä sitä, miten palveluiden kysyntä ja tarjonta kehittyvät Suomessa sovittelupalveluiden ja kaupallisen toiminnan, mukaan lukien koulutuksen osalta. Samoin olisi tärkeää tarkastella yksityisten sovittelupalveluiden roolia suhteessa julkisrahoitteisiin sovittelun muotoihin. Sovittelupalveluita tarjoavat yksityiset toimijat ja yritykset voisivat samalla kehittää yhteisiä pelisääntöjä ja viestintää.

6.1.2.8 Varaudutaan digitalisaation haasteisiin ja mahdollisuuksiin sovittelussa

Varaudutaan niihin haasteisiin ja uusiin mahdollisuuksiin, joita digitalisaatio tuo sovittelulle. Etäyhteyksin tapahtuvien sovittelujen lisäksi digitalisaatio mahdollistaa erilaisia palvelualustoja myös sovittelulle. Toimivien alustojen rakentaminen edellyttää konflikteja, sovittelua ja sovinnon syntymekanismeja koskevaa laajaa ymmärrystä, mikä puolestaan edellyttää yksityiskohtaisempaa tutkimustietoa.

6.1.2.9 Sovittelun tilastoinnin, seurannan ja tietopohjan kehittäminen

Sovittelun perustietojen keruuta ja tilastointia tulee kehittää ja yhtenäistää Suomessa. Muutkin lakisäätteiset, paljon sovittelutapauksia käsittävät osa-alueet kuin ”THL-sovittelu” (tuomioistuimet, perheasioiden sovittelun vastuutahot) täytyisi saada kattavan, selkeän ja helposti saavutettavan tilastotiedon tuottajiksi. Nykyisellään esimerkiksi Tuomioistuinviraston tiedonkeruun menetelmiä kehitetään samalla, kun tuomioistuinsovittelusta kootaan tietoja eri puolilla Suomea manuaalisesti. Tiedon saannin ja hyödyntämisen yksi peruskysymys on myös tutkimuslupakäytäntö ja sen kehittäminen niin, että tutkimustiedon saatavuuden helpottaminen ei vaaranna sovitteluun liittyviä tietoturvakysymyksiä. Sovittelun seurannan ja tilastoinnin kehittäminen nykyaikaisilla menetelmillä olisi hyödyllistä koko alalle ja sovittelun tutkimukselle.

Sovitteluaiheista tutkimusta on tehty Suomessa kasvavassa määrin 2000-luvulla. Sovitteluaiheinen tutkimus keskittyy pitkälti lakisäätteisiin sovittelun osa-alueisiin, joilla myös suurimmat sovittelijamäärät ja sovitteluvolyymit ovat. Tutkimusta ja koulutusta edistäisi sovittelun oppituoli (professori), joka voisi olla yliopistojen tai tiedekuntien yhteinen. Sovittelun osa-alueiden arviointiin ja vaikuttavuuteen liittyvää tutkimusta olisi tärkeä kehittää.

6.1.2.10 Jatkotutkimusaiheena sovittelun vaikuttavuus

Sovittelututkimuksen kehittäminen yleisesti on tärkeää sovittelukentän kehittämisen, myös kriittisen reflektion kannalta. Tässä nostetaan esiin kaksi mahdollista jatkotutkimusaihetta: 1) sovittelun vaikuttavuus sekä 2) sovittelun kustannukset ja hyödyt.

Sovittelun jatkotutkimusaiheena olisi tärkeä tutkia monitieteisesti sovittelun vaikuttavuutta ja samalla kehittää tapoja sen mittaamiseen. Sovittelun vaikuttavuuden arviointi voi saada erilaisia muotoja sovittelun eri alueilla, ja se voisi hyödyntää olemassa olevia palaute ym. aineistoja, joita sovittelun eri osa-alueilla on koottu. Tarkempaa tutkimusta tarvittaisiin siitä, miten sovittelun eri elementit vaikuttavat asiakkaiden kokemuksiin, sekä sovittelun pidemmän aikavälin vaikutuksista – esimerkiksi siitä, uusiutuvatko sovitteluun päätyneet ongelmatilanteet. Tämä tutkimusaihe korostaisi sovittelun asiakkaiden näkökulmaa. Asiakasnäkökulman huomioimista kuitenkin vaikeuttavat tutkimuslupakäytännöt (raskas byrokratia ja suuret vaatimukset tutkimusta kohtaan), joiden helpottamiseksi tulisi etsiä hyviä keinoja.

Toinen jatkotutkimusaihe olisi sovittelun järjestelmien kustannus-hyötyanalyysi, joka pohjautuisi sovittelun vaikuttavuuden tarkasteluun valikoiduilla sovittelun osa-alueilla, verrattuna kustannuksiin, joita syntyisi ilman sovittelumenettelyitä. Kysymys on relevantti sekä julkisen talouden että yksityisiin, esimerkiksi kaupallisiin riitoihin liittyvien kustannusten näkökulmasta. Hanke tuottaisi päätöksentekijöille policy-relevanttia tietoa sovitteluun sidottujen resurssien hyödyistä samoin kuin sovittelun arvioinnin menetelmistä. Hanke

voisi tuottaa myös ideoita ja ehdotuksia sovittelun rahoituksesta ja rahoitusmalleista. Se voisi myös auttaa tunnistamaan sovittelun käyttämättömiä voimavaroja ja niiden 'sijoituskohteita'. Molemmat mainitut hankkeet edellyttäisivät sovittelun tilastoinnin ja tietopohjan kohentamista sekä sovittelun tutkimuksen resursointia.

6.2 Sovittelun osa-alueisiin liittyviä yksittäisiä suosituksia

Perheasioiden sovittelu:

- valtakunnallinen ohje uusitaan vastaamaan kehittyneitä käytäntöjä
- tarkastellaan sovittelua koskevien avioliittolain säädösten sisältöä ja paikkaa lainsäädännössä
- perheasioiden sovittelua koskevaa valtakunnallista viestintää terävöitetään
- sovittelua ja konfliktinhallintaa koskeva jakso sisällytetään sosiaalityön opintoihin yliopistoissa ja korkeakouluissa

Rikossovittelu:

- Sovittelua ja restoratiivista oikeutta koskeva opintojakso sisällytetään juristien ja poliisien tutkintoihin. Sovittelua ja restoratiivista oikeutta koskevaa opetusta ja tutkimusta vahvistetaan
- Huolehditaan sovittelutoimistojen tasapuolisesta ja paremmasta resursoinnista niin, että sovittelualoitteiden määrää ei tarvitse rajoittaa resurssien vähäisyyden takia eikä henkilökuntaa siirtyisi pois paremman palkan tai pienemmän työmäärän perässä
- Sovitteluhenkilökunnan koulutusvaatimusta voitaisiin tarkistaa niin, että edellytyksenä olisi ylempi korkeakoulututkinto
- Lisätään myös sovittelun kehittämisen resursseja valtakunnallisen keskuhallinnon (THL) tasolla
- Osapuolten tarpeiden mukaan joissakin tapauksissa prosessit voivat olla pidempiä, perusteellisempia ja myös osallistujamäärältään laajempia ja niissä voidaan käyttää myös ammattisovittelijoita
- Sovittelupalvelun sisällön ja henkilökunnan palvelussuhteiden yhdenmukaistamiseksi ja hallinnon yksinkertaistamiseksi pyritään siirtymään kohti yhden toimijan mallia, jossa erillisistä palveluntuottajista luovutaan ja sovittelutoimistojen työntekijöillä on vain yksi työnantaja (viranomainen). Sovittelutoimistojen henkilökunnan ja sovittelijoiden juridisen osaamisen vahvistamiseksi kytkeytyä oikeusministeriöön on looginen

Koulusovittelu:

- opettajankoulutuksen perusopintoihin sisällytetään sovittelun ja konfliktinhallinnan jakso

Yhteisösovittelu väestöryhmien välisissä konflikteissa:

- viranomaisten tietoa sovittelusta ja sen käyttömahdollisuuksista lisätään
- toimintaa systematisoidaan valtakunnan tasolla
- monitoimijaisen sovitteluprosessin rahoitus selvitetään; käytäntöjä yhtenäistetään SOTE-uudistuksen myötä

Asianajaliiton sovittelu:

- selvitetään toimenpiteet, joiden avulla asianajajat voisivat osallistua järjestelmällisemmin sovittelupalvelujen tuottamiseen (mm. oikeusturvavakuutusten ehdot, oikeuden määräämä sovittelija)

Tuomioistuinsovittelu:

- vahvistetaan tuomioistuinten sisäisen kehittämisen käytäntöjä siten, että sovittelun tasalaatuisuus pystytään turvaamaan (mm. sisäinen sparraus; ”vierihoito” sovittelukoulutuksen jälkeen; oman sovittelutilanteen reflektointi kokeneemman kollegan kanssa)
- vahvistetaan tuomarien osaamista konfliktidiagnoosin teossa, jotta sovittelu kohdistuu juttuihin, joissa se on tarkoituksenmukaisinta
- vaikutetaan mm. laamannien koulutuksen kautta siihen, että tuomioistuimiin syntyy tuomioistuinkulttuurin lisäksi myös vahva sovittelukulttuuri
- luodaan kansallinen käytäntö lapsikaappausasioiden sovittelussa ja lisätään kansainväliseen perhesovitteluun koulutettujen sovittelijoiden määrää

Naapuruussovittelu:

- selvitetään kuntien ympäristöviranomaisille ohjautuvien naapuruuskonfliktien sovittelumahdollisuutta osana naapuruussovittelua

Katusovittelu ja K-0 -toiminta:

- luodaan yhtenäiset käytännöt siihen, miten sovittelutoimistot hyödyntävät katusovittelijoiksi koulutettujen osaamista omalla alueellaan ja miten tunnistetaan tapaukset, joissa katusovittelijasta on erityisesti hyötyä

Vakavien rikosten jälkikäsittely:

- tarkastetaan, vastaako nykyinen laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta myös jälkikäsittelytoiminnan tarpeita
- otetaan vakavien rikosten jälkikäsittely osaksi sovittelutoimistojen toimintaa / integroidaan rikossovittelun yhteyteen

Hallintoasioiden sovittelu

- käynnistetään kokeiluhankkeita hallintoasioiden sovittelusta

Liitteet

Liite 1: Suomessa julkaistut sovitteluaiheiset väitöskirjat ja lisensointityöt

Liite 2: Sovitteluaiheinen tutkimuskirjallisuus sovittelun osa-alueittain

Liite 3: Sovitteluaiheisia oppaita

Liite 4: Vanhempaa "sovittelu" tutkimusta

Liite 5. SUSTIMA-hankkeen haastattelut

Liite 6. Oregonin sovittelujärjestelmä vertailukohtana Suomelle

Liite 7. SUSTIMA-kyselyiden kuvaajat

Liite 1. Sovitteluaiheiset väitöskirjat ja lisensiaatintyöt

Kaitsaari, T. 2022, *Restoratiivisen työyhteisösovitteluprosessin arviointi, työhyvinvointi- ja muutkokemukset yliopistokontekstissa sovitteluun osallistuneiden ja sovittelijoiden kokemana*. Väitöskirja. Turun yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. Verkkoaineisto.

Gellin, M. 2019, *Restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu peruskoulukontekstissa: kohti eheyttävän kohtaamisen toimintakulttuuria*. Väitöskirja. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Verkkoaineisto.

Linnanmäki, K. 2019, *Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa: lapsioikeutta, sovitteluteoriaa ja empiriaa yhdistävä tutkimus*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Verkkoaineisto.

Qvist, T. 2019, *Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa*. Väitöskirja. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Verkkoaineisto.

Hietanen-Kunwald, P. 2018, *Mediation and the legal system: extracting the legal principles of Civil and Commercial Mediation*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Laukkala, J. 2015, *Third party in workplace conflicts: the mediator's conflict management and intercultural competences*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, kauppakorkeakoulu, johtaminen.

Koulu, S. 2014, *Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset: oikeuden rakenteet ja sopivat perheet*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Sippel, L. 2013, *Sovittelu EU-direktiivin valossa ja vertaillen – kolmessa Pohjoismaassa ja Itävallassa*. Lisensiaatintyö. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Kyllönen, K. 2012, *Uskonnon rooli maahanmuuttajien konfliktien sovittelussa: sovittelijoiden, maahanmuuttajien ja kirkon maahanmuuttajatyöntekijöiden näkökulmat*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Nikula, I. 2012, *Sovittelu interventiona nuorten rikoksiin Helsingissä*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos, sosiaalityö.

Jokinen, H. 2011, *Medling vid brott: en begreppslig analys av en konfliktlösningsmetod i en senmodern tid*. Väitöskirja. Åbo Akademi, TF.

Pehrman, T. 2011, *Paremmiin puhumalla: restoratiivinen sovittelu työyhteisössä*. Väitöskirja. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.

Elonheimo, H. 2010, *Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu*. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Auvinen, M. 2006, *Huoltoriidat tuomioistuimissa: sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana*. Väitöskirja. Turun yliopisto.

- Knuts, G. 2006, *Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Lagus, L. 2005, *Liikeriitojen sovittelun sääntelystä*, Lisensiaatintyö: Helsingin yliopisto, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos.
- Ervasti, K. 2004, *Käräjäoikeuksien sovintomenettely: empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Leinonen, T. 1999, *Oikeuden ulkopuolinen rikosten sovittelu: piirteitä ja toteuttamismalleja erityisesti Norjassa, Saksassa ja Suomessa*. Lisensiaatintyö. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Saikkala, A. 1998, *Rikosoikeusjärjestelmän keinot, mahdollisuudet ja rajoitukset rasististen rikosten vastaisessa työssä*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta, rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos.
- Pihlaja, J. 1996, *Tuomari vai sovittelija? Tapaustutkimus alioikeustuomarin työtavan muutoksesta Lahden raastuvanoikeudessa*. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Järvinen, S. 1992, *Rikosten sovittelu Suomessa: sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, sosiologia.
- Iivari, J. 1991, *Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Iivari, J. 1988, *Sovittelun mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmässä Vantaan Sovitaan-projektin kokemusten valossa vv. 1983–1987: evaluaatiotutkimus*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikka.
- Nousiainen, K. 1985, *Tuomio ja sovittelu: alioikeuksien riidanratkaisun historiallista tarkastelua*. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, oikeuden yleistieteiden laitos.
- Edlund, S.E. 1967, *Twisteförhandlingar på arbetsmarknaden: en rättslig studie av två riksavtal i tillämpning*. Väitöskirja. Norstedt.

Liite 2. Sovittelua käsittelevää tutkimuskirjallisuutta

Kirjallisuus on jaoteltuna sovittelun osa-alueittain uusimmasta vanhimpaan

Rikossovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Aarnio, S., Lindstam, S. & Mattsson, T. 2015, *Vakavien rikosten sovittelu: uhrin näkökulma*. Psykologia: tiedepoliittinen aikakauslehti, vol. 50, no. 6, pp. 433–438.

Kaurala, M. 2012, *Restoratiivisen oikeuden kehittäminen vakavissa rikoksissa, erityisesti vankilakontekstissa*. Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Qvist, T. 2012, *Mitä parisuhdeväkivallan sovittelu on Suomessa? Sovitteluperiaatteiden ja -käytäntöjen kohtaamattomuuden aiheuttamat jännitteet*. Oikeus, vol. 41, no. 3, pp. 441–451.

Uotila, E. & Sambou, S. 2010, *Victim-offender mediation in cases of intimate relationship violence-ideals, attitudes, and practices in Finland*. Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention, vol. 11, no. 2, pp. 189–207.

Elonheimo, H. 2010, *Nuorisrikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu*. Oikeus, vol. 39, no. 2, pp. 184–187.

Sambou, S. & Uotila, E. 2010, *Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet: tutkimus lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa tehdyistä sopimuksista sekä syyttäjien ja sovittelijoiden näkemyksistä lähisuhdeväkivallan soveltuudesta sovitteluun*. Oikeus, vol. 39, no. 2, pp. 167–176.

Pekkala, N. 2007, *Poliisin oikeudet ja velvollisuudet rikossovittelussa*. Poliisikoulu.

Niemi-Kiesiläinen, J. 2005, *Perheväkivallan sovittelu on erosovittelua*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 103, no. 2, pp. 273–278.

Eskelinen, O. 2005, *'Hermost vapautu ja tuli puhdas olo': alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset: lapset rikoksen sovittelussa -tutkimusprojektin raportti*. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Leinonen, T. 2005, *Pohdintoja restoratiivisten käytäntöjen vaikuttavuustutkimuksista ja -hypoteeseista*. Teoksessa Nuutila, A.-M. & Pirjatanniemi, E. (toim.), *Rikos, rangaistus ja prosessi: juhlaulkaisu Eero Backman 1945–14/5–2005*, s. 173–190. Turun yliopisto.

Krank, A. & Perttu, S. 2005, *Sovittelu ei ole ihmelläke perheväkivaltaan*. Socius: sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti, vol. 11, no. 2, pp. 9–11.

Flinck, A. & Iivari, J. 2004, *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa: tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi*. Stakes.

Leinonen, T. 2004, *Empiiriset tutkimukset restoratiivisten käytäntöjen vaikutuksista rikosten uusimiseen*. Teoksessa Heikkilä, M. (toim.), *Säädöksiä, systematiikkaa vai ihmisoikeuksia? Oikeustieteen päivät 19.–21.8.2003*, s. 219–237. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Marila-Penttinen, L. & Mustonen, K. 2004, *Perheväkivallan kohtaaminen sovittelussa – kehittämisprojekti 2001–2004*. Ensi- ja turvakotien liitto.

Elonheimo, H. 2004, *Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu*. Oikeus, vol. 33, no. 2, pp. 179–199.

livari, J. 2004, *Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? Yhteiskuntapolitiikka*, vol. 69, no. 2, pp. 177–185.

Elonheimo, H. 2004, *Restoratiivisen oikeuden teoria ja suomalaiset sovittelukäytännöt*. Teoksessa Heikkilä, M. (toim.), *Säädöksiä, systematiikkaa vai ihmisoikeuksia? Oikeustieteen päivät 19.–21.8.2003*, s. 184–209. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Salonen, J. 2004, *Rikos- ja riita-asioiden sovittelu Suomessa: vuoden 2004 kuntakyselyn tulokset*. Stakes.

Leinonen, T. 2002, *Rikossovittelu ja sovittelun typologia*. Teoksessa Viljanen, V.-P. (toim.) *Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus*, s. 237–254. Turun yliopisto.

Leinonen, T. 2002, *Rikossovittelun justifikaatio: republikaaninen ja restoratiivinen oikeus*. Teoksessa Miettinen, T. & Määttä, T. (toim.), *III oikeustieteen tutkija- ja jatkokoulutuspäivät 6.–8.6.2002*, Savonlinna, s. 136–156. Joensuun yliopisto.

livari, J. 2001, *Rikossovittelu – oikeuden vaihtoehto, täydentäjä vai roskakori?* Oikeus, vol. 30, no. 4, pp. 472–482.

livari, J. & Planting, N. 2000, *Rikosten sovittelun pohjoismaisen juhlaseminaarin raportti*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Takala, J. 1999, *Häpeästä ja moraalitunteista rikosten sovittelussa*. Tunteiden sosiologiaa, 2: Historiaa ja säätelyä, s. 48–74, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mielityinen, I. 1999, *Rikos ja sovittelu: valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Mielityinen, I. 1999, *Sovittelua on vaikea arvioida*. Oikeus, vol. 28, no. 3, pp. 245–254.

Peters, T. 1998, *Kostosta hyvitykseen*. Unesco-Kuriiri, vol. 15, no. 7, s. 15–17.

Takala, J. 1998, *Moraalitunteet rikosten sovittelussa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151.

Aaltonen, A. 1998, *Sovittu juttu, sopuhinta: rikossovittelun kustannusvaikutukset oikeuskäsittelyyn verrattuna*. Stakes.

livari, J. 1994, *Rikosten sovittelu lainsäädännössä: toiminnan kehittämistä vai pakkopaitaa?* Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 92, no. 6, pp. 768–774.

Järvinen, S. & Uusitalo, H. 1993, *Rikosten sovittelu Suomessa: sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Rautniemi, L. 1989, *Sovittelu: oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan rajamailla*. Oikeus, vol. 18, no. 4, pp. 304–311.

livari, J. 1988, *Om möjligheterna till förlikning inom socialvården och straffrätten: socialstyrelsens utredning*. Socialstyrelsen.

livari, J. 1988, *Sovitaan-projektin kokemuksista: sovittelun mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmässä Vantaan Sovitaan-projektin kokemusten valossa*. Sosiaalihuollitus.

livari, J. 1988, *Sovittelun mahdollisuuksista sosiaalihuollon ja rikosoikeuden tehtäväalueilla: sosiaalihuollituksen selvitys*. Sosiaalihuollitus.

Kyyrä, J. 1988, *Kokemuksia sovittelusta*. Sosiologia: Westermarck-seuran julkaisu, vol. 25, no. 4, pp. 306–307.

livari, J. 1986, *Sovittelu rikosten ja riitojen vaihtoehtoisena ratkaisuna: kokemuksia Vantaan Sovitaan-projektin käynnistämisestä vuosilta 1983–84*. Oikeusministeriö.

Grönfors, M. 1983, *Yhdyskuntasovittelu – vaihtoehto rikosseuraamuksille?* Oikeus, vol. 12, no. 3, pp. 149–161.

Työryhmäraportit yms.

Sovittelulain ja -asetuksen muutosta valmistelevan työryhmän loppuraportti. 2014, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sovittelutyöryhmän mietintö: 31.1.2006. 2006, Valtakunnansyyttäjänvirasto.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallistamista ja säätelytarvetta selvittäneen työryhmän muistio. 2002, Sosiaali- ja terveysministeriö.

livari, J. 2001, *Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi: selvityshenkilön raportti*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja seurantatyöryhmän muistio. 2000, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja seurantatyöryhmän väliraportti. 1999, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun seurantatyöryhmän muistio. 1997, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun kehittämistyöryhmän muistio. 1995, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Tuomioistuinsovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

- Knuts, G. 2017, *Domarens förlikningsverksamhet och rätten till rättvis rättegång*. JFT, 2017/2–4, s. 210–232
- Kilpeläinen, T. & Rantanen, J. 2016, *Lakimies, tunteet ja sovittelu*. Defensor Legis, 2016/3, s. 446–457
- Kilpeläinen, T. 2015, *Asianajaja ja tuomioistuinsovittelu: poimintoja empiirisen tutkimuksen aineistosta*. Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, vol. 96, no. 1, pp. 125–138.
- Salminen, K. & Ervasti, K. 2015, *Tuomioistuinsovittelun yleistyminen ja tuomioistuimen tehtävät*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 113, no. 5, pp. 591–612.
- Ervasti, K. 2013, *Uusi tuomioistuinsovittelulaki*. Talentum.
- Kuuliala, M. 2012, *Sovinto tuomioistuimessa – oikotie riidan ratkaisuun?* Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 110, no. 7, pp. 1105–1123.
- Ervasti, K. 2011, *Tuomioistuinsovittelu Suomessa*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Ervasti, K. 2011, *Utvecklingslinjer för rättsmedling i Finland*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 147, no. 3, pp. 267–289.
- Nylund, A. 2010, *Medling och jurister: att lära gamla hundar sitta*. Teoksessa Frände, D., Helenius, D & Parviainen, K. (toim.), *Juristklubben Codex 70 år: festskrift*, s. 182–194. Edita Publishing.
- Ervasti, K. 2009, *Kohti sovintoratkaisuja ja pragmaattisia kompromisseja*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 107, no. 7, pp. 1071–1093.
- Tuominen, J. 2008, *Sovinnon vahvistamisen edellytykset tuomioistuinsovittelussa*. Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, vol. 89, no. 6, pp. 924–947.
- Ficks, E. 2007, *”Alternativ tvistlösning” för allmän domstol i Sverige: utredningens förslag och en jämförelse med Finland*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 143, no. 4, pp. 306–323.
- Haapasalo, E. 2007, *Genmål till Juhani Hirvonen*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 143, no. 4, pp. 340–344.
- Heikinheimo, A. 2007, *Domaden som fränjare av förlikning*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 143, no. 4, pp. 324–339.
- Hirvonen, J. 2007, *Hur passar de nya reglerna om domstolsanknuten medling i domstolsverksamheten?* Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 143, no. 2, pp. 132–141.
- Lindfors, H. (toim.) 2007, *Tuomioistuintutkimus muuttuvassa maailmassa*. Comi.
- Ovaskainen, S. 2007, *Käräjätuomari sovittelijana*. Teoksessa Havansi, E., Koulou, R. & Lindfors, H. (toim.), *Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia: juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta*, s. 399–419. Edita
- Knuts, G. 2006, *Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 142, no. 3, pp. 305–308.

- Möller, G. 2006, *Om flerpartsförfaranden och rätten att utse skiljeman*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 142, no. 1, pp. 64–73.
- Ervasti, K. 2006, *Rättsmedling i Finland*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 142, no. 4, pp. 403–410.
- Jokela, A. 2006, *Sovittelu ja oikeudenkäynnin vertailua kulukysymysten kannalta*. Defensor legis, vol. 87, no. 4, pp. 588–598.
- Ervasti, K. 2005, *Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja tuomioistuinsovittelu*. Teoksessa Turunen, S. (toim.), *Conflict management: riidanratkaisun uusi maailma*, s. 231–267. University of Helsinki Conflict Management Institute; Edita.
- Ervasti, K. 2005, *Konfliktinratkaisua vai riidanratkaisua - kaksi käsitystä konfliktienhallinnasta*. Teoksessa *Vaihtoehtoista riidanratkaisua vai vaihtoehtoista konfliktinratkaisua?*
- Ervasti, K. 2005, *Sovittelu tuomioistuimessa*. WSOY.
- Ervasti, K. 2005, *Tuomioistuinten riidanratkaisu*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 103, no. 7, pp. 1086–1102.
- Knuts, G. 2003, *Tuomioistuinsovittelu - vaihtoehtoinen riidanratkaisu osaksi riidanratkaisun virallisen järjestelmää Suomessa?* Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, vol. 84, no. 5, pp. 747–760.
- Knuts, G. 2003, *Domstolsanknuten medling*. Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 139, no. 1, pp. 1–39.
- Tuomioistuinsovittelu*. 2003, Oikeusministeriö.
- Leikas, L. 2003, *Tuomioistuinsovittelu: lausuntotiivistelmä*. Oikeusministeriö.
- Heikinheimo, A. & Manninen, M. 2002, *Sovittelijan ja menettelyn tuomasta lisäarvosta sovintomenettelyssä*. Defensor legis, vol. 83, no. 4, pp. 618–629
- Jokela, A. 2002, *Riita-asioiden sovittelu ja välimiesmenettely vaihtoehtoisina riidanratkaisumalleina*. Teoksessa Viljanen, V.-P. (toim.), *Oikeudenalojen rajat ja rajattomuus*, s. 221–236. Turun yliopisto.
- Ervasti, K. 1998, *Riitaprosessi uudistuksen arviointi: lakimiesten ja tuomioistuimen kansliahenkilökunnan käsityksiä ja kokemuksia uudesta riita-asioiden menettelystä*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Lagus, L. 1998, *Vaihtoehtoinen riitojen sovittelu – mahdollista Suomessa?* Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 96, no. 4, pp. 595–601.

Koulusovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Gellin, M. 2020, *Restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu peruskoulukontekstissa*. Nuorisotutkimus, vol. 38, no. 2, pp. 52–57.

Gellin M. (2018). *Mediation in Finnish schools: From conflicts to restoration*. In Nylund A., Ervasti K., Adrian L. (eds.). Nordic Mediation Research. Springer Open access.

Friman, T. 2016, *Moniverso opettaa ratkomaan ristiriitoja*. Lastentarha 2016: 4, s. 12–14.

Ekholm, E. & Katisko, M. 2012, *Yhteiselo metropolissa: kokemuksia sovittelusta ja näkökulmia lastensuojeluun*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Gellin, M. 2011, *Sovittelu koulussa*. PS-kustannus.

Kiilakoski, T. 2010, *Vertaissovittelu konfliktin kohtaamisen keinona koulussa*. Nuorisotutkimus, vol. 28, no. 1, pp. 89–92.

Kiilakoski, T. 2009, *”Parempihan se on että sovittellaan ku ei sovittella”: vertaissovittelu, konfliktit ja koulu-kulttuuri: vertaissovittelun ulkopuolinen arviointiraportti*. Nuorisotutkimusverkosto.

Isotalo, P. & Nupponen, A.M. 2008, *Puhutaan ja sovitaan: koulusovittelun perusteita ja käytäntöä*. Mannerheimin lastensuojeluliiton Tampereen osasto.

Perhesovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Linnanmäki, K. 2021, *Lapsen etu, oikeus ja sovittelu*. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.), *Lapsen oikeudet perheessä*. Kauppakamari. Verkkoaineisto.

Bergman-Pyykkönen, M., Haavisto, V. & Karvinen-Niinikoski, S. 2020, *Perheasioiden sovittelun historia ja nykytila sosiaalihuollon osana*. Teoksessa J. Moilanen, J. Annola & M. Satka (toim.), *Sosiaalityön käänteet*. Jyväskylän yliopisto.

Aaltonen, A. 2020, *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa: lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus*. 2., uudistettu painos, edn, Edita

Linnanmäki, K. 2019. *Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa*. Lapsioikeutta, sovitteluteoriaa ja empiriaa yhdistävä tutkimus. Yliopistollinen väitöskirja. Alma Talent.

Haavisto, V. (2018). *Developing Family Mediation in Finland: The Change Process and Practical Outcomes*. In Nylund A., Ervasti K., Adrian L. (eds.). Nordic Mediation Research. Springer Open access.

Linnanmäki, K. (2018). *Mediation and the Best Interests of the Child from the Child Law Perspective*. In Nylund A., Ervasti K., Adrian L. (eds.). Nordic Mediation Research. Springer Open access.

Parkkisenniemi, L. 2017, *Sovittelu perhe- ja lapsioikeudellisissa asioissa – kuinka lapsen etu toteutuu?* Helsinki Law Review 11(1), s. 28–50.

Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. 2016, *Käsitteenmuodostus käytäntöjen kehittämisessä: tapausesimerkinä perheasioiden sovittelu*. Julkaisussa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.), *Käytäntötutkimuksen taito*, s. 99–134. Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede institutet.

Aaltonen, A. 2015, *Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimessa*. Kauppakamari. Verkkoaineisto.

Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. 2014, *Perheasioiden sovittelun uudet tuulet: havaintoja, mallinnuksia ja arvioita FASPER-hankkeen pohjalta*. Suomen sovittelufoorumi. Verkkoaineisto.

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu kärjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013: loppuraportti. 2013, Oikeusministeriö. Verkkoaineisto.

Salminen, K. 2013, *Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu ja konflikti lapsesta*. Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, vol. 94, no. 5, pp. 840–854.

Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentaminen. 2012, Oikeusministeriö. Verkkoaineisto.

Natunen, S. 2012, *Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentaminen: lausuntotiivistelmä*. Oikeusministeriö. Verkkoaineisto.

Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu kärjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2012: väliraportti. 2012, Oikeusministeriö.

Asiantuntija-avustajan käyttö huoltoriitojen sovittelussa. 2010, Oikeusministeriö.

Aaltonen, A-K. & Auvinen, M. 2010, *Lapsiriitojen sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 108, no. 7, pp. 1149–1165.

Karvinen-Niinikoski, S. & Pelli, M. 2010, *Perheasioiden sovittelu – riitelykulttuurista vastuulliseen osallisuuteen*. Teoksessa Esa Poikela (toim.), *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan*. PS-kustannus.

Nylund, A. 2010, *Lapsi riidan kohteena: lapsen asemaa koskevien asioiden haasteita*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 108, no. 7, pp. 1162–1182.

Leskelä, M. 2001, *Perheasioiden sovittelu Suomessa*. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.), *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset riidanratkaisumenetelmät*. WSOY Lakitieto.

Aaltonen, A-K. 2001, *Tuomari sovinnontekijänä perheoikeusasioissa*. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.), *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset riidanratkaisumenetelmät*. WSOY Lakitieto.

Järvelä, C. & Valkama, U. 1995, *Perheasioiden sovittelutyön kehittäminen Tampereella: valtakunnallisen erosovitteluprojektin loppuraportti: hallinnollinen osa: sisällöllinen osa*. Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.

Taskinen, S. 1994, *'En ole katkera, mutta kuitenkin...': avioerosta selviytyminen ja perheasiain neuvottelu*. Stakes.

Taskinen, S. 1993, *Itke vain sydämein: tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun*. Stakes.

Selvitys yksityisestä perheasiain sovittelusta Hämeen läänissä 1992. 1992, Sosiaali- ja terveysosasto, Hämeen lääninhallitus.

Valkama, U. 1991, *Perheasioiden sovittelu – jäänne vai uusi mahdollisuus.* Sosiaali- ja terveyshallitus.

Ordlandet av medlingen i familjefrågor. 1987, Statens tryckericentral.

Perheasioiden sovittelun järjestäminen. 1987, Sosiaalhallitus.

Kurkela, P. 1965, *Asumuserosovittelusta.* Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, pp. 120–128.

Kaupallisten riitojen tuomioistuimien ulkopuolinen sovittelu, artikkeleita ja muita lähteitä

Linna, T. 2017, *Prosessien design: Välimiesmenettelyn ja sovittelun koordinaatio.* Defensor Legis, 2017/4, s. 483–500.

Oker-Blom, M. 2010, *Förlikningsförfarande som lösningsmetod vid immaterialrättstvister: finländska reflexioner.* NIR: nordiskt immateriellt rättsskydd, vol. 79, no. 6, pp. 572–577.

Koulu, R. 2006, *Kaupallisten riitojen sovittelu.* University of Helsinki Conflict Management Institute.

Norros, O. 2005, *Sovittelijan vahingonkorvausvastuu.* Defensor legis, vol. 86, no. 3, pp. 466–483.

Storskrubb, E. 2004, *The Commission Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law – A Consultation Paper on a “Hot” Topic.* Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, vol. 140, no. 2, pp. 234–244.

Taivalkoski, P. 1999, *Sovintomenettelyn erityispiirteet ja Suomen asianajajaliiton sovintomenettely.* Oikeus, vol. 28, no. 3, pp. 286–289.

Sirviö, P. 1998, *Sovittelumenettely myötätuulessa.* Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, 1998: 2, pp. 175–176.

Työriitojen sovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Laatunen, L. 2020, *Työmarkkinaneuvottelut 2019–2020: Suomen mallin sekä neuvottelu- ja sovittelujärjestelmän tulevaisuus.* Teollisuuden palkansaajat TP ry.

Helle, M. 2018, *Järkeä ja tunteita: oivalluksia riidoista, neuvotteluista ja sopimisesta.* Kustannusosakeyhtiö Otava. Verkkoaineisto.

Koskinen, S. 2017, *Työriitojen sovittelu.* Teoksessa Koskinen, S., Kairinen, M., Nieminen, K., Ullakonoja, V. & Valkonen, M. (toim), *Työoikeus.* 5., uudistettu painos, edn, Alma Talent. Verkkoaineisto (päivittyvä).

Hankonen, R. 2015, *Solmujen avaaja. Haastateltavana valtakunnansovittelija Minna Helle.* Tehy: Terveystuoltoalan ammattijärjestö Tehy ry:n äänenkannattaja 2015: 3, s. 6–7.

- Mikkola, M. & Machulskaya, E. (toim.), (Kolomainen, L. & Viitanen, L. käänt.) 2012, *Työoikeus Suomessa ja Venäjällä*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Lonka, E. 2012, *Työriitojen sovittelu Suomessa*. Teoksessa Mikkola M. & Machulskaya, E. (toim.), *Työoikeus Suomessa ja Venäjällä*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Koulu, R. 2010, *Työriitojen sovittelun tutkimus: tieteidenvälisyyttä käytännössä?* Oikeus, vol. 39, no. 1, pp. 28–44.
- Koulu, R. 2009, *Työriitojen sovittelu: erillistie vaiko valtävälä?* Oikeus, vol. 38, no. 3, pp. 262–279.
- Koulu, R. 2009, *Sovittelu työriidoissa*. Conflict Management Institute, University of Helsinki; Työsuojelurahasto.
- Turunen, V. 2009, *Kuunteleva sovittelija. Haastateltavana valtakunnansovittelija Esa Lonka*. Tehy: Terveydenhuoltoalan ammattijärjestö Tehy ry:n äänenkannattaja 2009: 14, s. 6–8.
- Salonius, J. 2007, *Ajankohtaista EU:sta – yli rajojen ulottuvasta sovittelusta ja sopimisesta*. Teoksessa Työoikeudellisen yhdistyksen vuosikirja 2006, pp. 91–99. Työoikeudellinen yhdistys.
- Salonius, J. 2003, *Laki työriitojen sovittelusta 40 vuotta – merkki lain erinomaisuudesta vai muutostarpeesta?* Teoksessa Tiitinen, K.-P. (toim.), *Työoikeudellisen yhdistyksen vuosikirja 2001–2002*, pp. 81–89. Työoikeudellinen yhdistys.
- Tiitinen, K. & Mäntylä, J., (käänt. Tullberg, D., Miller, D. & Ruponen, I.) 1999, *Mediation of the collective interest disputes*. Työoikeudellinen yhdistys.
- Tiitinen, K. 1998, *Työriitojen sovittelu*. Helsingin yliopisto.
- Kauppinen, T. 1995, *Sovittelijan liittokierros – tulevaisuuden työmarkkinamalliko?* Työelämän tutkimus, vol. 6, no. 1, pp. 16.
- Mattila, A. 1994, *Industrial conflicts and their mediation in the Finnish labour market from the 1800's to the 1980's*. Strike and social change, Turun maakuntamuseo 1994, s. 53–70.
- Mattila, A. 1992, *Työriitojen sovittelun historia*. Työministeriö.
- Koskinen, S. 1992, *Työtaistelut, yhteistoiminta ja työoikeus*. Turun yliopisto.
- Tiitinen, K. 1990, *Työriitojen sovittelu Suomessa*. Teoksessa Tiitinen, K.-P. (toim.), *Työoikeudellisen yhdistyksen vuosikirja 1990*, pp. 71–88. Työoikeudellinen yhdistys.
- Labour relations in Finland*. 1990, Ministry of Labour.
- Kauppinen, T. 1989, *Conciliation in Finland*. Committee for Labour Relations.
- Koskinen, S. 1986, *Riitapuolten johtamisesta sovintoon: yksi yleinen näkökohta työriitalain 11 §:stä*. Oikeustiede: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja, 19 (1986), pp. 277–350.

Koskinen, S. 1982, *Työriitojen sovittelijan pöytäkirjan oikeudellisesta luonteesta*. Oikeus, vol. 11, no. 4, pp. 227–236.

Töttö, P. 1977, *Työriitojen sovittelu ja pääoman uusintaminen*. Oikeus, vol. 6, no. 3, pp. 172–173.

Sunila, E. 1973, *Työriitojen sovittelu ja keskitetyt työehtosopimusratkaisut*. Teoksessa Partanen, E. & etc. (toim.), Tosi suomalainen: Päiviö Hetemäki 60 vuotta. 8.7.1973. Suomen teollisuuden keskusvaliokunta.

Sarkko, K. 1973, *Työriitojen sovittelun suhde tuomioistuinten toimivaltaan*. Suomalainen lakimiesyhdistys 75 vuotta.

Parikka, O. 1969, *Työtuomioistuimesta annetun lain 10 S:ssä mainitusta sovittelumenettelystä*. Lakimies 1969:6.

Modeen, T. 1963, *Lagstiftningen om medling i arbetsvister: kortfattad orientering*. Handelshögskolan vid Åbo akademi.

Lehtinen, J.N. 1962, *Työriitojen sovittelusta ja työehtosopimuksista*. Suomen lakimiesliiton 13. lakimiespäivien pöytäkirja, 1962.

Työyhteisösovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Kantola, J. 2019, *Miten kääntää työyhteisön konfliktit oppimiskokemukseksi työyhteisösovittelulla?* Aikuiskasvatus: aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti 4/2019, pp. 303–311.

Koskinen, S. & Pehrman, T., 2018, *Työyhteisösovittelu*. Teoksessa Havula, J., Jarmas, T., Koskinen, S., Lehto, A., Meincke, N., Paanetoja, J., Pehrman, T., Rintala, J., Schugk, J., Sortti, T., Tikkanen, H., Ullakonoja, V. & Vänskä, A. (toim.), Työturvallisuus oikeus, s. 225–257. Edita Publishing Oy. Verkkoaineisto.

Lappalainen, P. 2017, *Työyhteisösovittelu vuorovaikutuksen kehittämisen työkaluna*. Prologi: puheviestinnän vuosikirja vol. 13, no. 1, pp. 42–49.

Pehrman, T. & Poikela, E. 2015, *Työyhteisösovittelu – keino ratkoa konflikteja työpaikoilla*. Työelämän tutkimus, vol. 13, no. 2, pp. 127–139.

Hankonen, R. 2014, *Sovun rakentaja. Haastateltavana työyhteisösovittelija Satu-Sirpa Niemelä*. Tehy: Terveydenhuoltoalan ammattijärjestö Tehy ry:n äänenkannattaja 34: 5, s. 42–43.

Järvinen, I. & Luhtaniemi, T. 2013, *Ratkaisukeskeinen työyhteisösovittelu*. Työterveyslaitos.

Heikkilä, T. 2011, *Helsingin hengessä: sopua ja sovittelua työyhteisön arkeen*. Helsingin kaupungin henkilöstökeskus.

Mäkinen, T. 2009, *Riita poikki: väärinkäsitykset ja juorut ovat monien työyhteisökonfliktien polttovoima: sovittelija auttaa osapuolia kohtaamaan ja löytämään yhteisymmärryksen*. Tehy: Terveydenhuoltoalan ammattijärjestö Tehy ry:n äänenkannattaja 29: 6, s. 24–26, liite.

Seretin, L. 2008, *Riita poikki sovittelussa*. Tehy: Terveydenhuoltoalan ammattijärjestö Tehy ry:n äänenkannattaja 28: 15, s. 47.

Naapurussovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Ollila, R. 2015, *Vahingonkorvaus ja sovittelu kunnianloukkausasioissa*. Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, vol. 96, no. 5, pp. 883–898.

Martikainen, T. 2014, *Maahanmuuttajien konfliktien sovittelusta Suomessa*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja, 104 (2014), pp. 216–217. Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Joensuu, T., Kinnunen, L. & Rustanius, M. 2011, *Sopua! Näkökulmia naapurussovitteluun*. Suomen Pakolaisapu.

Albrecht, B. 2010, *Multicultural challenges for restorative justice: mediators' experiences from Norway and Finland*. Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention, vol. 11, no. 1, pp. 3–24.

Ekholm, E. & Salmenkangas, M. 2008, *Puhumalla paras: ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin*. Sisäasiainministeriö, maahanmuutto-osasto.

Ympäristösovittelun artikkeleita ja muita lähteitä

Heiskanen, H.-E. & Knuutila, R. 2016, *Hallinto-oikeudellisten ympäristöasioiden sovittelun reunaehdoista*. Oikeus 1/2016, s. 123–129.

Nousiainen, M., Lindroos, H. & Heino, P. (toim.) 2014, *Restoratiivisen ympäristön suunnittelu*. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Peltonen, L., Verkasalo, A., Kangasoja, J. & Mynttinen, E. 2013, *Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa: katsaus SOMARI-hankkeen opetukseen*. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja, 6 (2013), pp. 399–421.

Peltonen, L., Verkasalo, A., Mynttinen, E. & Kangasoja, J. 2012, *Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa: maankäyttö- ja ympäristökiistojen sovittelun kokeiluhankkeen (SOMARI) kokemuksia, tuloksia ja arviointia*. Aalto-yliopisto. Verkkoaineisto. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-4685-3>].

Kyttälä, C. 2008, *Reparativt miljöansvar: med fokus på verksamhetsutövare*. Opinnäyte. Svenska handelshögskolan. Ekon avh: SHH, handelsrätt.

Kangasoja, J. & Peltonen, L. 2004, *Kuka sovittaisi ympäristökiistan?* Yhdyskuntasuunnittelu, vol. 42, no. 3, pp. 127–128.

Saarikoski, H. 2004, *Osallistava suunnittelu ja ristiriitojen sovittelu*. Teoksessa Kuuluvainen, T. & ym. (toim.), *Metsän kätöksissä: Suomen metsäluonnon monimuotoisuus*, s. 354–359, 361–362. Edita.

Mähönen, J. 2000, *Ympäristövahinko, vahingonkorvaus, korvauksen sovittelu*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 98, no. 2, pp. 239–252.

Turtiainen, M. 1997, *Yhdysvaltalainen ympäristöristiriitojen sovittelumenettely – jotain myös Suomelle?* Kosmopolis: rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti, vol. 27, no. 4, pp. 51–68.

Turtiainen, M. 1996, *Ympäristöristiriitojen sovittelumenettely: kirjallisuuskatsaus yhdysvaltalaisista kokemuksista*. Suomen ympäristökeskus.

Yleistä sovittelusta, artikkeleita ja muita lähteitä

Attias, M. 2020, *Identiteetit, konfliktit ja sovittelu*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Attias, M. & Kangasoja, J. (toim.) 2020, *Me ja ne: välineitä vastakkainasettelujen aikaan*. Into.

Brunila, T. 2019, *Tuomari joka tahtoi sovittaa*. Toimittanut Poikela, E. Kirjokansi.

Jokinen, H. 2019, *Feministisk teoribildning som resurs för restorativ rättvisa*. Teologinen aikakauskirja, vol. 124, no. 3, pp. 236–247.

Hietanen-Kunwald, P. 2019, *Sovitteluoikeutta vai sovittelua ja oikeutta?* Defensor Legis, 2019/3, s. 309–323.

Gerlander, M., Hautakangas, M. & Ahva, L. 2018, *Vuorovaikutuksen jännitteet toimittajan työssä: Sovittelu-journalismin herättämiä näkökulmia*. Prologi: puheviestinnän vuosikirja 14 (2018) 1, s. 60–71.

Collen, C. & Tarkiainen, E. (eds.) 2014, *National dialogue and internal mediation processes: perspectives on theory and practice*. Ministry for Foreign Affairs of Finland.

Ervasti, K. & Nylund, A. 2014, *Konfliktinratkaisu ja sovittelu*. Edita.

Hietanen-Kunwald, P. 2013, *Sovittelun oikeudellistuminen: eurooppalaisen sovitteludirektiivin sovittelukäsité*. Oikeus, vol. 42, no. 1, pp. 71–89.

Kortelainen, S. & Koistinen, J. (toim.) 2012, *Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta*. Itä-Suomen yliopisto, koulutus- ja kehittämispalvelu Aducate.

Salminen, J.H. 2011, *Towards transparency in law: and in the meanwhile, more mediation*. Acta Legis Turkuensia, 2011: 1, s. 6–19.

Johansen, P.O., Nilsen, M. & Wårum, M. (eds.) 2009, *Restorative justice in the Nordic countries: NSfK's Contact Seminar 2008 Reykjavik, Iceland, October 31st–2nd November*. Scandinavian Research Council for Criminology.

Pehrman, T. 2005, *Sovittelu luottamuksen lähteenä*. Teoksessa Silvennoinen, M., Seppänen, R., Rökköläinen, M., Rajakaltio, H., Raitavuo, M., Poikela, E., Pehrman, T., Mäkinen, P., Kostiainen, T. & Korhonen, V., Oppiminen ja sosiaalinen pääoma. Tampere University Press.

Ervasti, K. 2005, *Konfliktinratkaisua vai riidanratkaisua – kaksi käsitystä konfliktienhallinnasta*. Teoksessa Lindfors, H. (toim.), *Vaihtoehtoista riidanratkaisua vai vaihtoehtoista konfliktinratkaisua?* s. 57–78. University of Helsinki Conflict Management Institute.

Knuts, G. 2004, *Sovittelu virallisjärjestelmän puitteissa ja sen ulkopuolella*. Teoksessa Heikkilä, M. (toim.), *Säädöksiä, systematiikkaa vai ihmisoikeuksia? Oikeustieteen päivät 19.–21.8.2003*, s. 210–218. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Ervasti, K. 2002, *Några teoretiska aspekter angående alternativ konfliktlösning och medling*. Retfærd: Nordisk juridisk tidskrift, vol. 25, no. 2, pp. 14–33.

Ervasti, K. 2000, *Näkökulmia vaihtoehtoihin konfliktinratkaisumenetelmiin*. Lakimies: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, vol. 98, no. 7, pp. 1237–1263.

Ervasti, K. 2000, *Sovittelun eri muodot*. Oikeus, vol. 29, no. 3, pp. 428.

Takala, J. 1999, *Moraalitunteet, eheyttävä häpeä ja yhdyskuntasovittelun mahdollisuudet*. Oikeus, vol. 28, no. 3, pp. 229–244.

Viitanen, K. 1999, *Vaihtoehtoisista riidanratkaisumenetelmistä*. Oikeus, vol. 28, no. 3, pp. 216–228.

Tiitinen, K. 1997, *Methods of settlement of collective interest disputes in Finland*. Konferenssijulkaisu.

Liite 3. Sovitteluaiheisia oppaita ja käsikirjoja

Oppaat ja käsikirjat on listattu julkaisemisjärjestyksessä uusimmasta vanhimpaan.

Turkka, H. & Saarholm, J. 2021, *Lasten ja nuorten konfliktit: opas haastavien ristiriitojen ratkaisemiseen*. PS-kustannus. Verkkoaineisto.

Flinck A & Elonheimo H (2020) *Sovinnon mahdollistajat vaativassa vapaaehtoistyössä: Vapaaehtois-
sovittelijoiden kokonaisohjelma*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Ohjaus 5/2020.

Hujanen, R. & Svensk, M. 2020, *Sovittelun matkalauluja: pohdintapointteja sovittelijoille 7*. Polepole.

Rosenberg, M.B., Larsson, L. & Jordan, T. 2018, *Vi kan reda ut det! Hantera konflikter på fredliga och kraftfulla sätt: medling och konflikthantering med hjälp av Nonviolent Communication*. Friare Liv.

Attias, M. ja työryhmä: Gellin, J., Kaitonen, L. & Vuorinen, H. 2017, *Naapurussovittelun käsikirja*. Naapurussovittelun keskus; Oikeusministeriö. [<https://www.naapurussovittelu.fi/naapurussovittelun-kasikirja/>].

Hautakangas, M., Ahva, L. & Haara, P. 2017, *Sovittelujournalismin käsikirja*. Tampereen yliopisto. [<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0618-2>].

Helevä-Vuoti, K. & Leikas, M. (toim.) 2016, *Oikeudenkäynti lapsiasioissa: käsittelijän opas*. Rovaniemen hovioikeuspiiri. [https://oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_rovaniemenhovioikeus/9FWOAcjzF/karajaopas_lapsiasiat.pdf].

Turtiainen, K. (toim.) 2015, *Oikeudenkäynti riita-asioissa: käsittelijän opas*. Rovaniemen hovioikeuspiiri. Verkkoaineisto.

Ervasti, K. 2014, *Tuomioistuinsovittelu: käytännön opas*. Edita.

Flinck, A. 2013, *Rakennamme sovintoa: opas rikosten ja riitojen sovitteluun*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Larsson, L. & Toukonen, M.L.(suom.) 2012, *Sovittelun taito*. Basam Books

Havu, P. & Sarvi, T. 2009, *Säväytä sovittelemalla: YK:n teemapäivät koulussa: open vihko*. Suomen YK-liitto.

Gellin, M. 2007, *Vertaissovittelu: sovittelumenetelmä kouluille: opas koulun henkilökunnalle*. Suomen sovittelufoorumi.

Iivari, J. (toim.) 2007, *Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas*. Suomen sovittelun tuki ry; Stakes.

Richbell, D. & Taivalkoski, P. 2001, *CEDR sovittelijan käsikirja: kaupallisten riitojen tehokas sovittelu*. Suomen asianajajaliitto.

Konttinen, L. & ym. 2000, *Handbok för medlare i brott och tvistemål*. Suomen sovittelun tuki ry; Stakes.

Liite 4. Sovittelun historiaa käsitteleviä julkaisuja

Hentilä, M. 2013, *Sovittelija: Matti Paasivuori 1866–1937*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Verkkoaineisto.

Isohookana-Asunmaa, T. 2013, *Kyösti Kallio: parlamentaarinen sovittelija*. Teoksessa Tiihonen, S., Pohls, M. & Korppi-Tommola, J. (toim.), *Presidentti johtaa: suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja*. Siltala.

Tuomioja, E. 2007, *Sakari Tuomioja: suomalainen sovittelija*. 3. uud. ja täyd. p., Tammi.

Rajala, J. 2006, *Sovinnollisesta rakkaudesta ja parista olutpotusta: väkivaltarikosten sovittelu Karjalankannaksen rajaseudulla 1885–1917*. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, M. (toim.), *Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus: Terttu Utriais juhla-kirja*, s. 503–530. Talentum.

Vepsä, I. 2004, *Sovinto esimodernin ajan lopulla*. Teoksessa Heikkilä, M. (toim.), *Säädöksiä, systematiikkaa vai ihmisoikeuksia? Oikeustieteen päivät 19.–21.8.2003*, s. 262–274. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Jalasmäki, K. 2000, *Esivalta, kirkko ja kansa käräjillä: Vehmaan ja Lokalahden kärjäkunnan käräjät 1760–1770-lukujen vaihteessa: esivallan ja kirkon kontrollin väline vai paikallisten keskinäisten ristiriitojen sovittelun arena?* Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Suomen historia.

Karonen, P. 1997, *Rahakkaista sovitteluista valtiovallan väliintuloon: henkirikosten sovittelu Ruotsin kaupungeissa suurvalta-ajalla*. Teoksessa Koskivirta, A., Suvioja, A. & Kekkonen, J. (toim.), *Tie tulkintaan: juhla-kirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997*. WSOY.

Mattila, A. 1994, *Industrial conflicts and their mediation in the Finnish labour market from the 1800's to the 1980's*. Teoksessa Kettunen, P. (toim.), *Strike and social change*, s. 53–70. Turun maakuntamuseo.

Mattila, A. 1992, *Työriitojen sovittelun historia*. Työministeriö.

Nousiainen, K. 1985, *Tuomio ja sovittelu: alioikeuksien riidanratkaisun historiallista tarkastelua*. Licensiaatin-tyo. Helsingin yliopisto, oikeuden yleistieteiden laitos.

Ståhlberg, K.J. 1912, *Työriitain sovittaminen ja ratkaiseminen*. WSOY.

Liite 5. SUSTIMA-hankkeessa tehdyt haastattelut

Nimi	Tehtävä	Organisaatio	Ajankohta
Arja Konttila	erikoissuunnittelija	Rikosseuraamuslaitos	9.12.2020
Camilla Rauma-Sehm	käräjätuomari, sovittelija, huoltoriitojen tuomioistuinsovittelun vastuutuomari	Helsingin käräjäoikeus	23.12.2020
Katja Vaahtera	johtava sovittelun ohjaaja	Satakunnan sovittelutoimisto	4.1.2021
Miimu Airaksinen	toimitusjohtaja	RIL	5.1.2021
Mikko Saastamoinen	kuluttajaneuvonnan johtava asiantuntija	Kilpailu- ja kuluttajavirasto	7.1.2021
Pia Slögs	päällikkö	Naapurussovittelun keskus, Suomen sovittelufoorumi ry	13.1.2021
Reetta Ikonen	sovittelutoimiston johtaja	Kymi-Saimaan sovittelutoimisto	14.1.2021
Maija Gellin	ohjelmajohtaja	VERSO-ohjelma, Suomen sovittelufoorumi ry	10.2.2021, 12.2.2021
Laura Lindgren, avustava	vastuuvirkamies rauhanvälitys	Ulkoministeriö, Rauhanvälityskeskus	19.2.2021
Teemu Turunen	ulkoasiainneuvos, yksikönpäällikkö	Ulkoministeriö, Rauhanvälityskeskus	19.12.2021
Mia Kvick	toimistos sihteeri	Ulkoministeriö, poliittinen osasto	19.2.2021
Henna Luomaranta	käräjätuomari, sovittelija (CEDR-akkreditointi), riita-asioiden tuomioistuinsovittelun vastuutuomari	Oulun käräjäoikeus	25.2.2021
Heikki Turkka	tiimipäällikkö	Katusovittelu ja K-0, Aseman Lapset ry	10.3.2021
Santtu Turunen	pääsihteeri	Keskuskauppakamarin välimieslautakunta	18.3.2021

Nimi	Tehtävä	Organisaatio	Ajankohta
Lasse Tirronen	asianajaja, varatuomari, CEDR:n akkreditoima sovittelija	Asianajotoimisto Tirronen, Asianajajaliiton sovitteluvaliokunta	23.3.2021
Katarina Murto	työmarkkinajohtaja	Akava	14.4.2021
Timo Pehrman	toimitusjohtaja, sovittelija	Innotimo Oy	5.5.2021
Jonna Kangasoja	toimitusjohtaja, sovittelija	Akordi Oy	22.6.2021
Sinikka Kangasmaa	tuomari	Vaasan hallinto-oikeus	10.9.2021
Jenni Kantola	yliopistonlehtori	Vaasan yliopisto, Johtamisen yksikkö	12.10.2021
Vuokko Piekkala	valtakunnansovittelija	Valtakunnansovittelijan toimisto	7.12.2021
Jukka Ahtela	sivutoiminen sovittelija	Valtakunnansovittelijan toimisto	7.12.2021
Janne Metsämäki	sivutoiminen sovittelija	Valtakunnansovittelijan toimisto	7.12.2021
Markku Saarikoski	sivutoiminen sovittelija	Valtakunnansovittelijan toimisto	7.12.2021
Leo Suomaa	sivutoiminen sovittelija	Valtakunnansovittelijan toimisto	7.12.2021
Jukka-Pekka Tyni	sivutoiminen sovittelija	Valtakunnansovittelijan toimisto	7.12.2021
Pirkko Janas	ylitarkastaja	Tasa-arvovaltuutetun toimisto	8.12.2021
Elli Reunanen	toimitusjohtaja	Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE	9.12.2021
Vesa Sainio	jaostopäällikkö	Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE	9.12.2021
Antti Heikinheimo	laamanni, sovittelija	Helsingin käräjäoikeus	13.12.2021
Miriam Attias	hankejohtaja, sovittelija	Depolarize.fi	22.2.2022

Liite 6. Vertailukohtana Oregonin sovittelujärjestelmä

Osana SUSTIMA-hanketta toteutettiin Oregonissa Portland State University'n National Policy Consensus Centerin selvitys sovittelun kehityksestä Oregonin osavaltiossa. Vaikka Suomen ja Oregonin järjestelmien välillä ei ole tehty systemaattista vertailevaa tutkimusta, Oregonin selvityksen tarkoituksena on toimia vertailukohtana suomalaiselle sovittelujärjestelmälle, erityisesti sen kehittämisen näkökulmasta. Oregonin selvitys sisältää mm. erilaisia sovittelun laatuvaatimuksiin liittyviä elementtejä, jotka voivat olla hyödyllisiä suomalaisen sovittelun kehittämisen kannalta. Selvitys on saatavilla englanninkielisenä sähköisenä pdf versiona:

https://studentuef-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/laspelto_uf_fi/EbwnkOFTbNIEoUSR9YmiNRsBjH_MO8xDMcHp3WEwkzvEg?e=cNF53c

Tässä liitteessä on kyseisen selvityksen pohjalta kuvattu Oregonin sovittelujärjestelmien kehitysvaiheita pääpiirteittäin.

Oregon on noin 4 miljoonan asukkaan osavaltio Yhdysvaltain länsirannikolla. Sovittelun käytön laajeneminen työmarkkinariidoista muille elämänalueille tapahtui Oregonissa 1970-luvulta alkaen. Kärjistyneet työmarkkinariidat sekä oikeudenkäyntien kasvaneet kustannukset loivat Oregonissa(kin) paineita konfliktinratkaisun vaihtoehtojen kehittämiselle.

Sovittelun toimijoiden organisoituminen eteni Oregonissa 1980-luvulla osana laajempaa valtakunnallista kiinnostusta aiheeseen. Willamette University'n oikeustieteiden laitos perusti osavaltion ensimmäisen konfliktinratkaisukeskuksen vuonna 1983 kehittämään juristien sovittelukoulutusta. Oregonin korkeimman oikeuden presidentin johdolla vaihtoehtoisen riidanratkaisun näkökulma tuotiin Oregonin oikeusistuimiin 1980-luvun puolivälissä, ja Oregonin sovittelijoiden yhdistys (Oregon Mediation Association) perustettiin vuonna 1986.

Sovittelun järjestelmät institutionalisoituivat 1990-luvulla liittovaltion vaihtoehtoista riidanratkaisua (alternative dispute resolution) koskevan lainsäädännön myötä. Lainsäädäntö velvoitti eri hallinnonaloja hyödyntämään vaihtoehtoisen riidanratkaisun menetelmiä omalla toimialallaan. Oregonissa alueellisissa kärjäoikeuksissa (circuit courts) alettiin hyödyntämään vapaaehtoisia sovittelijoita pienehköjä riita-asioita koskevissa ns. small claims -tapauksissa sekä perheoikeudellisissa kysymyksissä (avioero- ja huoltajuusriidat).

Osavaltiossa on käytössä monenlaisia sovittelun osa-alueita. Näitä ovat useimmat tuomioistuinten käsittelemät asiat rikoksia lukuun ottamatta, työmarkkina- ja työsuhteisiin liittyvät riidat, terveydenhuollon hoitovirheisiin liittyvät riidat, koulutusjärjestelmään liittyvät vammaisten koululaisten ja opiskelijoiden palveluihin liittyvät riidat, ympäristövahinkoihin ja pilaantuneiden alueiden puhdistukseen liittyvät riidat, riidat osavaltion hallinnon kanssa, paikallisyhteisöjen ja naapurustojen riidat sekä julkisluonteiset (esim. ympäristö) konfliktit.

Oregonin lainsäätäjät perustivat Oregonin riidanratkaisukomission (Oregon Dispute Resolution Commission) vuonna 1989. Sen tehtävänä oli edistää vaihtoehdoisen riidanratkaisun ja sovittelun hyödyntämistä osavaltiossa, ja mm. määritellä kelpoisuusvaatimukset sovittelijoille, jotka toimivat julkisella rahoituksella. ODRC:n perustaminen oli osa laajempaa sovittelun ja vaihtoehdoisen riidanratkaisun liikehdintää Yhdysvalloissa; samoihin aikoihin perustettiin muitakin osavaltiokohtaisia sovittelutoimistoja ja suuret säätiöt tukivat sovittelun kokeiluhankkeita ja tutkimusta.

2000-luvun alussa ODRC:n tehtävät siirrettiin kahden yliopiston hoidettaviksi; yksityis-oikeudelliset kysymykset siirtyivät University of Oregonin oikeustieteiden laitokselle ja julkisluonteiset konfliktinratkaisun ja yhteistoiminnan kysymykset Portland State University'n National Policy Consensus Center'in hoidettavaksi.

Sovitteluun viitataan Oregonissa usein ns. sovitteluohjelmoina (ADR tai mediation programs), jotka perustuvat tietyn hallinnonalan säädöksiin. Esimerkiksi oikeusministeriön (Judicial Department) säännöissä määritellään kelpoisuusvaatimukset tuomioistuinsovittelun (court connected), kun erityisopetukseen liittyvien kiistojen sovittelu kuuluu Oregonin opetusministeriötä vastaavan Department of Education'in toimialaan ja säädöksiin.

Oregonissa sovittelijoilla ei ole varsinaista akkreditointijärjestelmää, mutta sovittelijoiden koulutus ja ammattimaisen sovittelutoiminnan standardit sisältyvät asianajajien ammatillisiin hyvän asianajotavan ohjeisiin, sovitteluorganisaatioiden standardeihin sekä yliopistojen konfliktinratkaisun koulutus- ja täydennyskoulutusohjelmiin. Monien erillisten sovitteluohjelmien vaatimusten yhtenäistämiseksi Oregonissa on viime aikoina kehitetty yhteisiä sovittelun kelpoisuusvaatimuksia. Oregonin sovittelijoiden yhdistyksellä (OMA) on tärkeä rooli, kun laadunvarmistusta on haluttu kehittää ja yhtenäistää varmistamaan sovittelun osapuolten 'kuluttajansuojaa'.

Sovittelun kehityshistoria ja käytännöt Oregonissa osoittavat, että sovittelun kehitys on edennyt vähitellen ja sattumanvaraisestikin eri osa-alueilla. Yksittäiset sovittelun kehittäjät ovat olleet tärkeitä sovittelun alkuvaiheessa ja sen yleistymisessä esim. erilaisten hallinnon organisaatioiden käytössä. Lainsäädännön kehitys, pysyvät toimielimet ja julkinen rahoitus ovat edistäneet sovittelun institutionalisoitumista ja jatkuvuutta.

Sovittelu ei ole kuitenkaan aina säilynyt poliittisen kamppailun ulkopuolella. Etenkin julkisin varoin rahoitetut sovittelun muodot ja näitä tukevat organisaatiot ovat ajoittain joutuneet hakemaan poliittista tukea toimintansa jatkuvuudelle.

Oregonin sovittelukentällä käydään keskustelua monista ajankohtaisista aiheista kuten sovittelijoiden sertifiointista ja sovittelun tietopohjan kehittämisen tarpeesta. Uusia sovittelun teemoja ovat historiallisten vääryyksien käsittely – mukaan lukien restoratiivisen oikeuden kasvava merkitys – sekä erityisesti yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja rasismien teemojen käsittely.

Oregonin eroja verrattuna Suomen sovittelujärjestelmään:

- sovittelijoiden varhainen organisoituminen (Oregon Mediation Association 1986)
- sovittelun laaja-alainen käyttö myös julkisluonteisten kiistojen sovittelussa
- sovittelu on rakentunut pitkälti yksityisten ammattilaisten palveluille
- jotkut sovittelun muodot ovat tuomioistuimissa pakollisia
- sovittelu keskittyy riita-asioihin; rikoksia ei sovitella
- restoratiivisen oikeuden merkitys vähäisempi kuin Suomessa; aihe on uusi
- yliopistojen keskeinen rooli sovittelun kehittämisessä ja institutionalisoitumisessa
- sovittelun julkisen rahoittamisen haasteet ja sovittelun poliittiset paineet
- sovittelun sääntely asetustasoisina säädöksinä eri hallinnonaloilla
- sovittelijoiden kelpoisuusvaatimusten yksityiskohtaiset säännökset

Liite 7. SUSTIMA-kyselyiden kuvaajat

SUSTIMA-kyselyiden kuvaajat (pois lukien avovastaukset ja tekstikentät) ja näiden taulukkomuotoiset tulosteet ovat nähtävissä pdf-dokumenttina sähköisessä muodossa seuraavan linkin takana:

https://studentuef-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/laspelto_uf_fi/EYXqgha7eI5MI6EHAAlDdTUBrKdFlaQ-NpHgwyhEEB7jVA?e=bccA7z

Kyselyraporttien laajuus on yhteensä 494 sivua.

Kyselyt on ryhmitelty seuraaviin osioihin:

KYSELY	SIVUT
1. Kysely sovittelutoimistojen henkilöstölle	2–83
2. Kysely vapaaehtoissovittelijoille	84–162
3. Kysely tuomioistuinsovittelijoille – vastaajina sovittelijatuomarit	163–231
4. Kysely tuomioistuinsovittelijoille – vastaajina huoltoriitojen Follo-avustajat	232–300
5. Kysely Perheasioiden sovittelijoille	301–364
6. Kysely Asianajajaliiton sovittelijoille	365–438
7. Kysely Sovittelupäivien 2021 osallistujille	439–494

LÄHTEET

- Akava (2021), Sovittelujärjestelmän uudistaminen: Akavan, Julkisan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKOn ja Ylemmät Toimihenkilöt YTN:n yhteinen esitys sovittelujärjestelmän uudistamiseksi, sovittelu- menettelyn täsmentämiseksi ja sovittelun resurssien vahvistamiseksi. 18.2.2021 <https://akava.fi/yleinen/sovittelujarjestelman-uudistaminen/>
- Attias, Miriam & Kangasoja, Jonna (toim.) (2020), *Me ja ne. Välineitä vastakkainasettelujen aikaan*. Into kustannus, Helsinki.
- Bordone, R. C., Moffitt, M. L., & Sander, F. E. A. (2005), The Next Thirty Years. Directions and Challenges in Dispute Resolution. In M. L. Moffitt & R. C. Bordone (Eds.), *The Handbook of Dispute Resolution* (pp. 507–519). San Francisco: Jossey-Bass.
- Bruun, Niklas (2020), Työriitojen sovittelujärjestelmä vertailevasta näkökulmasta. Akava Works raportti 2/2020. Akava, Helsinki.
- CEPEJ (2007), Guidelines for a better implementation of the existing Recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties. European Commission for the Efficiency of Justice, CEPEJ (2007)15. <https://rm.coe.int/1680747683>.
- CEPEJ (2018), Mediation Development Toolkit. Ensuring implementation of the CEPEJ Guidelines on mediation. European Commission for the Efficiency of Justice CEPEJ (2018) 7REV. <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>.
- Christie, Niels (1977), Conflicts as Property. *The British Journal of Criminology*, 17:1, 1–15.
- Demirbas, S., Lahdenperä, S., Peltonen, L., Saarikoski, H., Jauhiainen, J., Heiskanen, H., . . . Airaksinen, J. (2022). Enemmän irti kuulemisprosessista: kohti yhteistoiminnallisia menettelyjä lainvalmistelussa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:1. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Elonheimo H (2020), Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelun siirtäminen oikeusministeriön hallinnonalalle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi nro 31/2020.
- Elonheimo H & Kuoppala T (2021), Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2020. Tilastoraportti 26/2021. Suomen virallinen tilasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Ervasti, Kaijus & Nylund, Anna (2014), *Konfliktinratkaisu ja Sovittelu*. Helsinki: Edita.
- Etu-Seppälä, Minna & Zitting, Simo (2021), Työehtosopimuksiin liittyvien rajariitojen ratkaisumekanismija ja sovittelujärjestelmän toimivuutta koskeva selvitys. Loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:50. Helsinki.

- Gellin M. (2019), Restoratiivinen lähestymistapa ja sovittelu peruskoulukontekstissa. Kohti eheyttävän kohtaamisen toimintakulttuuria. Väitöskirja. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 266. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Heinilä, A., Pölonen, I., & Belinskij, A. (2021). Yhteistoiminnallisuus ympäristöoikeudellisissa suunnittelumenetelyissä. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIV, 2021*, 261-326.
- Hietanen-Kunwald Petra (2018), *Mediation and the legal system. Extracting the Legal Principles of Civil and Commercial Mediation*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto 2018.
- Kangas, P. (2010), Sovittelun mahdollisuudet ympäristöasioissa. In E. Poikela (Ed.), *Sovittelu* (pp. 187–194). Helsinki: Suomen sovittelufoorumi ja PS-kustannus.
- Koulu, R. (2005), Vaihtoehtoisen riidanratkaisun teoriaa ja tutkimusta. In S. Turunen (Toim.), *Conflict Management Riidanratkaisun uusi maailma* (pp. 19–66). Edita, Helsinki. <https://www-edilex-fi.ezproxy.uef.fi:2443/kirjat/6987.pdf>
- Koulu, R. (2006), *Kaupallisten riitojen sovittelu*. University of Helsinki Conflict Management Institute (COMI), Helsinki, <https://www-edilex-fi.ezproxy.uef.fi:2443/kirjat/5527.pdf>.
- Liikanen, Erkki; Hyssälä, Liisa; Kivistö, Kalevi; Soininvaara, Osmo; Wideroos, Ulla-Maj; Pekkarinen, Teemu (2021), *Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa: Tulevaisuuden vaihtoehtoja*. Valtioneuvoston julkaisu 2021:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-832-1>
- Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä (2019), *Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämisehdotukset*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 2/2019. Helsinki.
- Moore, C. (2004), *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict* (3rd Edition ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Nylund, A., Ervasti, K. & Adrian, L. (toim.) (2018) *Nordic Mediation Research*. Springer Open. <https://www.springer.com/gp/book/9783319730189>
- Peltonen, L., Verkasalo, A., Mynttinen, E., & Kangasoja, J. (2012). Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa. Maankäyttö- ja ympäristökiistojen sovittelun kokeiluhankkeen (SOMARI) kokemuksia, tuloksia ja arviointia. Espoo, Otaniemi: Aalto-yliopisto.
- Piekkala, Vuokko (2021), *Valtakunnansovittelijan vuosiraportti 2020*. Valtakunnansovittelijan toimisto, Helsinki.
- Poikela E. (toim.) (2010). *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sambou, S. & Dunder, T. (2021) *Rikosasioiden sovittelupalveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle. Lausuntoyhteenveto ohjausryhmän esityksestä*. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:19. Oikeusministeriö, Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163159/OM_2021_19_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sherman, L. W & Strang, H. (2007) *Restorative Justice: The Evidence*. The Smith Institute.
- Sherman, L. W & Strang, Heather & Mayo-Wilson, Evan & Woods, Daniel J & Ariel, Barak (2015) *Are Restorative Justice Conferences Effective in Reducing Repeat Offending? Findings from a Campbell Systematic Review*. *Journal of Quantitative Criminology*, 31:1–24

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-012-7

ISSN PDF 2342-6799